

**ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ȘTIINȚĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE ȘI ECONOMICE
EUROPENE "CONSTANTIN STERE"**

CATEGORIA "C"

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.1 (LXXX), 2018

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIȘINĂU – 2018

**MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.1 (LXXX),
2018. - Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2018. – 203 p.**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

prof. Gheorghe Rusnac (redactor-șef);
prof. Victor Saca (redactor-șef adjunct)
conf. Rodica Rusu (secretar);
prof. Gheorghe Avornic;
prof. Vladimir Gutorov (Rusia);
prof. Cristian Haerpfer (Regatul Unit);
conf. Valeriu Efremov;
prof. Andrey Korobkov (SUA);
prof. Anatoliy Kruglașov (Ucraina);
prof. Constantin Marin;
prof. Victor Moraru;
prof. Valeriu Moșneaga;
prof. Joao Peixoto (Portugalia);
prof. Serghey Reșetnikov (Belarus);
prof. Adrian Pop (România);
conf. Aurel Sâmboteanu;
prof. Alexander Șîrineanț (Rusia);
prof. Constantin Solomon;
prof. Georg Sootla (Estonia)
conf. Vasile Tabară (România);
prof. Valentina Teosa
prof. Stefan Troebst (Germania)

Ideile și opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor
și nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:

<http://uspee.md/ro/2013-03-18-08-28-54/2013-03-18-08-32-27.html>

<http://usm.md/cercetare/reviste/moldoscopie/>

S U M A R

Compartimentul PORTRERE ÎN MIȘCARE		7
Constantin Gh.MARINESCU la 90 de ani		7
Compartimentul ISTORIA, TEORIA ȘI METODOLOGIA ȘTIINȚEI POLITICE		10
Efremov V.	Fenomenul puterii în concepția mitologică și vi- ziunea anticilor: abordare teoretico-metodologică	10
Compartimentul GUVERNAREA POLITICĂ ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ		19
Cebotari M.	Influența și rolul „soft-law” în reglementarea mi- grației internaționale a muncii	19
Compartimentul SOCIOLOGIA POLITICA		28
Benchechi M., Benchechi D., Gorincioi Iu.	Aspecte ale combaterii terorismului prin interme- diul organizațiilor internaționale de securitate	28
Евстигнеева Е.	Религиозная социализация молодежи в Рес- пубlique Молдова	48
Malcoci L.	Educația incluzivă în Republica Moldova: ana- liza comparată a percepțiilor elevilor tipici și a celor cu cerințe educaționale specifice (CES)	64
Мошняга В., Цуркан В., Мошняга Г.	Современная миграция молдавского населе- ния: основные причины и мотивы (по резуль- татам социологических исследований в Ве- ликобритании, Германии, Израиле, Италии, России и Португалии)	84
Munteanu A.	Consolidarea sistemului securității naționale în contextul aderării Republicii Moldova la Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană	101
Munteanu P.	Profilul socio-demografic al persoanelor cu diza- bilități din Republica Moldova	115
Peru-Balan A.,	Războiul informațional, propaganda, fake-news:	128

<i>Băhneanu V.</i>	<i>controlul asupra percepției publice</i>	
<i>Varzari P.</i>	<i>Considerente privind evoluția statului Republica Moldova</i>	150
<i>Compartimentul RELAȚII INTERNAȚIONALE</i>		168
<i>Cebotari S., Cotilevici V.</i>	<i>Identifications conceptuelles de l'interaction „politique étrangère – intérêt national – processus intégrationniste”</i>	168
<i>Квилинкова Е.</i>	<i>Народная дипломатия и представительство в контексте международных религиозно-культурных контактов (на примере православной паломнической традиции у гагаузов)</i>	186
<i>Compartimentul IN MEMORIAM</i>		200
<i>Andrei TIMUȘ, membru corespondent al AȘM (21.10.1921 – 11.02.2018)</i>		200

SUMMARY

CHAPTER: PORTRAITS IN MOVING		7
<i>Constantin Gh.MARINESCU at 90 years</i>		<i>7</i>
CHAPTER: HISTORY, THEORY AND METHODOLOGY OF POLITICAL SCIENCE		10
<i>Efremov V.</i>	<i>The phenomenon of power in the mythological concept and in the vision of ancients: the theoretical-methodological approach</i>	<i>10</i>
CHAPTER: POLITICAL GOVERNING AND PUBLIC ADMINISTRATION		19
<i>Cebotari M.</i>	<i>The role and influence of „soft-law” in the management of international labor migration</i>	<i>19</i>
CHAPTER: POLITICAL SOCIOLOGY		28
<i>Bencheci M., Bencheci D., Gorincioi Iu.</i>	<i>The aspects of combatting terrorism through international security organizations</i>	<i>28</i>
<i>Evstigneeva E.</i>	<i>Religious socialization of youth in the Republic of Moldova</i>	<i>48</i>
<i>Malcoci L.</i>	<i>Inclusive education in the Republic of Moldova: a comparative analysis of expectations of typical students and of students with specific educational requirements (SER)</i>	<i>64</i>
<i>Mosneaga V., Turcan V., Mosneaga Gh.</i>	<i>Contemporary migration of the Moldovan population: the main reasons and motives (based on the results of sociological research made in the UK, Germany, Israel, Italy, Russia, and Portugal)</i>	<i>84</i>
<i>Munteanu A.</i>	<i>The consolidation of the national security system in the context of the Republic of Moldova's adherence to the Treaty of Association with the European Union</i>	<i>101</i>
<i>Munteanu P.</i>	<i>The socio-demographical profile of disabled per-</i>	<i>115</i>

	<i>sons in the Republic of Moldova</i>	
<i>Peru-Balan A., Bahneanu V.</i>	<i>Information war, propaganda, fake-news: the control over public perception</i>	<i>128</i>
<i>Varzari P.</i>	<i>Considerations on the evolution the state of the Republic of Moldova</i>	<i>150</i>
CHAPTER: INTERNATIONAL RELATIONS		168
<i>Cebotari S., Cotilevici V.</i>	<i>Conceptual identifications of the «foreign policy – national interest – process of integration» interaction</i>	<i>168</i>
<i>Kvylinkova E.</i>	<i>Popular democracy and representation in the context of international cultural-religious contacts (based on the example of the orthodox pilgrim tradition of the Gagauz people)</i>	<i>186</i>
CHAPTER: IN MEMORIAM		200
<i>Andrei TIMUȘ, correspondent member of the Moldovan Academy of Science (21.10.1921 – 11.02.2018)</i>		<i>200</i>

COMPARTIMENTUL PORTRETE ÎN MIȘCARE

Constantin Gh. MARINESCU la 90 de ani

Împlinirea, de către prof. Constantin Gh. MARINESCU, a onorabilei vârste de 90 de ani este un prilej potrivit și fericit pentru a pune în lumină valențele acestei marcante personalități, Membru al Academiei Oamenilor de Știință din România, Membru de Onoare al Academiei de Științe a Moldovei, doctor în filosofie, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar apreciat, cunoscut și respectat atât în România, Republica Moldova, cât și peste hotare.

Prof. Constantin Gh. Marinescu s-a născut la 8 martie 1928 în municipiul Galați. A absolvit liceul „Vasile Alecsandri” din Galați în anul 1949. Între anii 1949-1953 urmează cu rezultate deosebite cursurile Facultății de Drept din cadrul Universității „A.I.Cuza” din Iași, după încheierea studiilor se încadrează în activitate universitară, cariera lui pedagogică însumând peste șase decenii de muncă, parcurgând toate treptele ierarhiei didactico-științifice, de la asistent la docent, profesor universitar, șef de catedre, decan, prorector. A susținut, la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, teza de doctor în filosofia istoriei. Odată cu înființarea Institutului Pedagogic din Galați, în anul 1959, este numit Rector al noii instituții create, la conducerea căreia s-a aflat timp de zece ani. A predat, în decursul anilor, în centrele universitare Galați, Iași, Bacău, Târgu Mureș, Focșani disciplinele filosofie, sociologie, politologie și drept, și-a adus prețioasa contribuție la consolidarea mediului universitar, în special, a Universității Ecologice „Dimitrie Cantemir” și, în ultimul timp, a universității „Apollonia” din Iași.

Este cunoscut și apreciat ca un pedagog cu autentică vocație universitară, preocupat de afirmarea valorilor științei pedagogice, iar pe tărâm științific, în țară și peste hotare a publicat peste 50 de cărți, în calitate de autor sau sub redacția și coordonarea sa, precum și peste 600 studii și articole în domeniile științelor sociale și umanistice, numeroase, argumentate fundamental și apreciate înalt studii – monografii, manuale etc. Eforturile majore depuse pe itinerarul științifico-didactic s-au soldat cu un număr impresionat de opere de referință, publicate în țară și peste hotare, care i-au adus notorietate largă pe plan național și internațional.

De menționat scilicet talent de profesor universitar, consultant științific, talent pe care l-a dăruit cu generozitate multor generații de studenți, unei numeroase pleiade de doctoranzi, expresie a energiei și capacității enorme de lucru, calități ce au determinat formarea atâtor specialiști, au contribuit la mobilizarea și consolidarea colectivelor didactice și științifice pe care le-a condus cu onoare mulți ani.

Printre realizările înregistrate în palmaresul Domniei sale, menționăm contribuția substanțială adusă de acad. C.Gh.Marinescu la promovarea colaborării între centrele universitare și academice ieșene și cele din Chișinău și Bălți, la pregătirea cadrelor științifice pentru Republica Moldova, acesta făcând-o prin calitatea sa de referent oficial la tezele de doctor și doctor habilitat în științe politice, sociologie, științe ale comunicării. În acest context merită să fie remarcat și suportul acordat de prof. Constantin Gh. Marinescu la publicarea în edițiile pe care le-a coordonat / coordonează a multor studii elaborate de cercetătorii din Republica Moldova.

Purtător al unui destin exemplar, construit cu dârzenie și tenacitate, marcat de performanțe notabile, Constantin Gh. Marinescu a obținut tot ce a făurit în această viață prin muncă și dăruire. De fapt, a avut marea intuiție a vocației – lucru care nu-i este dat oricui – și a rămas de-a lungul anilor fidel acestei chemări a sufletului, la fiecare etapă a devenirii sale ajungând să culegă succese binemeritate. Și nu este vorba doar de activitate profesională – deși a avut o carieră remarcabilă în cultură, cercetare, educație, viață social-politică. Biografia acestui om minunat conturează (ca să amintim aici, cel puțin, calitățile de care a dat dovadă ca promotor al fortificării învățământului superior, în perioade nelipsite de dificultăți, dar și de înnoiri fundamentale, asumându-și rolul de lider și deschizător de drumuri, animator al cercetării interdisciplinare, reușind să interrelaționeze studiul filosofiei, istoriei, științei politice) un itinerar sinuos pe alocuri, dar întotdeauna judicios și echilibrat, orientat spre afirmarea binelui pentru oameni și pentru societatea în ansamblu. În cazul profesorului Constantin Gh. Marinescu s-a produs îngemănarea destinului personal cu destinul țării, marcat de efortul edificării, de spiritul construcției.

La fiecare treaptă a ascensiunii sale Constantin Marinescu a manifestat o sensibilitate aparte pentru problemele trecutului, prezentului și viitorului, pentru albia dezvoltării adecvate a societății în care trăiește. Înnarmat cu sentimentul temerar al conștiinței naționale, al unirii și unității neamului românesc, acad. Constantin Marinescu, a inițiat preocupările de reliefare a rolului istoric al „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor”, inaugurând, cu adevărata simțire profetică preocupările pentru consolidarea identității naționale a românilor, fructificate mai apoi în imensa și intensă activitate practică – și în prezent.

Adjudecându-și cu o rară noblețe trăsătura aparte de a fi generator nu doar de cugetări științifice pertinente, dar și de simțiri profunde, Profesorul Marinescu ajunge, astfel, la postura de deschizător de drumuri. De liant între prieteni și frați. De promotor al valorilor spirituale.

Și astăzi este la fel de actuală pentru Dl academician receptivitatea cu care sprijină și se bucură de succesele colegilor săi, profundul civism al spiritului, manifestat în promovarea multiplelor și diverselor inițiative sociale și culturale, subordonate, toate, marii cauze a neamului.

Iată de ce acad. Constantin Marinescu a devenit părintele spiritual al celor care-l cunosc și-l apreciază. Includem aici și pe colegii și prietenii săi basarabeni, pentru care a făcut nespus de mult, sprijinindu-i și îndrumându-i cu inspirație. Cu adevărat, cu greu pot fi găsite cuvintele care ar cuprinde întreaga recunoștință pe care i-o purtăm și ar fi în stare să reproducă echitabil importanța și valoarea faptelor realizate.

La multi ani, Dl academician Marinescu!

Acad. Gheorghe DUCA, acad. Alexandru ROȘCA, acad. Gheorghe RUSNAC, acad. Teodor FURDUI, m.-cor. Victor MORARU, dr. hab. Gheorghe BOBÎNĂ, dr. hab. Constantin SOLOMON, dr. hab. Victor SACA, dr. hab. Constantin MARIN, dr. hab. Georgeta STEPANOV, dr. hab. Ion SÂRBU, dr. hab. Tatiana SPĂTARU, dr. hab. Valeriu MOȘNEAGA, dr. hab. Valeriu CUȘNIR, dr. hab. Victor JUC, dr. hab. Pantelimon VARZARI

COMPARTIMENTUL
ISTORIA, TEORIA SI METODOLOGIA STIINTEI

FENOMENUL PUTERII ÎN CONCEPȚIA MITOLOGICĂ ȘI
VIZIUNEA ANTICILOR: ABORDARE TEORETICO-
METODOLOGICĂ

Valeriu EFREMOV

Republica Moldova, Chișinău, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport

Doctor în politologie, conferențiar universitar, master în drept, postdoctorand la Universitatea de Stat din Moldova

The article is devoted to studying the phenomenon of power in the religious mythological view and the vision of the authors of antiquity. It highlights the historical stage that sets the theoretical-methodological basis of the nature of power, the necessity of the science of power. It is shown that philosophy contributes to the rational explanation of nature, to its essence, to the highlighting of the features, to the particularities of power. The scientific heritage of the authors of antiquity has for us a great theoretical and methodological importance in the research of the phenomenon of power. Methodologically it is interesting to analyze the essence of power, understanding its role in the organization of the state, the forms of government.

Articolul este consacrat studierii fenomenului puterii în concepția mitologică religioasă și în viziunea autorilor antichității. Se evidențiază etapa istorică care pune bazele teoretico-metodologice a naturii puterii, necesitatea științei puterii. Se arată că la explicarea rațională a naturii, esenței ei evidențierea trăsăturilor, particularităților puterii contribuie filozofia. Moștenirea științifică a autorilor antichității are pentru noi o mare importanță teoretico-metodologică în cercetarea fenomenului puterii. În plan metodologic prezintă interes analiza esenței puterii, înțelegerea rolului ei în organizarea statului, formelor de guvernare.

Ordinile pământești conform miturilor sunt parte indisolubilă a ordinilor universale, cosmice care au o proveniență divină.

Proveniența divină a ordinii sociale și politico-juridice este ideea și tema principală a miturilor privind puterea.

În miturile unor popoare se vorbește despre conducerea inițială a zeilor care apoi au învățat oamenii artei conducerii și au transmis puterea conducători-

lor pământești. Astfel Herodot în opera sa «Historiai» menționează că conform surselor că de la primul țar egiptean până la vizita Egiptului de către Herodot (sec.V î.Cr.) au trecut 341 de generații de mari preoți și țari și în toată această perioadă (11.340 de ani) în Egipt au condus numai oameni muritori. Anterior după spusele preoților „în Egipt conduceau zeii care locuiau împreună cu oamenii și totdeauna unul dintre ei era cel mai mare” [2, p.18].

În mitologia babiloneană și indiană zeii fiind sursă a puterii a conducătorului, în același timp și singuri rămân a fi făuritorii treburilor pământești și a soartei oamenilor [2, p.19].

Merită atenție ideea caracterului contractual al puterii la evrei. Dumnezeu se află într-o relație contractuală deosebită cu poporul evreiesc. În condiții obișnuite executarea puterii se face de către oameni în numele lui Dumnezeu, însă în cazuri extraordinare el acționează și nemijlocit (prin revelații, minuni etc).

Imperatorul Chinei conform mitologiei chineze este unicul punct de legătură cu forțele supreme cerești.

Însă miturile antice în creația lui Homer «Iliada» și «Odiseia», Heosid «Teogonia», «Munci și zile» tot mai evident își pierd caracterul sacral și încep să capete o interpretare etică, juridico-politică. În expunerea lor lupta zeilor pentru putere asupra lumii și alternanța zeilor supremi la putere (Uran – Cronus – Zeus) era însoțită de schimbarea principiilor guvernării și exercitării puterii lor care se manifesta nu numai între relațiile dintre zei, dar și în relațiile față de oameni, în toată ordinea, formele și regulile vieții sociale pământești.

Astfel s-a înrădăcinat destul de influentă afirmația precum că izvoarele echității, legității și vieții polisului sunt legate de instaurarea puterii zeilor de pe Olimp în frunte cu Zeus.

În poemele lui Homer Zeus, din punct de vedere etico-juridic, se prezintă ca apărător suprem a echității generale («dike») care pedepsește cu severitate pe acei care admit violența și judecata inechitabilă.

Folosirea de către Homer a noțiunilor "dike" (echitate) și "temis" (obicei, dreptul obișnuit) este destul de esențială pentru a caracteriza înțelegerea dreptului în acea perioadă istorică pentru orânduirea Greciei. «Dike» la Homer este baza și principiul obiceiului, dreptului obișnuit («temis»); «temis» este o concretizare cunoscută a echității eterne («dike»), prezența ei, manifestarea ei și respectarea ei în relațiile dintre oameni.

Ideile dreptului și a unei orânduiri echitabile are o mai mare importanță în creația lui Hesiod [2, pp.41-43].

Încercările lui Homer și Hesiod de a raționaliza imaginațiile cu privire la ordinea etică, juridico-etică în relațiile dintre oameni sunt dezvoltate de urmașii acestora.

Prin secolul V-IV î.Cr., în Grecia Antică, când are loc raționalizarea interpretării realității, putem afirma, că în această perioadă istorică se pun bazele te-

oretico-metodologice a naturii puterii. La explicarea rațională a naturii, esenței ei evediențierea trăsăturilor, particularităților puterii contribuie filozofia. Anume în această perioadă întâlnim o reprezentare filozofică privind politica și puterea. Contribuie esențial la aceasta Platon și Aristotel. Ideile despre putere și politică se formează conceptual, primesc un caracter sistemic în opoziție cu ideile precedente expuse în Grecia Antică.

În creațiile lui Platon și Aristotel cu privire la putere putem evidența câteva aspecte metodologice comune. Platon și Aristotel existența ontologică a puterii o corelează cu un început cosmic divin care în mare măsură determină modurile de existență a oamenilor ca ființe înzestrate cu rațiune. Însă evidențierea acestei interdependențe nicidecum nu neagă faptul prezenței la oameni a unei voințe libere, voință, care trebuie să poarte cu precădere un caracter orientat teologic, orientat spre a cunoaște adevărul divin și spre autoperfecțiune.

Platon și Aristotel percep puterea sub două aspecte. În primul rând, drept un factor dependent de relațiile politice constituite, iar, în al doilea rând, drept un mijloc eficient prin intermediul căruia în mod corespunzător se poate influența asupra caracterului proceselor din societate. O atenție deosebită este acordată relației dintre filozofie și politică, filozofie și putere.

La Platon justificarea necesității interdependenței filozofiei și puterii apare ca o cerință obligatorie de care trebuie să ținem cont la organizarea vieții publice. Una din direcțiile privind eliminarea imperfecțiunilor și viciilor statului Platon o vedea în atragerea filozofilor la exercitarea puterii, în liantul cunoștințelor filozofice cu puterea. Această cerință din plin își găsește argumentarea în învățătura lui Platon despre statul ideal. "Atât timp cât în state nu vor domni filozofii, sau așa numiții împărați și vlădicii nu vor începe mărinimos și fundamental a filozofa și aceasta nu se va contopi ca un tot întreg cu puterea de stat și filozofia, și atât timp cât nu vor fi destituiți în mod obligatoriu acei oameni – iar ei sunt mulți, - care acum separat tind sau la putere, sau la filozofie, până atunci... statele nu vor scăpa de rele", - menționează Platon [3, p.275].

Aristotel apreciază cunoștințele filozofice drept un element necesar a procesului cognitiv, drept o treaptă metodologică specifică a studiului problemelor științifice. Aristotel insistă ca problemele politicii să fie studiate din punctul de vedere a filozofiei politice. "Dacă scopul final al tuturor științelor și artelor, - menționează Aristotel, - este binele, atunci binele suprem este scopul predominant a celei mai principale dintre toate științele și artele, și anume, a politicii. Bunul public este echitatea, adică aceea ce servește binelui comun. Din punct de vedere a unei viziuni generale echitatea este o anumită egalitate; această situație până la o anumită măsură corespunde speculațiilor filozofice în care se analizează problemele etice. Unii afirmă că echitatea este ceva care are atitudine față de personalitate și că egalii trebuie să aibă egal. Însă nu trebuie să lăsăm fără explicație în ce constă egalitatea și în ce constă inegalitatea; această

întrebare este dificilă, și în același timp ține de domeniul filozofiei politice" [1, p.114].

Apud Aristotel politica este în stare din plin să realizeze potențialul rezonabil al oamenilor. Realizarea acestui scop depinde de mai multe împrejurări, însă ținerea în vizor a acestei perspective, orientarea conștientă spre ea, determină esența destinației politicii, deci, prin urmare, și a puterii.

În accepțiunea lui Platon și Aristotel puterea trebuie să se sprijine pe o temelie echitabilă. Pe acest principiu are loc clasificarea formelor de guvernare drepte și nedrepte (mai bune și mai rele). Platon aranjează formele de guvernare în ordinea coruperii lor. Deci după Platon există o legitate a schimbării formelor de guvernare. Aristotel se conduce de același principiu însă la el întâlnim o altă dependență dintre formele corecte și incorecte.

Echitatea puteri este înțeleasă ca un principiu metodologic care determină baza calitativă a existenței puterii. Echitabilă este puterea a cărui scop suprem este grija față de cetățeni polisului.

În opoziție cu echitatea inechitatea este privită ca un factor bazat pe interesele egoiste, carieriste a oamenilor, setea lor de putere. Platon consideră că în viața reală a societății întotdeauna există un număr considerabil de oameni care în cazul existenței unor condiții și posibilități sunt predispuși spre inechitate. De aceea sunt necesare mecanisme de îngrădire a unor asemenea tendințe. Mai mult ca atât, Platon insistă asupra faptului ca oamenii echitabili, care în cele mai multe cazuri se străduie să evite exercitarea funcțiilor de putere, să fie împuși, obligați la exercitarea acestor funcții.

Platon și Aristotel consideră că organizarea politică a societății trebuie să se bazeze pe un început rațional. Pe prim plan trebuie să stea interesele polisului care să asigure bunăstarea cetățenilor. Soluționarea eficientă, optimală a acestei probleme o vedeau prin armonizarea intereselor statului, familiei și intereselor personale.

De menționat că Platon printre primii în aspect științifico-filozofica pune și cercetează problema „diferențierii muncii”. Este un mare merit al filozofului. Însă, considerăm, că absolutizarea acestui principiu, ca una din condițiile principale, prin intermediul căreia se asigură echitatea relațiilor sociale, desăvârșirea orânduirii statale, a dus la o tratare exagerată unilaterală a acestui factor ce și-a găsit materializarea în construcția statului ideal.

Cercetând factorii care asigură stabilitatea orânduirii statale, Platon și Aristotel ajung la diferite puncte de vedere. Platon se axează pe virtuți și diferențierea muncii pe care trebuie să se sprijine statul în activitatea sa. Aceste virtuți sunt: înțelepciunea, bărbăția, discernământul, echitatea. Aristotel, însă, își concentrează cercetarea pe construcția puterii. Apud Aristotel cea mai stabilă formă de guvernare va fi cea în care puterea se află în mâinile clasei mijlocii sau când în structura puterii sunt reprezentate interesele claselor sau păturilor sociale pri-

ncipale a societății (forma mixtă de guvernare). În «Politica» lui Aristotel descoperim ideea divizării puterilor în stat care menționează că în orice orânduire statală există trei părți componente. „De la starea excelentă a acestor părți depinde și starea minunată a orânduirii statale; dar și însăși deosebirea unor tipuri a orânduirilor statale este determinată de construcția diferită a fiecărei din părți. Iată aceste părți: **prima** – organul consultativ legislativ care examinează treburile statului, **a doua parte** – funcțiile (anume ce funcții trebuie să existe în genere, ce domenii trebuie să cuprindă, care trebuie să fie modul lor de suplinire), **a treilea parte** – organele judiciare” [1, p.154].

În mod specific înțeleg geneza statului Platon și Aristotel. Judecățile lui Platon privind acest fenomen sunt controversate. Pe de o parte, Platon vorbește despre proveniența divină a statului, iar, pe de altă parte, Platon privește statul ca rezultat al înțelegerii între oameni.

Apud Aristotel statul are o geneză naturală. Elementele statului sunt familia și așezările satești. Aristotel vede pricinile apariției statului în evoluția vieții sociale care are o temelie naturală. O asemenea abordare are impactul său privind înțelegerea puterii. Dacă la Platon analiza puterii poartă în mare măsură un caracter speculativ, atunci la Aristotel puterea este privită din perspectiva existenței sale reale.

În concluzie, este necesar să menționăm următoarele. Moștenirea științifică a lui Platon și Aristotel are pentru noi o mare importanță teoretico-metodologică în cercetarea problemei noastre. În plan metodologic prezintă interes analiza esenței puterii, înțelegerea rolului ei în organizarea statului, formelor de guvernare. Deși există și unele contradicții, ideile expuse de către Platon și Aristotel cu privire la formele desăvârșite a orânduirilor de stat au o însemnătate metodologică. În primul rând, prin încercarea de a argumenta „dreptul” rațiunii, începutului rațional, prioritatea acestuia în cauza edificării unei construcții a puterii desăvârșite a statului și, în al doilea rând, prin necesitatea realizării cu un anumit scop a organizării activității puterii. „Polisul antic a dat naștere la multe inovații civilizate, însă cea mai importantă a fost constituirea științei raționale și științei teoretice și a experienței democratice de reglementare a relațiilor sociale. Aceste descoperiri unicele au fost premisa viitorului tip nou a progresului civilizat” [5, p.16].

Platon și Aristotel folosesc un vast instrumentării de cercetare: abordarea concretă și abstractă, inducția și deducția, sinteza și analiza, metoda comparată și analiza sistemică.

Polybius analizează puterea și statul fiind influențat de ideile lui Platon și Aristotel. Polybius dă o clasificare a evoluției dezvoltării statului. Apud Polybius oamenii la început trăiau răzleț, dar, supunându-i-se legii naturii, o dată cu creșterea numărului lor, se unesc într-o turmă. Această etapă marchează prima fază a formării statului, etapă la care resursă dominantă a puterii era forța fizică.

În procesul evoluției sale statul se schimbă calitativ în direcția formării unor reprezentări etice care încep a juca un rol dominant în viața statului.

Polybius înaintează principiul general de dezvoltare a evenimentelor ca manifestare a „scoartei istorice” la baza căreia se află legea generală și rațiunea universală. Apud Polybius forma statului reprezintă puterea supremă în stat. Polybius, precum Platon și Aristotel evidențiază șase forme de guvernare: trei corecte (împărăția, aristocrația și democrația) și trei incorecte (tirania, oligarhia și ohlocrația). Pentru formele corecte sunt caracteristice liniștea, armonia dintre guvernanți și supuși, dominația bunurilor obicee și a legii. Formele incorecte de guvernare sunt nu altceva decât formele corupte a celor bune. Comun pentru aceste forme este fărâdelegea, nedreptatea, răutatea.

Pentru Polybius un interes deosebit prezintă obiceiurile, legile, religia, organizarea rațională a statului - factori care asigură durabilitatea și stabilitatea statului. Apud Polybius existența acestor factori nu asigură durabilitatea și stabilitatea statului. Pentru aceasta este necesară forma corespunzătoare de guvernare a statului. Consideră că corespunde acestei sarcini forma mixtă de guvernare care ar îmbina tot ce este mai bun de la puterea imperială, aristocratică și democratică. Forma durabilă de guvernare permite de a prevedea viitorul dezvoltării proceselor politice și va permite ca la timp să se facă corectările necesare în activitatea autorităților.

Polybius consideră că în orice stat există contradicții interne precum și forțe cointerestate în degradarea și schimbarea formei de guvernare existente. În viața prosperă a statului sunt ascunse nu mici, dacă nu mai mari pericole ce duc la degradarea lui. În legătură cu aceasta Polybius scrie: „În cazul în care statul a ținut piept multor pericole și apoi a atins o superioritate și putere absolută, atunci iese că modul de viață a fiecăruia în parte devine tot mai atrăgător fiindcă în stat în întregime se răspândește bogăția și oamenii începe a cere onoruri și funcții cu o insașiabilă ambiție. În continuare patima de a domina, ambiția și cupiditatea duc la o viață privată trufașă pompoasă și la începutul degradării generale” [4, p.57].

Apărând în mod natural, în conformitate cu cerințele naturii, statul trece prin stadii de creștere și declin. Ciclul complet de schimbare a formelor de guvernare reprezintă un cerc închis. Ordinea schimbării formelor de guvernare este următoarea: regatul – tirania – aristocrația – oligarhia – democrația – ohlocrația. Ohlocrația de parcă aduce oamenii la starea inițială prestatală. O asemenea interpretare a schimbării formelor de guvernare anticipează efectuarea în continuare a căutărilor bazelor științifice care permit de a înțelege mecanismul intern ce se află la baza schimbărilor politice. În plan metodologic prezintă interes analiza factorilor care asigură starea stabilă a statului. Înțelegerea contradictorie a naturii puterii ne pare destul de productivă și importantă din punct de vedere

metodologic. Nu mai puțin interes prezintă și ideea ciclului în evoluția formelor de guvernare.

Apud Cicero statul apare în mod natural în conformitate cu „legea adevărată” a naturii căruia se conformează oamenii. Aceasta se manifestă în tendința oamenilor de a conviețui, de a comunica unul cu altul. Fundamentul „legii adevărate” este rațiunea universală de proveniență divină. „Legea adevărată este o stare rațională ce se extinde asupra tuturor oamenilor, constantă, eternă, care cheamă la îndeplinirea datoriei” [6, p.117].

Apariția statului și predestinarea divină nu se contrazic, acesta apud Polybius este un proces unic. Totodată Polybius nu neagă faptul libertății voinței oamenilor și consideră că un rol esențial în apariția statului îl joacă poporul, deaceia statul, într-un anumit sens, este o organizație artificială. Cicero, statul ca „patrimoniu a poporului” îl definește republica (republică). Și are în vedere statul râmlean. Merită o deosebită atenție trăsăturile distincte ale poporului în accepțiunea lui Cicero: unirea a mai multor oameni; concordia în chestiunile de drept; interese comune. Din punct de vedere al limbajului contemporan, Cicero vede poporul drept o formațiune sistemică integră, forma organizațională a căreia este determinată de orânduirea statală corespunzătoare. Temelia formelor de guvernare o determină orânduirea puterii. Cicero distinge formele de guvernare prin analiza cantitativă și calitativă a lor. El distinge forme de guvernare corecte (bune) și incorecte (rele). Cele corecte în accepțiunea lui sunt puterea regală, aristocrația, puterea poporului (democrația). Fiecare dintre ele are, așăz părți pozitive, cât și părți negative. Însă, literalmente, nici una dintre ele nu este desăvârșită. Neajunsul formelor de guvernare incorecte (tirania, oligarhia și dictatura) constă în faptul că ele nu au calități pozitive în opoziție cu cele corecte, generând în societate neechitatea și discordia. Deși Cicero consideră dictatura ca una din formele rele de guvernare, nu exclude în același timp instaurarea ei, dacă este o necesitate în folosul statului.

Apud Cicero cea mai bună orânduire de guvernare este aceea, care cu respectarea în modul cuvenit, este constituită din trei componente ale puterii: imperială, aristocrată și populară.

Cicero consideră că o astfel de putere nu va provoca dușmănie, va permite cu mai multă înțelegere a rezolva chestiunile de stat. Ideea aristotelică cu privire la forma mixtă de guvernare (politeia) își găsește materializarea în realitatea statului rimlean. Această abordare ne sugerează ideea că în construcția puterii statale trebuie să se țină cont de interesele tuturor grupurilor sociale principale a societății.

Echitatea în accepțiunea ciceriană este înțeleasă în termeni axiologici, drept o cerință care obligă de a nu pricinui rău altor oameni și de a nu atenta la proprietatea lor. "Echitatea ne învață să cruțăm pe toți, să avem grijă de oameni,

a da fiecăruia ce i se cuvine, să nu se atingă orice lucru consacrat zeilor, prosperitatea de stat sau străină" [6, p.114].

Ce este echitabil față de o persoană aparte este echitabil și față de popoare. Apud Cicero cea mai mare inechitate este de a aștepta răsplată pentru echitate.

În accepțiunea lui Cicero dreptul natural apare înainte de legile scrise. Criteriu al echității sau inechității legilor adoptate de oameni este corespunderea sau necorespunderea lor cu dreptul natural.

Chestiunea privind rolul funcționarului de stat, șefului statului, idealurile cetățeanului ocupă un loc deosebit în cercetarea lui Cicero. Pe prim plan în rezolvarea ei Cicero pune interesele de stat, slujind cărora este privită drept îndeplinirea datoriei civice. Cerințele etice cu privire la îndeplinirea obligațiilor sale civile sunt privite drept un instrument regula toriu a relațiilor politice. Cicero izvorului puterii în societate îi atribuie locul unui element intermediar între adevărurile divine eterne, neschimbătoare și existența reală a statului. La baza înțelegerii cetățeniei, locul omului în stat stă înțelegerea specifică a lui Cicero cu privire la predestinația universală a Romei, realizările ei în organizarea vieții politice.

În concluzie, vom menționa că meritul lui Cicero în comparație cu predecesorii săi constă în faptul că el nu numai că a încercat să cerceteze teoretic problemele interacțiunii politice în societate, ci și insista asupra necesității aplicării practice a cunoștințelor obținute, a încercat să unească teoria politică cu practica. Cicero ajunge la concluzia că este necesară știința despre putere. Înțelegând contradicția internă a formelor de guvernare, Cicero ajunge la concluzia necesității formeii mixte de guvernare (nu este altceva decât o extrapolare a iedei aristoteliene despre forma mixtă de guvernare ajustată la realitatea Romei). Cicero de asemenea înțelege rolul sursei raționale în reglementarea vieții sociale. Cicero se pronunță pentru distribuirea clară a funcțiilor de putere și a obligațiilor de stat. Consideră că legea trebuie să ocupe un loc dominant în stat, iar sub incidența legii trebuie să „nimerească toți”. Legea trebuie să reglementeze viața de stat și relațiile de putere. Învățătura lui Cicero despre stat, putere, drept stă la baza înțelegerii sistemice a existenței omului, în care în mod armonios trebuie să se unească izvoarele divin, natural și statal.

Bibliografie

1. Аристотель. Политика. Афинская полития. - Москва, 1997, https://royallib.com/book/aristotel/afinskaya_politiya.html (vizitat 21.08.17)
2. Нерсисянц В.С. История правовых и политических учений. - Москва: Норма, 2004, <http://library.khpg.org/files/docs/1380635715.pdf> (vizitat 20.08.2017)

3. Платон. Государство. // Платон. Сочинения. В 3-х томах. - Москва, 1971. Т.3. Ч.1, -
file:///C:/Users/User/Desktop/ECONOMIE%20POLITICĂ%202017/Платон,%20Государство,%20Том%203_часть%201%20-%20Стр%206.html
(vizitat 22.08.2017)
4. Полибий. Всемирная история. В 3 томах, 40 книг. – Санкт-Петербург, 1994. Т.1. Кн.6,
<https://www.yandex.ru/search/?text=%D0%90%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C.%20%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.%20%D0%90%D1%84%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F.%20%D0%9C.%2C%201997.%20%D0%A1.%20114.&clid=2285704&lr=213&p=1>(vizitat 28.08.2017)
5. Степин В.С. Философия и образы будущего. // Вопросы философии. 1994, №6, <http://www.twirpx.com/file/1471786/> (vizitat 28.08.2017)
6. Цицерон. О государстве. О законах. О старости. О дружбе. Об обязанностях. Речи. Письма. - Москва, «Мысль», 1999, <http://bobigus.ru/books/377189/> (vizitat 30.08.17)

2.12.2017

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

**INFLUENȚA ȘI ROLUL „SOFT-LAW” ÎN REGLEMENTAREA
MIGRAȚIEI INTERNAȚIONALE A MUNCII**

Mihail CEBOTARI

Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de stat din Moldova, Facultatea de Drept

Doctorand

From 1990s, the influence of soft-law instruments in the management of international migration has only increased. At this moment the latest ILO core initiative in this field is the Multilateral framework in the field of labor migration, a non-binding and soft law instrument. Therefore some of the questions this article wants to answer are why soft-law became so popular in the field of international labor migration and what is its utility. Also the analysis of trends in this field can offer answers both to policy makers and researchers on the actual and future developments of international labor migration regulation and management.

Introducere

Un eveniment de rezonanță în perioada recentă a fost ieșirea SUA din discuțiile în cadrul planului ONU în domeniul migrației - UN global compact on migration [15]. Ieșirea din cadrul acestui program a creat o reacție controversată pe arena internațională, mai ales în contextul crizelor migraționale cu care se confruntă UE și alte regiuni ale lumii. Pe de altă parte ar părea că acest plan în domeniul migrației nu este decât un instrument, non-obligatoriu de stabilire a intențiilor statelor neavând putere juridică. De ce totuși acest eveniment a trezit atâtea discuții?

În acest caz este vorba de instrumentele și actele care au primit denumirea de "soft-law" în literatura juridică. În contextul prezentei cercetări urmează să se stabilească importanța și ponderea soft-law în reglementarea migrației internaționale a muncii cât și care este impactul acestor reglementări și concluziile pe care ar trebui să le facă autoritățile în raport cu aceasta.

Soft-law și importanța sa

În opoziție cu dreptul clasic (hard-law), care presupune existența unei sancțiuni care stimulează și asigură implementarea nomei juridice, soft-law (dreptul moale) se prezintă ca un set de recomandări fără forță de constrângere.

Conceptul de "soft law" desemnează mecanismele, procesele și actele internaționale ce nu au un caracter obligatoriu pentru părți, acestea evită principiul fundamental al funcționării tratatelor internaționale - "Pacta sunt servanda". O definiție reușită și concisă a acestui termen este oferită de cercetătorul finlandez Jan Clabbers: Avem tendința de a folosi termenul soft-law pentru a descrie lucrurile care sunt dificil de descris ca hard-law. Astfel, Ghidurile, codurile de conduită, rezoluțiile, recomandările și programele de acțiune, dispozițiile nedeterminate ale tratatelor, convențiile neratificate, poate chiar opiniile avocaților generali sau opiniile divergente ale judecătorilor individuali ai CIJ sau a diferitelor Curți ale drepturilor omului, ele toate pot, probabil fi calificate drept "soft-law" [1, p.385].

Conceptul de "soft-law" nu este utilizat sau examinat în literatura juridică din Moldova. De asemenea trebuie să menționăm că acest concept este criticat de mulți cercetători în domeniul dreptului, care îl consideră că "soft law" nu este drept ca atare. Această abordare vine din doctrina pozitivistă a dreptului. Îl vom cita pe expertul în drept european Fabien Terpan, care exemplifică destul de clar această situație: Pe baza teoriei tradiționale a actelor juridice, pozitivismul legalist spun, de obicei, că legea este fie hard-law (drept dur), fie nu este lege, respingând simpla idee de soft-law (drept moale) [2, p.5]. Articolul 38 (1) din Statutul Curții Internaționale de Justiție nu face nicio referire la soft-law ca o posibilă sursă de drept internațional. Art.288 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene nu menționează soft-law ca un tip de legislație secundară a UE. Unii ar spune că soft-law este un concept inutil și înșelător care șterge distincția dintre normele juridice și politici, în loc să clarifice natura și impactul legii [2. p.5].

Deci vorbim despre o categorie juridică contestată de înșiși cercetătorii juriști. Cu toate acestea soft-law a devenit extrem de important în contextul reglementării internaționale al migrației muncii. Trebuie aici să răspundem de ce s-a întâmplat aceasta.

Astfel până în anii 1990 reglementarea fluxurilor internaționale a populației și a forței de muncă era realizată prin acte juridice obișnuite, în mod special convenții. Vorbim aici în special de trei Convenții fundamentale în gestionarea migrației internaționale muncii: Convențiile Organizației Internaționale a Muncii Nr.97 din 1949, cu privire la migrarea în scop de angajare, Nr.143 cu privire la muncitorii migrați din anul 1975 și ultima Convenția ONU cu privire la protecția drepturilor tuturor muncitorilor migranți și a membrilor familiilor lor din anul 1990. Astfel Convenția OIM Nr.97 are la moment 49 de ratificări [12], Convenția OIM Nr.143 are 23 de ratificări [13] și Convenția ONU din 1990 este ratificată de 51 de state părți [14]. După adoptarea Convenției ONU 1990, nu au fost adoptate alte Convenții fundamentale în domeniul migrației internaționale a muncii. Aceasta poate fi explicat prin reticența statelor de a adopta Convențiile

deja existente cât și de percepția că aceste instrumente știrbesc suveranitatea statului de a-și stabili independent politica în domeniul migrației.

Corepunzător observăm după anii 1990 o creșterea a rolului instrumentelor soft-law în reglementarea internațională a migrației. De exemplu în cadrul Organizației Internaționale a Muncii a fost adoptat Cadrul multilateral cu privire la migrația de muncă. Cadrul e prezentat ca cel mai recent și multi-aspectual mecanism al OIM de reglementare a migrației internaționale a muncii. De asemenea cadrul este considerat ca fiind alternativa viabilă a reglementării migrației internaționale a muncii în contextul când statele se opun adoptării unor noi Convenții, hard-law care ar oferi mai multe drepturi migranților. Iată ce menționează în acest sens, cu privire la strategia OIM de a adopta instrumente soft-law un expert recunoscut în domeniul migrației internaționale Patrick Taran: „În identificarea opțiunilor pentru OIM, raportul a concluzionat notând că o opțiune ar fi menținerea status quo-ului, așa cum experiența pare să fi arătat că, în ceea ce privește migrația internațională, statele sunt reticente de a ratifica orice instrument internațional, indiferent de cat de libere și flexibile ele sunt” [3, p.93].

Există și alte mecanisme soft-law care au un impact semnificativ asupra migrației internaționale a muncii. Un prim exemplu este Declarația ONU cu privire la drepturile omului ale persoanelor care nu sunt cetățeni ai țării unde ei locuiesc: O astfel de declarație este un simplu soft-law care nu impune obligații legale statelor, dar ea a început expansiunea ONU în domeniul drepturilor omului ale migranților. Multe dintre prevederile ei au fost încarnate în următoarele convenții ale ONU. În plus, Declarația este adesea citată în materii juridice pentru a sprijini principiul general al nediscriminării împotriva străinilor. Mai important, ea a dat start instituționalizării drepturilor omului ale migranților [4, p.9].

Iar recent 19 septembrie 2016 a fost adoptată Declarația de la New York pentru refugiați și migranți. Declarația are ca scop de bază gestionarea fluxurilor migraționale de masă pentru asigurarea eficientă a drepturilor omului în acest context.

La nivelul UE poate fi menționat Open Method of Coordination (OMC) al UE, care este un mecanism ce combină abordările hard și soft pentru crearea unei singure politici, sociale și inclusiv de mobilitate a muncii la nivelul UE. Expertul în drept european Fabien Terpan menționează că în cadrul Open method of coordination procesele hard și cele soft operează în unison și afectează aceiași actori” [2, p.34]. O componentă de bază a OMC este Strategia Europeană de Ocupare (SEO): ”Ca mijloc interguvernamental al UE, instrumentele SEO nu sunt obligatorii, ci constau în recomandări, ghiduri și standarde. Acest lucru face din SEO un instrument multilateral, ce exercită diferite niveluri de influență asupra statelor membre. Această caracteristică face SEO în mod deosebit potrivită pentru a realiza comparații longitudinale între țări, exercitând o influență

care variază în funcție de țări și de-a lungul timpului” [5, p.4].

Un exemplu de soft-law care se concentrează pe un singur domeniu este Codul Global de Practici cu privire la Recrutarea Internațională a Personalului Medical al Organizației Internaționale a Sănătății (OMS). Acesta este voluntar și stabilește principii pentru încurajarea statelor să protejeze drepturile migranților lucrători medicali și să gestioneze mai eficient migrația forței de muncă în acest domeniu.

Utilitatea soft-law și gestionarea migrației internaționale a muncii

Deci vedem că una dintre cauzele popularității instrumentelor soft-law, este ne-dorința statelor de adopta instrumente ”hard-law”, cum ar Convențiile, aceasta a motivat multe organizații ce activează în acest domeniu să caute alte soluții. Pe de altă parte soft-law au și multe alte beneficii care contribuie la popularitatea lor și utilizarea foarte largă în domeniul reglementării migrației internaționale. Mai jos vom analiza câteva dintre ele.

• Importanța soft-law în organizațiile multi-statale cum este EU.

Un rol deosebit instrumentele soft îl au în activitatea structurilor interstatale cum sunt UE sau CSI. Aici soft-law intervine în cazurile când statele nu pot găsi un consens în adoptarea unor acte normative clasice. Astfel există o tendință de a găsi un punct de compromis în cadrul acestor mecanisme regionale, care deseori se soldează cu adoptarea unui spectru bogat de instrumente soft-law, ceea ce nu se observă atât de mult la nivelul internațional.

Aici soft-law este de multe ori unicul mecanism care permite depășirea blocajelor inevitabile: ”...statele-membre ale UE folosesc în principal soft-law”^{ca} răspuns la dezacordurile de fond. Aceasta reflectă evoluțiile anterioare ale OCDE și FMI unde supravegherea multilaterală a fost de asemenea introdusă pentru a rezolva blocajele. În fiecare caz statele-membre au optat pentru o soluție procedurală fără caracter obligatoriu pentru a depăși viziunile concurente a scopurilor organizațiilor. Organizațiile internaționale au selectat soft-law-ul mai puțin pentru eficacitatea sa cât pentru capacitatea sa de a promova compromisurile” [6, p.194].

Deci chiar dacă vorbim despre politica de mobilitate sau de gestionare a migrației în interiorul UE, vom observa că deseori este vorba de instrument soft. Lucru datorat în mare parte necesității găsirii unui compromis între state în aceste probleme destul de specifice pentru state.

• Importanța în stabilirea de standarde noi.

Un rol important aceste acte non-obligatorii îl au în crearea de standarde legale noi. Aici are loc așa numită trecere de la standarde non-obligatorii (soft) la acte legale obligatorii (hard-law). De exemplu Carta Drepturilor Fundamentale a UE a trecut transformarea de la o culegere de principii soft-law, la un cadru normativ multi-național în sfera drepturilor omului, obținând un caracter obliga-

toriu pentru statele membre UE și instituțiile sale prin intermediul prevederilor tratatului de la Lisabona. Inițial ea acționat ca o culegere de recomandări / sugestii, pentru ca în final să fie consfințit caracterul ei obligatoriu. Această situație a trecerii normelor soft, spre norme legale clasice este destul de răspândită.

Un alt exemplu e oferit de strategia europeană de ocupare a forței de muncă: o analiză a reformelor privind ajutoarele de șomaj în patru țări de către Van Gerven și Beckers (2009) a arătat o corelație între obiectivele stabilite de SEO și politica implementată a reformelor. Toate cele patru țări și-au stabilit obiectivele de politică în conformitate cu recomandările SEO, ceea ce a dus la o convergență a agendelor de reformă [5, p.5].

Putem menționa și exemplul Convenției contra torturii tratamentelor inumane și degradante [7, p.146], iar Fabien Terpan, menționează organizația Internațională a Comerțului, ca fiind unul dintre cele mai proeminente exemple când soft-law a devenit hard-law [2, p.38].

De asemenea instrumentele soft-law au o utilitate majoră în reglementarea aspectelor migrației internaționale nereglementate la un anumit moment. Astfel expertul ONU Alexander Betts menționează necesitatea creării unui cadru soft-law pentru migranții vulnerabili citând ca exemplu, precedentul unui act soft-law adoptat anterior pentru persoanele intern strămutate: "Dezvoltarea unui cadru soft-law a fost aplicată pentru a aborda golurile din protecția internațională în trecut. În particular a existat o recunoaștere de durată a faptului că există goluri în protecția Persoanelor Intern Strămutate care ulterior a contribuit la dezvoltarea și negocierea unui set de principii de ghidare cu privire la Persoanele Intern Strămutate între anii 1992 și 1998... Aceste principii au fost ulterior relativ efective în acoperirea lacunelor de protecție și în satisfacerea cerințelor statelor pentru ghiduri clare și o divizare instituțională clară a responsabilității pentru protecția persoanelor intern strămutate" [8, p.13]. Ulterior aceste ghiduri s-au dezvoltat într-un act normativ regional pentru asigurarea protecției drepturilor persoanelor intern strămutate: Convenția Uniunii Africane pentru Protecția și Asistența persoanelor Intern Strămutate în Africa (Convenția de la Kampala). Alexander Betts arată în articolul său cât de funcționale și utile pot fi abordările soft pentru a sparge gheața și a pune pe masa de discuții la nivel internațional adoptarea unor noi standarde în domeniul migrației internaționale.

O altă modalitate, de a transforma prevederile reglementărilor non-obligatorii în acte hard-law, este, cea jurisdicțională. Un exemplu este Decizia Curții de Justiție a UE pe cazul „Salvatore Grimaldi vs Fonds des maladies professionnelles”: "Cu toate acestea, Curtea Europeană consideră în hotărârea sa influență Grimaldi că soft law "nu poate fi considerată ca neavând nici un efect juridic" [9, p.879].

În Grimaldi CJE a cerut judecătorilor naționali să "ia în considerare" soft-law ori de câte ori decid cu privire la cazuri; cu toate acestea, nici o explicație

suplimentară nua fost dată cu privire la ceea ce exact a însemnat această afirmație. Explicații privind efectele juridice ale soft-law, au fost oferite în cazuri ulterioare și o dezvoltare importantă în această direcție este recenta hotărâre Polska Telefonía Cyfrowa (PTC), care examinează problema executării ghidurilor Comisiei Europene în fața autorităților naționale de reglementare [9, p.880].

Jan Klabbers, un cercetător în domeniul dreptului internațional și a științelor politice menționează ambiguitatea și lipsa unei logici juridice în cazul soft-law, menționând că un act normativ există sau nu, ceva în mijloc nu poate fi citând notoriul cazul Grimaldi în 1991, în care CJE a dat un efect juridic la astfel de instrumente ca rezoluțiile, codurile de conduită, ghidurile etc.” [1, p.388]. În acest context Jan Klabbers menționează posibilitățile unui risc de abuz din cauza utilizării soft-law, impunerea statelor a unor obligații neasumate, introducerea neargumentată în sfera dreptului a unor norme cu conținut și aplicabilitate neclară.

- *Monitorizarea eficienței soft-law.*

Pe lângă faptul că soft-law poate crea standarde și prevederi legale noi, unele mecanisme soft, au instrumente de monitorizare a funcționării lor: ”Cu toate acestea, acordurile care nu sunt tratate, pot fi executate într-o manieră ”soft” prin crearea mecanismelor de control la care părțile aplică în mod voluntar, dar sub presiune internațională sau internă și a căror rezultate pot avea un impact asupra opiniei publice (ex. Conferințele follow-up ale OSCE). Respectarea obligațiilor poate fi de asemenea ca precondiție pentru a obține servicii de care statele pot fi dependente. Obligațiile Soft law pot astfel fi suplimentate de „sanțiuni soft”, un exemplu bun fiind ghidurile investiționale ale Băncii Mondiale [10, p.511].

Iar în cazul Codului Global de Practici cu privire la Recrutarea Internațională a Personalului Medical al Organizației Internaționale a Sănătății (OMS): ”autorii au elaborat ghiduri privind monitorizarea implementării, inclusiv crearea unei propuse autorități naționale în țările semnatare, precum și un instrument național de auto-evaluare care ar constitui baza unei raportări voluntare de către state la fiecare trei ani. Până în prezent, 69 de țări au stabilit o autoritate națională pentru a promova punerea în aplicare a Codului, inclusiv Statele Unite, dar mai puțin de jumătate au prezentat rapoarte. Deși au existat declarații că rapoartele vor fi disponibile publicului prin site-ul Web al OMS ca mijloc de creștere a responsabilității, începând din martie 2013, OMS nu a făcut public niciun raport” [16, p.11].

Alte argumente cu privire la funcționalitatea soft-law

Francis Snyder, specialist în drept internațional oferă o listă completă a efectelor juridice pe care soft-law European îl poate produce. Ele pot consta în

asigurarea unui cadru normativ pentru viitoarele negocieri și pentru posibilele argumente sau conflicte; obligarea instituției care a adoptat o normă și acele instituții care sunt părți la un acord inter-instituțional; concretizarea obligației de cooperare instituțională; crearea așteptărilor că instituția care a adoptat actul normativ va respecta normele instituite de ea într-un instrument de soft-law; producerea unui efect de încetare în raport cu comportamentul neconform al unui stat sau instituții; și influențarea drepturilor legale și obligațiilor unor părți terțe. Soft-law, poate avea un impact asupra legislației naționale și europene prin exprimarea principiilor generale ale legislației UE, făcând parte din acquis-ul comunitar, interpretând dispozițiile hard-law, și servind ca temei juridic pentru adoptarea legislației naționale [9, p.881].

De asemenea utilizarea largă a soft law în domeniul migrației internaționale este foarte bine exemplificată de cercetătoarea Oana Stefan: Cu toate acestea, din punctul de vedere al activiștilor pentru drepturile migranților, ei sunt astfel confrunțați cu alegerea de a exploata angajamentele anterioare ale statelor cu privire la drepturile de bază ale migranților (în mare parte fără executare), sau să pună în pericol oportunitatea unui astfel de angajament prin susținerea unui set mai elaborat de drepturi complete care probabil vor fi respinse de către state, dar care ar putea în schimb stabili un standard internațional mai mare pentru tratamentul acestora [11, p.172].

Vedem aici că în absența altor mecanisme și norme juridice cu capacitatea de influență asupra state cât și care corespund realităților mobilității internaționale a forței de muncă soft-law rămâne, acel instrument care este utilizat de factorii de decizie în întreaga lume.

Concluzii

- Actele și abordările soft-law, tind în continuare să suplinească actele și Convențiile juridice clasice. Această tendință se va păstra în condițiile actuale.
- În condițiile unui domeniul foarte mobil, așa cum este migrația internațională a muncii, soft-law este poate unul dintre cele mai efective mecanisme de a gestiona schimbările și noile fenomene. Ele pot interveni eficient în mod provizoriu, până la adoptarea unor norme juridice clasice care să gestioneze aceste situații.

Recomandări

- Autoritățile naționale trebuie să acorde mai multă atenție actelor și instrumentelor soft-law și obligațiilor asumate în cadrul acestora. Ori chiar dacă acestea din start aparent nu creează obligații părților semnatare, pe parcurs acestea pot deveni obligatorii.
- Autoritățile naționale ar trebui să se implice mai activ în adoptarea unor mecanisme și instrumente soft-law, care sunt importante pentru țara noastră. Or

practica arată că în condițiile unei promovări și susțineri suficiente aceste mecanisme au șanse mari să servească ca standarde în domeniu, sau chiar ulterior să fie transformate în acte juridice clasice.

• Mediul academic din Republica Moldova, ar trebui să acorde o atenție mai mare acestui fenomen juridic, relativ nou având în vedere impactul demonstrat de soft law în gestionarea migrației internaționale a muncii și continuitatea acestui trend pe viitor.

Bibliografie

1. Klabbers J. The Undesirability of Soft Law. // Nordic Journal of International Law 1998, #67, pp.381-391,
2. Terpan F. Soft Law in the European Union - The Changing Nature of EU Law. // European Law Journal, Wiley, 2015, vol.21 (1), pp.68-96.
3. Taran P.A. Status and Prospects for the UN Convention on Migrants' Rights. // European Journal of Migration and Law, 2000, #2: pp.85-100.
4. Wexler L. The Role of International Law in Addressing Immigration: The Contributions of Human Rights Approaches, http://www.law.yale.edu/documents/pdf/Faculty/wexler_YJIL1.pdf (Accesat la 25.07.2014)
5. Paetzold J., Vliet, van, O. Convergence without hard criteria: Does EU soft law affect domestic unemployment protection schemes? November 2012, Working Paper No.2012-09, <http://media.leidenuniv.nl/legacy/ovv-2012-08.pdf>
6. Schäfer A. Resolving Deadlock: Why International Organisations Introduce Soft Law. // European Law Journal, March 2006, Vol.12, #2, pp.194-208.
7. Colectiv de Autori, International Law, cases and materials. - St. Paul, Minnesota: West Publishing CO. 2001
8. Betts A. New Issues In Refugee Research, Research Paper No.62, Towards a 'soft law' framework for the protection of vulnerable migrants, August 2008, Geneva, <http://www.unhcr.org/48b7f9642.pdf> (Accesat la 26.07.2014)
9. Stefan O. European Union Soft Law: New Developments Concerning the Divide Between Legally Binding Force and Legal Effects. // The Modern Law Review Limited. 2012, #75(5), pp.879-893.
10. Hillgenberg H. A Fresh Look at Soft Law, European Journal of International Law EJIL. 1999, Vol.10, #3, pp.499-515,
11. Gest J., Armstrong C., Carolan E., Fox E., Hölzer V., McLellan T., Mogan A.Ch., Talib M. Tracking the Process of International Norm Emergence: A Comparative Analysis of Six Agendas and Emerging Migrants' Rights. // Global Governance 2013, #19, pp.153-185,

12. Ratifications of C097 - Migration for Employment Convention (Revised), 1949 (No.97), http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312242 (Accesat la: 09.12.2017)
13. Ratifications of C143 - Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, 1975 (No.143), http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312288 (Accesat la: 09.12.2017)
14. Status of Ratification Interactive Dashboard, <http://indicators.ohchr.org/> (Accesat la: 09.12.2017)
15. Donald Trump pulls US out of UN global compact on migration, <https://www.theguardian.com/world/2017/dec/03/donald-trump-pulls-us-out-of-un-global-compact-on-migration> (Accesat la: 08.12.2017)
16. Pittman P. Alternative Approaches to the Governance of Transnational Labor Recruitment a Framework for Discussion, 2013, http://www.macfound.org/media/files/Alternative_Approaches_to_the_Governance_of_Transnational_Labor.pdf (Acesat la: 25.07.2014)

11.12.2017

**COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ**

**ASPECTE ALE COMBATERII TERORISMULUI PRIN
INTERMEDIUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE DE
SECURITATE**

Marcel BENCHECI

Republica Moldova, Chișinău, Centrul Cercetări Strategice, Institutul Cercetări
Juridice și Politice AȘM

Doctor în științe politice, cercetător științific superior

Diana BENCHECI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea
Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative

Doctor în politologie, conferențiar

Iulia GORINCIOI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea
Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative

Doctor în filosofie, conferențiar

The profound transformations at the beginning of the 21 century, characterized by political changes and the diversification of geostrategic interests, significantly influence the evolution of the international security system. The cutting-edge events in Ukraine and Syria show that it has a significant change, including the trends of strategic reconfiguration of partnerships between different international security organizations, depending on the interests and security objectives of the main actor. Also the major threat to security is terrorism. Under the international security system, international security organizations are the most complex forms of international government co-operation.

International organizations have become an important element of the international security system, especially after the Second World War, when their number began to rise considerably. Globally, the number of international organizations is particularly high, so it is difficult to determine the specific role which they play.

Transformările profunde operate la acest început de secol, caracterizate de modificările politice și diversificarea intereselor geostrategice, influențează semnificativ evoluția sistemului de securitate internațională. Evenimentele de

ultimă oră din Ucraina și Siria denotă că acesta cunoaște o modificare semnificativă, accentuându-se, inclusiv, tendințele de reconfigurare strategică a parteneriatelor dintre diferite organizații internaționale de securitate, în funcție de interesele și obiectivele de securitate ale principalilor actori, dar și de amenințarea majoră la adresa securității – terorismul. În cadrul sistemului de securitate internațională organizațiile internaționale de securitate sunt cele mai complexe forme de cooperare guvernamentală internațională.

Organizațiile internaționale au devenit un element important al sistemului securității internaționale, în special după cel de al doilea război mondial, când numărul acestora a început să crească considerabil. La nivel global, numărul organizațiilor internaționale este deosebit de mare, astfel încât este dificil a stabili rolul concret pe care acestea îl joacă (între anii 1945 și 1949 existau aproximativ 100 de astfel de organizații, iar în ultimii ani numărul lor se estimează a fi de patru ori mai mare) [1, p.223]. Semnificația și importanța acestor organizații țin de funcțiile pe care le îndeplinesc, de caracterul permanent sau provizoriu al acestora, de cooperarea voluntară creată pe baza acordurilor dintre state. Sarcinile acestora sunt orientate spre lupta împotriva terorismului, prevenirea conflictelor, soluționarea pașnică a disputelor, asigurarea coexistenței pașnice, susținerea reconstrucției politice, economice și sociale a părților implicate în conflict etc. Aplicând aceste criterii de selecție, constatăm că ONU, NATO, UE și OSCE reprezintă cele mai importante organizații internaționale de securitate.

Termenul „organizații internaționale” a intrat relativ recent atât în limbajul comun, cât și în cel științific. În a doua jumătate a secolului XIX, în literatura de specialitate erau utilizate adesea concepte precum „sindicat public internațional”, „birou internațional” sau „comisie internațională”. Sintagma „organizații internaționale” a fost introdusă în jurul anului 1867, în discursul științific al juristului scoțian James Lorimer, iar 13 ani mai târziu publicistul german Constantin Frantz afirma că federalismul reprezintă principiul în baza căruia își fac apariția organizațiile internaționale. Consacrarea definitivă a termenului se datorează lucrării lui Walter Schücking „Organizațiile lumii”, publicată în anul 1908 și ghidului „Uniunile internaționale publice” elaborat în 1911 de Paul S. Reinsch [2, p.5].

Organizațiile internaționale de securitate se disting de celelalte organizații prin faptul că își au originile în consensul statelor de a coopera în probleme privind reducerea violenței și asigurarea păcii și securității în lume, prin aplicarea unei largi game de acorduri și mecanisme. În sistemul internațional, organizațiile de securitate pot fi considerate comunități de securitate. Acest concept a fost dezvoltat în anul 1957 de savantul Karl Deutsch, care l-a definit drept un grup ce a devenit integrat, dobândind un simț al comunității însoțit de practici instituționale formale sau informale suficient de consolidate pentru a asigura activitatea pașnică a membrilor grupului pe o perioadă îndelungată de timp [3, p.34].

Problema terorismului este discutată actualmente la nivel înalt în cele mai cunoscute organizații internaționale, care propun noi abordări, concepții, căi și soluții de combatere a acestui flagel. În acest context se înscriu dezabaterile legate de combaterea terorismului internațional, de fenomenul migrației în Europa și de criza refugiaților, realizate în cadrul sesiunii de iarnă a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE) desfășurate la Strasbourg, între 26 și 30 ianuarie 2015, eveniment la care a luat parte și delegația Parlamentului Republicii Moldova.

Actualele realități și tendințe strategice în securitatea globală și regională impun o interconectare a principalelor instituții de securitate, precum și o nouă filosofie în abordarea și soluționarea amenințărilor asimetrice. La acestea se adaugă dezvoltarea formelor de cooperare subregională și tendințele de dezvoltare a unor sisteme de management al crizelor, prin coordonarea organizațiilor cu responsabilități în domeniu (ONU, NATO, UE, OSCE).

Spre deosebire de alte organizații de securitate, care consideră fundamentale acțiunile militar-politice cu caracter preventiv, pentru ONU prioritare sunt acțiunile antiteroriste în limita sistemului instituțional internațional, a organizațiilor și dreptului internațional, preferate fiind măsurile social-economice, politice, cultural-psihologice și informaționale. La baza tuturor acțiunilor de acest tip ale ONU se află Carta Națiunilor Unite, ce are ca obiectiv principal menținerea păcii și securității internaționale.

Statutul ONU prevede un sistem universal de securitate colectivă, care este principalul instrument de menținere a păcii și de prevenire a războaielor. Rolul principal în organizație îi revine Consiliului de Securitate, a cărui responsabilitate fundamentală o constituie asigurarea păcii și securității internaționale prin soluționarea pașnică a disputelor și prin întreprinderea de acțiuni împotriva amenințărilor la adresa păcii, împotriva actelor de agresiune. Însă, mecanismul de aprobare a rezoluțiilor de către cele 15 state membre ale Consiliului de Securitate este unul dificil, în condițiile în care interesele geostrategice și politica externă ale acestora diferă, ceea ce duce la diminuarea eficienței organizației în planul asigurării securității internaționale. Un exemplu în acest sens este Rezoluția Palestiniană asupra unui Acord de pace cu Israelul propusă în decembrie 2014, și respinsă de Consiliul de Securitate al ONU, fiind înregistrate opt voturi în favoarea acestui proiect, două voturi împotriva și cinci abțineri, în contextul în care textul trebuia să obțină nouă voturi pentru a fi adoptat. Franța, China și Rusia, trei membri permanenți ai Consiliului, precum și Argentina, Republica Ciad, Republica Chili, Iordania, Luxemburg au susținut Rezoluția. Australia și Statele Unite, aliați apropiați ai Israelului, au votat împotriva Rezoluției. Cinci state - Marea Britanie, Lituania, Nigeria, Coreea și Ruanda - s-au abținut. Proiectul de Rezoluție prevedea un Acord de pace în termen de 12 luni și retragerea israeliană din teritoriile ocupate până la sfârșitul anului 2017 [4]. În timpul votului, Statele Unite nu ar fi trebuit să recurgă la dreptul de veto

conferit de statutul lor de membru permanent al Consiliului. Un veto american riscă să provoace furia aliaților arabi ai Statelor Unite în coaliția ce luptă contra jihadiștilor organizației Statul Islamic în Siria și Irak [5].

În ultimul timp se duc tot mai multe polemici privind eficacitatea ONU ca organizație de securitate, deoarece tot mai frecvent în prim-plan apar anumite divergențe între membrii organizației, în special în ceea ce privește principiile fundamentale ale păcii și securității internaționale: prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă, combaterea terorismului internațional, criteriile pentru aplicarea forței și rolul Consiliului de Securitate, conceptul de „război preventiv”, rolul și statutul ONU într-o lume multipolară. Un șir de state, precum Germania, Japonia, India, Brazilia, intuiesc o reformare a sistemului ONU, deoarece organizația ar reflecta realitățile războiului rece, iar configurația mondială actuală, cu noi centre de putere, este radical diferită [6, p.108].

Aspirațiile ONU de a reforma atât principiile de bază, cât și propria structură organizațională, derivă din modificarea radicală a sistemului de relații internaționale, ceea ce zdruncină securitatea colectivă și subminează încrederea în răspunsurile colective la problemele și provocările comune. ONU ca organizație de asigurare a securității reprezintă un centru de coordonare a acțiunilor statelor în vederea stabilirii păcii și securității, fapt prevăzut în Statutul ONU și rezultat într-o serie de Rezoluții obligatorii pentru statele membre. Rezoluția 1377, adoptată de Consiliul de Securitate al ONU la 12 noiembrie 2001, conține concluziile întrunirii Consiliului la nivel ministerial, prilej cu care a fost adoptată Declarația asupra efortului global de combatere a terorismului, afirmând în Preambul că „actele de terorism internațional constituie una dintre cele mai grave amenințări la adresa păcii și securității internaționale în secolul XXI, constituind o provocare pentru toate statele și umanitate” [6].

Un important instrument al ONU de anihilare a acțiunilor teroriste este constituirea în anul 2001 a Comitetului de Combatere a Terorismului (CTC) compus din cele 15 state membre ale Consiliului de Securitate. Obiectivele CTC țin de implementarea stipulărilor Rezoluției 1373, precum: condamnarea finanțării terorismului, înghețarea imediată a conturilor persoanelor implicate în acte teroriste, suprimarea tuturor formelor de susținere financiară a grupurilor teroriste, schimbul de informații între guvernele statelor membre privind planificarea actelor teroriste sau organizațiilor teroriste, cooperarea interguvernamentală în cazul anchetei, extrădării, urmăririi penale a persoanelor implicate în acte teroriste, condamnarea asistenței tuturor acțiunilor teroriste.

În septembrie 2005, la propunerea Comitetului de Combatere a Terorismului, Consiliul de Securitate a adoptat Rezoluția 1624 (2005) privind incitarea la comiterea actelor teroriste și solicită statelor membre ale ONU să interzică prin lege o astfel de incitare, pentru a preveni un astfel de comportament. Toto-

dată, Rezoluția solicită statelor să-și continue eforturile internaționale de a consolida dialogul și înțelegerea între civilizații.

Un alt instrument al Consiliului de Securitate al ONU de contracarare a terorismului este Directoratul Comitetului Executiv al luptei împotriva terorismului (CTED) înființat în baza Rezoluției 1535 din 2004 în scopul susținerii activității Comitetului de Combatare a Terorismului și coordonării procesului de monitorizare a punerii în aplicare a Rezoluției 1373 (2001). CTED a devenit complet operațional în decembrie 2005. Prin Rezoluția S/RES/2129 din 2013 a Consiliului de Securitate mandatul CTED a fost prelungit până la finele anului 2017. CTED este divizat în două secțiuni: Biroul de evaluare și asistență tehnică, care, la rândul său, este divizat în trei grupuri geografice pentru a permite experților să se specializeze în anumite regiuni ale lumii și un Birou administrativ de informare.

Rezoluțiile adoptate de Consiliul de Securitate al ONU cu privire la terorism sunt elemente ale mecanismului de combatere a terorismului instrumentat de această organizație. Una dintre cele mai recente rezoluții – nr.2133 din 27 ianuarie 2014 – își reafirmă decizia prevăzută în Rezoluția 1373(2001), potrivit căreia toate statele își vor acorda asistență reciprocă, în cea mai mare măsură posibilă, în legătură cu investigațiile penale sau cu procedurile penale care implică finanțarea sau sprijinirea actelor de terorism; își reafirmă deciziile sale conform cărora toate statele vor preveni și suprima finanțarea actelor de terorism și se vor abține de la acordarea oricărei forme de sprijin, activ sau pasiv, entităților sau persoanelor implicate în acte de terorism, inclusiv prin suprimarea recrutării membrilor grupărilor teroriste și prin excluderea livrărilor de armament teroriștilor; își reafirmă decizia din Rezoluția 1373 (2001), potrivit căreia toate statele vor interzice propriilor cetățeni sau oricăror persoane fizice ori juridice aflate pe teritoriul acestora de a pune la dispoziție, în mod direct sau indirect, orice fonduri, active financiare sau resurse economice ori financiare sau alte servicii aferente în beneficiul persoanelor care comit sau încearcă să comită, să faciliteze sau să participe la comiterea actelor de terorism sau în beneficiul entităților deținute sau controlate, în mod direct sau indirect, de astfel de persoane ori al persoanelor fizice și juridice care acționează în numele său în baza instrucțiunilor date; solicită tuturor statelor membre să împiedice teroriștii să beneficieze, în mod direct sau indirect, de plata răscumpărilor sau de concesiilor politice și să asigure eliberarea în condiții de siguranță a ostaticilor.

Pentru a spori și consolida activitățile antiteroriste stipulate în rezoluțiile ONU, la 8 septembrie 2006 statele membre s-au angajat într-o nouă etapă în eforturile lor de combatere a terorismului prin adoptarea Strategiei globale de combatere a terorismului. Adoptarea Strategiei îndeplinește angajamentul luat de liderii mondiali la Summit-ul ONU din septembrie 2005. Strategia, în forma unei rezoluții și a unui plan de acțiune anexat (A/RES/60/288), este un instrument unic la nivel mondial, care sporește eforturile naționale, regionale și internaționale de combatere a terorismului.

mului. Este pentru prima dată când toate statele membre au fost de acord cu o abordare strategică comună de combatere a terorismului, nu doar prin a transmite un mesaj clar că terorismul este inacceptabil sub toate formele și manifestările sale, dar și prin a întreprinde acțiuni distincte în mod individual și colectiv pentru prevenirea și combaterea acestuia, pentru a consolida rolul Organizației Națiunilor Unite în domeniul combaterii terorismului și a asigura respectarea drepturilor omului în lupta împotriva terorismului. Astfel, Strategia include o gamă largă de măsuri practice, gen consolidarea capacității de stat pentru a contracara amenințările teroriste și a coordona mai bine activitățile de combatere a terorismului în cadrul sistemului ONU.

Prin dezvoltarea sistemului de securitate colectivă comunitatea internațională este de acord să renunțe la aplicarea violenței și să asiste orice membru al ei în cazul în care un alt membru recurge la forță. Este un sistem care oferă o reacție puternică a comunității internaționale la orice încălcare a păcii internaționale, reacție îndreptată împotriva unui atac din interiorul comunității, ONU fiind un exemplu tipic pentru un astfel de sistem. Conform articolelor 41, 42 ale Cartei ONU, comunitatea internațională trebuie să exercite presiuni asupra celui care încalcă pacea, de la presiuni nemilitare până la aplicarea forței armate [7, p.17]. Cu toate acestea, în contextul actual observăm că ONU nu se grăbește să recurgă la forța armată pentru apărarea integrității teritoriale a Ucrainei, ci caută alternative pentru a proteja interesele tuturor elementelor sistemului de relații internaționale.

O organizație de securitate impunătoare este NATO, care deține un rol esențial în consolidarea securității euro-atlantice după încheierea războiului rece. Rolul politic al acesteia este în creștere, în mod special după adoptarea la Summit-ul de la Washington din 1999 a unui nou Concept strategic al Alianței. În noiembrie 1991 Declarația de la Roma a pus bazele stabilirii acestor relații dinamice pe un fundament instituționalizat, marcat de înființarea Consiliului de Cooperare Nord–Atlantică (decembrie 1991), care în mai 1997 se transformă în Consiliul pentru Parteneriat Euroatlantic (EAPC), marcând lansarea unei noi etape de cooperare. Adoptarea documentului fundamental al EAPC a semnalat hotărârea celor 44 țări participante în acel moment de a trece spre colaborarea comună, politică și militară la un nou nivel calitativ. Documentul a reafirmat angajamentul comun al țărilor membre de a consolida și extinde pacea și stabilitatea în zona euroatlantică. Valorile comune și principiile aflate la baza acestui angajament sunt stipulate în documentul cadru al Parteneriatului pentru Pace (PfP) [8].

Contribuția NATO la combaterea terorismului este întemeiată pe ideea că responsabilitatea fundamentală pentru desfășurarea acesteia aparține statelor membre. Abordarea de bază, subliniată în Concepția militară a NATO de apărare împotriva terorismului, aprobată în noiembrie 2002, include patru componente:

- antiterorismul, măsuri defensive pentru diminuarea vulnerabilității forțelor, cetățenilor și a proprietăților;
- managementul consecințelor, care presupune confruntarea și diminuarea efectelor unui atac terorist imediat ce acesta a fost săvârșit;
- contraterorismul, principalele acțiuni ofensive în care NATO va avea rol conducător sau de sprijin, inclusiv în cazul unor operațiuni psihologice și de informare;

- cooperarea militară cu statele membre, parteneri și cu alte țări, precum și coordonarea cu alte organizații internaționale, ca Uniunea Europeană, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa și Organizația Națiunilor Unite.

Discuția inițială asupra rolului și misiunilor corespunzătoare ale NATO a scos în evidență două abordări diferite ale terorismului: abordarea terorismului ca „război” și abordarea terorismului ca „management al riscurilor”. Abordarea de tip război, susținută în special de Statele Unite, implică o mobilizare masivă de resurse într-un efort unitar, fiind acceptate unele limitări ale libertăților individuale și sacrificii. Unii experți europeni apreciază însă că nu este corect să se vorbească despre un război: terorismul poate fi învins numai dacă se acționează asupra temeliei acestuia, ceea ce nu poate fi realizat prin aplicarea mijloacelor militare. Din acest punct de vedere, terorismul nu este un război care trebuie câștigat, el prezintă un risc periculos, de neevitat, care necesită a fi gestionat [9, p.447].

Readaptarea Alianței rămâne un proces actual, conceptul de transformare devenind forța coordonatoare a eforturilor de a face ca NATO să devină o organizație mai relevantă, utilă și eficientă. Comandamentul Aliat pentru Transformare (CAT) este motorul pentru transformarea militară a Alianței. Obiectivul CAT este de a determina NATO și statele membre să-și direcționeze forțele, acțiunile și organizațiile spre realizarea cerințelor Alianței în sec. XXI.

În prezent, NATO cunoaște o perioadă de tranziție, determinată de necesitatea de a-și revizui rolul său în cadrul sistemului de securitate internațională. Aceasta ca urmare a pretențiilor sale de a fi considerate cea mai importantă organizație de securitate din lume, caracterizată prin modificări de substanță la nivelul conducerii strategice. Ea urmează să-și adapteze misiunile și capacitățile sale la noile realități, având în vedere că noile riscuri și provocări necesită alianțe strategice și soluții pe termen lung.

În agenda Summit-ului de la Istanbul din anul 2004 problematica terorismului a ocupat un spațiu amplu, subliniat fiind faptul că Alianța oferă o dimensiune transatlantică esențială riposteii la amenințarea acestuia și aprobând un ansamblu consolidat de măsuri ce vizează contribuția individuală și colectivă a statelor la combaterea acestui flagel, care cuprinde: ameliorarea cooperării comunitare în domeniul informațiilor, susținerea fermă a pregătirii Batalionului NATO multinațional de apărare chimică, biologică, radiologică și nucleară

(CBRN), acordarea suportului pentru protecție în cazul evenimentelor majore, fiind puse la dispoziție avioane ale forțelor aeriene ale NATO de detecție îndepărtată și de control, continuarea unor eforturi clar definite în cadrul operațiunilor din Balcani și Afganistan pentru a împiedica reapariția terorismului, dezvoltarea noilor tehnologii de apărare împotriva acestuia, sporirea cooperării cu partenerii și punerea în aplicare a Planului de acțiune referitor la acțiunile civile de urgență și a Planului de acțiune al Parteneriatului contraterorismului, continuarea activă a consultărilor și schimburilor de informații cu UE, cooperarea continuă cu alte organizații internaționale și regionale [10, p.188].

Pe parcursul evoluției sale NATO și-a recunoscut drept imperativ necesitatea extinderii sale, elaborând în acest sens diferite tehnici și strategii. Atît prin Tratatul de la Washington, cât și prin Declarația Summitului de la Chicago din anul 2012, NATO își reafirmă angajamentul ferm de a păstra deschisă ușa Alianței pentru toate democrațiile europene, care îndeplinesc standardele de aderare, deoarece extinderea contribuie la obiectivul acesteia de a asigura libertatea și pacea în toată Europa. Inițiativa NATO pentru Europa de Sud-Est (SEED) și Planul de acțiune NATO pentru aderare, Membership Action Plan (MAP), lansate în aprilie 1999 la Summit-ul NATO de la Washington, se refereau la criterii precise pe care statele candidate la integrarea în Alianță urmau să le îndeplinească în perioada de preaderare, în domeniile politic, economic, militar, legate de resurse, securitate și în cel juridic. Obiectivele inițiativei privind intensificarea relațiilor cu partenerii NATO și extinderea spectrului de subiecte pentru dialog și asistență au fost incluse în Mecanismul IPAP (Planul individual de acțiuni de parteneriat) lansat în anul 2002 la Summit-ul de la Praga și reprezintă o parte a unui șir de adaptări și inovații ale procesului de evaluare a Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic (EAPC) și al Parteneriatului pentru Pace. Conceptul Strategic al NATO, adoptat la Lisabona, în cadrul Summit-ului din 19-20 noiembrie 2010, constituie un factor care declanșează transformări importante în abordarea securității și apărării la nivelul Alianței, luată ca macrostructură a țărilor membre, în mod independent ori pe regiuni geografice. În același timp, reconsiderări importante sunt de așteptat și din partea tuturor statelor din afara Alianței, indiferent de rolul acestora sau de dispunerea în raport cu spațiul euroatlantic. Sunt influențate și organismele internaționale de securitate, globale ori regionale, precum ONU, UE, OSCE.

În vederea sistematizării și organizării tuturor formelor de interacțiune dintre parteneri și NATO, ca răspuns la amenințarea terorismului, a fost elaborat Planul de Acțiune al Parteneriatului pentru Combaterea Terorismului (PAP-T). Planul include măsuri vizând: intensificarea consultărilor și a schimbului de informații, consolidarea capacității de a combate terorismul (planificarea forțelor, cooperarea în domeniul armamentelor etc.), asistență pentru eforturile partenerilor vizând combaterea terorismului, combaterea eficientă a terorismului, conso-

lidarea cooperării. Pentru prevenirea atacurilor teroriste multiregionale trebuie inițiate mecanisme de cooperare, care să acopere zona din Asia Centrală până la Mediterană. NATO dispune de marele avantaj că beneficiază de așa mecanisme ca: EAPC, Pfp și Dialogul Mediteranean. Pentru a eficientiza aceste mecanisme, este necesar a le face mai atractive pentru parteneri, aceasta constituind o preocupare a NATO, reflectată inclusiv în deciziile de la Praga, care vizează adaptarea parteneriatului și dezvoltarea unor relații de cooperare [11, p.143].

Intervenția umanitară constituie un alt subiect pe care NATO îl are de soluționat atunci când comunitatea internațională sesizează încălcări grave ale drepturilor omului într-un anumit stat, mai ales atunci când evenimentele se produc în apropierea spațiului aliat de securitate. Implicarea NATO din punct de vedere militar pe baza unui mandat al ONU în soluționarea unor conflicte, crize umanitare se situează în afara ariei de responsabilitate a aliaților atunci când interesele de securitate ale Alianței sunt afectate. Acesta este un imperativ cuprins în noul Concept Strategic al NATO. Operațiile militare aeriene din Libia, împotriva forțelor loiale lui Muammar Gadafi, începutela 31 martie 2011, reprezintă un exemplu al modului în care Alianța a fost angajată în soluționarea unor probleme de securitate în conformitate cu rezoluțiile ONU, atunci când acestea au apărut în apropierea spațiului de securitate aliat.

Transformarea NATO într-un instrument eficace de luptă împotriva terorismului nu înseamnă că în viitor instituția va deveni o organizație mondială antiteroristă. Aceasta deoarece, pe de o parte, scopul este mult prea complex pentru o singură organizație, iar, pe de altă parte, Alianța are și alte obiective direcționate spre asigurarea securității, guvernării, reconstrucției și dezvoltării statelor care prezintă pentru ea interes, precum Afganistanul.

Actorii internaționali principali implicați în Afganistan: Statele Unite, NATO și Națiunile Unite au atins un punct negativ, problemele existente nefiind soluționate, continuând astfel să submineze eforturile depuse de ei în această țară. În lipsa unei strategii productive a Forței de Coaliție, insurgența talibană este privită ca o problemă locală care trebuie rezolvată la nivel local, nefiind luată în considerare dimensiunea națională, iar combatanții talibani sunt caracterizați ca fiind înapoiți și organizați în grupuri dispersate [12, p.173].

Deși NATO duce o activitate amplă și unificată privind asigurarea securității globale și cooperarea contrateroristă, aceasta nu scutește organizația de posibilitatea apariției unor neînțelegeri între statele membre. Spre exemplu, relația transatlantică a fost afectată de poziția diferită a SUA și a principalelor state europene membre ale NATO în problema irakiană. O situație de dezacord a apărut și în cazul preluării operațiilor militare aeriene în Libia: chiar dacă statele aliate au aprobat în unanimitate faptul că două state membre ale NATO importante – Germania și Turcia – nu au participat la acțiunile militare desfășurate în Libia, aceasta demonstrează că în cazul unor operații umanitare desfășurate în

afara zonei de responsabilitate pot fi situații în care Alianța nu poate conta pe toate forțele și mijloacele de care dispune.

Alte dispute la nivel internațional au survenit în cazul plasării scutelor antirachetă pe continentul european și cel asiatic. În acest sens, experții militari americani au apreciat că principalele amenințări la adresa securității euroatlantice ar putea surveni din partea Iranului și Coreii de Nord, iar SUA va amplasa componente ale scutului antirachetă și pe continentul asiatic în Coreea de Sud și în Taiwan. Decizia de a amplasa rachete pe continentul european a provocat reacții negative din partea Federației Ruse, dar și dezacorduri între unele state membre ale NATO. Astfel, prim-ministrul Cehiei Mirek Topolánek și omologul său slovac Robert Fico au demonstrat poziții diametral opuse în raport cu planurile SUA de a amplasa în Europa Centrală componente ale sistemului lor național de apărare antirachetă. Robert Fico a subliniat că acest proiect trebuie examinat în formatul NATO – UE – Rusia și trebuie să se țină cont de poziția Rusiei [13].

Dacă în anii '90 ai sec.XX cooperarea și dialogul instituționalizat s-au manifestat în mod aparte la nivelul NATO și ONU, mai ales prin intermediul Consiliului de Securitate, care a deținut un rol important în dialogul internațional pe problematica securității și stabilității mondiale, precum și al OSCE, care s-a manifestat vădit în mod special în domeniile diplomației, prevenirii conflictelor, managementului crizelor și reabilitării post-conflict, atunci la începutul secolului XXI un rol semnificativ pe lângă cele menționate îl are și UE.

În prezent, Europa prin vocea instituțiilor comunitare responsabile cu securitate și apărare, dar și prin atitudinea oficială a Alianței Nord-Atlantice, care include 28 de state de pe continent, este tot mai preocupată de consolidarea securității sale în raport cu un eventual atac prin surprindere din partea unui stat condus de fundamentalisti islamici sau din partea unor rețele teroriste, aparținând extremismului religios, care ar putea intra în posesia unor arme de distrugere în masă [8, p.3].

Uniunea Europeană este cea care a generat nu doar un nivel ridicat de dezvoltare economică pe continent, ci și o nouă abordare a securității, întemeiată pe soluționarea pașnică a disputelor și pe cooperarea internațională multilaterală prin intermediul unor instituții comune. În ultimul timp securitatea exercită un impact mai semnificativ asupra conceptului de securitate internă în cadrul Uniunii Europene. Despre conceptul de securitate internă a Uniunii Europene se afirmă că reprezintă un concept de o mare complexitate, încă nedefinit și dificil de implementat. În cadrul Uniunii Europene relațiile dintre securitatea internă și externă a statelor reprezintă un concept care este adesea denumit securitate intermestică [14]. Componentelor de securitate externă comună (PESC și PESA) le corespunde și o componentă de securitate internă, configurată într-o manieră marcată de coerență în Tratatul de la Lisabona.

În decembrie 2003 Uniunea Europeană a adoptat propria Strategie de Securitate ce completează obiectivele Tratatului de la Maastricht, fiind luată în calcul premisa că UE este un actor global. În consecință, aceasta ar trebui să fie gata să-și asume responsabilități în domeniul securității globale. Potrivit uneia dintre premisele de la care pornește Strategia Solana, așa cum mai este numită Strategia de Securitate Europeană, riposta la riscurile, pericolele și amenințările la adresa securității europene trebuie adaptată fiecărui tip al acestora, aplicându-se o strategie multifacțată și o abordare comprehensivă, unul dintre principalele obiective ale căreia este lupta împotriva terorismului. Uniunea Europeană condamnă toate actele de terorism ca fiind nejustificate și de natură criminală, indiferent de motivație, forme și manifestări.

În opinia unor cercetători, în prezent în lupta contraterorismului UE este chiar mai viabilă decât NATO, dat fiind capacitatea acestei organizații de a transfera deciziile adoptate direct sub jurisdicția statelor sale membre și capacitatea de a oferi o gamă largă de instrumente antiteroriste, în plan financiar, economic, diplomatic, militar și uman [15, p.24]. Mai mult ca atât UE încearcă să substituie unele din atribuțiile de apărare ale NATO. Astfel, UE prin intermediul Politicii Europene de Securitate și Apărare PESA a realizat un șir de operațiuni internaționale de succes. Spre exemplu, în martie 2003 o forță a UE a substituit forța NATO din Macedonia, acțiune ce fusese planificată pentru anul 2002, dar care a fost respinsă pe o perioadă nedeterminată din cauza obiecțiilor Greciei. La mijlocul anului 2003 UE a întreprins o intervenție reușită în Republica Congo pentru a restabili acolo ordinea.

Terorismul în UE trebuie abordat din perspectiva globală a mediului internațional de securitate. Acest lucru se impune cu atât mai mult cu cât organizațiile teroriste care fac propaganda în țări terțe folosesc UE drept bază de recrutare a noilor membri, Al-Qaeda fiind mai mult decât un exemplu. În opinia noastră, Europa constituie pentru terorism un veritabil teatru de acțiune, regiunea central-europeană fiind expusă în mod particular acestui atac, atât din considerente de ordin geografic, cât și din motivații de ordin politic.

Politica de Securitate și Apărare Comună este un element distinct al Politicii Externe și de Securitate Comună a Uniunii Europene, care sesizează aspectele de apărare și militare. Această politică reflectă aspirațiile Uniunii Europene de a asigura securitatea comună prin cooperare multilaterală în cadrul organizației și cu participarea partenerilor din exterior. Strategia Europeană de Securitate, document cadru al PSAC aprobat în anul 2003, recunoaște multitudinea pericolelor la adresa securității europene și pornește de la ideea că niciun stat nu este capabil să riposteze de unul singur problemelor complexe actuale. În acest context, Politica de Securitate și Apărare Comună oferă un cadru și posibilități de participare statelor care nu sunt membre ale UE sau NATO. PSAC constituie

de facto o continuare a Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA) lansate în decembrie 1998.

Organismele europene cu competențe și responsabilități în domeniul prevenirii și combaterii terorismului sunt: Directoratul de Securitate al Comisiei Europene care funcționează în cadrul Directoratului General pentru Administrație și Personal al Comisiei Europene, fiind înființat prin Decizia acestui organ din 1 decembrie 2001. În cadrul acestui Departament funcționează Unitatea de Prevenire și Inspecție, care are ca atribuții în domeniul antiterorismului realizarea evaluărilor asupra amenințării lor generate de organizațiile teroriste la adresa sediilor și funcționarilor instituțiilor europene și asigurarea contactelor cu serviciile partenere. Unitatea reprezintă Comisia în cadrul Grupului de lucru antiterorism - Terorsim Working Group (TWG) și al Grupului de coordonare antiteroristă (GOTER). După atentatele de la Madrid din anul 2004 i-a fost atribuită funcția de coordonator al problemelor privind terorismul, care se află sub autoritatea Înalțului Reprezentant al UE pentru Politică Externă și de Securitate Comună.

Posibilele reacții la nivel politic pe care Uniunea Europeană le are în raport de eventualele amenințări teroriste și posibilele sancțiuni aplicabile în cazul unor acte teroriste sunt elaborate de Grupul de lucru antiterorism și de Grupul de coordonare antiteroristă din cadrul pilonului Justiție și Afaceri Interne (III – JAI). Experții acestor grupuri realizează evaluări ale sistemelor naționale de prevenire și combatere a terorismului. Grupul de lucru antiterorism este constituit din reprezentanți ai ministerelor de interne din statele membre. Această structură are în atenție o serie de aspecte interne din fiecare stat membru privind terorismul care prin corelare conduc la identificarea unor măsuri bilaterale, regionale sau chiar la nivelul tuturor statelor membre. Evaluările TWG sunt transmise „Comitetului pentru Articolul 36 al Tratatului” (CATS), care, la rândul său, informează Consiliul JAI. În ce privește Grupul COTER, acesta având reprezentare, atât din partea statelor membre, cât și a Comisiei Europene, elaborează evaluări regionale și politici de combatere a terorismului pe care le transmite Comitetului Politic și de Securitate al UE (COPS). La rândul său, COPS informează Consiliul de Afaceri Generale și Relații Externe, propunând inclusiv direcții de acțiune. Anterior înființării postului de coordonator al UE pentru combaterea terorismului, cooperarea dintre COTER și TWG era firavă, fiind prevăzut doar un schimb minim de opinii în cadrul întrunirilor bianuale. Actualmente, coordonatorul este delegat cu gestionarea activității celor două structuri, racordând permanent politicile de combatere a terorismului propuse de COTER la evaluările și măsurile prevăzute de TWG.

Și la nivelul Comisiei Europene funcționează structuri similare celor funcționale în cadrul Consiliului, respectiv: Direcția Generală pentru Relații Externe (DG RELEX) – pilonul II; Direcția Generală de Justiție și Afaceri Interne (DG JAI) – pilonul III. După atentatele de la Madrid din anul 2004, statele membre UE au decis extinderea atribuțiilor SITCEN (Centrului Întrunit pentru Si-

tuații de Criză), prin completarea acestora cu componenta analiza informațiilor din sfera antiteroristă, iar EUROPOL deține și Forțele Speciale de Combatere a Terorismului (Counter Terrorism Force – CTTF), care au în competență acordarea de asistență departamentelor de specialitate în ce privește realizarea unei analize strategice și operaționale, prevenirea și combaterea finanțării structurilor teroriste, recrutării și modului de operare.

Deși la 4 septembrie 2001 (doar cu câteva zile înainte de atacurile teroriste de la New York și Washington) Uniunea Europeană adoptase o Rezoluție asupra terorismului, aceasta avea în vedere mai degrabă „vechiul” terorism, intern, și mai puțin „noul” terorism, transnațional, bazat pe celule active, grupări afiliate și rețele de sprijin larg diseminate, al cărui prim exponent îl reprezintă gruparea teroristă Al-Qaeda și rețeaua care gravitează în jurul acesteia [15, p.28].

Astăzi, când nu mai puțin de 12,2-15 milioane de musulmani locuiesc permanent în spațiul Uniunii Europene, aspectele relaționate islamului nu mai sunt doar o problemă de politică externă, ci au devenit probleme de soluționat pe agenda politică internă atât a Uniunii Europene, cât și a majorității statelor europene. Creșterea numerică fără precedent înregistrată de comunitățile islamice din spațiul european a transformat islamul în cea de a doua religie ca număr de adepți din Europa după creștinism [16, p.2].

În cadrul structurilor europene au loc o serie de reuniuni la nivel de miniștri de externe, de interne și organe de justiție, în cadrul cărora se ajunge la concluzia că este necesar un angajament pentru sporirea cooperării la nivelul serviciilor de securitate și al organelor de poliție pentru a face schimb de informații cu privire la organizațiile extremiste care operează în Europa. La nivelul Uniunii Europene Declarația de luptă împotriva terorismului transmite un mesaj ferm de cooperare împotriva terorismului. Cooperarea evoluează depășind sistemul hegemonic; ea poate fi constituită și în absența parteneriatului cu SUA, în diverse domenii, cum ar fi, spre exemplu, Protocolul de la Kyoto privind schimbările climatice.

Comisia Europeană a prezentat la 28 aprilie 2015 Agenda europeană privind securitatea pentru perioada anilor 2015-2020, care prevede combaterea amenințărilor la adresa securității, lupta împotriva terorismului, a criminalității organizate și informatice. În ședința din iunie 2014 Consiliul European a invitat Comisia să revizuiască Strategia de Securitate Internă a Uniunii Europene din anul 2010 și s-o actualizeze până la mijlocul anului 2015, dorindu-se, la solicitarea ulterioară a Parlamentului European, o strategie inovativă, flexibilă la schimbări, unitară, ce ar viza principalele amenințări la adresa securității, precum: traficul de persoane, crima organizată, criminalitatea informatică, spălarea de bani și corupția.

În scopul creării condițiilor favorabile pentru ca serviciile de informații militare ale statelor membre ale Uniunii Europene să poată contribui inevitabil cu produse de intelligence a fost înființat Centrul Întrunit pentru Situații de criză (SITCEN). Completat atât cu personal civil, cât și militar, Centrul furnizează informații curente și avertizări timpurii asupra evenimentelor și situațiilor, care ar putea avea repercusiuni semnificative asupra Politicii Externe și de Securitate Comune, prin rapoarte înaintate Înaltului Reprezentant, precum și altor organisme specializate în managementul crizelor. SITCEN este de asemenea singurul punct de contact operațional permanent între Înaltul Reprezentant, colaboratorii apropiați ai acestuia, centrele de evaluare sau celulele de criză similare aflate în interiorul sau în afara UE [17, p.168].

La momentul actual, viitorul Uniunii Europene ca organizație de securitate și apărare este pus sub semn de întrebare și în acest sens trei opțiuni par să fie valabile. Prima constă în păstrarea UE în calitate de soft power de talie medie într-o lume în permanentă schimbare în care opțiunile hard power sunt în ascensiune în Orient și în Asia de Sud. Riscul pentru UE legat de această opțiune este de a deveni o organizație regională și tot mai mult marginalizată în asigurarea securității globale. A doua opțiune este o descreștere a ambițiilor internaționale ale UE, susținută de un mediu economic și financiar dur, cu riscul pentru ea de a deveni o putere dominată în domeniul securității. A treia opțiune ar fi crearea unui aparat de securitate și apărare europeană bine consolidat, capabil a se angaja mai insistent pe scena mondială. Această opțiune la moment este desconsiderată de statele membre, care se confruntă cu constrângeri financiare și politice pe plan intern.

În raport cu atribuțiile diferitelor structuri informative ale UE, pot fi identificate cel puțin patru domenii prioritare la nivelul UE în combaterea terorismului:

- dezvoltarea capacității de colectare a informațiilor – slaba capacitate tehnică a unor state membre de a colecta informații restricționează considerabil abilitatea acestora de a furniza sprijinul informativ solicitat în diversele domenii de acțiune ale UE;

- asigurarea protecției civile și acțiunile umanitare – principala deficiență este legată de lipsa unui sprijin informativ real în acest domeniu din partea agențiilor naționale de securitate, fapt ce diminuează capacitatea de acțiune a Comisiei Europene, care gestionează această problemă;

- elaborarea unei politici europene de informații prin crearea unei Agenții Europene de Informații, a Serviciului European de Informații și Securitate – la etapa incipientă de organizare, structurile astăzi existente nu reușesc să răspundă necesităților UE privind obținerea unui sprijin informativ extern în procesul de luare a deciziilor;

- sporirea capacității de acțiune a Uniunii Europene – UE nu poate acționa eficient întru combaterea unor fenomene din cauza incompatibilității unor reglementări comunitare cu cele ale țărilor nemembre [18, p.428].

Cea mai consistentă instituție regională de securitate din Europa, care acoperă aria geografică de la Vancouver până la Vladivostok (incluzând Canada și SUA) și care joacă un rol important în procesul de promovare a păcii și stabilității, de a consolidarea securității mondiale, este Organizația de Securitate și Coopereare din Europa (OSCE).

OSCE este o organizație regională la nivel european și a fost înființată în anul 1994, scopul acesteia rezidă în asigurarea contactelor și cooperarea dintre țările europene în deplină egalitate. În prezent organizația întrunește 57 de state din Europa, Asia Centrală și America de Nord. Mongolia a devenit stat participant în decembrie 2012, iar Libia a solicitat recent statutul de Partener al OSCE. Organizația a fost înființată din necesitatea de a forma o punte de legătură dintre Est și Vest. Activitatea OSCE se axează pe valorificarea principiilor fundamentale ale relațiilor interstatale și constă în restaurarea stabilității și păcii în zonele de tensiune, consolidarea valorilor comune, asistarea statelor membre în edificarea unei societăți democratice civile bazate pe statul de drept și prevenirea conflictelor locale.

Faptul că orice acțiune a OSCE este întemeiată pe interacțiunea dintre dimensiunea politico-militară, economică și de mediu este un indicator al abordării cuprinzătoare a securității. La etapa actuală OSCE se află în faza de definire a identității de securitate europeană, în care intervin patru elemente: geopolitic, funcțional, normativ și operațional. Avantajele OSCE rezidă în participarea pe bază de egalitate a tuturor țărilor partenere, conducându-se de principii, norme, valori și standarde comune; aceleași instrumente, mecanisme și experiență unică în domeniul diplomației preventive [19].

Modificările operate în domeniul ce ține de securitatea internațională au dus și la o schimbare de atitudine la nivelul OSCE. Astfel, reuniunea informală a miniștrilor de externe ai statelor membre ale OSCE (iunie 2009, Corfu, Grecia) a fost marcată de stabilirea cadrului organizațional de analiză a posibilităților de revizuire a arhitecturii de securitate europeană, reconfirmând deschiderea statelor participante spre dialog, chiar dacă nu s-a soldat cu rezultate notabile, în principiu din cauza poziției lipsite de flexibilitate a Federației Ruse, care și-a reiterat indignarea în raport cu extinderea NATO și, în particular, din cauza ineficienței actualei arhitecturi de securitate și a OSCE. În final s-a ajuns la consens în vederea continuării dialogului asupra propunerilor Federației Ruse referitoare la o nouă arhitectură de securitate care să ia în calcul dimensiunile OSCE: politico-militară, economică, mediul și dimensiunea umană. Adicional, au fost avansate un set de inițiative, precum abordarea „propunerii Medvedev” pe baza reafirmării conceptului de securitate comprehensivă și indivizibilă și a cooperării

de la Vancouver la Vladivostok după principiul „celor 3 R” – „a reconfirma”, „a revizui”, „a restaura”. Totodată, intensificarea interacțiunii organizațiilor din zona de interes a OSCE cu responsabilități în domeniul securității urma să aibă la bază „Planificarea pentru cooperarea în domeniul securității” (1999) și „Strategia de la Maastricht” (2003).

Misiunile în teren ale OSCE reprezintă un element-cheie în gestionarea crizei, a conflictelor și în asigurarea securității. Mandatul unei misiuni este decis de Consiliul Permanent al OSCE, în consens cu toate statele membre și cu țara gazdă. Misiunile OSCE sunt răspândite în Europa de Sud-Est (Albania, Bosnia-Herțegovina, Kosovo, Serbia, Skopje), Caucaz și în Asia Centrală.

O relevanță importantă pentru noi au misiunile OSCE din Europa de Est – Republica Moldova și Ucraina. Spre exemplu, la 21 martie 2014 în contextul conflictului din Ucraina, Consiliul Permanent al OSCE a adoptat Decizia de a desfășura o misiune specială de monitorizare în țară, formată din observatori internaționali care să colecteze informații și să raporteze situația din domeniul securității. Potrivit unui document publicat la 14 mai 2014, formele de angajare a OSCE în Ucraina sunt misiunea specială de monitorizare (în desfășurare, pe tot teritoriul Ucrainei), misiunea de monitorizare a alegerilor prezidențiale, programate la 25 mai (în desfășurare, în toată țara), misiunea de evaluare a respectării drepturilor omului (18 martie - 12 mai 2014, în mai multe orașe, inclusiv Simferopol - Crimeea), proiectul de dialog național (10 martie-30 aprilie 2014, în cinci zone: Odesa, Harkov, Lugansk, Dnepropetrovsk, Donețk și Lvov).

Evaluând rolul NATO, ONU, UE și al OSCE în asigurarea stabilității sistemului securității internaționale, nu putem să nu abordăm și impactul unor organizații regionale asupra întregului sistem internațional, precum Comunitatea Statelor Independente, Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC) și Organizația de Cooperare de la Shanghai (OCS).

Pentru contracararea influenței în creștere a SUA în spațiul postsovietic, cu precădere în zona Caucazului și a Asiei Centrale, dar și în zone geografice mai îndepărtate, cum ar fi cele din Golful Persic, Federația Rusă a reacționat prin intermediul a două organizații regionale - Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC) și Organizația de Cooperare de la Shanghai (OCS). În acest sens, în anul 2007, la Summit-ul de la Dușanbe a fost semnat Protocolul privind cooperarea dintre aceste două organizații, care pune bazele unui nou bloc politico-militar.

Potrivit Concepției inițiatorilor apropierei dintre OTSC și OCS, scopul Protocolului urmează să fie crearea unui „NATO euroasiatic” de la Belarus până în China. Este semnificativ faptul că componența acestor două structuri apropiate coincide (în afară de Rusia, din OTCS fac parte Armenia, Belarus, Kazahstan, Kârgâstan, Tadjikistan și Uzbekistan, în timp ce în OCS se include China, iar Armenia și Belarus se exclud). Astfel, cele două structuri politico-militare, pe care Moscova le consideră ca instrumente de consolidare a influenței sale în

spațiul postsovietic, au stabilit pentru prima dată relații oficiale între ele. Grupul celor cinci, cunoscut și sub denumirea de „Shanghai 5”, a fost înființat la Shanghai la 26 aprilie 1996 și a reunit inițial Kazahstanul, Kârgâzstanul, China, Rusia și Tadjikistanul în scopul de a contribui la soluționarea pe cale pașnică a disputelor de frontieră din zonă, la combaterea terorismului internațional, a traficului ilegal de arme și droguri. Uzbekistanul a devenit membru cu drepturi depline al grupului în iunie 2001. Mongolia, Iranul, Pakistanul și India au statut de observator. La 14 iunie 2001, grupul s-a transformat în „Organizația de Cooperare de la Shanghai” și a pus accent pe cooperarea economică și pe combaterea terorismului de sorginte islamică. Organizația pentru Cooperare de la Shanghai a fost creată în formatul său actual în anul 2002 [20, p.99].

Organizația pentru Cooperare de la Shanghai are și rolul de a contracara influența NATO în regiune, obiectivul declarat fiind asigurarea securității statelor membre și a spațiului central-asiatic, adeseori asociat cu terorismul, separatismul și extremismul. În prezent, se constată o tendință de militarizare a organizației, concretizată în sporirea investițiilor în forțele armate și în creșterea numărului de exerciții militare întrunite, având drept principală motivație lupta împotriva terorismului islamist. De altfel, începând cu iunie 2001 OSC a depus eforturi susținute în lupta împotriva acestui flagel. În acest sens, OSC a adoptat documente, care au pus bazele politice, legale și instituționale pentru activitățile de combatere a terorismului.

Unul dintre aceste documente este Convenția de la Shanghai împotriva Terorismului, Separatismului și Extremismului, care a fost semnată la primul Summit al OCS în iunie 2001. Importanța crescândă a OCS - OTSC în spațiul eurasiatic constituie o manifestare a reconfigurării alianțelor strategice la nivel global, a re poziționării Federației Rusei în raport cu Statele Unite și Alianța Nord-Atlantică, precum și a noului statut economic, politic și militar al Chinei pe scena relațiilor internaționale.

De problematica terorismului se preocupă și Comunitatea Statelor Independente (CSI). Astfel, la 4 iunie 1999 statele membre ale CSI au semnat Acordul privind colaborarea statelor membre CSI în contracararea terorismului. Acordul prevede posibilitatea desfășurării activității realizate de structurile antiteroriste specializate ale unui stat pe teritoriul altui stat. Acordul a fost încheiat în scopul de a contracara acțiunile teroriștilor care se deplasează liber în spațiul CSI.

În același context, la 24 ianuarie 2005 la Moscova a fost adoptat un Plan de acțiune și de luptă împotriva terorismului pentru acel an, care de facto este o continuitate a unei cooperări de câțiva ani în acest domeniu între statele membre ale CSI. În virtutea experienței anterioare planul are ca prioritate cooperarea dintre statele CSI care să urmărească ca scop distrugerea surselor de finanțare a teroriștilor [21, p.259].

Organul permanent al CSI, menit să coordoneze acțiunile instituțiilor statelor membre în domeniul luptei cu terorismul internațional și cu elementele extremismului este Centrul Antiterorist al CSI. Atribuțiile acestuia sunt: prelucrarea informațiilor preluate de la instituțiile abilitate ale statelor membre ale CSI, coordonarea activităților în domeniile informațional analitic, științifico-metodic, planificarea și realizarea exercițiilor antiteroriste tactice și de comandă, menite să consolideze capacitățile operaționale ale serviciilor specializate în combaterea terorismului. Perspectivile intensificării luptei antiteroriste în cadrul CSI țin de coordonarea instrumentelor juridice pe termen lung și de eficientizarea măsurilor de luptă antiteroristă. Asăzi legislația multor state din cadrul CSI în domeniul luptei antiteroriste nu este unificată.

Concluzionăm că provocările terorismului invocă necesitatea ca organizațiile internaționale de securitate să adopte noi strategii de apărare împotriva noii amenințări globale - a războiului hibrid. Atenția acestor organizații de securitate trebuie să se concentreze asupra managementului și securității frontierelor, sporirii securității cibernetice, reformei sectorului de securitate în contextul amenințărilor transnaționale, criminalității transnaționale organizate și fenomenului migrației ilegale.

Deși organizațiile internaționale de securitate expuse aici unei analize detaliate trec printr-o perioadă caracterizată de necesitatea restructurării, importanța existenței și activității acestora pentru stabilitatea și securitatea lumii nu a scăzut, iar reformările strategice interne care se produc conduc la consolidarea statutului și rolului lor în cadrul sistemului de securitate internațională. Astfel sunt necesare acțiuni bine definite în vederea relansării credibilității și autorității marilor organizații internaționale de securitate, a căror capacitate de soluționare a disputelor apărute între state este nerezultativă, ceea ce a condus la extinderea terorismului.

Bibliografie:

1. Moștoflei C., Dolghin N. (coord.), Studii de securitate și apărare. Vol.1. – București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005.
2. Rittberger V., Bernhard Z. International Organizations: Polity, Politics and Policies. - Hampshire, Palgrave Macmillan, 2006.
3. Pah P. Principalele organizații internaționale de securitate și rolul lor în organizarea și desfășurarea operațiunilor multinaționale. // Moștoflei C. (coord.). Politici și strategii în gestionarea conflictualității. Vol.4. - București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2008, p.33-48.
4. Consiliul de Securitate al ONU a respins acordul de pace cu Israelul propus de Palestina. <http://www.ziare.com/international/palestina/consiliul-de-securitate-al-onu-a-respins-acordul-de-pace-cu-israelul-propus-de-palestina-1340999> (vizitat la 27.11.2017)

5. Consiliul de Securitate votează contra rezoluției palestiniene. <http://www.agerpres.ro/externe/2014/12/31/consiliul-de-securitate-voteaza-contra-rezolutiei-palestiniene> (vizitat la 23.11.2017)
6. Security Council, Security Council Resolution nr.1377 – S/RES/1377/2001, Security Council meeting 4413, 12 noiembrie 2001, <http://www.un.org/Docs/scres/2001/sc2001.htm> (vizitat la 24.11.2017)
7. Controlul parlamentar al sectorului de securitate: principii, mecanisme și practici. Ghid practic pentru parlamentari. - București: Ziua, 2003.
8. Popa V., Dolghin N. NATO și UE. Determinări și finalități. - București, Editura Universității Naționale de Apărare 2004, http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/nato_%20si_ue_-_determinari%20si%20finalitati.pdf (vizitat la 23.11.2017)
9. Ionescu C. Forțele și mijloacele specifice luptei contrateroriste în zone de risc maxim, în situații de criză și război. // Moștoflei C. (coord.). Impactul evoluției relațiilor internaționale asupra mediului de securitate. - București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010, p.445-452.
10. Mureșan M., Toma Gh. Provocările începutului de mileniu. - București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2003.
11. Popescu C. Nevoia de unitate și cooperare în gestionarea conflictualității – o nouă provocare pentru actorii principali ai mediului de securitate. // Moștoflei C. (coord.). Politici și strategii în gestionarea conflictualității, Vol.2. – București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2008, p.140-149.
12. Bajraktari Y., Rody P. Afghanistan: Changing the frame, changing the game. // Discussion Paper 09-02. - Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, 2002, p.10-19.
13. Secretarul General al ONU. Letter to the President of the UN General Assembly, 04 noiembrie 2003, <http://www.un.org/ga/58/documentation/list4.html> (vizitat la 26.11.2017)
14. Derghoukassian K. După doctrina Powell: Securitatea globală intermestică. Studiu prezentat la întâlnirea anuală a Asociației de Studii Internaționale, statul hawaian Honolulu. - Haiti, 05.03.2005, http://www.allacademic.com/meta/p69935_index.html (vizitat la 21.12.2017)
15. Winkler H.T. ș.a. Combating terrorism and its implications for the security sector. - Vallingby, 2005.
16. Pîntea Iu. ș.a. Perspectivele cooperării Republicii Moldova în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună. - Chișinău: Bons Offices, 2011.
17. Petrescu S. Apărarea și securitatea europeană. - București: Editura Militară, 2006.

18. Moștoflei C. (coord.) Stabilitate și securitate regională. Vol.1. - București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2009.
19. Pop F. Organizația pentru Cooperare și Securitate în Europa, http://www.academia.edu/4124779/Organizatiile_internationale_2 (vizitat la 14.11.2017)
20. Moștoflei C. (coord.). Politici și strategii în gestionarea conflictualității. Vol.1. - București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2008.
21. Moștoflei C. (coord.). Politici și strategii în gestionarea conflictualității. Vol.4. - București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2008.

9.11.2017

РЕЛИГИОЗНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ МОЛОДЕЖИ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Евгения ЕВСТИГНЕЕВА

Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, докторальная школа по политологии

Аспирант

В статье анализируются вопросы социализации, в том числе, приобщение индивида к определенному типу социальных практик, воспринимаемых окружением (обществом) и самим индивидом как религиозные. Основное внимание уделено условиям формирования религиозной идентификации молодежи. Автором также подчеркнута проблема влияния на религиозную социализацию таких явлений как кризис в экономике, кризис во внешней политике, и кризис социокультурный.

Ключевые слова: молодежь, социализация, религия, религиозная идентификация.

In the article analyzes the issues of socialization, including the initiation of an individual to a particular type of social practices, perceived environment (society) and by the individual as religious. Emphasis is placed on the conditions of formation of religious identity of youth. The author also highlighted the problem of the influence of the religious socialization of events such as the crisis in the economy, foreign policy crisis, and a social and cultural crisis.

Keywords: youth, socialization, religion, religious identification.

Вопросы социализации личности достаточно давно волнуют различных специалистов, оставаясь, одновременно, актуальными и в настоящее время. Сам по себе процесс социализации личности является сложным, поскольку в нем переплетаются как личные интересы субъекта социализации, так и деятельность социальных институтов, стремящихся включить его в сферу своего влияния, одновременно «навязывая» ему тот взгляд на мир, который соответствует особенностям социальных практик, формируемых данным институтом.

Религия, в указанном ряду, не является исключением. Не для кого не секрет, что основные религиозные конфессии, да и более мелкие религиозные организации различного толка, устанавливают правила «своей игры». И, поскольку, они обладают собственными интересами, то соответственно вынуждены формировать стратегии реализации их интересующих установок. Настоящим рассмотрим ситуацию вокруг религиозной социа-

лизации личности в целом, и молодежи, в частности, в современной Республике Молдове.

Анализ научной литературы показывает, что социализация личности в целом и молодежи, в частности, неотъемлима от формирования «идентичности» индивида. Это подтверждено психоаналитиком Э.Эриксоном, который изучая процесс «социализации», ввел в научный оборот понятие «идентичность», раскрыв при помощи данного понятия пятую стадию человеческого развития, – становление индивидуальности (идентификация) – ролевую диффузию. По его мнению, молодые люди взрослеют и им приходится выбирать свое место в жизни. [15, с.95], что по нашему мнению, не может не оказывать влияние в том числе, и на религиозную идентичность, тем более, если подобный выбор предопределен установками старшего поколения, окружающего молодого человека. Таким образом понятие идентификации, введенное в оборот Э.Эриксоном отражает позитивные механизмы, поскольку, способствуют формированию определенного поведения. Подобную теорию высказывал ученый Л.Сильверстайн, который идентификацией называет способ усвоения индивидом родительского поведения, установок и ценностей как своих собственных. Индивид воспринимает особенности личности родителей, а также других людей, с которыми тесно связан. Э.Эриксон понятие «идентичность» характеризовал как процесс «организации жизненного опыта в индивидуальное Я» [15, с.89].

Естественно - это предполагает его динамику на протяжении всей жизни человека. При рассмотрении вопроса социализации, мы не можем не коснуться такого аспекта, как адаптация, поскольку, по нашему мнению, он является еще одним составляющим звеном в нашей цепи под названием социализация, и играет не менее важную роль при формировании религиозного сознания. По мнению американского ученого, основной функцией личностной структуры является адаптация, процесс становления и развития идентичности, которая «оберегает целостность и индивидуальность опыта человека, дает ему возможность предвидеть как внутренние, так и внешние опасности и соразмерять свои способности с социальными возможностями, предоставляемыми обществом». Более того, «идентичность имеет определенную “организующую” функцию в развитии личности». В данном контексте, с целью более подробного рассмотрения, приведем и современное определение идентичности, которое гласит: идентичность (от лат. *identicus* – тождественный, одинаковый) есть осознание личностью своей принадлежности к той или иной социально-личностной позиции в рамках социальных ролей. Идентичность обуславливает способность индивида к ассимиляции личностного и социального опыта, подде-

ржанию собственной цельности и субъектности, в подверженном изменениям, внешнем мире [2, с.111].

Идентичность рассматривается как сложное, личностное образование, имеющее многоуровневую структуру. Это связано с тремя основными уровнями анализа человеческой природы:

1) на индивидуальном уровне идентичность определяется как результат осознания человеком собственной временной протяженности, представление о себе как о некоторой относительно неизменной данности, о человеке того или иного физического облика, темперамента, задатков, имеющем принадлежащее ему прошлое, устремленном в будущее;

2) на личностном уровне идентичность определяется как ощущение человеком собственной неповторимости, уникальности своего жизненного опыта, задающее некоторую тождественность самому себе [12, с.55];

3) на социальном уровне идентичность определяется как тот личностный конструкт, который отражает внутреннюю солидарность человека с социальными, групповыми идеалами и стандартами и тем самым помогает процессу Я-категоризации, то есть характеристикам, благодаря которым мы делим мир на похожих и непохожих на себя.

На основании концепции идентичности ученые В.С.Агеев и В.А.Ядов изложили представление о двух основных составляющих идентичности – персональной и социальной. Важно также отметить, что социальная идентичность зависит не только от межгрупповых различий, но также и от внутригрупповой гомогенности – группа должна не только отличаться от других групп, но и члены группы должны быть максимально сходны между собой. Противопоставляя личную и социальную идентичность, исследователи часто оставляют в тени тот факт, что индивид принадлежит не к какой-либо одной группе, а, как правило, к большому числу микро- и макрогрупп. Особенно близка данная концепция молодому поколению современной Республики Молдова, поскольку у них есть перспективы получения образования как внутри страны, так и за рубежом, такая же позиция присуща выбору места работы, и конечно же возможности выбора религиозной принадлежности. В силу этого возникает интерференция, взаимовлияние тех систем ценностей норм и стандартов поведения, которые приняты в этих группах. Более того, часто эти системы норм и ценностей в силу внешних обстоятельств приходят в противоречие друг с другом, и индивид оказывается перед внутренним выбором. Г.Тэдджфел, приводит пример определения конкретного места в обществе, и равно принадлежности к той или иной религиозной организации служит процесс установления идентификации человека с группой, при помощи системы ориентаций [3, с.9]. По его мнению, индивид не только включает в свой Я-образ общие характеристики собственных групп членства, но и усваивает но-

рмы и стереотипы поведения, им свойственные, самоопределяясь как член некоторой социальной категории, идентичность включает представление о себе, о его определенном социальном статусе, национальности, вероисповедания, имеющего или не имеющего отношения к различным социальным организациям.

Процесс становления социальной идентичности завершается тем, что человек приписывает себе усвоенные нормы и стереотипы своих социальных групп, они становятся внутренними регуляторами его социального поведения. Человек начинает активно оценивать свою группу и сравнивать ее с некоторыми другими группами.

В системе идентичностей ситуативные (социальные, политические, международные) отличаются как от примордиальных (гендерных, расовых), так и от традиционных, долговременных (этнических, религиозных) идентичностей не только своей длительностью, но и механизмом формирования. Интерес ученых к «религиозной идентичности» обусловлен изменениями, произошедшими в жизни общества, государственной политике в области религии, вызвали лавинообразный рост интереса как молодежи, так и большей части общества к религии и оккультизму в различной степени и прогрессивности. Рассматривая классические источники 144 религиозных верований следует отметить: страх человека перед природными и социальными силами, господствующими над людьми; неуверенность в будущем, стремление защитить себя, своих родных и близких. Поскольку социум сегодня не предоставляет ощущение защищенности в полной мере, неудовлетворение социумом потребностей человека (эмоциональных, социальных или духовных), а также кризисные обстоятельства его личной жизни и многое другое [13, с.25].

Нельзя не отметить, что на религиозную социализацию существенное влияние оказывают кризис в экономике, кризис во внешней политике, и кризис социокультурный. Так, экономический кризис ослабляет действующую власть, повышает уровень недовольства населения, и на этом поле появляются новые религиозные организации. Во внешней политике наличие фактора внешнеполитического давления, также будут способствовать росту религиозных настроений. Экономические и внешнеполитические факторы кризиса подстегивают появление в социуме психологический комплексов, вызывающих всплеск социальной активности. Коллективные религиозные устремления различного направления делают общество, особенно наиболее уязвимые его части, подверженными воздействию религиозных идеологий. Этот фактор, по нашему мнению, является во многом определяющим, поскольку трансформирует мировоззрение индивида, в том числе и религиозное.

Полагаем целесообразным отметить, что религия – сложный социальный и культурно-исторический институт. При этом важным является то, что он включает в себя системы религиозного сознания (верований), религиозного культа (обрядов), религиозных организаций (учреждений) и выполняет в обществе ряд функций – смыслополагания, компенсаторную функцию социальной интеграции, коммуникации, социального контроля, мировоззренческую и др. [11, с.257-259]

Многообразие форм и масштабов проявления религиозности столь велико, что социологам предпочтительно рассматривать религию в качестве естественного проявления социальной жизни, а не патологического отклонения от ее законов. Религиозность в науке понимается как мировоззренческая ориентация индивида и группы, выражающаяся в совокупности религиозных свойств сознания, поведения, отношений. Представляемая как определенная форма или степень религиозного сознания, опыта и поведения индивидов, внутри того или иного религиозного сообщества и подразумевает весь комплекс психологических переживаний, связанный с рациональным и иррациональным опытом постижения религии. Степень религиозности выражается в уровне интенсивности религиозных свойств индивида и группы. Формирование религиозной идентификации молодежи оказывается чрезвычайно важной как для определения эволюционного контекста исторических судеб общества, так и отражает острые процессы сакрализации и секуляризации в масштабе сохранения безопасности всего российского общества. В формировании религиозной идентичности немалую роль играет сила исторической инерции. К осознанному выбору представителей данной общности добавляются подсознательные инстинктивные установки, приводящие в действие механизм воспроизводства этноконфессиональных и религиозных традиций и предпочтений. В результате среди представителей каждой общности распространяются общие, подчас бессознательные стереотипы восприятия окружающей среды [13, с.36].

Пространство религии, согласно П.Бурдые, структурировано двумя основными формами взаимодействия – конкуренцией и сделкой. Если конкуренция характеризует отношения между производителями религиозности (в качестве символического продукта) – конфессиями и религиозными организациями, то сделка является продуктом консенсуса между производителями и потребителями религии. Таким образом, институт священства и их паства достигают договоренностей по вопросам получаемых благ. То есть, они договариваются относительно того, какие символические блага будут легитимизироваться и абсолютизироваться в рамках конкретной формы производства религиозности. Случайно сформированный набор символических благ транслируется религиозными институтами как абсолютно верный и единственно возможный.

Сомнение в абсолютности этих благ ставит под вопрос существование самого религиозного института, поэтому не допускается путем выведения подобных вопросов (и людей, их задающих) за скобки. Но поскольку производящийся в рамках религии символический капитал нуждается в легитимации, то существует многообразие способов узаконивания и убеждения, варьирующихся в зависимости от целевой группы.

Соответственно изменение в социальной структуре общества и переориентация деятельности религиозных институтов на новые сегменты социального пространства вызывают изменение в способах легитимации символического капитала и в самом его содержании. Приобщение к определенным символическим благам, предлагаемым тем или иным сообществом, и является в интерпретации Бурдьё процессом социализации. В результате чего, мы приходим к выводу, что в процессе социализации формируется не просто институциональное закрепление индивида, выражаемое в формальных признаках (униформа, соответствующие документы), но и происходит изменение в самоидентификации. Человек осознает себя представителем строго определенной социальной общности, в том числе, разделяя с ней совокупность выполняемых социальных практик. Так, вступая в ряды определенной религиозной организации субъект социализации получает не только документальную принадлежность, но и участвует в соответствующих практиках, которые могут иметь различную направленность, а именно, носить как ритуализированный, так и обыденный характер. В православии примером первого типа практик является участие в Крестном ходе, а примером второго типа – жертвование денег на храм или конкретному священнику.

На основании вышеизложенного, религиозная социализация - это приобщение индивида к определенному типу социальных практик, воспринимаемых окружением (обществом) и самим индивидом как религиозные. Кроме того, религиозная социализация является продуктом деятельности агентов социализации, из которых религиозные конфессии составляют лишь небольшую часть. Вместе с тем, деятельность конфессий зачастую имеет опосредованный характер – индивид начинает воспринимать себя в качестве элемента определенного религиозного сообщества в силу деятельности таких социальных институтов, как семья, образование или средства массовой информации. Таким образом, суть религиозной социализации раскрывается в трех основных аспектах: внутренняя самоидентификация, институциональное закрепление и погруженность в социальные практики, свойственные определенной религии. При этом разрыв между отдельными аспектами религиозной социализации, с одной стороны, нуждается в дополнительном социологическом исследовании, и с другой, выступает источником разногласий в определении численности верующих и

шире – степени религиозности общества. В качестве примера можно привести данные социологических опросов последних лет в Республике Молдова, которые демонстрируют резкий разрыв между теми личностями, которые относят себя к верующим, и теми, кто действительно выполняет обряды, предусмотренные избранной ими религией, включен в определенные социальные практики.

Молодежь сегодня является наиболее уязвимой и восприимчивой социальной группой, на которую активно влияют процессы, происходящие в современном обществе. В связи с тем, что Республика Молдова является поликультурным государством, вопрос о религиозной идентичности молодежи как фактора социализации носит весьма актуальный характер. Именно молодое поколение является будущим нашей страны.

В Республике Молдова в настоящее время происходят серьезные изменения условий формирования и соответственно социализации личности, наблюдаются сложные условия экономической и политической нестабильности, происходит ломка традиционных ценностей. Молодежь наименее экономически самостоятельна, наименее консолидирована, испытывает сильный прессинг со стороны различных политических, религиозных сил и движений, не обладает четкими социальными ориентирами, сама находится в ситуации жизненного самоопределения. В то же время только молодое поколение способно преодолеть идеологические и психологические стереотипы, сформировать новые системы ценностных ориентаций, создать идеалы гражданского общества будущего. Для этого у молодых людей есть все объективные предпосылки: творческий характер мышления и деятельности, высокая социальная и экономическая мобильность, психологическая гибкость, стремление к поискам ответов на смысловые жизненные вопросы, новаторские идеи, желание практически воплощать в жизнь систему новых ценностей, открытость к восприятию новых нетрадиционных массивов знания и т.п. В современных социологических словарях дается следующее определение молодежи – (от англ. youth) социально-демографическая группа, переживающая период становления социальной и психофизиологической зрелости, адаптации к исполнению социальных ролей взрослых [8, с.45]. Благодаря своему инновационному потенциалу она обновляет опыт предшествующих поколений, участвуя в совершенствовании и преобразовании общества. И наконец, каждое поколение призвано передать унаследованный и обновленный опыт последующим поколениям. Тем самым осуществляется развитие молодежи, а также обеспечивается сохранение целостности и воспроизводства общества. В зависимости от качества реализации этих функций молодежь является фактором как ускорения, так и торможения общественного развития. Особый интерес вызы-

вает промежуточность и неустойчивость социального статуса данной группы, что часто приводит к кризису идентичности [4].

Социокультурное становление молодежи в Республике Молдова осуществляется как в системе социальных институтов, так и под воздействием социальной среды. Одна из специфических особенностей молодежи заключается в накоплении социокультурного опыта в процессе социализации и социальной адаптации в условиях самостоятельной жизнедеятельности. Социализация для молодежи выступает как социально-обусловленный процесс, в ходе которого индивид усваивает нормы своей группы таким образом, что посредством формирования его собственного «Я» проявляется уникальность данного индивида как личности.

Г.Брим одним из первых высказал мысль о том, что социализация происходит в течение всей жизни. Он утверждал, что нравственное развитие того или иного индивида может задержаться на определенном этапе, но сам процесс социализации никогда не кончается, а наиболее интенсивно данный процесс осуществляется в детстве и молодости. Социологи определяют социализацию как процесс накопления людьми опыта и социальных установок, соответствующих их социальным ролям. Социализация не только дает возможность общаться между собой посредством освоенных социальных ролей. Она также обеспечивает сохранение общества. Хотя количество его членов постоянно меняется, так как люди рождаются и умирают, социализация способствует сохранению самого общества, прививая новым гражданам общепринятые идеалы, ценности, образцы поведения. Социализация дает возможность взаимодействовать и обеспечивать сохранение общества в ходе смены поколений [14, с.115].

Таким образом, изучение современной религиозной ситуации в Республике Молдова, и в особенности, включения молодежь в религиозное сообщество должно опираться на анализ соответствующих практик, сложившихся в иной диспозиции социального пространства, но оставшихся непреодоленными и в современной Республике Молдова. Нельзя забывать и о миграции мусульман в современную Республику Молдова, что так же вносит опосредованную «лепту» в процесс религиозной социализации личности, особенно среди молодого поколения граждан Республики Молдова. Эта тенденция менее ярко выражена в Приднестровье и Гагаузии, однако, количество мусульман и на этих территориях в последнее время постепенно увеличивается. Вместе с тем, в современном обществе стал очевидным характер происходящих процессов в межнациональных отношениях, на фоне чего резко возрастает роль традиционных этноконфессиональных (национальных и религиозных) идентичностей. Наблюдается двойственная тенденция: с одной стороны, активизируется процесс утрачивания религией своего социального влияния, а с другой – растет многообразие

форм религиозной жизни, сопровождаемое поисками нового смысла религии и стремление к достижению более глубокого сотрудничества и взаимопонимания между различными религиями, конфессиями и вероучениями.

Здесь необходимо отметить, что в контексте глобальных социокультурных преобразований не только общество изменяется под воздействием религии, но и сама религия трансформируется под влиянием социальных факторов. Она становится более лояльной к изменившимся условиям, идет на компромисс и приспособление, вносит коррективы в вероучение, социальные и этические доктрины, формы организации, методы деятельности современных религиозных образований [6, с.34].

Реальная жизнь высвечивает новые грани и аспекты старых проблем, порождает новые конфликты и противоречия, носящие как объективный, так и субъективный характер. В полной мере это касается и рассматриваемых вопросов, связанных с религиозной идентичностью. Подтверждают эту мысль многие социальные явления, процессы и проявления нетерпимости, носящие религиозный характер или, по крайней мере, религиозную окраску, привлекая серьезное внимание в последнее время. Использование авторитета религии в целях политического экстремизма наблюдается не только в исламской среде, но и в других религиозных организациях. Религиозная идентичность может выбираться и конструироваться индивидами в зависимости от их опыта, диспозиций, ожиданий и интересов. Мотивы и поиски индивидов, влияющие на ослабление религиозных институтов, оказываются не менее значимыми, чем формы организации религиозных верований и практик. Религиозная идентичность играет роль, идентификационного и интегративного маркера, и выступает одним из важнейших факторов социализации современной молодежи.

Мы несомненно понимаем, что характерной чертой любой религии является самосознание вечности и неизменности, хотя в качестве социального института любой актор религиозного пространства является продуктом социально сформированных условий. Специфика религиозного пространства в современной Молдове является, во-первых, продуктом особенностей исторического развития в последние десятилетия, и во-вторых, отражает мировые тенденции изменения религиозного пространства. Исторический аспект возникновения современного религиозного пространства определяется наследием тех практик и способов взаимодействия агентов религиозного пространства, которые оказались сформированы в советском обществе, который оставил «отпечаток» в прошлом, и продолжает оказывать воздействие на социализацию личности в Республике Молдова, в настоящих условиях. Однако, нельзя не учитывать многообразие современных религиозных тенденций, имеющих место в Республике Молдова, в ча-

стности, и на всей территории Европейского союза, в целом. Определяя специфику религиозного пространства в Советском Союзе, следует исходить из двух основополагающих характеристик: классового деления того «бесклассового» общества, каковым мыслилось Советское государство, а также социальное распределение производства религиозности. Как показывает П.Бурдые, в ситуации кардинального изменения социальной структуры резко трансформируется и диспозиция символических благ в религиозном пространстве. Сама пролонгация прежней символической системы стала формой оппозиции, поскольку обозначала границы претензий коммунистической идеологии на абсолютность собственной мысли. Символическая борьба между формами политической идеологии выразилась в попытках дискредитации религиозной веры по критерию верифицируемости суждения (можно вспомнить, как активно провозглашалась «борьба с суевериями» и как противопоставлялся этим суевериям позитивистский идеал научного знания).

Антиномичность социального бытия, непреодолимая на уровне теории, достаточно легко снималась в повседневных практиках – ношение крестика под верхней одеждой и т.д. Религия оказалась направлена в большей степени на представителей старшего поколения, а передача религиозных практик оказалась продуктом внутрисемейных традиций, которые в отсутствии постоянной «сверки» с аутентичной традицией оказались профанированы. По словам Н.Митрохина, «поскольку власти в СССР уничтожили религиозную культуру основной части населения страны, и в первую очередь образованных слоев общества, знания бабушек по части обрядовой культуры (православной традиции) почти не имели альтернативы в 1950–1980-е гг. Что группа бабушек, передающая сакральное знание вновь инкорпорируемым членам, считала “православием”, то и воспринималось окружающими в качестве такового, хотя порой весьма сильно расходилось с базовыми положениями учения церкви (канонами)» [9, с.45]. Подобная претензия определенной социальной группы (в которой главным маркером социальной идентичности становится возраст – реальный или символический) была возможна только в условиях общества, предельно жестко обозначающего границы легитимного, то есть общественно признаваемого и одобряемого знания. Вместе с тем диспозиция распределения социального (в том числе и религиозного) знания кардинальным образом изменилась в тот момент, когда распался Советский Союз, унеся с собой, казалось бы, всю совокупность социальных практик, определявших специфику его существования. По словам Р.Лопаткина «на первых порах это было возрастание интереса к религии, к ее роли в истории, к полузабытым, казалось бы, народным традициям, праздникам и обрядам религиозного характера и происхождения: православным, мусульманским, даже языческим.

Оно еще не означало собственно обращения к вере, но уже выступало симптомом, с одной стороны, нарастающего кризиса официальной идеологии, а с другой стороны, свидетельствовало о наличии в обществе, по крайней мере у определенных слоев населения, религиозных потребностей, масштабы которых государственным и партийным руководством явно недооценивались или игнорировались» [7].

Итак, методы социализации зависят от того, какие именно качества личности ценятся выше, в разных культурах они могут быть очень разными. На поведение людей влияют не только нормы, но и культурные идеалы нашего общества, исторически сформировавшегося в Республике Молдова. Вместе с тем, такие идеалы продолжают формироваться на основе европейских ценностей, что приводит к отсутствию единообразия в поведении и, показывает, что по своей сущности социализация – двусторонний, разнонаправленный процесс. Происходит взаимовлияние между биологическими факторами и культурой, а также между теми, кто осуществляет социализацию и кто социализируется.

Религиозное пространство современной Республики Молдова может рассматриваться как постсоветское в силу двух обстоятельств, зашифрованных в самой приставке «пост-». Во-первых, религиозные практики, существующие в Молдове, во многом являются наследием советского периода, той диспозиции агентов, которая сложилась в условиях оттеснения традиционных конфессий на периферию социального пространства. Во-вторых, специфика актуализировавшихся с начала '90-х годов религиозных явлений может быть отчетливо прояснена не только по отношению к мировым тенденциям развития религиозной сферы, но и в связи с преодолением советского наследия, проявившемся в кардинальном изменении социальной структуры и вовлечению в сферу религиозной социализации новых сегментов социального пространства.

Углубленно рассматривая вопросы наследия советской эпохи, можно структурно обобщить, что в религиозном пространстве и механизмах социализации присутствует:

- 1) профанация религиозных практик;
- 2) смешение религиозной и других типов социализации;
- 3) практически полное отсутствие механизмов религиозной социализации молодежи. Профанация религиозных практик, а именно создание тех способов поведения (допустим, крещение бытовых предметов в православии), которые не предусмотрены догматической основой религии, а являются продуктом представлений населения о том, «как должно быть», может рассматриваться в различных исторических контекстах. С точки зрения религиозной элиты, состоящей из наиболее образованных представителей определенной конфессии, подобные «отклонения» демонстриру-

ют искажение истинной веры, причем истоки этого искажения видятся в воздействии других религиозных представлений, вплоть до язычества. Подобная точка зрения основана лишь на догматической стороне религии и мало учитывает практическую направленность религиозных действий, без которой распространение религиозности в обыденной сфере оказывается достижимо. А.Панченко, рассматривая феномен «народного православия», справедливо говорит, что «народная религия» оказывает чрезвычайно сильное влияние на «церковную традицию» и, по сути дела, определяет конкретные модели и механизмы религиозной культуры, существующей в данном обществе в данную эпоху... Представляет более уместным говорить не о церковном каноне и отступлениях от него, а о религиозных институтах и религиозных практиках, подразумевая, что последние представляют собой иначе организованную, более лабильную, но не менее важную сферу жизни общества» [10, с.67-68]. Достаточно вспомнить широко используемый, хотя и методологически устаревший термин «двоеверие», характеризующий особенности усвоения христианства в восточнославянских племенах. В рамках изучения диспозиции современного религиозного пространства представляется необходимым определить те особенности профанации религиозных практик, которые оказались обусловлены десятилетиями существования Советского Союза. Самой важной из таких особенностей оказалось резкое уменьшение специализированного слоя носителей религиозного знания (священников, мулл, раввинов), а также практически полное исчезновение образовательных институтов воспроизводства этого слоя. В связи с этим традиция воспроизводства религиозного знания на периферии, где процесс приглашения священников оказался максимально затруднен, претерпела значительные изменения. В отдаленных сельских населенных пунктах сложилась прослойка людей, претендующая на единоличное знание если не основных религиозных постулатов, то хотя бы так называемой «повседневной религиозности». Иначе говоря, «бабушки», не имея возможности (или желания) отличить веру от суеверий, стали считать признаками религиозности тот специфический комплекс верований и обычаев, который складывался в данной местности. Пока легитимности такого знания ничего не угрожало, никаких эксцессов процесс профанации не вызывал, но ситуация изменилась в тот момент, когда в начале '90-х гг. XX века возродившееся духовенство стало присылать своих членов для восстановления церквей и самой религии даже в отдаленные уголки страны. Однако именно начало нового периода способствовало зарождению новых, отвечающих современным реалиям, религиозным идеологиям. Также именно в этот период выделяются новые типы организации религиозных движений, способные эффективно мобилизовывать ресурсы

широких слоев населения, что не могло не повлиять на религиозную социализацию молодежи.

Этот процесс можно описать на примере Русской православной церкви, что объясняется наличием хотя бы каких-то сведений, почерпнутых в трудах исследователей и средствах массовой информации. Появление молодых (как правило) священнослужителей, обладавших профессиональными знаниями в сфере религиозной догматики, но не имевших практического опыта общения с паствой, стало явной угрозой, способной лишить «бабушек» функции духовного авторитета. Не удивительно поэтому, что результатом реинституализации религиозной сферы стало возникновение конфликтов, разрешавшихся двояким путем: либо молодые священники покорялись обстоятельствам и становились послушными учениками, во всем слушавшимися местных «бабушек», либо конфликт мог привести даже к изгнанию священника из прихода. Новой чертой постсоветского религиозного пространства стало появление новых групп населения, нуждающихся в активной религиозной социализации. На смену представителям старшего поколения, численность которых в составе прихожан традиционных конфессий в годы существования Советского Союза доходила до 75%, пришла молодежь. Поскольку количество традиционно верующих семей, в которых приобщение к религиозным нормам происходило в русле семейной традиции, составляло не очень значительную (хотя и очень важную в институциональном аспекте) долю населения, то '90-е гг. поставили ключевую задачу – поиск механизмов включения нового социально-возрастного слоя в религиозное пространство. В какой-то степени исторической аналогией этого времени явились '20-е гг. XX в., продемонстрировавшие возможность прихода к религии не в силу следования традиции, а в соответствии с собственными изменившимися убеждениями. К сожалению, краткий промежуток обновления религиозных связей и диспозиций религиозного пространства закончился уже через несколько лет, после чего возможность включения в религиозное пространство новых социальных сегментов оказалась законсервирована на несколько десятилетий. Итак, формирование постсоветского религиозного пространства определило ситуацию, в которой традиционные конфессии оказались в равном положении с религиозными организациями сектантского толка. Успех в '90-е гг. в неопротестантских течениях (например, мормонов) оказался обусловлен отработанными в западно-европейских условиях механизмами религиозной социализации – привлечения людей в религиозные организации, во-первых, способными удовлетворить духовные запросы «новых верующих», а во-вторых, предлагающими тот образ верующего, который оказался конкурентоспособнее, нежели у традиционных конфессий.

Как показывает практика, в современной Республике Молдове происходит перемешивание религиозной социализации с другими формами – политической, семейной и т.д. Молодежь оказывается в основной своей массе включена в сферу религиозных интересов в результате деятельности иных институтов, например, приобщаясь к традициям (действительно существовавшим или сконструированным в последние два десятилетия) своей семьи. Немалую роль в случае с деятельностью православной церкви играет и негласное одобрение православной веры, в современных реалиях, представителями официальных структур, видящими в ней основу государственной идеологии. Являясь еще одним следствием той диспозиции религиозного пространства, которое сложилось в советском обществе, данное обстоятельство заставляет внимательнее относиться к проявлениям религиозной и политической активности молодежи в современном обществе, поскольку параллелизм процессов социализации делает возможным возникновение различных форм политического экстремизма и религиозной нетерпимости.

Традиционно в большинстве исследований религиозная идентичность представляется как двухуровневый феномен, когда выделяются групповая (коллективная, социальная) и индивидуальная (личностная) идентичности верующего. Данные исследовательские тенденции сложились в результате того, что изучение феномена идентичности вообще и религиозной идентичности (идентичности верующего) в частности, проводилось в основном с позиций социально-психологического подхода к изучению человека.

В данном контексте мы отмечаем, что процессы качества жизни религиозных организаций, формируются за счет системного объединения интересов индивидуумов, объединенных в соответствующие команды, которые используют следующие основные характеристики:

- а) мотив, стимул, побудитель к деятельности;
- б) отношение индивидуума к самому себе;
- в) побудительные мотивы религиозной деятельности.

Ключевые компетенции религиозных организации как собственные характеристики интересов индивидуумов представляют собой оригинальное, эффективное сочетание нематериальных активов индивидуумов команд качества, которые одни религиозные организация использует более умело, чем другие.

И.Ялом было подчеркнуто, что «бытие человека можно условно представить в виде трех сфер: социальной сферы (сфера межгрупповых и межличностных отношений), сферы личности и сферы индивидуальности, которая включает мир внутренних глубинных переживаний. Именно из этого следует, что религиозная идентичность индивида содержит в себе

три взаимосвязанных уровня (социальная идентичность, личностная идентичность, субъектная идентичность). Доминирование культурно-традиционной составляющей в идентичности относится, главным образом, к религиям «традиционным» – тем, которые за несколько веков стали неотъемлемой частью культуры того или иного народа [5, с.18-19]. Культурно-традиционный аспект религиозной идентичности предстает в качестве маркера этнической или этноконфессиональной идентичности, а также играет важную роль в межкультурных коммуникациях.

Таким образом, социализация молодежи представляет собой процесс приобретения опыта социальных отношений и освоение новых социальных ролей, происходящий в сферах деятельности, общения и самопознания путем взаимодействия с окружающим миром. Религиозная идентичность зависит от политических, социальных, экономических, культурных и других условий которые предлагает сегодня современные условия жизни, в которых социализируется молодежь. Анализ отношений между внутренней динамикой веры, ролью внешних влияний, другими сферами построения идентичности очень важен. То, какой будет сегодня передача религиозной культуры не только через тексты, но и через взаимодействие людей, является главным условием воспроизводства религиозной традиции, религиозной инновации и создания религиозной группы молодежью «завтра». В более узком смысле, что «впитает» сегодня молодежь, зависит, какое будущее она обеспечит не только нашему государству, Республике Молдова, но и всему миру, завтра.

Библиография:

1. Амелькина А. 70% россиян называют себя православными. Но верующих с каждым годом становится меньше. // «Известия», 2004. 18 января.
2. Гришина Е.А. Российская молодежь: проблемы гражданской идентичности. - Москва. Издательство: Социум. 2006.
3. Дробижева Л.М. Ценности и символы в контексте новых концепций этничности. // Ценности и символы национального самосознания в условиях изменяющегося общества. - Москва. Институт этнологии и антропологии Российской Академии Наук, 1994.
4. Зубок Ю.А. Социальная интеграция молодежи в условиях нестабильного общества. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/text/16077770/> (Дата обращения: 15.11.2016).
5. Кублицкая Е.А. Традиционная и нетрадиционная религиозность: опыт социологического изучения. // Социологические исследования. – Москва. Наука. 1990. №4. с.95-103.

6. Кублицкая Е.А. Особенности религиозности в современной России // Социологические исследования. - Москва. Наука. 2009. №4. с.96-107.
7. Лопаткин Р. Конфессиональный портрет России: к характеристике современной религиозной ситуации. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.religare.ru> (Дата обращения: 29.10.2016).
8. Манько Ю.В., Оганян К.М. Социология молодежи. - Санкт-Петербург. Петрополис, 2008.
9. Митрохин Н. Русская православная церковь: современное состояние и актуальные проблемы. - Москва. Новое литературное обозрение, 2006.
10. Панченко А. Христовщина и скопчество: фольклор и традиционная культура русских мистических сект. Фольклорное исследование. – Москва. ОГИ, 2002.
11. Полиэтнический макрорегион: язык, культура, политика, экономика: Тезисные доклады Всероссийской научной конференции. Российская Академия Наук. Южный научный центр. Институт социально-экономических и гуманитарных исследований. / Ответственный редактор академик Г.Г.Матишов. - Ростов-на-Дону. Южный научный центр 2008.
12. Рикер П. Повествовательная идентичность. // П. Рикер. Герменевтика, этика, политика. - Москва. КАМІ, 1995.
13. Рыжова С.В. Русское самосознание и этничность в православном дискурсе 90-х гг.: толерантность и экстремизм. // Религия и идентичность в России. / Ответственный редактор и составитель Степанянц М.Т. - Москва. Восточная литература. 2003.
14. Смелзер Н. Социология. Перевод с английского. / Научный редактор профессор В.А.Ядов. - Москва. Феникс. 2008.
15. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Перевод с английского. / Под редакцией А.В.Толстых. - Москва. «Прогресс». 2003.
16. Единое окно доступа к образовательным ресурсам [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://window.edu.ru>. (Дата обращения: 19.09.2016).
17. Журнал «Социологические исследования» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ecsocman.edu.ru/socis/> (Дата обращения: 15.10.2016).
18. Социо. // Логос: альманах по социологии и философии [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.sociologos.net> (Дата обращения: 15.10.2016).

EDUCAȚIA INCLUZIVĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZA COMPARATIVĂ A PERCEPȚIILOR ELEVILOR TIPICI ȘI A CELOR CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIFICE (CES)

Ludmila MALCOCI

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de
Cercetări Juridice și Politice

Doctor habilitat în sociologie, profesor cercetător

The article analysis the progress of implementation of inclusive education of students with special educational needs (SEN) in mainstream schools of the Republic of Moldova. Based on analysis of legal framework and educational policies for the last 20 years, as well as on analysis of results of two sociological researches on impact of inclusive education on typical students and students with SEN, the author concludes that the reform has positive impact at national, district and local levels manifested through the improvement of social and educational environment, development of new support services for inclusive education, increased positive attitudes and behaviours of students, teachers and parents regarding the educational inclusion of children with SEN. Meanwhile, still there are some areas that need improvement for more efficient educational inclusion of children with SEN, such as: tailoring educational support services to the needs of children with SEN, improving physical accessibility to schools of children with physical disabilities, continuous tailored training and mentoring of teachers according to their needs, communication activities to increase the tolerance and top prevent the discriminatory attitudes of typical students and teachers toward students with SEN.

Cadrul conceptual și normativ privind implementarea educației inclusive în Republica Moldova.

Educația incluzivă ca paradigmă reprezintă un răspuns la abordarea educațională segregativă a diferitor grupuri de copii cu nevoi educaționale speciale, și în particular a celor cu dizabilități fizice și intelectuale, cu maladii sociale, cu comportament deviant, orfani etc. Principiile educației incluzive se regăsesc pentru prima dată în Materialele Conferinței internaționale în domeniul educației, ce a avut loc la Jomtien, Thailanda (5-8 martie 1990). Articolul 1 al Declarației Mondiale privind Educația pentru toți (Jomtien 1990) menționează că *fiecare persoană - copil, tânăr, adult - trebuie să beneficieze de oportunitățile educaționale în vederea satisfacerii nevoilor sale educaționale. Aceste nevoi includ atât instrumentele de învățare (alfabetizarea, exprimarea orală, capacitatea de nu-*

mărare și soluționarea problemelor), cât și conținuturi de învățare (cunoștințe, abilități, valori și atitudini) necesare ființelor umane pentru a supraviețui, a-și dezvolta capacitățile, a munci și a trăi în demnitate, a participa din plin în procesele de dezvoltare, a-și îmbunătăți calitatea vieții lor, a face decizii informate și a continua să învețe. (art.1.) [9]. Declarația Mondială privind Educația pentru toți cheamă statele membre să-și schimbe viziunea și perspectivele privind educația. Astfel, statele membre sunt încurajate să abordeze educația din următoarele perspective: universalizarea accesului la educație și promovarea echității, abordarea mai largă a semnificației educației și a scopurilor acesteia, focusarea pe învățare, abilitarea mediului pentru învățare și consolidarea capacităților tuturor actorilor cheie antrenați în procesul de învățare.

Conceptul de educație incluzivă a fost promovat ulterior în cadrul Conferinței mondiale "Acces și calitate", organizată de UNESCO la Salamanca, Spania (7-10 iunie 1994). Conferința a adoptat două documente importante: Declarația de la Salamanca și Cadrul de Acțiune care au la bază principiul recunoașterii necesității de a acționa pentru crearea școlilor pentru toți – a instituțiilor care să includă toți copiii, să respecte diferențele dintre aceștia, să sprijine copiii în activitatea lor de învățare și să răspundă cerințelor individuale. Declarația de la Salamanca cheamă guvernele statelor părți să acționeze urgent în vederea următoarelor [8]:

- prioritizarea politicilor și bugetelor pentru îmbunătățirea sistemelor de educație în vederea asigurării incluziunii tuturor copiilor, indiferent de particularitățile individuale sau deficiențe, în școlile generale,
- adoptarea principiului educației inclusive în calitate de lege sau politică în vederea promovării accesului tuturor copiilor la educație de bază în comunitățile lor,
- dezvoltarea unor proiecte demonstraționale și încurajarea schimbului de experiențe cu țările care dețin practici pozitive în educația incluzivă,
- dezvoltarea unor mecanisme participative pentru planificarea, monitorizarea și evaluarea incluziunii educaționale a copiilor și adulților cu nevi educaționale speciale,
- încurajarea și facilitarea participării părinților, comunităților și organizațiilor persoanelor cu dizabilități în procesele de planificare și luare a deciziilor privind incluziunea educațională,
- capacitatea pedagogilor în domeniul educației inclusive prin programe axate pe nevoile lor de instruire în domeniu.

În aprilie 2000, Forumul Mondial în domeniul Educației a aprobat Cadrul Unic de acțiuni în vederea promovării educației pentru toți [7]. 164 de țări semnatare s-au angajat să elaboreze strategii naționale de educației pentru toți și să promoveze implementarea incluziunii educaționale a tuturor copiilor, indiferent

de sex, etnie, rasă, dizabilitate. Prin acest Cadru Unic de acțiuni, guvernele au recunoscut accesul egal la educație drept factor al restabilirii echității sociale, iar educația - ca prioritate pentru asigurarea dezvoltării personalității, îmbunătățirea calității vieții și dezvoltarea social-economică a țării.

Educația incluzivă este promovată și de către Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități care a fost adoptată la New York de Adunarea Generală a ONU la 13 decembrie 2006. Republica Moldova a semnat această Convenție la 30 martie 2007 și a ratificat-o prin Legea nr.166 din 09.07.2010. În art.24 al Convenției ONU este menționat că statele părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la educație. În vederea realizării acestui drept, fără discriminare și cu respectarea principiului egalității de șanse, este stipulat că statele părți vor asigura un sistem educațional incluziv la toate nivelurile, precum și formarea continuă. Persoanele cu dizabilități vor beneficia de adaptare rezonabilă în conformitate cu nevoile lor individuale și vor primi sprijinul necesar în cadrul sistemului educațional pentru a li se facilita o educație efectivă.

În Republica Moldova paradigma educației inclusive a început să fie promovată odată cu aprobarea Strategiei Naționale „Educație pentru toți”, prin Hotărârea Guvernului nr.410 din 4 aprilie 2003. În conformitate cu această Strategie, educația incluzivă reprezintă o abordare care presupune că toți copiii trebuie să aibă șanse egale de a frecventa aceeași școală și a învăța împreună cu semenii lor indiferent de capacitățile lor intelectuale sau fizice, de apartenența lor culturală, socială, etnică, rasială, religioasă.

Totuși implementarea educației inclusive a început puțin mai târziu, odată cu procesul de reformare a sistemului rezidențial de îngrijire a copilului și transferarea masivă a copiilor orfani, lăsați fără îngrijire părintească, în dificultate în familiile lor biologice / extinse sau în serviciile din comunitate. Astfel, la 9 iulie 2007, prin Hotărârea de Guvern nr.954 a fost aprobată Strategia națională și Planul de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012, iar la 20 august 2007, prin Hotărârea Guvernului nr.954, - a fost aprobată Strategia națională privind acțiunile comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014. Aceste două documente strategice au servit drept bază pentru inițierea implementării educației inclusive în peste 60 de școli pilot de către ONG-urile care activau în domeniu: Keystone Moldova, Lumos, Parteneriate pentru fiecare copil, Copil, Comunitate, Familie, Speranța și Femeia și copilul: protecție și sprijin.

La 11 iulie 2011, prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.523 a fost aprobat Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020 [2], care prevedea schimbarea și adaptarea continuă a sistemului educațional pentru a răspunde diversității copiilor și nevoilor ce decurg din aceasta, pentru a oferi educație de calitate tuturor în contexte integrate

și medii de învățare comună. În conformitate cu acest Program, educația incluzivă este o abordare potrivit căreia toți copiii trebuie să aibă șanse egale de a frecventa aceeași școală și de a învăța împreună, indiferent de apartenența lor culturală, socială, etnică, rasială, religioasă și economică sau de abilitățile și capacitățile lor intelectuale sau fizice.

Obiectivele generale ale Programului de dezvoltare a educației incluzive sunt: a) promovarea educației incluzive drept prioritate educațională în vederea evitării excluderii și /sau marginalizării copiilor, tinerilor și adulților; b) dezvoltarea cadrului normativ și didactico-metodic pentru promovarea și asigurarea implementării educației incluzive; c) formarea unui mediu educațional prietenos, accesibil, capabil să răspundă așteptărilor și cerințelor speciale ale beneficiarilor; d) formarea unei culturi și a unei societăți incluzive.

În vederea realizării obiectivelor generale ale Programului sunt prevăzute anumite măsuri specifice, care în ambianța lor ar facilita procesul de educație incluzivă a tuturor copiilor indiferent de dificultățile cu care se confruntă, și anume: a) armonizarea cadrului normativ național din perspectiva asigurării accesului la educație și egalității de oportunități în domeniul învățământului pentru fiecare copil, tânăr, adult; b) elaborarea și promovarea politicilor de implementare a educației incluzive; c) elaborarea și implementarea unui sistem de standarde pentru educația incluzivă; d) revizuirea și elaborarea mecanismelor de finanțare adecvată în domeniul educației; e) consolidarea capacităților instituționale și dezvoltarea serviciilor de susținere a copiilor excluși și/sau marginalizați; g) formarea inițială și continuă, din perspectiva educației incluzive, a resurselor umane din domeniul educației; h) abordarea individuală, respectând ritmul propriu de dezvoltare a fiecărui copil (evaluare inițială, plan educațional individual, monitorizare și evaluare continuă, evaluare finală); i) adaptarea/implementarea curriculumului incluziv care are drept caracteristică esențială flexibilitatea; k) dezvoltarea/implementarea sistemului de evaluare flexibil, din perspectiva educației incluzive; l) accesibilizarea instituțiilor educative și de formare prin aplicarea tehnicilor asistive și inovarea tehnologică; m) dezvoltarea parteneriatelor între structurile guvernamentale, autoritățile locale, societatea civilă și familie, pentru a asigura incluziunea în comunitate și accesul la sistemul integrat de servicii sociale; n) sensibilizarea societății și formarea opiniei publice cu privire la educația incluzivă.

Programul, de asemenea stipulează tipurile de servicii care necesită să fie dezvoltate la diferite niveluri pentru a susține educația incluzivă a tuturor copiilor. Astfel, în conformitate cu Programul la nivel de comunitate vor fi instituite servicii: a) de identificare, evaluare precoce și diagnosticare a dezvoltării copiilor; b) de intervenție timpurie; c) de școlarizare, educație, orientare profesională, socializare, profesionalizare; d) de evaluare, diagnosticare, monitorizare a evoluției școlare pentru diferite categorii de copii (prin intermediul echipei inte-

rne de evaluare); e) psihopedagogice: de recuperare și reabilitare a dezvoltării, de sprijin școlar, de elaborare a planurilor de servicii individuale, adaptări curriculare etc.; f) psihologice: de asistență și consiliere pentru copii, tineri, adulți, pentru familie, cadre didactice, comunitate; g) de suport: cadru didactic de sprijin, asistent personal, tehnologii asistive, servicii de interpretare mimicogestuală etc.; h) de educație complementară și opțională; i) de asistență specializată (logoped, tiflopedagog, kinetoterapeut etc.). j) de asistență socială; k) de asistență juridică; l) de transport, deplasare și accesibilizare; m) de promovare și diseminare a educației și practicilor incluzive.

La nivel de raion, urmează să fie dezvoltate servicii: a) de evaluare / reevaluare multidisciplinară, diagnosticare precoce și monitorizare a evoluției dezvoltării copiilor; b) de informare, formare și suport personalului didactic, personalului din domeniile social, medical, juridic etc. în problemele educației incluzive; c) de referire a copiilor cu cerințe educaționale speciale la servicii de școlarizare specializată; d) de asistență socială și juridică, alte tipuri de asistență, relevante domeniului; e) de transport, deplasare și accesibilizare; f) de promovare și diseminare a educației și practicilor incluzive.

Serviciile instituite la nivel central vor fi: a) de evaluare/reevaluare complexă și multidisciplinară, diagnosticare precoce și monitorizare a evoluției dezvoltării copiilor; b) de asistență specializată pentru realizarea educației incluzive; c) de formare a cadrelor din perspectiva educației incluzive; d) de evaluare și acreditare a serviciilor și atestare a cadrelor; e) de cercetare și elaborare a materialelor didactice, ghidurilor și suporturilor informaționale în domeniul educației incluzive; f) de coordonare și monitorizare, la nivel național, a implementării educației incluzive; g) de promovare și diseminare a educației și practicilor incluzive.

În rezultatul aprobării acestui Program, implementarea educației incluzive a fost extinsă la nivel de țară. Comisiile medico-psiho-pedagogice națională și raionale au fost reformate. Prin Hotărârea Guvernului nr.732 din 16.09.2013, la nivel național a fost creat Centrul Republican de Asistență Psiho-Pedagogică (CRAP) iar la nivel de raioane și municipii - Serviciul raional/municipal de asistență psiho-pedagogică (SAP).[3] Prin aceeași Hotărâre de Guvern au fost aprobate regulamentele ambelor servicii.

Cele două servicii noi formate se deosebeau categoric de fostele Comisii medico-psiho-pedagogice. Dacă primele aveau sarcina de a evalua copiii cu cerințe educaționale speciale și a-i redirecționa spre instituțiile rezidențiale. Serviciile noi create au devenit responsabile atât pentru evaluarea nevoilor educaționale ale copiilor cu CES, cât și pentru elaborarea unor recomandări privind incluziunea lor în școlile din comunitate și prestarea unor servicii psiho-pedagogice. Astfel, obiectivele de bază ale CRAP sunt următoarele: a) coordonarea și monitorizarea activității SAP și oferirea suportului metodologic acestuia; b) elaborarea și

adaptarea instrumentarului de evaluare/diagnosticare a dezvoltării copilului; c) elaborarea metodologiilor referitoare la asistența copiilor cu cerințe educaționale speciale și copiilor în situație de risc pentru cadrele didactice, psihologii din instituțiile de învățământ preșcolar, primar și secundar general, cadrele didactice de sprijin, precum și pentru prevenirea problemelor în dezvoltarea copilului în situație de risc; d) asistarea metodologică autorităților administrației publice locale și familiei copilului în procesul de incluziune școlară; e) asistarea, în caz de necesitate, a Serviciului în evaluarea complexă a copiilor și identificarea timpurie a necesităților specifice ale copiilor. În atribuțiile SAP intră următoarele activități: a) evaluarea complexă a dezvoltării copiilor și identificarea timpurie a necesităților specifice ale acestora; b) stabilirea cerințelor educaționale speciale și elaborarea recomandărilor privind măsurile de intervenție și serviciile de suport pentru incluziunea educațională; c) acordarea asistenței psiho-pedagogice copilului și familiei acestuia; d) oferirea asistenței metodologice cadrelor didactice, cadrelor didactice de sprijin, psihologilor, altor specialiști în lucrul cu copiii cu cerințele educaționale speciale sau copiii în situație de risc din sistemul de învățământ preșcolar, primar și secundar general și administrației publice locale.

În baza Programului național în fiecare școală au fost create servicii de suport pentru educația incluzivă, și anume: echipe multidisciplinare, echipe pentru elaborarea Planurilor Educaționale Individualizate, centre de resurse pentru educația incluzivă, au fost angajate cadre didactice de suport. Sursele financiare pentru incluziunea educațională, începând cu anul 2014 au fost incluse în bugetul de stat. De la 1 ianuarie 2014, în fiecare raion a fost creat un fond pentru educația incluzivă. Acest fond include 2% din bugetul destinat instituțiilor de învățământ preuniversitar din raion și este destinat pentru finanțarea cadrelor didactice de sprijin și a centrelor de resurse pentru educația incluzivă. Repartizarea și utilizarea mijloacelor fondului pentru educație incluzivă se efectuează printr-un regulament, aprobat de consiliul local al fiecărei unități administrativ-teritoriale.

În anul 2014, la 17 iulie, a fost aprobat un nou Cod al Educației al Republicii Moldova [1], care include toate schimbările ce țin de educația incluzivă și are un capitol destinat integral educației copiilor cu nevoi special. În Codul Educației, art.3 sunt specificate noțiunile de bază ce țin de domeniul educației incluzivă, și anume: cadrul didactic de sprijin, cerințe educaționale speciale, curriculum adaptat, educație incluzivă, măsuri de intervenție și servicii de sprijin, plan educațional individualizat.

Articolul 33 al Codului Educației stipulează responsabilitatea statului pentru incluziunea educațională a tuturor copiilor. Astfel, statul asigură incluziunea copiilor și elevilor cu cerințe educaționale speciale prin abordarea individualizată, determinarea formei de incluziune, examinarea și/sau reexaminarea complexă a copilului sau elevului cu cerințe educaționale speciale, realizate în ba-

za unei metodologii aprobate de Ministerul Educației de către structuri abilitate, constituite la nivel central și local, care funcționează în modul stabilit de Guvern. Totodată este menționată posibilitatea implicării părinților și reprezentanților legali ai copilului în procesul de determinare a formei de incluziune, de evaluare și reevaluare a gradului de dezvoltare a copiilor cu CES.

Noul Cod al Educației pune accent pe colaborarea intersectorială la nivel local dintre instituțiile de învățământ, administrația publică locală și asistența socială, ONG-uri pentru acordarea sprijinului necesar copiilor cu CES în procesul de învățare. Totodată este menționată responsabilitatea instituțiilor de învățământ special, instituțiilor de învățământ general și autorităților publice de asigurarea condițiilor de ordin ambiental și oferirea serviciilor educaționale în funcție de necesitățile individuale ale copiilor și elevilor cu cerințe educaționale speciale, inclusiv prin facilitarea învățării alfabetului Braille, limbajului mimico-gestual, formelor alternative de scriere, de comunicare, de orientare și a aptitudinilor de mobilitate.

La 14 noiembrie 2014 prin Hotărârea Guvernului nr.944 a fost aprobată Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 - Educația-2020 [4], care are două obiective specifice axate pe promovarea educației inclusive. Astfel Obiectivul specific 1.6. al Strategiei stipulează promovarea și asigurarea educației inclusive la nivel de sistem educațional, astfel încât să se realizeze o creștere anuală cu cel puțin 10% a ratei de acces a copiilor cu cerințe educaționale speciale la educație. Obiectivul specific 1.7 este focusat pe reintegrarea socioeducațională a copiilor aflați în instituțiile de tip rezidențial, care să conducă la reducerea numărului de copii aflați în aceste instituții cu 25%, către anul 2015, și cu 50%, până în anul 2020, și la transformarea, către anul 2015, a cel puțin 20%, iar către anul 2020 – a cel puțin 25% din instituțiile de învățământ de tip rezidențial în instituții de învățământ general.

Promovarea educației inclusive este stipulată și în obiectivele de dezvoltare durabilă pentru Moldova. Astfel, Obiectivul 4 Educație de calitate prevede realizarea educației inclusive și universale, dar și pregătirea tinerilor și adulților pentru o încadrare mai bună pe piața muncii. Țintele Obiectivului au scopul să majoreze accesul la educație pentru toți, inclusiv grupurile vulnerabile, ca persoanele cu dizabilități, precum și să ofere o educație de calitate la fiecare nivel: de la dezvoltarea timpurie a copilului până la învățământul superior. Una din provocări, care la fel urmează a fi abordată, este asigurarea instituțiilor de învățământ cu medii sigure, non-violente, inclusive și efective de învățământ pentru copii, copii cu dizabilități și fără discriminare pe bază de gen.

Analiza cadrului conceptual și normativ privind implementarea educației inclusive în Republica Moldova denotă faptul că în ultimii 10 ani în țara noastră legislația și politicile privind accesul la educația în școlile generale a copiilor cu nevoi speciale au fost îmbunătățite considerabil. Guvernul Republicii Moldova

a ținut cont de cele mai bune practici și experiențe internaționale în domeniul incluziunii educaționale și a creat toate condițiile legislative necesare pentru implementarea în practică a educației inclusive a copiilor cu CES. De rind cu îmbunătățirea cadrului legislativ și normativ, au fost create servicii de evaluare și de suport pentru susținerea incluziunii școlare a copiilor cu CES. Totodată, au fost depuse eforturi considerabile pentru accesibilizarea instituțiilor de învățământ și capacitatea pedagogilor.

Percepțiile elevilor cu CES și a celor tipici privind incluziunea educațională în Republica Moldova.

În ultimii 4 ani, în Republica Moldova au fost efectuate două studii sociologice (2014, 2016) pentru a măsura progresul implementării educației inclusive și a identifica problemele de bază [5; 6]. Studiile au fost realizate de către Alianța ONG-urilor din domeniul protecției sociale a copilului și familiei din Republica Moldova din sursele financiare ale Global Campaign for Education.

Studiul din anul 2014 a fost realizat în 20 de școli pilot în domeniul educației inclusive. În total au fost chestionați 200 de cadre didactice, 20 de manageri școlari, 360 de elevi (din ei 162 elevi cu CES, 112 elevi tipici care învață în clasele elevilor cu CES, și 86 elevi tipici care învață în clase în care nu sunt elevi cu CES). Au fost efectuate 10 focus grupuri cu cadre didactice, elevi tipici, prestatori de servicii educaționale.

Studiul din anul 2016 a fost efectuat în 20 de școli, dintre care 10 școli pilot care au beneficiat anterior de suportul ONG-urilor în implementarea educației inclusive și 10 școli asemănătoare după caracteristici (regiune, tip, număr de copii), dar care nu au beneficiat de un suport din exterior pentru implementarea educației inclusive. Școlile au fost selectate din toate cele trei zone geografice ale Republicii Moldova: Nord, Centru și Sud. 40% din școli au fost din mediul urban și 60% din școli – din mediul rural. În total au fost chestionați 400 de elevi (200 de elevi tipici și 200 de elevi cu CES), 100 de pedagogi, 15 directori de școli și 15 conducători de SAP-uri. Au fost organizate 10 focus grupuri cu 100 de persoane, inclusiv pedagogi, elevi tipici, părinți. Servicii educaționale de suport.

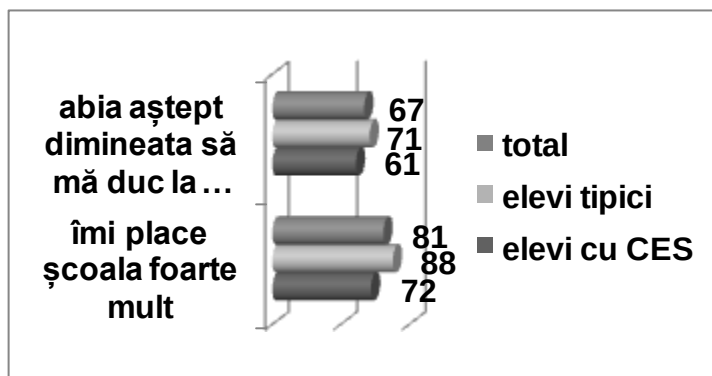
În continuare vom prezenta percepțiile elevilor tipici și a celor cu CES privind progresul incluziunii educaționale în Republica Moldova. Pe parcurs vom încerca să comparăm rezultatele cercetărilor din 2014 și 2016 pentru a identifica schimbările produse și provocările educației inclusive.

În ambele cercetări au fost studiate aceleași aspecte pentru măsurarea schimbărilor provocate de către implementarea educației inclusive, și anume: 1) satisfacția de școală, 2) mediul social din școală, 3) mediul de învățare, 4) suportul obținut din partea pedagogilor și părinților, 5) participarea elevilor la viața socială, 6) promovarea valorilor incluziunii educaționale în școală. Pentru mă-

surarea percepțiilor a fost aplicat Indexul Opiniilor Dominante, care indică diferența dintre ponderea opiniilor pozitive și negative și este calculate după formula: $(p-n) \times (100-ne):100$, unde p - ponderea opiniilor pozitive, n - ponderea opiniilor negative, ne - ponderea opiniilor neutre. Indexul variază pe o scară de la -100 până la +100. Cu cât indexul este mai aproape de 100, cu atât opiniile / percepțiile / atitudinile sunt mai pozitive.

Satisfacția de școală a elevilor a fost măsurată în baza identificării atitudinii lor față de următoarele afirmații: 1) îmi place școala foarte mult și 2) abia aștept dimineața să mă duc la școală. Marea majoritate a elevilor au manifestat un grad înalt de satisfacție de școală. Astfel, ponderea elevilor care au afirmat că le place școala foarte mult este cu 81% mai mare decât ponderea celor care nu au fost de acord cu această afirmație. Ponderea elevilor care au menționat că abia așteaptă dimineața să se ducă la școală este cu 71% mai mare decât a celor care nu au fost de acord cu această afirmație. Pe grupuri de elevi, satisfacția de școală este mai mare în mediul elevilor tipici și este mai mică în mediul elevilor cu CES (vezi Diagrama 1).

Diagrama 1. Atitudinile elevilor față de școală, IOPD

În funcție de tipul școlii inclus în cercetare, se observă o pondere mai mare a elevilor cu CES care au menționat că le place școala foarte mult în instituțiile de învățământ în care au fost pilotate anterior modelele educației incluzive cu suportul ONG-urilor (IOPD=78%) comparativ cu celelalte instituții de învățământ (IOPD=67%). Același fenomen poate fi menționat și în cazul item-ului - abia aștept dimineața să mă duc la școală: ponderea elevilor cu CES de acord cu această opinie este mai mare în școlile pilot (IOPD=64%) și mai redusă în școlile tipice (IOPD=58%).

Gradul înalt de satisfacție de școală a fost confirmat și în cadrul discuțiilor din focus grupurile cu elevi tipici. Astfel, marea majoritate a participanților

la focus grupuri au menționat că le place școala în care își fac studiile, că au o părere foarte bună despre ea și au descris-o în termeni foarte pozitivi drept: frumoasă, spațioasă, mare, veselă, prietenoasă, școala pentru toți copiii etc. Ei de asemenea au indicat motivele de bază pentru care frecventează școala: cunoașterea unor lucruri noi; dezvoltarea personală "să ne formăm ca oameni", "să fim oameni în viață", "să devin ceva în viață"; pregătirea pentru a îmbrățișa o profesie "să avem o profesie", "să punem bazele carierei".

Deși majoritatea elevilor au menționat schimbările pozitive care s-au produs în școală o dată cu implementarea educației incluzive, și anume: clasele au fost dotate cu tehnică mai modernă, unele clase au fost reparate; s-au îmbunătățit calitatea și tactica predării; s-au produs schimbări pozitive în comportamentele copiilor cu CES și în comportamentele elevilor tipici, totuși unii au menționat și anumite aspecte ale incluziunii în școală, care în viziunea lor necesită o atenție sporită, cum ar fi: a) comportamentul neadecvat al unor copii cu CES, care duce la întreruperea lecției, b) numărul mare de elevi cu CES în clasă, fapt ce duce la scăderea reușitei generale a clasei.

Cercetarea a scos în evidență faptul că mediul social în școli este destul de pozitiv și prietenos. Valorile incluziunii școlare sunt destul de bine promovate și acceptate în școli. Astfel, ponderea elevilor care consideră că este foarte bine că toți oamenii sunt diferiți (IOPD=77%) și că este bine că ei au idei diferite de cele ale colegilor lor (IOPD=77%) este cu mai bine de 75% mai mare decât a celor care au opinii diametral opuse.

Pe grupuri de elevi, ponderea elevilor care sunt de părerea că este bine că toți oamenii sunt diferiți și că este bine că ei au idei diferite de cele ale colegilor lor este mai mare în mediul elevilor tipici și este mai redusă în mediul elevilor cu CES. Astfel, ponderea elevilor cu CES care consideră că este bine că toți oamenii sunt diferiți (IOPD=60%) este mai mică decât în cazul elevilor tipici (IOPD=89%). Ponderea elevilor cu CES care consideră că este bine că ei au idei diferite de cele ale colegilor lor (IOPD=66%) este mai mică de asemenea decât în cazul elevilor tipici (IOPD=87%)

Focus grupurile cu elevii, de asemenea, au scos în evidență atitudinile pozitive ale elevilor față de diversitate. Astfel, majoritatea dintre ei au menționat importanța incluziunii în școală a copiilor cu CES, au indicat că incluziunea lor în școală este un pas spre incluziunea lor în societate, s-au dat cu părerea că fiecare copil are dreptul la instruire.

Majoritatea elevilor chestionați s-au dat cu părerea că se simt bine la școală printre prieteni. Astfel, ponderea elevilor care au menționat că la școală au foarte mulți prieteni (IOPD=69%), că le vine greu să se despartă de prieteni la sfârșitul lecțiilor (IOPD=56%), că în pauză sunt invitați deseori de alți colegi să se joace (IOPD=49%), că sunt invitați de colegi să participe la diferite activități extra curriculare (IOPD=50%), că le place să participe la diferite activități extra

curriculare (IOPD=63%) este mai mare decât a celor care nu sunt de acord cu aceste afirmații. Pe grupuri de elevi, însă, situația este diferită. Astfel, ponderea elevilor cu CES care au opinii pozitive despre mediul social din școală este de 1.3-2.5 mai mic decât cea a elevilor tipici (vezi Tabelul 1).

Tabelul 1. Percepțiile elevilor privind mediul social din școli (IOPD)

	<i>elevii tipici</i>	<i>elevii cu CES</i>	<i>total</i>
îmi place să particip cu colegii la diferite activități extracuriculare	72	50	63
colegii mă invită să particip la activități extracuriculare	65	31	50
în pauză deseori sunt invitat de alți copii să ne jucăm împreună	70	36	49
îmi vine greu să-mi iau la revedere de la prieteni la sfârșitul lecțiilor	75	29	56
la școală am foarte mulți prieteni	78	58	69

în funcție de tipul școlii, mediul social este mult mai pozitiv pentru copiii cu CES în școlile care anterior au beneficiat de suport din partea ONG-urilor pentru pilotarea educației incluzive decât în școlile obișnuite. Astfel, ponderea elevilor cu CES care au menționat că la școală are foarte mulți prieteni este cu 66% mai mare decât a celor de părere opusă în școlile pilot și doar cu 48% mai mare - în școlile tipice. Ponderea elevilor cu CES care au menționat că le este greu să se despartă de prieteni la finele lecțiilor este cu 43% mai mare decât a celor de părere opusă în școlile pilot și doar cu 15% mai mare - în școlile tipice. Ponderea elevilor cu CES care au menționat că sunt invitați de către colegii de clasă să participe la activități extracuriculare este cu 47% mai mare decât a celor de părere opusă în școlile pilot și doar cu 16% mai mare - în școlile tipice.

Discuțiile în focus grupuri cu elevii tipici, de asemenea, au confirmat în mare parte faptul că mediul social din școlile incluzive este în mare parte prietenos și pozitiv pentru incluziunea educațională a tuturor copiilor. Astfel, circa 2/3 din participanții la focus grupuri i-au caracterizat pe colegii lor cu CES drept prietenoși, veseli, care permanent se află în centrul atenției. În viziunea lor, copiii cu CES se simt bine la școală, nu se plictisesc, au anumite ocupații la lecții care le plac. Ei beneficiază de încurajările și suportul elevilor tipici. Uneori elevii tipici și părinții lor îi ajută pe elevii cu CES cu haine, resurse financiare pentru procurarea unor medicamente, copiii tipici îi vizitează la spital dacă aceștia se îmbolnăvesc.

Totodată, unii elevi tipici au fost de părerea că elevii cu CES nu se simt bine în școală; mulți dintre ei nu vor să învețe, vin la școală forțați de părinți;

uneori elevii cu CES sunt discriminați de colegii lor, mai ales pe motiv că sunt săraci și nu pot să-și permită haine noi, moderne sau telefoane mobile mai sofisticate.

Unii participanți la focus grupuri au menționat că în școala lor sunt copii care se tem de elevii cu CES, în special de cei care au un comportament agresiv.

Mediul de învățare a fost evaluat în baza identificării opiniilor elevilor tipici și ale celor cu CES privind următoarele aspecte: conținutul lecțiilor, gradul de implicare a elevilor în timpul lecțiilor, libertatea de exprimare a opiniilor proprii de către elevi, atitudinea pedagogilor față de diferite grupuri de copii, gradul de ajutorare reciprocă între elevi, mediul fizic din școală.

Referitor la conținutul lecțiilor, ponderea elevilor care au susținut afirmația că activitățile din clasă sunt foarte interesante este cu 80% mai mare decât a celor care nu au susținut această afirmație. Pe grupuri de elevi, ponderea elevilor cu CES care consideră că activitățile din clasă sunt foarte interesante (IOPD=69%) este mai redusă decât a elevilor tipici (IOPD=88%). Ponderea elevilor care au menționat că lucrează la lecții în grup împreună cu alți elevi este cu 63% mai mare decât a celor de părere opusă. Totodată, ponderea elevilor cu CES care au menționat că lucrează la lecții în grup împreună cu alți elevi (IOPD=53%) este de 1.2 ori mai mică decât în cazul elevilor tipici (IOPD=64%). Cea mai mare parte din elevi consideră că pedagogii îi încurajează să învețe în măsura posibilităților lor (IOPD=86%). Ponderea elevilor care consideră că pedagogii încurajează elevii să învețe în măsura posibilităților este mai mare în mediul elevilor tipici (IOPD=88%), și este mai mică în cazul elevilor cu CES (IOPD=83%).

Referitor la libertatea de exprimare a gândurilor, opiniilor proprii, majoritatea elevilor au menționat că în clasă pot pune întrebări și pot obține răspunsuri (IOPD=69%) și că deseori se întâmplă să se dea cu părerea despre școală, despre studii (IOPD=56%). Ponderea elevilor cu CES care au fost de acord cu afirmația că deseori la lecții pot pune întrebări și pot obține răspunsuri (IOPD=49%) este de 1.7 ori mai mică comparativ cu cea a elevilor tipici (IOPD=85%). Ponderea elevilor cu CES care au menționat că deseori li se întâmplă să se dea cu părerea despre școală, despre studii (IOPD=46%) este de asemenea mai mică decât cea a elevilor tipici (IOPD=63%). Faptul în cauză denotă că o parte din elevii cu CES continuă să rămână închistați, nu au curajul să se dea cu părerea, sau uneori chiar sunt lăsați să lucreze mai mult unul la unul cu cadrul didactic de sprijin.

Conform studiului, o bună parte dintre elevi se ajută reciproc unii pe alții atunci când este nevoie și că ei învață multe lucruri noi unii de la alții. Astfel, ponderea elevilor care au menționat că se susțin reciproc cu colegii de clasă când au nevoie este cu 61% mai mare decât a celor care nu au fost de acord cu această afirmație. Ponderea elevilor care au indicat că învață multe lucruri noi

de la alți elevi din clasă a fost cu 60% mai mare decât a celor care au o părere opusă. Pe grupuri de elevi, ponderea elevilor care au menționat că se susțin reciproc este mai mare în mediul elevilor tipici (IOPD=71) și mai redusă în mediul elevilor cu CES (IOPD=49%). Aceiași situație a fost identificată și în cazul învățării lucrurilor noi unii de la alții (IOPD elevi tipici=62%; IOPD elevi cu CES=56%).

Analiza comparativă a opiniilor elevilor cu CES pe tipuri de instituții, denotă faptul că în școlile pilot care au beneficiat de suportul ONG-urilor, ponderea elevilor cu CES care au menționat că se susțin reciproc cu colegii de clasă (IOPD=59%) și că învață de la colegi multe lucruri noi (IOPD=63%) este mai mare decât în școlile care nu au beneficiat de suport anterior. De asemenea, în ultimii ani în școlile care au beneficiat de suport, a sporit chiar ponderea elevilor cu CES care sunt de părerea că se susțin mutual cu colegiilor de clasă și că învață de la colegi multe lucruri noi (vezi Tabelul 2).

Tabelul 2. Percepțiile elevilor cu CES despre susținerea reciprocă în clasă, școli tipice, anii 2014 și 2016 (IOPD)

	2016 - școli tipice	2016 - școli pilot	2014 - școli pilot
eu învăț de la colegii mei mai multe lucruri noi	49	63	58
colegii de clasă mă susțin și eu îi susțin când au nevoie	39	59	49

Majoritatea elevilor consideră că pedagogii au o atitudine bună față de toți elevii. Astfel, în viziunea lor pedagogii acordă suportul necesar tuturor elevilor din clasă ca ei să învețe mai bine (IOPD=87%). Pe grupuri de elevi, ponderea elevilor care au menționat că pedagogii acordă suportul necesar tuturor elevilor din clasă să învețe mai bine este mai mare în cazul elevilor tipici (IOPD=92%) și mai redusă în cazul elevilor cu CES (IOPD=80%).

Studiul a scos în evidență schimbări pozitive privind accesibilitatea spațiilor comparativ cu anul 2014. Astfel, majoritatea elevilor cu CES din școlile pilot s-au dat cu părerea că sălile de clasă, clădirea școlii, băile, veceurile au devenit mai accesibile. În cazul școlilor tipice, de asemenea, au fost observate schimbări pozitive în acest sens (vezi Tabelul 3).

Tabelul 3. Opiniile elevilor cu dizabilități despre accesibilitatea mediului fizic din școală, IOPD, pe tipuri de școli, anii 2014, 2016

	2016 - școli tipice	2016 - școli pilot	2014 - școli pilot
eu pot ieși la tablă, ea se reglează	33	66	-34

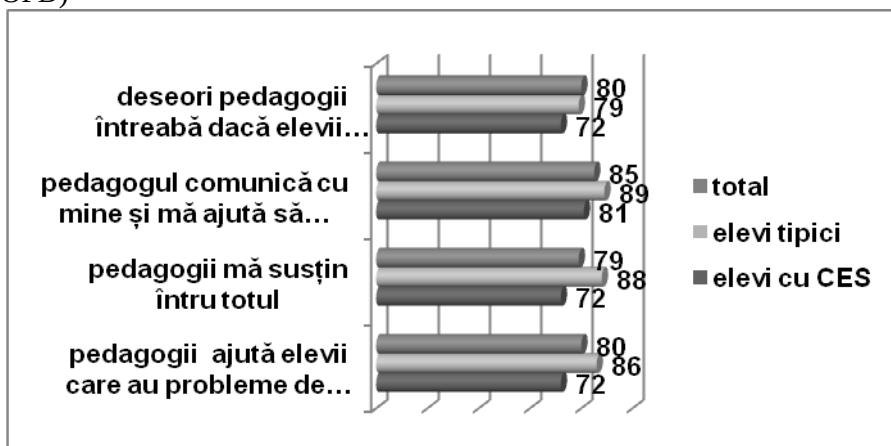
baia, veceul sînt accesibile	66	66	-34
sala de clasa este la parter și nu se schimbă pe parcursul zilei	66	33	100
eu mă pot deplasa singur prin școală	0	0	-34
eu pot intra singur în clădirea școlii	7	34	-34

Deși majoritatea elevilor chestionați au susținut că mediul de învățare în școlile lor este unul pozitiv, participanții la discuțiile în focus grupuri au scos în evidență unele aspecte care lasă de dorit și care ar trebui să fie îmbunătățite în viziunea lor, cum ar fi: unii profesori se ocupă de alte activități la lecții decît cele instructive; lecțiile nu sunt organizate interesant, cu implicarea elevilor; unii profesori dau aceleași sarcini elevilor cîteva lecții la rînd, deseori pedagogii nu țin cont de opiniile elevilor exprimate la lecții, din care considerente aceștia pierd interesul de a mai veni cu careva propuneri. Unii elevi au manifestat nemulțumire de faptul cum este organizat orarul, și în special de includerea disciplinei educația fizică în primele lecții ale orarului din care considerente ei se simt prea obosiți la următoarele lecții. Participanții la focus grup, în special băieții, au manifestat nemulțumire față de faptul că la disciplina educația tehnologică nu sunt activități destinate elevilor de sex masculin, și deseori ei sunt obligați să croșeteze sau să îndeplinească, chiar dacă nu sunt interesați de aceasta și consideră că nici odată nu vor avea nevoie de asemenea abilități.

Majoritatea elevilor au menționat că se bucură de mult suport atât din partea pedagogilor, cât și din partea părinților, pentru a însuși mai bine programul școlar. Din Diagrama de mai jos putem vedea că ponderea elevilor care consideră că pedagogii încearcă să ajute elevii care au probleme de învățare este cu 80% mai mare decît cea a elevilor care au o opinie diametral opusă. Ponderea elevilor care consideră că pedagogii îi susțin în toate este cu 79% mai mare decît a celor care au altă părere. Ponderea elevilor care au menționat că învățătorul comunică cu ei și îi ajută să învețe și că pedagogii deseori întreabă dacă elevii au nevoie de ajutor suplimentar este cu mai bine de 80% mai mare decît a celor care au o opinie diametral opusă.

Pe grupuri de elevi, ponderea elevilor care au menționat că pedagogii ajută elevii care au probleme de învățare, că pedagogii comunică cu ei și îi ajută să învețe, că pedagogii întreabă dacă elevii au nevoie de ajutor suplimentar, că pedagogii îi susțin în toate este mai mare în mediul elevilor tipici și este mai redusă în mediul elevilor cu CES (vezi Diagrama 2).

Diagrama 2. Percepțiile elevilor despre suportul acordat de către pedagogi (IOPD)

În funcție de tipul instituției, ponderea elevilor cu CES care consideră că pedagogii ajută elevii care au probleme de învățare și susțin întru totul elevii cu CES este mai mare în școlile care au pilotat educația incluzivă anterior și mai redusă în școlile tipice. În cazul item-ilor: deseori învățătorii întreabă dacă elevii au nevoie de ajutor suplimentar și pedagogul comunică cu mine și mă ajută să învăț - nu au fost observate diferențe între școlile pilot și cele tipice.

Cea mai mare parte dintre elevii chestionați consideră că pedagogii au o atitudine pozitivă față de toți copiii. Ponderea elevilor care sunt de părerea că pedagogii și elevii din școala lor se respectă unii pe alții (IOPD=79%), că pedagogii vorbesc cuvinte frumoase la adresa tuturor copiilor (IOPD=85%), că pedagogii au aceeași atitudine față de toți copiii (IOPD=65%) este mult mai mare decât în cazul celor care au o opinie diametral opusă. Totodată, pe grupuri de elevi, ponderea opiniilor pozitive este mai mare în cazul elevilor tipici și este mai redusă în cazul elevilor cu CES (vezi Tabelul 4).

Tabelul 4. Percepțiile elevilor despre atitudinea pedagogilor față de elevi, IOPD, %

	<i>elevii tipici</i>	<i>elevii cu CES</i>	<i>total</i>
pădagogii au aceeași atitudine față de alți copii	80	51	65
pedagogii vorbesc cuvinte frumoase la adresa tuturor copiilor	87	83	85
pedagogii și elevii se respectă unii pe alții	86	70	79

Astfel, ponderea elevilor cu CES care consideră că pedagogii au aceeași atitudine față de ei ca și față de alți copii, că pedagogii vorbesc cuvinte frumoase la adresa tuturor copiilor, că pedagogii și elevii se respectă unii pe alții este mai redusă decât în cazul elevilor tipici (vezi Diagrama 6).

Elevii participanți la focus grupuri au menționat că profesorii în mare parte au o atitudine pozitivă față de toți copiii, indiferent de dificultatea de învățare cu care se confruntă. Totuși, unii elevi au menționat că sunt profesori mai reci, mai distanțați, de care le este mai greu să se apropie cu o întrebare sau după un sfat.

O bună parte dintre elevi de asemenea au scos în evidență faptul că pedagogii sunt deschiși pentru a acorda ajutorul necesar tuturor elevilor care au nevoie să fie susținuți. O parte dintre participanți au spus că unii pedagogi le acordă prea puțină atenție elevilor cu CES, fiind axați mai mult pe elevii care învață bine. O altă parte au menționat că elevii cu CES beneficiază de mai mult suport din partea pedagogilor, în defavoarea elevilor tipici. De asemenea ei au menționat că elevii cu CES, în special cei din clasele primare, frecventează Centrele de Resurse pentru Educație Incluzivă (CREI), unde sunt ajutați să-și facă temele pe acasă. Elevii cu CES din clasele mai mari se intimidează să vină la CREI deoarece colegii de clasă râd de ei (serviciul este considerat unul pentru copii cu rețineri în dezvoltare). Faptul în cauză este specific mai ales în școlile în care accesul elevilor tipici la CREI este limitat. În condițiile promovării unei abordări integrative în școli, CREI ar trebui să fie deschise pentru toți elevii din școală.

În ceea ce privește evaluarea elevilor, mai mulți copii au subliniat că profesorii nu-i evaluează obiectiv. Astfel, evaluarea subiectivă este influențată de relația pe care o au cu profesorul. *"Eu cred că în 99% aprecierea este în dependență de atitudinea pe care ai avut-o până în momentul ceta cu profesorul, cum te-ai comportat și 1% sunt cunoștințele tale"*. Mai mulți copii au menționat că unii colegi de ai lor primesc note mari nemeritate. *"Au părinți cunoscuți, importanți"*.

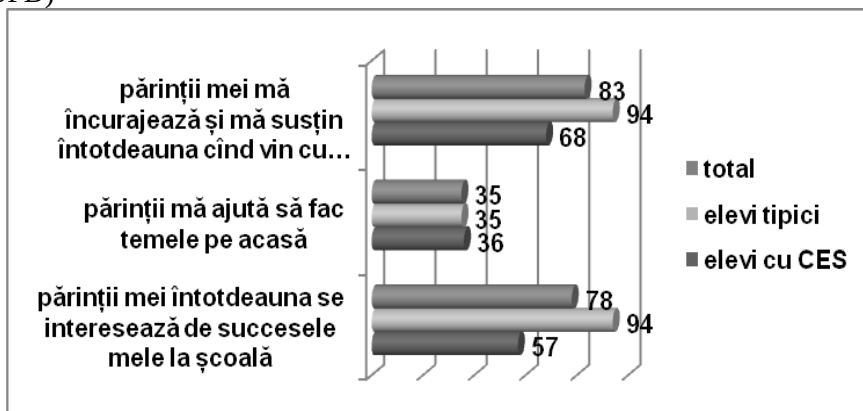
Conform rezultatelor cercetării majoritatea elevilor chestionați consideră că părinții lor le acordă un suport esențial în procesul de învățare.

Ponderea elevilor care consideră că părinții întotdeauna se interesează de succesele lor la școală și că părinții întotdeauna îi încurajează când vin cu idei noi este cu 83% mai mare decât a celor care sunt de opinii diametral opuse. Totodată, ponderea elevilor care au menționat că părinții îi ajută să-și facă temele pe acasă depășește doar cu 35% ponderea celor care nu sunt de acord cu aceasta.

Pe grupuri de elevi, ponderea elevilor care au menționat că părinții întotdeauna se interesează de succesele lor școlare și că părinții îi încurajează când vin cu idei noi este mai mare în mediul elevilor tipici decât în mediul elevilor cu CES. Ponderea elevilor care beneficiază de suport din partea părinților pentru a

efectua temele pentru acasă este aproape aceeași în mediul elevilor cu CES și în mediul elevilor tipici (vezi Diagrama 3).

Diagrama 3. Opiniile elevilor despre suportul acordat de către părinți (IOPD)

Un alt aspect care a fost cercetat în timpul studiului a fost gradul de socializare a elevilor, inclusiv a celor cu CES, în afara orelor de studii. Majoritatea elevilor au menționat că pentru ei este foarte important să aibă mulți prieteni (IOPD=82%), că sunt în relații bune cu copiii din curte, mahala (IOPD=67%) și că au mulți prieteni în afara școlii (IOPD=65%). Pe grupuri de elevi, ponderea elevilor cu CES care au menționat că pentru ei este important să aibă mulți prieteni (IOPD=72%), că sunt în relații bune cu copiii din curte, mahala (IOPD=51%) și că au mulți prieteni în afara școlii (IOPD=49%) este mai redusă decât în cazul elevilor tipici.

Pentru a vedea intensitatea participării elevilor la viața din comunitate, ei au fost rugați să se dea cu părerea privind frecvența participării la diferite evenimente din comunitate, vizitelor la rude și vizitelor efectuate cu părinții la diferite muzee, teatre etc. Cercetarea a scos în evidență faptul că viața socială a elevilor în cea mai mare parte se reduce la vizite la rude (IOPD=64%), și mai puțin – la participări împreună cu părinții la diferite evenimente din localitate (IOPD=42) și la efectuarea vizitelor în comun cu părinții la muzee, teatre, grădina zoologică etc. (IOPD=50%). Pe grupuri de elevi, ponderea elevilor cu CES care se duc în ospetie cu părinții la rude, participă la diferite evenimente din localitate împreună cu părinții, vizitează împreună cu părinții muzeele, teatrele, expozițiile de la oraș este de 2-3 ori mai mică decât în cazul elevilor tipici (Vezi Tabelul 5).

Tabelul 5. Opiniile elevilor despre activitățile de socializare efectuate împreună cu părinții, IOPD, %

	<i>elevii tipici</i>	<i>elevii cu CES</i>	<i>total</i>
Uneori vizităm împreună cu părinții muzee, grădina zoologică, ne ducem la teatru, expoziții	69	21	50
Eu deseori mă duc împreună cu părinții în ospetie, la rude	76	48	64
Eu deseori particip împreună cu părinții la diferite evenimente din localitate	56	43	23

Concluzii și recomandări:

Cercetarea politicilor în domeniul incluziunii educaționale și a percepțiilor elevilor privind schimbările care s-au produs în școli odată cu implementarea educației incluzive la nivel național ne-a ajutat să facem următoarele concluzii. Politicile educației incluzive în Republica Moldova s-au dezvoltat în ultimii 15 ani fiind bazate pe practicile avansate în domeniu ale altor țări, recomandările organismelor internaționale, particularitățile Republicii Moldova și lecțiile învățate în rezultatul implementării unor proiecte pilot în domeniu în parteneriat cu ONG-urile. Cadrul legislativ corespunde în totalitate nevoilor implementării educației incluzive la nivel național. Implementarea educației incluzive la nivel național a început odată cu reforma sistemului rezidențial, transferul elevilor din școlile internat în comunitate și nevoia de incluziune educațională a acestora în școlile generale. Acest proces nou a condus la schimbări esențiale la nivel național, raional și local. Astfel au fost dezvoltate servicii naționale și raionale de evaluare a nevoilor educaționale ale copiilor cu CES și de suport în procesul de incluziune școlară. La nivel de unități școlare au fost dezvoltate servicii de suport pentru incluziunea educațională, cadrele didactice au fost instruite în metode și tehnici de incluziune educațională.

Marea majoritate a elevilor sunt satisfăcuți de școală și apreciază pozitiv schimbările care s-au produs de facto în școlile lor odată cu implementarea educației incluzive, și anume: renovarea instituțiilor educaționale, dotarea cu mobilier și echipamente noi, dezvoltarea serviciilor de suport, adaptarea procesului instructiv-educativ la nevoile tuturor elevilor, inclusiv a celor cu CES. O bună parte dintre elevi s-au dat cu părerea că mediul de învățare din școli este destul de prietenos și favorabil instruirii tuturor copiilor, iar pedagogii sunt deschiși pentru a acorda ajutor tuturor elevilor în funcție de nevoile lor educaționale.

Deși cercetarea a scos în evidență schimbări pozitive majore în domeniul educației incluzive în instituțiile educaționale, cu toate acestea au fost identificate și anumite aspecte care necesită îmbunătățire în continuare. În acest context

menționăm, că accesul la educație a elevilor cu dizabilități, în special fizice, continuă să fie limitat în unele școli din cauza neadaptării clădirilor și facilităților sanitare, precum și a infrastructurii de drumuri proastă. O parte din elevii cu CES se confruntă cu stigmă și discriminare din partea colegilor și a pedagogilor în unele școli, din care considerente nivelul lor de satisfacție de școală este mai redus. Unii elevi cu CES au acces limitat sau deloc la servicii specializate în școlile lor. Astfel, în multe școli nu sunt cadre psihologice, logopezi etc. Pedagogii necesită instruirei continui și suportul psiho-pedagogilor pentru a face față nevoilor elevilor cu CES, în special a celor cu dizabilitate intelectuală și probleme de comportament, iar astfel de servicii lipsesc cu desăvârșire în majoritatea școlilor. Unii elevi cu CES au nevoie de mai mult suport din partea cadrelor didactice de sprijin, dar din considerentul normativelor necorespunzătoare (număr mare de copii cu CES la un cadru didactic de sprijin) ei nu pot să-și satisfacă corespunzător nevoile și au probleme cu incluziunea educațională. Deseori elevii tipici nu sunt suficient de pregătiți pentru a face față manifestărilor de criză a elevilor cu CES (în special crize epileptice), fapt ce conduce la atitudini negative față de aceștia.

Reieșind din cele menționate mai sus venim cu următoarele recomandări în vederea eficientizării procesului de educație incluzivă: a) promovarea unui mediu pozitiv de învățare în instituțiile școlare, care să asigure stima de sine și încrederea în forțele proprii a tuturor elevilor, inclusiv a celor cu CES, implicarea activă a tuturor elevilor în procesul de organizare a învățării precum și în procesul de învățare, ajutorarea reciprocă între elevi, suportul necesar fiecărui elev în funcție de nevoi; b) îmbunătățirea accesului elevilor cu CES la servicii de suport prin crearea unor servicii specializate interșcolare de asistență logopedică, psihologică, psiho-pedagogică, kinetoterapeutică; elaborarea / revizuirea standardelor minime de calitate pentru serviciile de suport; asigurarea copiilor cu CES cu CDS în funcție de nevoi; capacitatea personalului din serviciile de suport în funcție de nevoi; instituirea unui mecanism de monitorizare și evaluare a calității serviciilor de suport prestate; c) asigurarea accesibilității copiilor cu dizabilități fizice la instituțiile școlare prin construcția rampelor, adaptarea înărilor, a spațiilor cu destinație comună (veceu, ospătărie, sală de sport, bibliotecă, etc.); adaptarea mediului fizic din clase (bănci și table reglabile, echipament conform nevoilor elevilor cu CES etc.); asigurarea cu echipamente ajutătoare (cărucioare, ochelari, sisteme auditive) conform nevoilor și vârstei; d) reducerea numărului de copii în clasele în care învață copii cu CES până la cel mult 15 elevi, dintre care 2-3 cu CES; e) capacitatea pedagogilor la clasă, CDS, EMI în domeniul educației incluzive prin organizarea educației continue, bazată pe cursuri teoretice și practice, precum și mentoring la locul de muncă. Motivarea cadrelor didactice care elaborează și implementează PEI-uri, curriculum-uri adaptate și modificate prin salarizare diferențiată, premii, luarea în considerație a aces-

tor activități la acordarea gradului didactic, reducerea numărului de ore în norma didactică; j) o organizarea unor activități de comunicare/informare la nivel de comunitate privind necesitatea incluziunii educaționale a copiilor cu CES, în vederea diminuării stigmei și discriminării și incluziunii sociale a acestor copii.

Bibliografie:

1. COD Nr.152 din 17.07.2014. Codul Educației Al Republicii Moldova, disponibil pe: <http://lex.justice.md/md/355156/> (accesat pe 18.01.2018)
2. Hotărârea Guvernului Nr.523 din 11.07.2011 cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, disponibil pe: [/http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=339343&lang=1](http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=339343&lang=1) (accesat pe 18.01.2018)
3. Hotărârea Guvernului Nr.732 din 16.09.2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică, disponibil pe: <http://lex.justice.md/md/349661/> (accesat pe 18.01.2018)
4. Hotărârea Guvernului Nr.944 din 14.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, disponibil pe: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=355494&lang=1> (accesat pe 18.01.2018)
5. Malcoci L., Chistruga-Sinchevici I. Studiu sociologic “Implementarea educației incluzive în Republica Moldova”. Studiu realizat la solicitarea Alianței ONG-lor din domeniul protecției copilului și familiei, - Chișinău, 2017
6. Malcoci L., Chistruga-Sinchevici I. Studiu sociologic ”Incluziunea elevilor cu CES în școlile din comunitate”. Studiu realizat la solicitarea Alianței ONG-lor din domeniul protecției copilului și familiei. - Chișinău, 2015
7. The Dakar Framework for Action, 2000, disponibil pe: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf> (accesat pe 18.01.2018)
8. The Salamanca statement and framework for action on special needs education, 7-10 june 1994, disponibil pe: http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF (accesat pe 18.01.2018)
9. World Declaration on Education for All, Jomtien, Thailand (1990), disponibil pe: http://bice.org/app/uploads/2014/10/unesco_world_declaration_on_education_for_all_jomtien_thailand.pdf (accesat pe 18.01.2018)

20.01.2018

СОВРЕМЕННАЯ МИГРАЦИЯ МОЛДАВСКОГО НАСЕЛЕНИЯ: ОСНОВНЫЕ ПРИЧИНЫ И МОТИВЫ (ПО РЕЗУЛЬТАТАМ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ВЕЛИКОБРИТАНИИ, ГЕРМАНИИ, ИЗРАИЛЕ, ИТАЛИИ, РОССИИ И ПОРТУГАЛИИ)¹

Валерий МОШНЯГА

Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, департамент политических и административных наук
Профессор, доктор хабилитат политических наук

Валентин ЦУРКАН

Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, лаборатория «Социология политики»
Ведущий научный сотрудник, доктор философии

Георгий МОШНЯГА

Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, лаборатория «Социология политики»
Научный сотрудник, магистр политических наук

In the following article the main causes and motives of contemporary migration of the population of the Republic of Moldova abroad are analyzed. The authors are reviewing the main reasons and motives of migration, basing themselves on studies conducted by other researchers, as well as on personal sociological research done in 6 countries. Herewith, they use the results of both quantitative (questionnaires) and qualitative (individual in-depth interviewing of experts, focus-groups with Moldovan migrants abroad) research. At the same time, the authors are striving to find new aspects in the motivations and identification of causes of Moldovan migration abroad. The article makes wide use of data from sociological research (interviewing and questionnaires).

Становление независимого молдавского государства сопровождалось активным включением Республики Молдова и ее населения в современные миграционные процессы. Эта тенденция сохраняется и сегодня,

¹ Рецензент – **Геннадий СЛОБОДЕНЮК**, доктор политических наук

приобретает новые черты. Эксперты отмечают, что существуют разнообразные факторы эмиграции молдавских граждан.

В начале '90-х годов XX века доминировали политические / этнополитические, идеологические факторы, обусловленные процессом становления молдавского независимого государства, консолидацией национально-государственной идентичности. Этот процесс нередко сопровождался обострением межэтнических отношений в стране, что привело к конфликту на Днестре, этнической эмиграции, массовой эмиграции на постоянное местожительство за рубеж, репатриации на историческую и этнические родины, возникновению вынужденной миграции, феномена беженцев и внутренних перемещенных лиц в Молдове. И в то же время эти процессы сопровождались репатриацией этнических молдаван из других республик и регионов распавшегося Советского Союза [4].

При этом в условиях экономического кризиса, обусловленного распадом единого экономического пространства и становлением рыночной экономики, начинает проявляться действие и экономических факторов миграции. Однако, в первоначальной форме это была международная коммерческая миграция по типу «челнока» («shattle», «suveică»). Она началась в начале '90-х годов XX века, затронула население обоих берегов Днестра. В коммерческую миграцию было вовлечено не менее 300 тысяч человек, которые циркулировали в поисках товара и экономической выгоды между Республикой Молдовой и Турцией, Польшей, Россией, Румынией, Германией. Везли из Молдовы и привозили в Молдову любой товар, который можно было продать дороже, начиная от иголок, кожаных перчаток, мясорубок и заканчивая поддержанными автомобилями. Со второй половины '90-х годов XX века она практически сошла на нет, не выдержав конкуренции с крупным и средним бизнесом и столкнувшись с выравниванием цен на аналогичные товары в регионе [2].

Со второй половины '90-х годов XX века она начинает дополняться и заменяться международной трудовой миграцией, которая после регионального финансово-экономического кризиса 1999 года становится массовой. С этого времени эта тенденция становится доминирующей. Другие формы миграции утрачивают свое значение по сравнению с международной трудовой миграцией.

Трудовая миграция молдавского населения за рубеж становится все более масштабной, вовлекает население всех регионов страны, всех возрастных и этнических групп населения. При этом молдавское население едет на заработки не только в традиционно знакомые регионы, страны постсоветского пространства, главным образом Россия и Украина, но начинает осваивать страны Европейского Союза, Турцию, Израиль, США, Канаду, отдавая предпочтение странам европейского Средиземноморья

(Италия, Испания, Греция, Португалия, Франция и др.). Со второй половины 2000-х годов и особенно в 2010-е годы молдавские мигранты начинают выходить за рамки «латинского мира», привязки к языковой близости в выборе страны трудовой миграции и успешно осваивать Ирландию, Великобританию, Германию [1; 8; 9].

При этом отметим, что хотя причины выезда в зарубежье были экономическими, однако, молдавский мигрант в выборе страны трудовой миграции руководствуется не случаем, слепым выбором, стечением обстоятельств, как это нередко случалось в первоначальный период освоения стран Западной Европы. Его выбор чаще всего осознан, обусловлен наличием в стране миграции развитых социальных сетей, родственников и друзей, которые оказывают информационную, материальную и психологическую помощь на этапе первоначальной адаптации мигранта, оказывают содействие в трудоустройстве. При этом отметим роль языкового фактора в случае со странами латинского мира (Португалия, Италия, Испания, Франция, Швейцария, Бельгия, Люксембург и др.). Отметим также, что постепенная (с начала 2000-х годов) переориентация молдавских трудовых мигрантов на страны Европейского Союза была обусловлена и инклюзивными / интеграционными политиками Европейского Союза в отношении мигрантов, потребностью в рабочей силе.

Относительно трудовой миграции в страны СНГ, в первую очередь в Россию и Украину ситуация была значительно легче и проще. Это было обусловлено культурной и религиозной близостью, общим историческим прошлым, хорошим знанием русского языка, наличием разветвленных родственных и межличностных связей. Кроме того, огромный рынок труда, потребность в рабочей силе, более высокие зарплаты, чем в Республике Молдова.

«Причины миграции молдавских граждан в Россию совершенно очевидны. Как и в других странах на постсоветском пространстве это безработица, экономический крах. В России, все-таки обладающей энергоресурсами, существует массовый строительный бизнес, строительный бум и есть и другие сферы экономики, кризисом не затронутые. Это естественно способствует достаточно массовой миграции молдавского населения в Россию. Как, впрочем, и населения других стран. ... Россия является притягательной. С одной стороны, чисто географический фактор. Второй фактор это культурная близость. Третий фактор, связанный с культурной близостью, знание многими представителями старого поколения

русского языка. Достаточно большие возможности адаптации. То есть, Россия пока была приоритетна» (1.04)².

Характеризуя современные тренды и причины молдавской международной миграции, отметим, что сохраняет свою актуальность и значение экономический фактор. Если ранее в основе трудовой миграции лежало стремление решить финансовые вопросы, обеспечить материальное благосостояние, то сегодня экономическая мотивация молдавских трудовых мигрантов становится более сложной. Углубленные интервью с экспертами и молдавскими трудовыми мигрантами свидетельствуют, что **тяжелое материальное положение семьи**, отсутствие работы и рабочего места, заработков, достаточных для нормального существования / проживания, необходимость решения различных социально-бытовых проблем, связанных с питанием, проживанием, лечением, обучением детей в школе, высших учебных заведениях, приобретением квартиры или постройкой дома, покупкой автомобиля и товаров долговременного пользования сохраняет свое значение, продолжает выступать доминирующей причиной. В трудовой эмиграции люди видят единственный выход, возможность изменить свою жизнь к лучшему. *«Это высокий уровень безработицы, ликвидация школ в сельской местности. Преподаватели маленьких школ остались без рабочего места, вне системы образования. А поскольку мужья, братья и отцы уехали на заработки в Россию или в страны Западной Европы, то им необходимо искать новые возможности для пропитания, существования. Остались дети или пожилые родители. Эти являются причинами появления молдавских мигрантов в Государстве Израиль. Деньги, которые они здесь зарабатывают, они переводят в Республику Молдова, а это больше деньги для страны»* (5.02).

В то же время, в последние годы растет количество трудовых мигрантов, которые имели в Республике Молдова работу, обладали нормальным жильем, получали неплохую (по молдавским меркам) заработную плату, позволяющую их семье не бедствовать. Эти люди стали трудовыми мигрантами не столько по причине того, что им нечего есть и негде работать. В качестве определяющей причины выступило **желание получать более высокую заработную плату, иметь больше, чем они имеют дома за один и тот же труд**. Чтобы таким путем решить имеющиеся материальные проблемы или улучшить существующее материальное положение.

² Цифры в круглых скобках означают: первая цифра – страна, в которой осуществлено интервьюирование эксперта, вторая цифра – номер интервью, осуществленного в данной стране. Кодирование стран осуществлялось в соответствии с очередностью проведения полевых исследований: 0 – Республика Молдова; 1 – Россия; 2 – Италия, 3 – Германия; 4 – Португалия, 5 – Израиль; 6 – Великобритания.

Это свидетельствует о том, что молдавская рабочая сила становится все более «капризной». В условиях глобализации она начинает мыслить не только категориями своей страны, собственного рынка труда и заработной платы, а начинает сравнивать социально-экономическую ситуацию, параметры и уровень жизни у себя в стране и за рубежом. Она делает выбор в пользу более выгодной работы, более приемлемых и человеческих условий труда и жизни, более человеческого, цивилизованного отношения к человеку, работнику и гражданину в стране приема.

Как показывает практика социологических опросов среди трудовых мигрантов имеется и третья наименее многочисленная категория граждан, которые включаются в трудовую миграцию вследствие иных причин. Для них заработок, повышение своего материального положения или материального положения их семьи не представляется важным, существенным, необходимым. По простой причине, что это у них есть.

Чаще всего это молодые люди из хорошо обеспеченных семей. Для них главным фактором, толкающим их в миграцию является **стремление проверить себя в трудовой деятельности за границей, быть наряду со всеми, посмотреть мир и заодно заработать**. Или решить другие проблемы, связанные с учебой, занятием спортом и т.д. Среди других причин называется и стремление быть рядом с родными и близкими людьми. Или желание сменить обстановку, забыть о пережитых семейных трагедиях и драмах. Или следовать моде, быть самостоятельным от родителей.

При этом, следованию моде на трудовую миграцию подвержены и родители, которые подталкивают своих детей к выезду, трудовой миграции. Эксперт в Италии, вспоминая собственный опыт ухода в миграцию, отмечает, что миграция нередко выступает как модный тренд, включение в который дает участникам дополнительные выигрышные дивиденды: *«мама стимулировала нас к миграции, говоря, что уже все молодые люди из села уехали на заработки»* (2.12).

Далее, с конца 2000-х годов действие этого фактора усиливается вследствие постоянной политической нестабильности. Молдавская политика выступает в качестве одного из отталкивающих факторов, вынуждающих молдавских граждан выезжать в поисках лучшей жизни и существования за границу. Нередко эта причина выступает и сдерживающим фактором возвращения. Одна из мигранток на фокус-группе откровенно сказала: *«Я бы вернулась, если бы не было политики»* (2.13).

В то же время отметим и ряд других факторов, оказывающих влияние на миграционные процессы в Республике Молдова. Эксперты указывают и на другие причины, связанные с адаптацией и интеграцией молдавских мигрантов в зарубежье. Люди прошли первоначально сложный для всех мигрантов период интеграции. Для кого-то он был легче, для кого-то

сложнее, труднее, болезненнее. Но в любом случае это был непростой процесс, требующий значительных затрат физических и психических сил и энергии. Люди привыкли, срослись с новым образом жизни в стране приема. Им в этом помогли родственники, друзья. В то же время они отвыкли от молдавской действительности. Молдавские реалии, как показывают опросы, для них становятся менее понятными, чем ситуация в новой стране, стране иммиграции, работы и проживания. Люди часто не готовы к ресоциализации в Молдове, открытию и постижению «старой новой» молдавской действительности, новым затратам психической энергии и физических сил [6].

Более того, люди начинают осознавать, что данное решение чаще всего экономически не выгодно. Единственный позитивный дивиденд от возвращения на родину, в Молдову, связан с преодолением ностальгии. Однако, люди отмечают, что вернувшись, они сталкиваются с ностальгией по стране, в которую они мигрировали и которая стала их новым домом, источником материального благополучия и значительно большей стабильности, чем Молдова. Люди начинают осознавать раздвоенность своей идентичности, когда они разорваны между родиной и домом, страной происхождения и страной пребывания.

Следует отметить и другие причины, связанные с консолидацией демократических ценностей в молдавском обществе. Речь идет о большей открытости миру молдавского общества, расширении возможностей свободного передвижения за пределы страны (на основе законно признанного двойного гражданства, посредством румынского / болгарского / российского паспорта, безвизового режима на основе молдавского биометрического паспорта), растущей мобильности людей, в первую очередь молодежи, преодолении, особенно представителями молодых и средних возрастов психологии социального иждивенчества, укорененности в сознании и поведении мигрантов новых свойств и качеств: готовности к риску, опора и надежда на себя, а не на государственный патернализм, который в современных молдавских условиях показал свою полную несостоятельность. Государство оказалось не способным обеспечить эффективное решение насущных жизненных проблем людей.

Новым трендом в молдавской трудовой миграции является ее переориентация на трудовую эмиграцию. Ранее эта тенденция также имела место (рост продолжительности пребывания на заработках, в том числе и более года; получение банковских кредитов и ссуд; приобретение недвижимости (домов / квартир) в стране назначения; воссоединение в стране трудовой миграции взрослых, трудоспособных членов семьи – «с женой, сыном больше зарабатываем»). Но она была менее ощутима и осознана самими трудовыми мигрантами – не было отказа от идеи возвращения домой, воз-

вращение переносилось на среднесрочную, неопределенную или даже долгосрочную перспективу.

С конца 2000-х годов эта переориентация становится реальностью. Об этом свидетельствует реинтеграция семей, переезд в страну эмиграции нетрудоспособных членов семьи (детей и родителей мигрантов, пенсионеров). *«Воссоединение семей и вывоз детей. Идут очень интенсивные процессы адаптации и интеграции молдавских мигрантов в странах пребывания, что ведет ко второму циклу – окончательной миграции молдавских граждан за пределами страны. Мы сейчас присутствуем при второй фазе миграции - окончательной миграции, когда происходит воссоединение семьи. То есть, дети уезжают к родителям, живущим и работающим за рубежом. ... У нас начали интенсивно уезжать люди пенсионного возраста. Выезд людей пенсионного возраста это та же самая интеграция семей. Людей пожилого возраста забирают в семьи их дети, потому что здесь, в Молдове, у них (молодых и старых) не осталось ближайших родственников, которые могли бы ухаживать за престарелыми родителями. Статистика по этой категории мигрантов не такая яркая. Но я знаю, что за последние 5-6 лет количество людей пенсионного возраста, выехавших за рубеж увеличилось в 8 раз» (0.02).*

Переезд детей в страну нахождения родителей-мигрантов выступает в качестве одного из ключевых сдерживающих факторов для возвращения на родину. Проблема получения образования, будущее детей, желание / нежелание детей вернуться в Молдову, которая является родиной их родителей, дедушек и бабушек, но не их, очень часто определяет дальнейшие миграционные и жизненные стратегии наших соотечественников, трудовых мигрантов. *«То есть, жить здесь сразу с ребенком это почти наверняка характеризует тех, кто изначально ориентируется на долгосрочное здесь пребывание, на получение российского гражданства. Иначе сложно здесь жить. Те, кто решает сейчас брать с собой в трудовую миграцию ребенка, во всяком случае, в нынешних экономических условиях, это те, кто ориентирован на долгосрочное пребывание. Да, это как маркер» (1.03).*

Отметим также и отмеченный выше фактор низкой социальной конкурентности Республики Молдова в сравнении со странами, в которые едут молдавские трудовые мигранты. Молдавские мигранты, обретя легальный статус пребывания и трудоустройства в странах назначения, сумели реально ощутить притягательность интеграционных политик стран приема. Также отметим, особую значение имеет привлекательность политик западных стран по трудоустройству квалифицированных мигрантов.

Этот месседж, ориентированный на молодых и квалифицированных людей, имеет многоплановый эффект. Как эффект прямого воздействия на

квалифицированных работников, так и косвенного воздействия на неквалифицированных работников, которые артикулируют свои стремления, копируя и агрегируя стратегии и планы более профессиональной, образованной и продвинутой части молдавского общества.

В то же время эксперты отмечают, что помимо усложнения экономических мотивов трудовой миграции имеет место усложнение и неэкономических мотивов трудовой миграции. Российский эксперт обращает внимание на эти аспекты. *“Причины миграции основные две: это возможность заработка в России, потому что оплата труда в России в несколько раз выше, нежели в Молдове. И, второе, это отсутствие предложений в самой Молдове. Но, как правило, это часть того, что лежит на поверхности и то, что доминирует. У молдаван, к примеру, которые приезжают в Россию, есть и побочные мотивы иммиграции: от избежать службы в армии до найти себе брачного партнера, создать семью и т.д. Есть очень специфическая группа женщин – это вдовы или разведенные с детьми, как правило, из сельской местности, на которых лежит определенная стигма и они менее всего настроены на то, чтобы возвращаться в Молдову. Кроме того есть люди, у которых планы связаны с получением квалификации, образования. Это в основном молодые люди. Но заработок, безусловно, доминирует, подавляющее большинство мигрантов (90%) указывает на то, что это основной мотив миграции. Причем, все зависит от того о какой миграции мы говорим. Я имею в виду, в первую очередь, трудовых мигрантов, которых подавляющее большинство. Есть среди мигрантов и люди, переселяющиеся на постоянное место жительства в Россию” (1.02).*

Эксперты отмечают, что в последние годы наблюдаются и другие изменения. *«Эти изменения более радостные, если сравнивать со второй половиной ‘90-х годов, когда имела место первая волна трудовой миграции за рубеж. Тогда люди уезжали за границу, чтобы иметь достойную зарплату. Нужда заставляла людей нелегально уезжать, нелегально находиться в странах назначения, нелегально работать. Что нередко имела негативные, порой даже трагические последствия для мигрантов. Сегодня возможности эмигрировать в поисках заработка измеряются совершенно иным уровнем. Кроме того растет число молодых людей, которые едут за границу, чтобы повысить или получить более качественное образование, как общее, так и специальное. Другой, очень важный элемент. Многие мигранты, которые выехали раньше, в предшествующие годы, находясь в специфической общественной среде, демонстрируют очень высокую мотивированность на получение образования – бакалавриат, магистрат, докторантуру» (0.01).*

Немецкий эксперт считает, что у молдавской миграции, в сравнении с миграцией из других постсоветских стран есть определенная дополнительная специфика, обусловленная наличием безвизового режима и массовым легальным использованием румынских паспортов. *«Основные причины миграции, я говорил, это экономическая и учебная. Какой-либо особенностью специфики молдавской миграции я бы не отметил. Сказать, что это использование румынского паспорта и безвизовый режим – это особенность. Возможно. Но безвизовый режим есть и у других стран, скажем с Балкан. Для молдаван это специфика по отношению к другим постсоветским странам. Возможно, что и феномен такого количества молдавских граждан, обладающих законно и легально гражданством государства ЕС, которое дает им право жить и работать на постоянной основе, также достаточно специфично. Наверное, все-таки, да. Это составляет молдавскую специфику» (3.04).*

Среди новых трендов молдавской миграции за рубеж отметим, выезд с целью получения образования. Выезд на учебу с целью получения образования в университетах ЕС, России, США становится массовым со второй половины 2000-х годов. Признавая несомненную важность и ценность этих явлений и процессов, в то же время не следует переоценивать это стремление к получению западного университетского образования. Исследования показывают, что для большинства молодых людей и их родителей учебная миграция связана не столько с желанием получить более престижное и качественное образование, которое откроет широкие перспективы для лучшего трудоустройства в зарубежье или на родине.

Сколько молдавских мигрантов в зарубежье, где они проживают? Эксперты свидетельствуют, что *«их оценки количества молдавских мигрантов за рубежом носят субъективный характер. Это связано как с недостаточно адекватными методами проверки данных о количестве мигрантов. Необходимы более совершенные инструменты для того чтобы оперировать более точной цифрой. В масс-медиа используются цифры от 600 тысяч до 1 миллиона человек. В настоящее время мы исходим из данных Национального Бюро по статистике. Опять же, достаточно оценочных, – 300-370.000 граждан, выехавших за границу. Из которых 109.000 человек выехали временно, на сезонные работы. То есть эти люди вовлечены в циркулярную миграцию» (Эксперт 0.01).*

Проведенный нами опрос показал, что в состав молдавских сообществ за рубежом, молдавскую диаспору входят люди, которые покинули Молдову в разное время. В России, Германии и Израиле были зафиксированы молдавские мигранты, выехавшие еще в советское время. Это связано как с внутренней миграцией населения, в том числе и уроженцев Молдовы, в рамках единой страны, СССР. В советское время эмиграция за ру-

беж, в частности, в Германию и Израиль, из Молдовы в основном связано с выездом на постоянное местожительство уроженцев республики еврейской и немецкой национальности, а также их родственников и членов семьи. *«Сегодня этот мотив играет меньшую роль в молдавской иммиграции в Германию. Причина в том, что абсолютное большинство немцев и евреев из Республики Молдова уже реализовали свои эмиграционные стратегии и планы. Этот этнический компонент исчез в молдавских краях»* (3.03). Это, во-первых.

Анализ показывает, что процесс миграции из Молдовы характеризуется, во-вторых, расширением и интенсификацией. Массовый характер он приобретает со второй половины '90-х годов. Если в 1997-2002 годах из Молдовы по разным причинам эмигрировало в исследуемые страны 8.6% всех мигрантов, то в последующие периоды эти объемы эмиграции количественно возрастают. В 2003-2008 годы – 20.7%, в 2009-2014 годы – 49.1%. В последние два года (2015-2016 годы) выехало 18.5%, что свидетельствует о том, что если сохранится такая же тенденция, то будут превзойдены показатели не только периода 2003-2008 годов, но и периода 2009-2014 годов.

В-третьих, миграция в исследуемые страны разворачивается по-разному, имеет собственную специфику. Одни страны, начав лидерами в формировании молдавских сообществ, утрачивают свою позицию и становятся аутсайдерами, уступая место другим странам.

Наиболее продолжительный массовый характер имеет иммиграция в Россию, Италию и Португалию. Она начинает приобретать массовый характер со второй половины '90-х годов XX века. При этом современная молдавская диаспора в Португалии выступает более старой по отношению к другим странам-лидерам – России и Италии. Первые две шестилетки (1997-2002 и 2003-2008 гг.) характеризуются доминированием Португалии по всем шести странам. Третья шестилетка характеризуется снижением притягательности данной страны. Ее обходят в этой тройке и Россия, и Италия. При этом отметим, что Италия, проигрывая в первый период и Португалии и России, во второй период вышла на второе место, которое сохранило и в третий период. Правда, в этой тройке лидером стала Россия, которая отодвинула Португалию с первого на третье место. В последние два года Португалия теряет темп в формировании диаспоры. Она единственная из исследуемых шести стран, которая демонстрирует однозначные цифры, когда все другие – двузначные. При этом прирост у лидера – Германии – выше, чем у аутсайдера Португалии в 4 раза.

Другая тройка исследуемых стран (Великобритания, Израиль, Германия) стали привлекательными для молдавских мигрантов позже. Великобритания и Израиль в период 2003-2008 годы, в то время как Германия –

в период 2009-2014 годы. При этом по формированию молдавских сообществ в период 2003-2008 годы Великобритания и Израиль обходят Россию, позиционируются на втором и четвертом местах, после Португалии (первое место) и Италии (третье место).

Третий период (2009-2014 гг.) и последние два года (2015-2016 гг.) характеризуются безоговорочным доминированием Германии. Прирост ее молдавского сообщества составляет 86%. В то время как у других стран эти цифры значительно скромнее: Великобритания - 73%; Россия – 65%; Израиль – 64%; Италия – 63%; Португалия – 50%.

Таблица 1. Время приезда в страну назначения

	RU	IT	PT	DE	IL	UK	Всего
До распада СССР	.97%				6.67%		.93%
1992-1996	1.94%			2.27%			1.12%
1997-2002	12.56%	9.60%	13.16%	1.14%	4.44%	-	8.58%
2003-2008	19.32%	27.20%	36.84%	5.68%	20.00%	27.27%	20.71%
2009-2014	49.76%	48.80%	42.11%	55.68%	37.78%	51.52%	49.07%
2015-2016	15.46%	14.40%	7.89%	30.68%	26.67%	21.21%	18.47%

Была ли страна нынешняя страна пребывания молдавских мигрантов желаемой страной их эмиграции? Данные таблицы 2 достаточно красноречивы.

Таблица 2. Желаемая страна назначения

	RU	IT	PT	DE	IL	UK	Всего
да	89.9%	88.1%	100.0%	91.0%	86.7%	81.8%	89.6%
нет	10.1%	11.1%	.0%	6.7%	13.3%	18.2%	9.9%
Нет ответа	.0%	.8%	.0%	2.2%	.0%	.0%	.6%

Абсолютное большинство молдавских мигрантов избрало данную страну эмиграции в качестве именно желанной страны назначения. На это указывает более 80% респондентов. Мигранты в Португалии однозначно (100%) назвали ее желаемой целью эмиграции. На последующих местах Германия (91%), Россия (90%), Италия (88%), Израиль (87%), Великобритания (82%). Абсолютная цифра по Португалии объясняется тем, что стра-

на находится на противоположной стороне Европы. Это конец земли, далее только океан. Ехать в Португалию через всю Европу означает, что человек делает свой выбор очень сознательно.

В то же время каждый десятый респондент не считает страну назначения желаемой страной. В то время как наибольший процент респондентов, которые не считают страну пребывания желаемой страной иммиграции, находятся в Великобритании (18%). Полагаем, что это результат BREXITа и состояния неопределенности, которое возникло у молдавских мигрантов по его результатам. Далее, в этой категории Израиль (13%), Италия – 11%, Россия – 10%. В Германии – около 7%.

Основными причинами современной миграции молдавских граждан за рубеж являются следующие причины: - экономические (стремление заработать); - учебные (получить международно-признанное образование, которое обеспечит успешное трудоустройство по полученной специальности и достойный / достаточный для жизни заработок); - политические (получение политического убежища вследствие ущемления политических, расовых, религиозных, сексуальных и других прав человека); - связанные с решением гуманитарных проблем (воссоединение семьи, лечение и т.д.).

Наш опрос показал, что основными причинами эмиграции молдавского населения являются экономические (работа), учебные и гуманитарные (воссоединение семьи) причины. При этом доминирующую роль играют экономические причины. Среди них наиболее значимыми являются также экономические мотивы.

Так, по всей выборке доля экономических мотивов в общей структуре мотивов эмиграции составляет около 80%. При этом, следует отметить, что в мотиве «семья решила» (около 7%) экономический аспект также является существенным. Мотив «учеба» составляет 9%, а мотив «воссоединение семьи» - около 7%.

Если рассматривать структуру и количественное распределение в структуре мотивов в исследуемых 6 странах, то следует отметить, что выделяется Великобритания, где учебный мотив характерен практически для каждого пятого респондента в Великобритании, а каждый четвертый респондент руководствовался в процессе эмиграции мотивом «воссоединение семьи» (25.8%). В то время как непосредственно экономические мотивы выступили стимулом для эмиграции только для половины респондентов (около 55%).

Экономические мотивами руководствовались люди при эмиграции в Россию – 80%, в Италию – 78%, Израиль – 77%, Германию – 76%, Португалию – 74%. При этом отметим, что мотив «семья решила», который также несет в себе экономический контекст, наиболее значим в России – более 10%, Израиле – более 9%, Португалии – 8%. В Италии – 4%, в Герма-

нии – чуть более 3%, в Великобритании он фактически не был зафиксирован (0%).

Образовательные («учебные») мотивы в наибольшей степени присущи, как уже было отмечено, молдавским мигрантам в Великобритании (более 19%), в Германии (14%), в Италии (чуть более 11%). Другие исследуемые страны в этом плане менее значимы.

Гуманитарные («воссоединение семьи») мотивы чаще всего характерны для мигрантов в Великобританию и в Португалию, составляя, соответственно 26% и около 14%. В других странах этот мотив в меньшей степени фиксируется. В Германии об этом говорит около 7%, в Италии – чуть более 6%, в России – около 4%, в Израиле это фактически никто не отмечает (0%).

Таблица 3. Основные мотивы эмиграции молдавских граждан за рубеж

	RU	IT	PT	DE	IL	UK	Всего
Учеба	5.9%	11.2%	5.4%	13.8%	4.7%	19.4%	9.1%
Предложили (нашли) работу	45.8%	26.4%	45.9%	43.7%	39.5%	35.5%	39.7%
Захотел найти новую работу	34.0%	52.0%	27.0%	32.2%	46.5%	19.4%	37.6%
Семья решила	10.3%	4.0%	8.1%	3.4%	9.3%	.0%	6.8%
Воссоединение семьи	3.9%	6.4%	13.5%	6.9%	.0%	25.8%	6.7%

Выезд за границу предполагает определенную подготовку, в частности это касается как изучения языка, соответствующей профессиональной подготовки [3; 5; 7], так и контактов со знакомыми людьми (родственниками, друзьями), которые находятся там, посоветуют, сориентируют, помогут на первых порах.

Таблица 4. Контакты респондентов до приезда в страну назначения

	RU	IT	PT	DE	IL	UK	Всего
да	77.8%	73.8%	64.9%	67.4%	48.9%	57.6%	70.6%
нет	22.2%	26.2%	35.1%	32.6%	48.9%	42.4%	29.2%
нет ответа	.0%	.0%	.0%	.0%	2.2%	.0%	.2%

Проведенный социологический опрос показал, что основная масса респондентов готовилась к иммиграции в данную страну, имела контакты в будущей стране назначения. По всей выборке на это указывает более 70% респондентов. В то же время в разных странах этот показатель разнится. В России на это указывает 78%, в Италии 74%, в Германии (67%) и

Португалии 65% (фактически двое из трех опрошенных людей). В то время как в Великобритании и Израиле эти показатели значительно ниже, составляют, соответственно, 58% и 49% (то есть, каждый второй респондент). Отметим, что столь высокие показатели России и Италии объясняются влиянием молдавских сообществ, которые существуют в этих странах достаточно давно и являются достаточно массовыми. В то время как другие страны в меньшей степени могут оказать в этом плане содействие, как по причине более позднего открытия мигрантами Великобритании и Германии, малочисленности португальской диаспоры, так и специфики трудовой миграции в Израиль (трудоустройство при помощи посреднических фирм, иммиграция носит организованный, групповой характер). Этим, кстати, объясняется и лидерство Израйля в отсутствии контактов мигранта в стране приема.

Таблица 5. С кем были контакты до приезда в стране назначения

	RU	IT	PT	DE	IL	UK	Всего
ни с кем	23.7%	29.4%	36.8%	33.7%	53.3%	39.4%	31.0%
семья	10.6%	17.5%	15.8%	6.7%	2.2%	21.2%	11.9%
родственники	29.9%	34.1%	13.2%	27.0%	24.4%	51.5%	28.1%
друзья	22.2%	14.3%	26.3%	28.1%	20.0%	15.2%	21.2%
коллеги по учебе / работе	3.9%	2.4%	2.6%	1.1%	0	0	2.4%
знакомые	8.7%	1.6%	0	1.1%	0	0	3.9%
Нет ответа	1.0%	.8%	5.3%	.0%	.0%	.0%	.9%

В стране назначения до приезда молдавские мигранты чаще всего имели контакты с родственниками (28%), друзьями (21%), членами своей семьи (12%), то есть близкими людьми, мнению которых доверяют, ценят и руководствуются.

В страновом разрезе ситуация выглядит следующим образом. Информацию о Великобритании молдавские мигранты получили от родственников (52% - наиболее высокий показатель среди стран), членов семьи (21% - также наиболее высокий показатель), от друзей – 15% (5-й показатель). В качестве источника информации не фигурируют коллеги по учебе / работе, знакомые.

Роль семьи в информировании мигрантов наиболее значима в Италии (18%), в Португалии (16%), России (11%). Германия и Израиль в этом плане фиксируются слабо. Их показатели, соответственно, 7% и 2%.

Роль родственников, «большой семьи» более весома. После Великобритании она наиболее высока в Италии (34%), России (30%), Германии

(27%), Израиле (24%). В Португалии на это указывает только каждый восьмой респондент (13%).

Роль друзей в информировании мигранта более зрима в Германии (28%), Португалии (26%), России (22%), Израиле (20%). Великобритания и Италия замыкают этот список, имея, соответственно, 15% и 14%.

В тоже время роль коллег по учебе или работе, просто знакомых людей значительно в меньшей степени послужило источником контактов и информации о будущей стране назначения. На это указывает только чуть более 6% опрошенных людей. И это характерно для всех стран. Исключение составляет Россия, где на эту категорию людей приходится более 12%.

При этом практически каждый третий опрошенный отмечает, что у него ни с кем в стране назначения не было контактов, то есть он отправлялся в миграцию на свой страх и риск, не зная, что его ждет в стране назначения. В Великобритании на это указывает практически 40% респондентов (второй показатель). На первом месте – Израиль (53%, то есть каждый второй опрошенный). Далее Португалия (37%), Германия (34%, то есть каждый третий респондент), Италия (29%). Наиболее низкая доля таких людей фиксируется в России (24%, то есть каждый пятый респондент). Эта ситуация по России объясняется наличием традиционных связей (родственников, знакомых и коллег), которые сохранились еще с советских времен.

Столь высокий показатель людей, которые не имели контактов ни с кем в стране назначения, свидетельствует о том, что многие респонденты открывали для себя страны приема, во многом рискуя, отправляясь в неизвестное. Это было характерно в первоначальный, более ранний период освоения международного миграционного пространства. Сегодня доля таких людей в общей молдавской миграционной массе значительно меньше. Соответственно и рисков, связанных с движением в неизвестное, также стало значительно меньше.

В заключении отметим, что экономические факторы продолжают влиять на миграцию молдавских граждан за границу. Трудовая миграция является основной формой молдавской международной миграции.

В последние годы отмечаются и консолидируются следующие тенденции: растет учебная миграция; возрастает значение воссоединения семей: дети и родители мигрантов все чаще и в массовом порядке воссоединяются со своими трудоспособными членами семей в странах назначения. Миграция является не только инструментом выживания, но и развития – уезжают люди с высоким материальным уровнем жизни для реализации своих профессиональных и карьерных планов. В контексте полученного безвизового режима с Европейским Союзом растет значение и объемы циркулярной трудовой миграции (легальный въезд и нелегальное трудоустройство).

тройство сроком до 3 месяцев) с целью заработка и одновременно подмены и сохранения рабочего места молдавских мигрантов, которые проживают и работают в странах ЕС и на время уезжают в отпуск или на лечение в Республику Молдова.

Библиография

1. Cheianu-Andrei D. Cartografierea diasporei moldovenesti în Italia, Portugalia, Franța și Regatul Unit al Marii Britanii. - Chisinau, OIM, 2013.
2. Евдокимова Л. Коммерческая миграция населения Республики Молдова: основные этапы и их характеристика. // Мошняга В. (коорд.) Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. – Кишинэу, CAPTES, 2000, с.65-83.
3. Морару В., Мошняга В., Руснак Г. Маятник миграции. - Кишинэу: Tipografia-Sirius, 2012;
4. Мошняга В. (коорд.) Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. – Кишинэу, CAPTES, 2000.
5. Mosneaga V., Moraru V., Turcan V., Rusnac Gh. Fetetele unui process: migratia fortei de munca din Republica Moldova in Italia. - Chisinau, Editerra Prim, 2011;
6. Мошняга В., Бурдельный Е., Васильева Л., Малиновская Е. Проблемы реинтеграции и возвращения трудовых мигрантов из ЕС в страны програницья. - Вильнюс: Издательство ЕГУ, 2012.
7. Mosneaga V. Migrant support measures from an employment and skills perspective (MISMES). Republic of Moldova. - Torino, European Training Foundation, 2015, [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/74448D14C3CF2E3CC1257E9A002CABBE/\\$file/MISMES%20Moldova.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/74448D14C3CF2E3CC1257E9A002CABBE/$file/MISMES%20Moldova.pdf)
8. Мошняга В. Картографирование молдавской диаспоры в Германии, Великобритании, Израиле, Италии, Португалии и России. – Кишинев, MOM, 2017
9. Мукомель В., Кеяну-Андрей Д. Молдаване в Российской Федерации: социально-экономический профиль и вызовы на уровне политик. – Кишинев, MOM, 2013

Приложение. Список используемых аббревиатур

<i>Аббревиатура</i>	<i>Полное название</i>
ЕС	Европейский Союз
США	Соединенные Штаты Америки
DE	Германия
IS	Израиль
IT	Италия
MD	Республика Молдова
PT	Португалия
RU	Россия
UK	Великобритания

25.12.2017

CONSOLIDAREA SISTEMULUI SECURITĂȚII NAȚIONALE ÎN CONTEXTUL ADERĂRII REPUBLICII MOLDOVA LA ACORDUL DE ASOCIERE CU UNIUNEA EUROPEANĂ

Andrian MUNTEANU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea
Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative

Doctorand

The security of the Republic of Moldova is part of the global security. In the context of the Moldova's integration policy in the structures of the European Union, the national institutions of state security ensure the adherence to regional platforms, the establishment and promotion of bilateral and multilateral relations with specialized institutions in the international arena. The pursued aim in this interaction is to achieve the fundamental interests of national security in the context of creating an adequate regional and European security climate, with the aim of promoting the image of the Republic of Moldova not only as a consumer, but also as a security generator.

Securitatea Republicii Moldova este parte componentă a securității mondiale. În contextul politicii de integrare a Republicii Moldova în structurile Uniunii Europene, instituțiile naționale abilitate în domeniul asigurării securității statului își propun ca imperativ aderarea la platformele de profil regionale, stabilirea și promovarea relațiilor bilaterale și multilaterale cu instituțiile specializate de pe arena internațională. Scopul urmărit în această interacțiune este orientat spre realizarea intereselor fundamentale de securitate națională în contextul creării unui climat adecvat de securitate regională și europeană, având ca finalitate promovarea imaginii Republicii Moldova nu doar în calitate de consumator, dar și generator de securitate [1].

Pe parcursul ultimilor patru ani procesul de integrare europeană a Republicii Moldova a înregistrat o evoluție calitativă substanțială. Intensificarea dialogului politic, continuarea negocierilor privind liberalizarea regimului de vize, a dialogului privind comerțul liber și aprofundat cu Uniunea Europeană și intensificarea cooperării în domenii sectoriale au constituit succese importante în procesul complex de integrare europeană [2]. Susținut de voința politică de a accelera implementarea reformelor interne și de a extinde aria de introducere a standardelor europene acest proces îndeplinește condițiile de bază pentru a fi unul de succes.

În același timp, complexitatea procesului de integrare europeană și necesitatea asigurării unei coerențe a acestuia impune extinderea cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în domeniul securității. Importanța

abordării politicii de securitate în cadrul dialogului cu Uniunea Europeană se intensifică direct proporțional imediat cu avansarea în procesul de negocieri și este determinată de rolul securității ca condiție indispensabilă pentru o dezvoltare economică durabilă și succesul procesului de integrare europeană a Republicii Moldova.

Prin urmare, autoritățile naționale urmează să consolideze o poziție distinctă cu privire la Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAP) care constituie un element distinct al Politicii Externe și de Securitate Comune a Uniunii Europene și reflectă aspirațiile Uniunii Europene de a asigura securitatea comună prin cooperare multilaterală în cadrul Uniunii Europene și cu participarea partenerilor din exterior [3, p.225].

Această politică se bazează pe recunoașterea multitudinii de pericole la adresa securității europene și pornește de la ideea că „nici un stat nu este capabil să facă față pe cont propriu problemelor complexe actuale” [4]. Fiind un element distinct în cadrul de politici a Uniunii Europene, Politica de Securitate și Apărare Comună totodată oferă un cadru și posibilități specifice de cooperare pentru statele care nu sunt membre ale Uniunii Europene.

Pe de altă parte, Politica de Securitate și Apărare a Republicii Moldova pînă la momentul actual nu dispune de un cadru conceptual și instituțional integrat, care are ar conjuga valorile, principiile, interesele, obiectivele și capacitățile naționale cu strategiile și obiectivele politicii de securitate și apărare europene.

Politica de securitate și apărare comună reprezintă un element central de reconfigurare a rolului Uniunii Europene în politica internațională. Prin numărul și amploarea misiunilor operaționale din cadrul politicii de securitate, Uniunea Europeană promovează un liderism responsabil în politica internațională, devenind un veritabil „pacificator global” [5, p.183-184], după ce intervențiile sale au stabilizat state și regiuni. Perspectiva participării Republicii Moldova la politica externă și de securitate comună a Uniunii Europene, reprezintă o contribuție la asigurarea securității internaționale.

Dar, o cooperare cu Uniunea Europeană în domeniul politicii de securitate și apărare nu trebuie să se limiteze doar la participarea la misiunile de gestionare a crizelor în toată lumea. O cooperare complexă și de durată în domeniu presupune creșterea rolului Uniunii Europene în soluționarea conflictului transnistrean, implicînd participarea la o nouă misiune internațională în Zona de Securitate. Altfel, o politică de securitate și apărare comună cu zeci de misiuni în toată lumea dar incapabilă de a gestiona un conflict de la frontiera Uniunii Europene nu va fi sustenabilă, în timp ce participarea Republicii Moldova la diferite misiuni de pacificare fără perspectiva de a soluționa un conflict din cadrul propriilor granițe va fi ușor nefirească.

Astfel, perspectivele cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună în primul rând depind de capacitatea autorităților Republicii Moldova de a dezvolta o politică de securitate și apărare integră și de a crea capacitățile necesare ale instituțiilor din sectorul de securitate și apărare din Republica Moldova pentru a face față perspectivelor de colaborare și angajamentelor eventuale în acest domeniu [6, p.67].

Securitatea națională a Republicii Moldova nu poate fi concepută în afara contextului securității europene. Luând în considerare faptul că Uniunea Europeană este un factor stabilizator, important pentru sistemul de securitate națională, Republica Moldova va depune eforturi pentru a avansa în procesul de integrare europeană. Aderarea în perspectivă la Uniunea Europeană va consolida securitatea țării, Republica Moldova devenind beneficiar și sursă de stabilitate și securitate. Negocierea unui cadru de cooperare care să reflecte fără echivoc perspectiva de aderare rămîne un obiectiv strategic pentru Republica Moldova.

O atenție deosebită în cadrul eforturilor de integrare se acordă acordată intensificării cooperării cu UE pe linia Politicii Externe și de Securitate Comună și Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene orientată spre consolidarea securității naționale și a celei regionale. Republica Moldova cooperează cu Uniunea Europeană în domeniile prevenirii și soluționării conflictelor, gestionării crizelor, neproliferării armelor de distrugere în masă.

Importanța abordării politicii de securitate și apărare în cadrul dialogului cu Uniunea Europeană se intensifică direct proporțional odată cu avansarea în procesul de implementare a Acordului de Asociere și urmează să răspundă la așteptările Uniunii Europene care percepe securitatea ca o condiție indispensabilă pentru dezvoltarea economică durabilă și siguranța investițiilor și presupune asumarea unor angajamente de participare la politici și eforturi comune în domeniul securității și apărării [7].

Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) este un element distinct al Politicii Externe și de Securitate Comune a Uniunii Europene care se referă la aspectele de securitate și apărare. Această politică reflectă aspirațiile Uniunii Europene de a asigura securitatea comună prin cooperare multilaterală în cadrul Uniunii Europene și cu participarea partenerilor din exterior. Strategia Europeană de Securitate, documentul cadru al PSAC aprobat în anul 2003 recunoaște multitudinea pericolelor la adresa securității europene și pornește de la ideea că „nici un stat nu este capabil să facă față pe cont propriu problemelor complexe actuale” [8, p.5]. În acest context, Politica de Securitate și Apărare Comună oferă un cadru și posibilități de participare pentru statele care nu sunt membre ale Uniunii Europene sau NATO.

Participarea Republicii Moldova la PSAC și la operațiunile Uniunii Europene cu contingente, experți civili și militari și punerea la dispoziție a potenția-

lului existent și expertizei acumulate urmează să contribuie substanțial la creșterea autorității Republicii Moldova pe plan european și să stimuleze o susținere mai mare a eforturilor sale de integrare europeană.

Perspectivile cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună în cea mai mare parte depind de capacitatea Republicii Moldova de a corela politica de securitate și apărare națională la Politica de Securitate și Apărare a Uniunii Europene și de a crea capacitățile necesare ale instituțiilor din sectorul de securitate și apărare din Republica Moldova pentru a face față perspectivelor de colaborare și angajamentelor eventuale în acest domeniu.

În acest context, impedimentele principale pentru participarea Republicii Moldova la PSAC rămân a fi inconsecvența dirijării politice, ineficiența managementului PSAC la nivel superior și resursele bugetare limitate care, luate împreună, pe de o parte pun sub îndoială credibilitatea declarațiilor politice privind dorința Republicii Moldova de a participa la PSAC, iar pe de altă parte, nu permit pregătirea adecvată a eventualei participări [9].

În scopul depășirii acestor impedimente se recomandă efectuarea unor acțiuni complexe pe plan intern care ar concretiza implementarea obiectivului de participare la PSAC și ar include determinarea instrumentelor de participare la nivel politic și executiv, aprobarea unor obiective țintă privind capacitățile naționale de participare la operațiunile militare și civile ale Uniunii Europene și inițierea unui proces de pregătire a forțelor sub conducerea generală a Președintelui statului.

Politica națională de securitate este un element indispensabil în cadrul național de politici, o expresie și un indicator al identității politice și culturale a unei țări. Sfera de acoperire a acesteia poate varia iar politica poate fi definită și exprimată în diferite moduri – într-un document cuprinzător sau în mai multe documente sectoriale. În cazul în care acest document reflectă și mijloacele de realizare a principalelor obiective de securitate ale statului, ceea ce deseori este definit ca interesele securității naționale se utilizează termenul de Strategia Securității Naționale (SSN) [10].

O strategie fără o politică, la fel ca și o politică fără o strategie nu pot fi de succes. Din punct de vedere al consecutivității procesului este logic să presupunem că elaborarea unei strategii naționale de securitate urmează după definirea unui concept general al politicii de securitate. Totuși, o asemenea abordare conține unele deficiențe, dat fiind faptul că nu este corect de a elabora obiective pentru politica de securitate care depășesc considerabil resursele umane, economice, tehnologice și militare de care țara ar putea dispune.

O politică de securitate națională (PSN) rareori enunță explicit anumite decizii sau acțiuni în diverse circumstanțe. Pe de o parte este mult prea complicat, sau chiar imposibil, de a oferi din timp soluții pentru situații imprevizibile

în viitor. Pe de altă parte, nu întotdeauna este înțelept sau oportun ca reacția la o anumită acțiune sau situație eventuală să fi e enunțată din timp unui potențial adversar. Politica națională de securitate nu poate fi statică. Revizuirea regulată și adaptarea acesteia la circumstanțele unei lumi în permanentă schimbare este un imperativ. Schimbările strategice sau geopolitice pe plan extern, în special discontinuitățile profunde pe plan internațional cauzate de războaie, apariția sau dispariția statelor sau alianțelor, deseori vor duce la reformularea substanțială a politicii de securitate.

De asemenea, o reformulare sau reorientare substanțială a politicii de securitate poate fi cauzată și de schimbări interne, atunci când guvernarea este preluată de noi forțe politice, este adoptată o nouă Constituție, sau ca reacție de răspuns la provocările majore din exterior.

Republica Moldova nu a fost niciodată un actor activ din punct de vedere al participării la asigurarea securității regionale sau internaționale. Rezultatele modeste au fost dictate de mai mulți factori, printre care: orientarea politicii externe și mediul de securitate intern, mentalitatea elitei politice și importanța acordată reformei sectorului de securitate, dar și de impedimentele de ordin extern în democratizarea și europenizarea țării. Republica Moldova nu a participat la misiunile și operațiunile Uniunii Europene pentru asigurarea securității în lume, chiar dacă are experiența participării în operațiuni internaționale mandatate de Organizația Națiunilor Unite sub egida OSCE și ONU.

Incertitudinile participării au fost și ca rezultat al lipsei unui cadru legal bine definit la nivel european, politica europeană de securitate fiind un proces slab coordonat și puțin orientat spre vecinătate. Strategia Europeană de Securitate (2003) este singurul document strategic care menționează importanța construirii securității în țările din vecinătatea Uniunii Europene, și prin care comunitatea europeană și-a propus să ofere asistență în reformarea sectorului de securitate statelor și regiunilor din vecinătatea europeană, în scopul întăririi capacităților de asigurare a securității. Acest suport era prevăzut inclusiv și pentru Republica Moldova. Uniunea Europeană a propus Republicii Moldova să integreze reforma sectorului de securitate în documentele sale strategice; să supravegheze coordonarea planificării reformei; elaborarea instrumentelor de planificare și implementare; organizarea acțiunilor de formare specifi ce reformei și întărirea cooperării cu partenerii internaționali. Uniunea Europeană își propunea să contribuie la pregătirea Republicii Moldova și a statelor din regiune ca acestea să poată participa la dezvoltarea și implementarea mecanismelor europene de asigurare a securității continentale și globale, bazate pe prevenirea conflictelor, creșterea rolului modalităților diplomatice și a capacităților civile de management al crizelor la nivel subregional.

Cu toate că Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova prevedea și cooperarea cu Uniunea Europeană în domeniul justiției, libertății și

securității, nu au existat acorduri formalizate pe marginea subiectelor de securitate și apărare. Singura inițiativă PSAC la care participă reprezentanții Republicii Moldova este EUBAM, Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina, care a fost lansată în noiembrie 2005 la solicitarea comună a Președinților Republicii Moldova și Ucrainei. Misiunea este finanțată în întregime de Uniunea Europeană în contextul Instrumentului European de Vecinătate și Parteneriat. Într-un context mai larg, prin intermediul EUBAM Uniunea Europeană tinde să încurajeze comerțul și călătoriile legitime, dar și să garanteze securitatea cetățenilor săi prin combaterea criminalității [11, p.27]. Uniunea Europeană a lansat și alte discuții cu autoritățile Republicii Moldova pentru o eventuală participare pe dimensiunea de politică externă, securitate și apărare a Uniunii Europene, însă o poziție fermă s-a lăsat mult așteptată.

Odată cu intensificarea relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană și trasarea obiectivului integrării europene drept prioritate națională, a devenit evident faptul că interesele și obiectivele de securitate ale Republicii Moldova pot fi realizate doar prin cooperarea cu Uniunea Europeană, NATO și alte structuri internaționale care împărtășesc interese și valori comune cu cele enunțate de guvernarea de la Chișinău [12].

Cooperarea cu NATO este în acest sens esențială pentru reforma sectorului de securitate. Planul Individual al Parteneriatului Republica Moldova – NATO (IPAP) stipulează că implementarea IPAP nu urmărește obiectivul aderării la Alianța Nord-Atlantică, dar va încuraja și susține procesul de reformare a sectoarelor apărării și securității naționale. În acest scop, Republica Moldova va utiliza baza politico-juridică necesară și va conlucra cu Uniunea Europeană și alte organizații internaționale pentru a asigura complementaritatea și a evita dublările între IPAP, Acordul de Parteneriat și Cooperare Moldova – Uniunea Europeană și Strategia națională de dezvoltare. Cu alte cuvinte, Republica Moldova se orientează la o relație productivă cu NATO și cu Uniunea Europeană, pentru a putea beneficia de toate instrumentele puse la dispoziție de acestea [13].

Cu suportul NATO, Republica Moldova ar putea înregistra progrese vizibile pe dimensiunea atât politică cât și militară a sectorului securității și apărării. Din perspectivă militară, NATO oferă un șir de instrumente pe care Republica Moldova le-ar putea aplica dacă există voința politică. Aici, ne referim la mecanismele de luptă împotriva terorismului, asigurarea securității informaționale, contracararea crimelor cibernetice, asigurarea interoperabilității, instruirea militară, securizarea armamentelor, planificarea situațiilor de urgență etc.

Din perspectivă politică, NATO poate susține Republica Moldova în formarea Consiliului Suprem de Securitate (pentru a-i spori rolul în calitate de autoritate națională de coordonare în sectorul de securitate și apărare), în implementarea Strategiei Securității Naționale, în elaborarea Strategiei Militare Nați-

onale și Analiza Strategică a Apărării, dar și în vederea sporirii controlului democratic al Forțelor Armate.

Pe de altă parte, Uniunea Europeană nu pune la dispoziție această diversitate de instrumente, fiind mai mult o „soft power” și oferind partenerilor beneficii politice și economice mai mult decât beneficii de securitate și apărare. Cu toate acestea, Uniunea Europeană are o experiență bună în managementul crizelor civile și este orientată spre lupta cu sursele insecurității: corupția, managementul frontierei, asigurarea securității societale etc. Aceste practici pot fi împărtășite cu partenerii, doar că cei interesați trebuie să-și acopere unilateral un șir de cheltuieli [14].

Experiența existentă relevă că Republica Moldova este destul de receptivă la propunerile care vin din partea comunității europene și a celei euro-atlantice. Concepția Securității Naționale și Strategia Securității Naționale, documente fundamentale în ghidarea reformei sectorului de securitate au fost elaborate reieșind din obiectivele și planurile de acțiuni pe care Republica Moldova le are cu aceste structuri internaționale. Însă, analizând textul acestor documente, dar și progresele modeste ulterioare în reforma sectorului de securitate și apărare, nu este clar pe cât de dorite sunt aceste reforme de autoritățile Republicii Moldova.

Este esențial ca în eforturile sale de reformare a sectorului de securitate și apărare, Republica Moldova să treacă de la etapa declarațiilor politice la transpunerea în practică a obiectivelor trasate. În acest sens, autoritățile ar trebui să valorifice la maximum oportunitățile oferite de IPAP, prin intermediul căruia poate fi susținută material și logistic reforma sectorului de securitate. În același timp, cunoscând așteptările Uniunea Europeană pentru rezultate concrete și reforme durabile, este prioritar ca viziunea de dezvoltare a sectorului de securitate și apărare să fi formulată de autoritățile naționale, și obiectivele de reformă să reiasă din capacitățile reale ale statului pentru asigurarea implementării acestora.

Unul dintre capitolele Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană se referă la Politica de Securitate. Disponibilitatea Republicii Moldova de a fi implicată în aranjamentele Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene este dată de Programul de Activitate al Guvernului „Integrare Europeană, Libertate, Democrație, Bunăstare” pentru anii 2011-2014. Guvernul Republicii Moldova își propune „Transformarea Republicii Moldova într-un stat care contribuie la securitatea regională și internațională prin participarea activă la Politica Europeană de Securitate și Apărare a Uniunii Europene și la operațiunile internaționale de stabilizare și de menținere a păcii” [15].

O asemenea intenție ar trebui să fie urmată de un Plan de Acțiuni în acest sens cu implicarea tuturor instituțiilor responsabile de sfera de securitate. Problema viabilității acestei opțiuni este acutizată de lipsa în textul Strategiei Securității Naționale a unor mecanisme clare vis-a-vis de participarea în PSAC. Astfel, nu este clar cum poate fi atins acest obiectiv ambițios, subiectul participării

independent de capacitățile financiare ale Republicii Moldova, care în prezent sunt extrem de reduse la capitolul securitate și apărare. Conform Dispoziției Guvernului Republicii Moldova nr.80d din 11 octombrie 2010, a fost creat Grupul de lucru pentru coordonarea procesului de colaborare cu Uniunea Europeană în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comune a Uniunii Europene. Acest grup avînd ca obiectiv să asigure o bună participare a Republicii Moldova în cadrul PSAC, inclusiv planificarea și coordonarea capacităților naționale pentru participarea Republicii Moldova în cadrul misiunilor PSAC. La moment nu există informații publice despre activitatea acestui grup [16].

Inițiativele lansate de Guvern confirmă faptul că Republica Moldova se raportează la Politica de Securitate și Apărare Comună pornind de la premisa că aceasta reprezintă o etapă importantă în procesul de apropiere de Uniunea Europeană. Participarea la PSAC poate constitui o oportunitate importantă de pregătire a țării pentru aderarea la Uniunea Europeană. În același timp, Republica Moldova își dorește ca Uniunea Europeană să devină un actor puternic pe arena internațională, deoarece o Uniunea Europeană puternică va contribui la întărirea poziției statelor membre și a celor partenere vecine, în special a celor mici. Logica este simplă, oferind susținere și suport Uniunii Europene, Republica Moldova ar putea să mizeze pe ajutor reciproc din partea statelor membre.

Există mai multe motive care încurajează Republica Moldova să participe în PSAC. Printre acestea evidențiem: – PSAC este un instrument de asigurare a securității și stabilității în interiorul și în afara frontierelor Uniunii Europene. Tratatul de la Lisabona oferă posibilități pentru statele partenere să se implice, servind astfel și drept impuls pentru reformarea sectorului de securitate și apărare a Republicii Moldova. – More for more. Participarea cu contingente, experți civili și militari în programele Uniunii Europene va contribui la consolidarea imaginii Republicii Moldova pe plan european și reconfirmarea statutului de „model de succes” în Parteneriatul Estic al Uniunii Europene [17]. Urmare a participării ar putea fi o susținere mai mare a Republicii Moldova în calea sa de integrare europeană. Participarea oferă oportunități pentru influențarea deciziilor.

Perspectivile cooperării Republicii Moldova în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună ar putea reprezenta o oportunitate de a atrage Uniunea Europeană în soluționarea provocărilor de securitate din vecinătatea estică a Uniunii Europene, printre care și conflictul transnistrean. Din punct de vedere militar, Ministerul Apărării al Republicii Moldova are nevoie de o motivare pentru sporirea gradului de pregătire de luptă a Forțelor Armate și menținerea acestui nivel. Participarea în misiuni ale Uniunii Europene ar permite punerea în practică a potențialului militar și al expertizei Republicii Moldova acumulată pe parcursul ultimilor 26 ani.

Cooperarea dintre Uniunea Europeană și țările partenere pe marginea PSAC s-a dorit a fi orientată spre participarea în misiunile și operațiunile din ca-

drul acestora. În timp ce anumite succese au fost atinse în cooperarea cu statele ce au un nivel de interoperabilitate satisfăcător cu cel al statelor membre, această cooperare nu a fost caracteristică pentru un șir de alte state, printre care și Republica Moldova. Interesul statelor din Parteneriatul Estic în domeniul securității și apărării nu era focusat pe participarea în misiunile PSAC, ci mai mult spre stabilirea unui dialog structurat cu Uniunea Europeană pe subiecte de securitate foarte complexe, incluzând democratizarea și securitatea economică [18]. Luînd în considerare provocările la adresa securității regionale, dar și interesul din partea Chișinăului, devine evidentă necesitatea și probabilitatea lansării unei cooperări consolidate între Republica Moldova și Uniunea Europeană, care ar aprofunda dialogul pe subiecte de securitate și apărare.

Cadrul propice pentru cooperare este dat și de schimbările instituționale aduse de Tratatul de la Lisabona, care prin intermediul Serviciului de Acțiune Europeană Externă oferă posibilitatea unui dialog comprehensiv pe subiecte de securitate dar și posibilitatea corelării acestora cu dezvoltarea economică, comerț, securitatea mediului etc. [19, p.38]. Mai mult decît atît, Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova are acum dreptul de a se implica în subiecte de țin de securitate și politică externă.

Aceste evoluții pot duce la catalizarea procesului de dezvoltare a programelor bilaterale ajustate la necesitățile Republicii Moldova, dar și la focusarea pe domeniile în care Republica Moldova cu adevărat poate avea o valoare adăugată. Prin intermediul acestui instrument Republica Moldova ar putea împărtăși experiența sa în domeniul securității frontierei, combaterea traficului de ființe umane, migrație, reforma poliției, sectorului de securitate etc. În schimb Republica Moldova ar avea de cîștigat din familiarizarea cu cadrul instituțional și operațional al PSAC; creșterea interoperabilității în sectorul de securitate civilă și a forțelor armate; și cu acestea, pregătirea pentru participare în misiunile PSAC.

De obicei statele mici, ne-membre, valorifică oportunitatea oferită de PSAC pentru a fi parte a strategiilor de politică externă a actorilor globali și regionali dar și pentru a-și găsi un rol în sistemul internațional. O primă contribuție a statelor mici membre și partenere Uniunii Europene în PSAC este investiția în misiuni civile și polițienești, dar și în European Union BattleGroups, ca ulterior să participe în operațiunile internaționale conduse de Uniunea Europeană [20, p.70].

Republica Moldova ar putea participa în toate domeniile PSAC în cazul unui consens pe marginea politicii de securitate în cadrul Guvernului și al Parlamentului. Prioritar este ca Republica Moldova să evalueze care este potențialul pe care l-ar putea mobiliza la început, și să dezvolte planuri de selectare, instruire și pregătire a acestora. Pentru început s-ar putea pregăti capacități mici dar care să acopere atît misiunile civile cît și militare. În așa fel se va putea evalua disponibilitatea structurilor civile și militare de a se angaja în asigurarea securi-

tății europene. În paralel, o primă participare va oferi o imagine clară ce presupune participarea în PSAC în termeni reali și se va putea determina calea de parcurs pentru eficientizarea participării.

Nu este exclus că pe viitor Republica Moldova se va specializa mai mult pe instrumentele de management civil al crizelor, domeniu în care Uniunea Europeană are un potențial extraordinar, dar care totdeauna a avut dificultăți în recrutarea personalului. Ținând cont de această situație, Republica Moldova ar putea utiliza misiunile civile drept o primă fereastră de oportunitate. Pentru pregătirea în această direcție Republica Moldova poate beneficia de instrumentele puse la dispoziție de Parteneriatul pentru Pace al NATO. Sau, Republica Moldova ar trebui să-și identifice alți parteneri serioși care să ajute și ghideze Republica Moldova în pregătirea pentru participare dar și în timpul participării. O experiență asemănătoare este caracteristică statelor baltice, care au fost susținute intens de Suedia. Un asemenea stat interesat ar putea antrena, instrui și achita parțial costurile participării Republicii Moldova în careva misiuni ale Uniunii Europene. Misiunile civile includ misiuni polițienești, de asistență în reforma sectorului de securitate, misiuni de monitorizare, de control la frontieră, de protejare a drepturilor omului, de instruire, etc.

Pe de altă parte, Republica Moldova ar putea participa în misiuni militare sub egida Uniunii Europene. Un șir de alte state partenere ale Uniunii Europene dispun de o asemenea experiență, care poate aduce dividende politice importante. Nivelul de implicare depinde de pozițiile deschise de Uniunea Europeană pentru participare în misiuni, anunțate de Serviciul Acțiune Externă al Uniunii Europene, dar și de decizia luată de Președinte sau autoritățile de resort (ministere), care trebuie să fi e apoi aprobată de Parlament.

Legea Nr.1156 din 26.06.2000, cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii, impune un șir de restricții care pot limita eventuala participare. Spre exemplu, Legea prevede că Republica Moldova exclude participarea directă la operațiunile internaționale de impunere a păcii. De asemenea, sunt date reperele esențiale pentru adoptarea de către Republica Moldova a oricărei decizii în acest domeniu, și acestea includ: consimțământul părților aflate în conflict de a primi contingentul multinațional de pacificare; încheierea și intrarea în vigoare a unui acord de încetare a focului între părțile beligerante; finalizarea pregătirii multilaterale a Forțelor de menținere a păcii ale Republicii Moldova pentru misiunea de menținere a păcii, în conformitate cu caracterul acesteia. Probabil anumite amendamente vor fi oportune acestei legi, dat fiind faptul că tipurile de misiuni ale Uniunii Europene diferă de la caz la caz și nu poate fi vorba întotdeauna de existența unui acord de încetare a focului sau o solicitare oficială pentru implicarea Uniunii Europene [21].

Din punct de vedere logistic și tehnic, Republica Moldova trebuie să demonstreze capacitatea de planificare, subzistență, interoperabilitate și flexibilitate

te a forțelor armate pentru a fi compatibili cu participarea în PSAC. În mare parte reformele pe care Republica Moldova s-a angajat să le implementeze în cadrul Parteneriatului pentru Pace al NATO ar trebui să determine gradul de pregătire a țării de a transpune în practică politica de securitatea europeană. Dar, cunoscând progresele modeste în implementarea IPAP, rămîne prioritară reforma întregului sistem de securitate și apărare. Republica Moldova este pusă în situația de a-și transforma Forțele Armate pentru a răspunde eficient noilor provocări. În acest mod, considerăm că Forțele Armate trebuie să fie orientate spre participare internațională mai mult decât spre apărarea teritorială caracteristică secolului trecut. Importanța restructurării și eficientizării forțelor armate trebuie recunoscută drept prioritate pentru sectorul de apărare. Republica Moldova are nevoie de o armată mică, dar bine echipată și pregătită. În acest sens este necesară reducerea personalului angajat în Forțele Armate, adaptarea acestora la participare internațională, re-instruirea și re-echiparea trupelor.

În concluzie, menționăm deschiderea Republicii Moldova pentru a fi parte a Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene. Acest fapt este dat de vectorul integrării europene care dictează direcția reformelor interne, dar și conturează tendințele și atitudinile față de Uniunea Europeană și programele acesteia. În același timp, Tratatul de la Lisabona reiterează interesul Uniunii Europene de a dezvolta relații cu țările terțe pentru a promova soluții multilaterale la problemele comune. Pornind de la interesele naționale ale Republicii Moldova, precum și de la angajamentele pe care le impune procesul de integrare europeană, considerăm că participarea Republicii Moldova în cadrul programelor comunitare devine un lucru firesc.

Din punct de vedere al valorilor și principiilor democratice, alinierea Republicii Moldova la politicile europene este teoretic posibilă. Legislația Republicii Moldova dar și activitatea actorilor politici este orientată spre asigurarea păcii, securității și a drepturilor omului – principii fundamentale ale Uniunii Europene.

Anumite dificultăți pot fi întâlnite în pregătirea resurselor umane pentru operațiuni multinaționale internaționale. Chiar dacă practica pe care Republica Moldova a acumulat-o în cadrul operațiunilor sub egida ONU și OSCE este valoroasă și pentru Uniunea Europeană, resursele financiare disponibile pentru pregătirea și întreținerea militarilor moldoveni reprezintă o problemă. Odată cu asumarea angajamentului politic de participare în misiuni Uniunii Europene dar și NATO (eventual), Republica Moldova va trebuie să-și definească foarte clar prioritățile din cauza capacităților și resurselor militare / civile limitate. Din practica altor state, este extrem de dificil să contribui cu același tip de forțe la cîteva misiuni internaționale în același timp.

Participarea la PSAC oferă Republicii Moldova posibilitatea de a participa la eforturile comune ale statelor europene pentru asigurarea securității euro-

pene și celei internaționale. Această participare oferă inclusiv posibilitatea de a înainta inițiative și propuneri pentru agenda PSAC la nivelul Consiliului European (la nivel de șefi de stat sau șefi de guverne), Consiliului de Afaceri Generale și Afaceri Externe (la nivel de miniștri ai afacerilor externe), Consiliului miniștrilor de apărare sau Consiliului miniștrilor afacerilor interne. În acest mod participarea Republicii Moldova la PSAC oferă și o perspectivă mult mai largă pentru implicarea Uniunii Europene în soluționarea conflictului Transnistrean, pentru utilizarea instrumentelor disponibile sau în curs de dezvoltare, cum ar fi Serviciul European de Acțiuni Externe sau strategiile și politicile de management al crizelor.

Participarea Republicii Moldova la PSAC și la operațiunile Uniunii Europene cu contingente, experți civili și militari și punerea la dispoziție a potențialului existent și expertizei acumulate urmează să contribuie substanțial la creșterea autorității Republicii Moldova pe plan european și să stimuleze o susținere mai mare a eforturilor sale de integrare europeană.

Din punct de vedere militar, participarea la PSAC și la misiunile Uniunii Europene oferă posibilitatea consolidării capabilităților Forțelor Armate, modernizării, profesionalizării și menținerii unei capacități militare adecvate necesităților naționale. Totodată, participarea la misiunile Uniunii Europene va argumenta și justifica eforturile întreprinse până în prezent de creare, instruire și înzestrare a batalionului de menținere a păcii, care deocamdată, ca un organism integru, nu a participat la misiuni de menținere a păcii.

Bibliografie:

1. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.153 din 15.07.2011 pentru aprobarea Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova. // Monitorul Oficial nr.170-175
2. <http://www.mfa.gov.md/liberalizarea-regimului-vize> (vizitat la 23.11.2017)
3. Matusescu C. Constructia Europeana, Eolutia ideei de unitate europeana. - Targoviste, Editura Bibliotheca, 2007
4. Europa în mișcare, material realizat de Comisia Europeana, Directia Generala Comunicare, pe <http://www.europa.eu.int> (vizitat la 26.11.2017)
5. Draft Treaty Establishing a Constitution for Europe, Article III-193, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2003
6. Moldova și Uniunea Europeană în contextul Politicii Europene de Vecinătate; Realizarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană - Moldova (februarie 2005 - ianuarie 2008). / Asociația pentru Democrație Participativă ADEPT; EXPERT-GRUP. - Chișinău, Arc, 2008.
7. Acord de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre

- ale acestora, pe de altă parte din 27.06.2014. // Monitorul Oficial nr.185-199/442 din 18.07.2014
8. Strategia Europeană de Securitate. O Europă sigură într-o lume mai bună. // Secretariatul General al Consiliului. - Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2009, ISBN 978-92-824-2437-7
 9. Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova împreună cu Statele Membre au prezentat Guvernului Republicii Moldova Raportul Comun de Analiză, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/11922/delegatia-ue-republica-moldova-impreduna-cu-statele-membre-au-prezentat-guvernului-republicii_ro (vizitat la 27.11.2017)
 10. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr.153 din 15.07.2011 pentru aprobarea Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova. // Monitorul Oficial din 14.10.2011, nr.170-175
 11. Vasiloi R. Misiunea EUBAM – de la asistența la frontieră la cea de reintegrare a țării. – Chisinau, Institutul pentru Dezvoltare și Inițative Sociale (IDIS) „Viitorul”, iunie, 2017, p.25-32
 12. Cu privire la aprobarea proiectului de hotărîre a Parlamentului pentru aprobarea Strategiei naționale de apărare și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia în anii 2017-2021, http://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr18_109.pdf (vizitat la 27.11.2017)
 13. Cu privire la aprobarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2014-2016. Hotărîrea Guvernului nr. 641 din 30.07.2014. // Monitorul Oficial nr. 249-255 din 22.08.2014
 14. Solana J. A secure Europe in a better world, Thessaloniki European Council, June 20, 2003, <http://www.eu.int./oressdata/EN/reports/76255.pdf> (vizitat la 17.11.2017)
 15. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.736 din 13 septembrie 2017 Planul individual de acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2017-2019, http://www.mfa.gov.md/img/docs/2017-2019_ipap_ro.pdf (vizitat la 11.11.2017)
 16. Dispoziția Guvernului Republicii Moldova nr.80-d din 11 octombrie 2010 privind crearea Grupului de lucru pentru coordonarea procesului de colaborare cu Uniunea Europeană în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comune a Uniunii Europene. // Monitorul Oficial nr.202-205 din 15 octombrie 2010
 17. Vasiliu V. Republica Moldova nu mai este „elevul model”. Ce așteptări are Chișinăul de la Summitul Parteneriatului Estic, moldnova.eu/ro/republica-moldova-nu-mai-este-elevul-model-ce-asteptari-chisinaul-de-la-summitul-parteneriatului-estic-25105.html (vizitat la 18.11.2017)

18. Declarație comună a Summitului Parteneriatului Estic Bruxelles, 24 noiembrie 2017, eeas.europa.eu/delegations/moldova/36183/declara%C8%9Bie-comun%C4%83-summitului-parteneriatului-estic-bruxelles-24-noiembrie-2017_ro (vizitat la 18.11.2017)
19. Ciascai Gh. Impactul apariției Serviciului European de Acțiune Externă asupra rolului UE în gestionarea crizelor internaționale. // Sfera Politicii, nr.170, 2016, București, p.34-41
20. Popa V., Sarcinschi Al. Perspective în evoluția organizațiilor internaționale de securitate. - București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007, p.65-71
21. Legea nr.1156 din 26.06.2000 Cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii. // Monitorul Oficial nr.149-151 din 30.11.2000.

14.01.2018

PROFILUL SOCIO-DEMOGRAFIC AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA

Parascovia MUNTEANU

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice

Doctorandă

The article analyses the indicators related to disability ground found out as result of sociological research conducted by the author in 2017 year. The analysis of statistical data about persons with disabilities comparatively with general population was carried out; five types of disability have been established as result of quantitative research conducted on a sample of 1.108 persons with disabilities at nationwide and validated through qualitative research. The socio-demographic profile of the persons with disabilities emphasizes the valued roles and capacities of most discriminated part of the population and give the recommendations to the authorities and civil society to threat persons with disabilities with dignity and equity. The author highlighted the opportunities of using the socio-demographic profile of the persons with disabilities in policy paper development related to labor market and workforce.

În ultimii 10 ani, sub presiunea societății civile, Republica Moldova a început să dezvolte anumite politici sociale în vederea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități, însă datele statistice, analiza materialelor din mass media, unele cercetări indirecte denotă că, de fapt, aceste politici sunt implementate cu greu în practică din cauza neasigurării reformelor cu surse financiare necesare, lipsei surselor financiare în bugetele locale, nivelului redus de informare și conștientizare a problemei de către autoritățile publice centrale și locale, precum și de către instituțiile private.

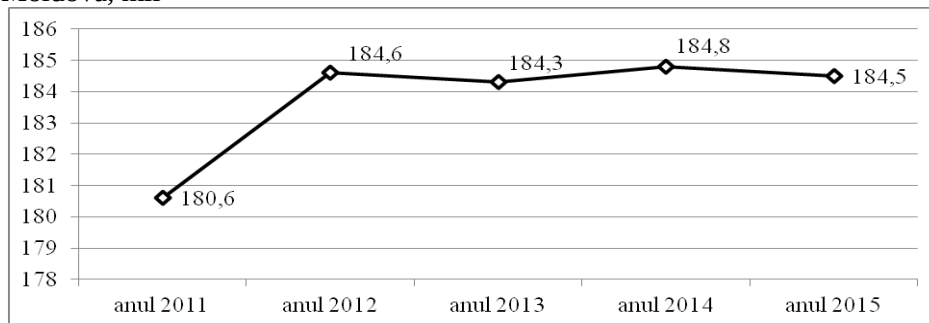
O barieră în acest sens constituie și faptul că aceste politici au fost și sunt dezvoltate în lipsa unor cercetări și analize competente și comprehensive a situației existente în domeniul dizabilității. Biroul național de statistică nu colectează cu regularitate și nu dispune de date statistice comprehensive privind profilul și calitatea vieții persoanelor cu dizabilități. Autoritățile centrale nu dispun de un mecanism comprehensiv și o metodologie de colectare a acestor date pe cale administrativă, și deci nu dispun deloc sau în foarte mică măsură de date actuale în domeniu, ceea ce de fapt face dificilă elaborarea unor prognoze și a unor politici sociale în domeniul dizabilității bazate pe evidență. Este important de menționat faptul că în ultimii 20 de ani nu a fost efectuată nici o cercetare sociologică comprehensivă în acest domeniu în Republica Moldova și deci nu dispunem de careva date pentru a analiza în dinamică situația persoanelor cu dizabilități. Pro-

filul socio-demografic al persoanelor cu dizabilități descris în această lucrare a fost realizat în baza rezultatelor cercetării sociologice realizată în anul 2017 care a inclus analiza datelor cantitative colectate pe un eșantion de 1.108 persoane și analiza calitativă a documentelor de politici, datelor statistice și rapoartelor din domeniu și analiza discuțiilor focus grup și a interviurilor cu experți din domeniu, persoane cu dizabilități și prestatori de servicii [4]. Materialul informativ din acest articol, poate servi drept suport și bază de date inițiale atât pentru alți cercetători în domeniu, cât și pentru autorități și organizațiile societății civile în procesul de dezvoltare a politicilor de incluziune socială și de monitorizare a implementării Convenției ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități.

Conform datelor Biroului național de statistică, numărul estimat al persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova la 1 ianuarie 2015 era de 184,5 mii persoane, inclusiv 12,9 mii copii cu vârsta de 0-17 ani. Persoanele cu dizabilități constituie aproximativ 5% din populația țării. Copiii cu dizabilități constituie aproximativ 2% din numărul total al copiilor din Republica Moldova [5].

Analiza în dinamică a numărului persoanelor cu dizabilități pentru perioada 2011-2015 denotă o sporire a numărului persoanelor cu dizabilități în anul 2012 comparativ cu anul 2011 cu aproximativ 2%, după care urmează o anumiță stabilizare cu o fluctuație de ± 0.2 .

Figura 1. Dinamica numărului persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova, mii

În anul 2015, în Republica Moldova erau 519 persoane cu dizabilități la 10 mii de locuitori. Analiza în dinamică a numărului persoanelor cu dizabilități pentru perioada 2011-2015 denotă o sporire în mediu cu 4.6 persoane a numărului persoanelor cu dizabilități la 10 mii de locuitori.

Figura 2. Dinamica numărului persoanelor cu dizabilități la 10 mii de locuitori

Conform Raportului cu privire la situația persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova elaborat de Biroul național de Statistică, aproape fiecare a șaptea persoană cu dizabilitate se încadrează în categoria celor cu dizabilitate severă. Cu referință la copii, la 1 ianuarie 2015 erau 188 copii cu dizabilități la 10 mii copii cu vârsta de 0-17 ani [5]. Estimările de mai sus privind numărul persoanelor cu dizabilități la 10.000 de locuitori pentru anul 2014 se bazează pe un număr estimativ al populației de 3.557.664 (conform datelor Biroului național de statistică). Însă, dacă reieșim din numărul populației conform datelor Recensământului din anul 2014, potrivit căruia numărul estimativ al populației este de 2.998.235 persoane, atunci vom avea estimativ 617 persoane cu dizabilități la 10 mii de locuitori. Acest fapt denotă o sporire considerabilă, cu aproximativ 18% a ponderii persoanelor cu dizabilități în numărul populației generale [7].

Analiza în dinamică a numărului **cazurilor noi de dizabilitate** denotă o scădere a numărului de cazuri noi de la 12.7 mii în anul 2011 la 11.2 mii în anul 2015 [5]. În medie la 10 mii locuitori în vârstă de 18 ani și peste au revenit 39 persoane cu dizabilitate primară în anul 2015, comparativ cu 45 persoane la 10 mii locuitori în anul 2011. Scăderea cazurilor noi de dizabilitate se datorează reducerii numărului populației o dată cu migrația, precum și reformei efectuate în domeniul determinării dizabilității în anii 2013-2014.

Figura 3. Numărul de cazuri de dizabilitate, mii

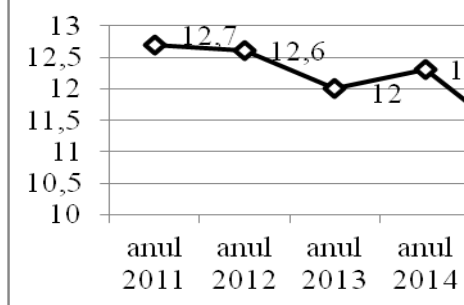
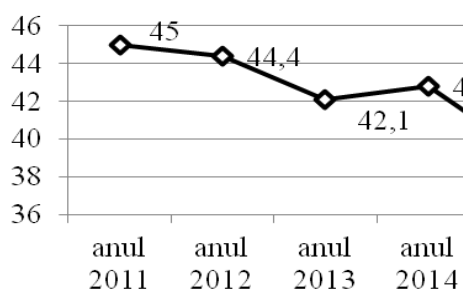

Figura 4. Numărul de cazuri noi de dizabilitate la 10 mii populație

În structura persoanelor cu dizabilitate primară predomină bărbații, care constituie 62%, persoanele din mediul rural (peste 60%) și persoanele cu vârsta de peste 50 de ani. Marea majoritate a persoanelor cu dizabilitate primară (94%) sunt în vârstă aptă de muncă. Fiecare a doua persoană cu dizabilitate primară are dizabilitate accentuată, iar fiecare a treia - dizabilitate medie. 15% din persoanele cu dizabilitate primară au fost diagnosticați în anul 2015 cu dizabilitate severă. Primele trei cauze ale dizabilității primare sunt: tumorile (20%), bolile aparatului circulator (19%) și bolile sistemului ostio-articular, ale mușchilor și țesutului conjunctiv (11%). În cazul persoanelor tinere, în vârstă de până la 29 de ani, primele trei cauze ale dizabilității primare sunt tulburările mintale și de comportament (18%), tumorile (14%) și traumatismele (13%).

Analizând *profilul persoanelor cu dizabilități în funcție de sexe și mediu*, conform datelor analizate de Biroului național de statistică, bărbații constituie 52% din totalul persoanelor cu dizabilități, iar femeile - 48%. În funcție de mediul de reședință, 62% din persoanele cu dizabilități locuiesc în mediul rural și 38% - în mediul urban.

Figura 5. Distribuția persoanelor cu dizabilități în funcție de sexe, %

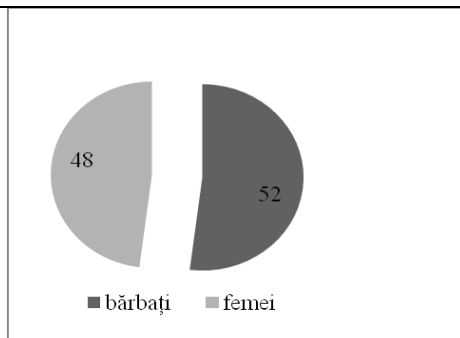
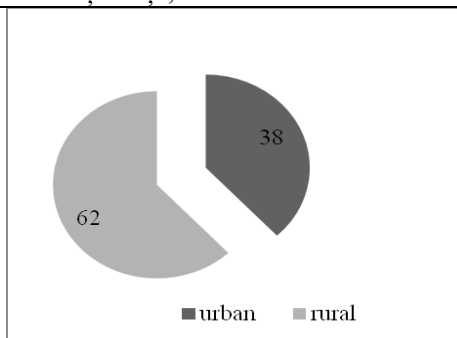

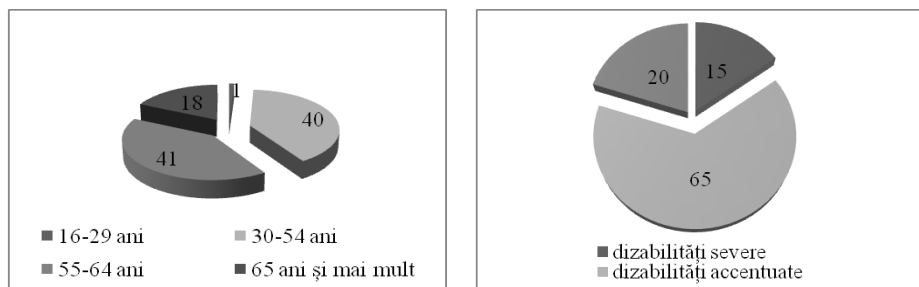
Figura 6. Distribuția persoanelor cu dizabilități în funcție de mediul de reședință, %

În funcție de vârstă persoanele cu dizabilități se distribuie în felul următor: 16-29 ani – 1%, 30-54 ani – 40%, 55-64 ani – 41%, 65 ani și mai mulți - 18%. În dependență de gradul de dizabilitate, 15% din persoanele cu dizabilități au dizabilități severe, 65% - dizabilități accentuate și 20% - dizabilități medii.

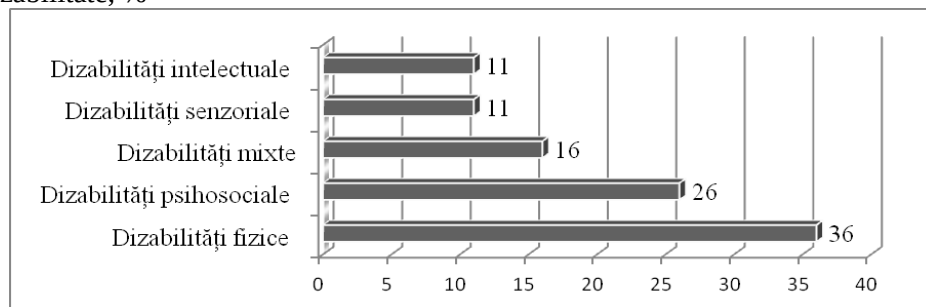
Figura 7. Distribuția persoanelor cu dizabilități în funcție de vârstă, %

Figura 8. Distribuția persoanelor cu dizabilități în funcție de gradul de dizabilitate, %

Biroul național de statistică nu oferă date cu privire la persoanele cu dizabilități în funcție de tipul de dizabilitate, ceea ce creează impedimente autorităților publice și profesioniștilor în domeniu în procesul de dezvoltare al politicilor publice și de planificare bugetară. În baza cercetării sociologice efectuate de către noi în anul 2017, din 1.108 persoane cu dizabilități care au constituit eșantionul cercetării, au fost identificate **cinci tipuri de dizabilitate** în baza selectării tipului său de dizabilitate de către fiecare respondent [4].

Figura 9. Distribuția persoanelor cu dizabilități, în funcție de tipul de dizabilitate, %

Această distribuție a persoanelor cu dizabilități din Moldova în **funcție de tipul de dizabilitate** efectuată în baza eșantionului de 1.108 persoane, poate fi raportată la situația generală pe țară și o putem recomanda autorităților pentru a fi utilizată la nivel național. Menționăm că datele cercetării cu privire la distribuția persoanelor cu dizabilități în funcție de tipul de dizabilitate au fost verificate și validate către autori prin prisma analizei cauzelor care au determinat apariția dizabilității la persoanele care s-au adresat în anul 2015 la *Consiliul național de determinare a dizabilității și capacității de muncă*. Conform datelor Raportului de protecție socială a persoanelor cu dizabilități pentru anul 2015, primele trei cauze ale dizabilității primare sunt: tumorile (20%), bolile aparatului circulator (19%) și bolile sistemului ostio-articular, ale mușchilor și țesutului conjunctiv (11%). În cazul persoanelor tinere, în vârstă de până la 29 de ani, pri-

mele trei cauze ale dizabilități primare sunt tulburările mintale și de comportament (18%), tumorile (14%) și traumatismele (13%) [5].

Potrivit rezultatelor analizei cauzelor determinării dizabilității, am constatat că cele mai multe cauze (bolile aparatului circulator, bolile sistemului ostio-articular ale mușchilor și țesutului conjunctiv) în majoritatea cazurilor afectează funcțiile aparatului locomotor care are efecte asupra mobilității persoanelor, astfel fiind validate datele cercetării, potrivit cărora anume **dizabilitatea fizică (36%) este cea mai dominantă** din toate tipurile de dizabilitate.

Al doilea tip de dizabilitate, după pondere menționat persoane participante la cercetare, este **dizabilitatea psihosocială (26%)**, care a fost indicată de persoanele cu probleme de sănătate mentală și de comportament și persoanele care au obținut un grad de dizabilitate în rezultatul unei boli somatice. Analiza cauzelor determinării dizabilității primare vine să valideze și aceste date, deoarece prima cauză de determinare a dizabilității o constituie tumorile, iar în cazul persoanelor tinere, în vârstă pe până la 29 de ani una din primele cauze ale dizabilității primare o constituie tulburările mintale și de comportament.

Al treilea tip de dizabilitate conturat în rezultatul cercetării, îl constituie **dizabilitatea mixtă** care a fost menționat de către **16%** din totalul respondenților. Analiza cauzelor dizabilității primare ne permite să conchidem că acest tip de dizabilitate a fost menționat de persoanele, dizabilitatea cărora a fost cauzată de diverse tumori și boli ale aparatului circulator, care au avut un impact atât asupra mobilității persoanei, cât și asupra psihicului care afectează fie sănătatea mintală, fie intelectul persoanei, sau unele funcții senzoriale. În această categorie de persoane se includ persoanele care au două sau mai multe tipuri de dizabilitate. De exemplu, dizabilități locomotorii și intelectuale sau intelectuale și de vedere, psihosociale și locomotorii, etc.

Al patrulea tip de dizabilitate, după pondere, a fost determinată a fi **dizabilitatea senzorială (11%)**. Acest tip de dizabilitate a fost menționat de către persoanele cu dizabilități de vedere (9%) și de auz (2%). Aceste date au fost comparate cu datelor deținute de organizațiile de profil potrivit cărora persoanele cu dizabilități senzoriale constituie o pondere de circa 8% din numărul total al persoanelor cu dizabilități, aici fiind reprezentate numai persoanele care dețin un certificat de dizabilitate, în realitate însă, persoanele cu dizabilități senzoriale ar constitui un grup mai mare. Astfel, potrivit datelor oferite de Societatea Orbilor din Moldova, numărul persoanele cu dizabilități de vedere ar fi aproximativ de 9 mii de persoane (5%), iar potrivit Societății Surzilor din Moldova numărul persoanelor cu deficiențe de auz ar fi de circa 5 mii de persoane sau circa 3% din numărul total al persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova. Bazându-ne pe aceste date oficiale, putem considera validate și datele cu privire la ponderea persoanelor cu dizabilități senzoriale în Moldova.

Al cincilea tip de dizabilitate conturat în rezultatul cercetării sociologice este **dizabilitatea intelectuală care a fost menționată de circa 11%** dintre respondenți. Această categorie de persoane cu dizabilități includ preponderent: persoanele cu sindromul Down, persoane care întâmpină dificultăți majore de învățare și înțelegere, datorate unei dezvoltări incomplete a inteligenței sau persoane care manifestă întârzieri în dezvoltarea cognitivă. Datele obținute în rezultatul cercetării au fost comparate cu: (a) datele statistice privind numărul de copii cu cerințe educaționale speciale care în anul 2016 era de circa 11.426, dintre care circa 80% prezintă deficiențe de dezvoltare intelectuală sau circa 7% din numărul total de persoane cu dizabilități din țară, (b) cu datele persoanelor adulte cu dizabilități intelectuale plasate în instituțiile rezidențiale care reprezintă circa 1% din numărul total de persoane cu dizabilități din țară. În plus, am ținut cont și de existența unui număr de persoane adulte absolvente ale instituțiilor speciale de învățământ și persoanele adulte cu deficiențe intelectuale care nu au fost integrate niciodată în instituțiile de învățământ sub nici o formă și nici nu au fost instituționalizate în instituțiile rezidențiale de profil, dar locuiesc împreună cu familiile lor sau independent în comunitate. Date oficiale despre acest număr nu sunt, însă în baza interviurilor cu experții din domeniu social această categorie de persoane există, solicită servicii și protecție din partea statului, iar majoritatea din ei dispun și de certificat de dizabilitate. Drept rezultat al acestei analize, putem să considerăm datele obținute în rezultatul cercetării, care arată că 11% din populația cu dizabilitate s-ar încadra în tipul de dizabilitate intelectuală, cele mai veridice date de referință pentru determinarea ponderii persoanelor cu dizabilitate intelectuală, în funcție de tipul de dizabilitate.

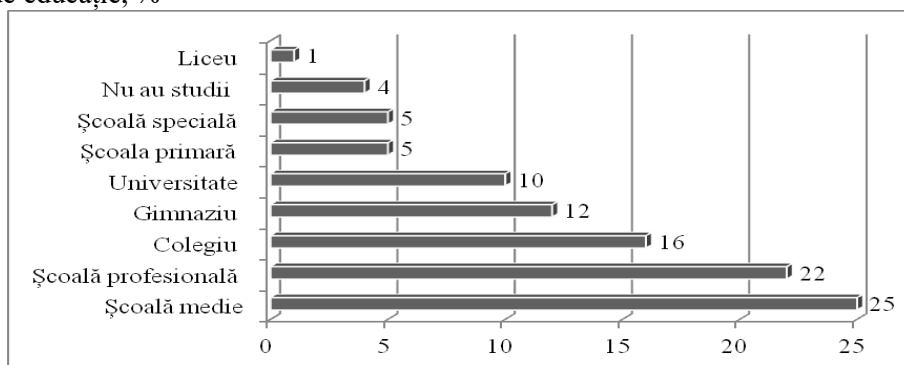
Totodată, este foarte important de menționat că tipologia identificată în rezultatul cercetării este în conformitate cu Clasificația Internațională a Funcționalității, Dizabilității și Sănătății (CIF), potrivit căreia în procesul de determinare a tipului de dizabilitate este necesar să se ia în considerare: (a) funcțiile organismului, (b) structura corpului, (c) limitele în realizarea activităților și în asigurarea participării și (d) factorii de mediu [1]. Până în prezent, nu există un consens la nivel internațional sau european cu privire la tipurile de dizabilitate, însă organizațiile internaționale care promovează drepturile și interesele persoanelor cu dizabilități au adoptat și recomandat țărilor diverse acte internaționale care au la baza protecția persoanelor cu dizabilități în funcție de tipul de dizabilitate, de exemplu: "Tratatul de la Marrakesh" care facilitează accesul la operele publicate al **persoanelor nevăzătoare, cu deficiențe de vedere** sau cu alte **dificultăți de citire** a materialelor imprimate, "Declarația de la Helsinki privind **sănătatea mintală**", "Declarația europeană cu privire la sănătatea copiilor și tinerilor cu **dizabilități intelectuale** și a familiilor lor", "Declarația cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități de vedere și de auz" ș.a. Republica Moldova a semnat toate aceste declarații internaționale ale Organizației Națiunilor Unite,

asumându-și responsabilitatea de a crea condiții și servicii de suport anumitor grupuri de persoane cu dizabilități pentru a-și realiza drepturile. La baza semnării declarațiilor, autoritățile publice din Moldova s-au ghidat mai mult de recomandărilor experților internaționali din domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, și mai puțin de datele statistice cu privire la distribuirea persoanelor cu dizabilități în funcție de tipul de dizabilitate și argumentele raționale bazate pe nevoile persoanelor cu diferite tipuri de dizabilitate. În majoritatea cazurilor, unde autoritățile au nevoie de date dezagregate în funcție de tipul de dizabilitate, utilizează, datele deținute de organizațiile societății civile de profil (Societatea Orbilor din Moldova, Asociația Surzilor, etc.) fără a avea la bază vreo cercetare la nivel național.

Din aceste considerente, considerăm ca datele cu privire la distribuirea persoanelor cu dizabilități în funcție de tipul de dizabilitate, obținute în rezultatul cercetării în baza eșantionului de 1.108 persoane, să fie considerată o sursă oficială la care pot face referință atât autoritățile publice, cât și organizațiile societății civile în procesul de promovare, implementare și monitorizare a politicilor sectoriale în domeniul incluziunii persoanelor cu dizabilități, până va apărea o claritate cu colectarea și prelucrarea datelor statistice a persoanelor cu dizabilități în funcție de mai mulți indicatori în corespundere cu prevederile Convenției ONU cu privire la protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Caracteristica persoanelor cu dizabilități în funcție de **nivelul de educație**, de asemenea poate fi descrisă în baza rezultatelor cercetării care pot fi raportate la întreg grupul persoanelor cu dizabilități din Moldova, deoarece alte date oficiale nu există în acest sens.

Figura 10. Distribuția persoanelor cu dizabilități, în funcție de nivelul de educație, %

Rezultatele cercetării arată că fiecare a patra persoană cu dizabilitate a absolvit o școală medie, 22% au absolvit o școală profesională, 16% - au absolvit

un colegiu, 12% - dispun de studii gimnaziale, iar 10% dintre persoanele cu dizabilități - au studii superioare. Câte 5% din persoanele cu dizabilități au urmat o școală specială sau o școală primară, numai 1% dintre persoanele cu dizabilități au absolvit liceul, iar 4% nu au urmat nici o instituție de învățământ. Persoanele care nu au beneficiat deloc de studii sau au frecventat numai școala primară sunt preponderent persoane cu dizabilități intelectuale, psihosociale și dizabilități senzoriale. Aceste date sunt confirmate și de rezultatele cercetării "Fenomenul discriminării în Moldova: percepțiile populației" [2] potrivit căruia instituțiile de învățământ reprezintă unul din contextele în care persoanele cu dizabilități mintale și senzoriale sunt cel mai frecvent discriminate (58,3%).

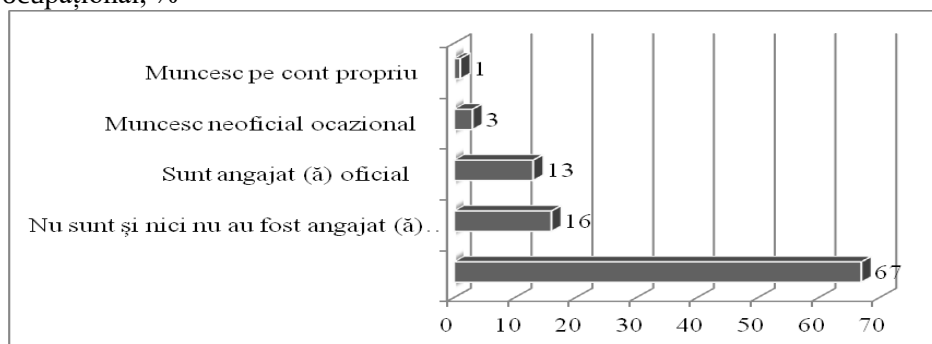
Dintre persoanele care au urmat cel puțin una din instituțiile de învățământ, circa 56% sunt femeii și 44% sunt bărbați. În baza acestor date putem menționa că ponderea femeile cu dizabilități care au absolvit cel puțin o instituție de învățământ este mai mare decât ponderea bărbaților. În funcție de mediul de reședință, 61% dintre persoanele cu dizabilități care au beneficiat de servicii educaționale sunt din mediul rural și 39% din mediul urban. Altfel spus, accesul la instituțiile de învățământ primar și general secundar este mai mare în rândul populației cu dizabilități din mediul rural, comparativ cu accesul în mediul urban. Altfel spus, incluziunea educațională a persoanelor cu dizabilități este mai ușor de realizat în instituțiile de învățământ din mediul rural, comparativ cu mediul urban, unde rezistența față de procesul de educația incluzivă este mai mare. Această constatare este validată și de rezultatele studiului sociologic "Incluziunea elevilor cu CES în școlile din comunitate" realizat de către Asociația ONG-urilor active în domeniul protecției sociale a familiei și copilului" [3]. Potrivit rezultatelor studiului, părinții copiilor din mediul rural manifestă mai multă toleranță și acceptare față de incluziunea școlară a copiilor cu dizabilități, decât cei din mediul urban. Astfel, părinții din mediul rural cred că *copiii acceptă necondiționat incluziunea în școală a copiilor cu dizabilități, pe când părinții copiilor tipici din mediul urban mai curând sunt de părerea că copiii lor acceptă să învețe într-o clasă cu copiii cu dizabilități fiindcă "nu au de ales"*.

Cercetarea a scos în evidență, că incluziunea persoanelor cu dizabilități în învățământul primar și secundar general nu depinde de venitul familiei din care provine persoana, deoarece 95% dintre respondenții care dispun de studii primare și secundar generale au declarat că familiile lor dispun de venituri mici. Accesul la educație este condiționat în mare parte de politicile educaționale generale promovate atât la nivel național, cât și la nivel local. Important este de menționat faptul că veniturile și mediul de reședință al persoanelor cu dizabilități influențează oportunitățile de continuare a studiilor după absolvirea învățământului gimnazial sau liceal. Potrivit rezultatelor cercetării, persoanele cu dizabilități din **mediul rural** pledează preponderent pentru continuarea studiilor în **învățământul profesional**, iar persoanele cu dizabilități din **mediul urban** pledează

preponderent pentru continuarea *studiilor în colegii și universități*. Acest fapt se explică prin accesul mai mare al persoanelor cu dizabilități din mediul urban cu privire la oportunitățile de continuare a studiilor și de angajare, comparativ cu oportunitățile persoanelor cu dizabilități din mediul rural.

Nivelul de educație al persoanelor cu dizabilități și oportunitățile de accesare a serviciilor educaționale depind în mare măsură și de **gradul de severitate al dizabilității și tipul de dizabilitate**. Astfel, **78% dintre persoanele** care au urmat cel puțin o instituție de învățământ absolvită, au un grad mediu sau accentuat de dizabilitate, iar **22% au grad sever de dizabilitate**. Accesul redus al persoanelor cu dizabilități severe la instituțiile de învățământ se explică prin lipsa de infrastructură adaptată la nevoile individuale ale persoanelor cu dizabilități locomotorii, lipsa tehnologiilor avansate de predare pentru persoanele cu dizabilități senzoriale și lipsa serviciilor educaționale de suport pentru adaptarea și accesibilizarea materialelor didactice pentru persoanele cu dizabilități intelectuale și psihosociale.

Figura 11. Distribuirea persoanelor cu dizabilități, în funcție de statutul ocupațional, %

On funcție de **statutul ocupațional**, potrivit rezultatelor cercetării, circa 67% dintre respondenții implicați în cercetare, au menționat că la moment nu sunt angajați, dar anterior au fost, 16% dintre persoanele chestionate au declarat că nu sunt angajați și nici nu au fost vreodată, 13% reprezintă persoanele angajate oficial, 3% - persoanele care muncesc neoficial și 1% constituie persoanele cu dizabilități care muncesc pe cont propriu. Cauza principală a neangajării persoanelor o constituie dizabilitatea și nivelul scăzut de educație al persoanelor cu dizabilități. Conform estimărilor studiului selectiv în gospodării, datele cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice, denotă că 46,7% din persoanele cu dizabilitate în vârstă de 15 ani și peste sânt ocupate în câmpul muncii, comparativ cu 67,4% în cazul persoanelor fără dizabilitate. Nivelul de ocupare al persoanelor cu dizabilități este determinat de gradul de severitate al dizabilității, astfel încât

în cazul persoanelor cu dizabilitate medie sunt ocupate 66,5%, persoanele cu dizabilitate accentuată în proporție de 50,5%, iar cele cu dizabilitate severă - 14,7%. După **statutul ocupațional**, preponderent persoanele cu dizabilități sunt angajate pe cont propriu în agricultură (67,6%), preponderent fiind cazul persoanelor din mediul rural (76,9%). Totodată, persoanele cu dizabilități din mediul urban în proporție de 72,3% din total persoane ocupate sunt salariați. În structura persoanelor cu dizabilități cu **statut de salariat** în proporție de 26 la sută în activează în industrie, 26 la sută în administrație publică, învățământ, artă și activități de recreere, 19 la sută în domeniul sănătate și asistență socială, 8 la sută în alte activități, 7 la sută agricultură, silvicultură și pescuit [5].

Concluzii și recomandări

Analiza datelor statistice cu privire la numărul persoanelor cu dizabilități, comparativ cu numărul populației generale estimate în rezultatul Recensământului din 2014, denotă o creștere a ponderii persoanelor cu dizabilități. Această creștere se datorează reducerii numărului populației generale cauzată de scăderea natalității și creșterea fluxului migrației. În rezultatul scăderii numărului populației generale, s-a redus și numărul de cazuri noi de determinare a dizabilității primare. Dizabilitatea este determinată mai mult la bărbați, decât la femei. Bărbații cu dizabilități constituie o pondere de 52%, iar femeile – 48%, comparativ cu structura pe sexe a populației generale unde situația este inversă: femeile constituie o pondere de 52%, iar bărbații – 48% [7]. Dizabilitatea este determinată mai mult la persoanele din mediul rural, decât la persoanele din mediul urban. Ponderea persoanelor cu dizabilități din mediul rural este de 62%, iar a celor din mediul rural urban de 48%. Comparativ cu structura populației generale în funcție de mediu nu există diferențe [5]. În funcție de tipul de dizabilitate, persoanele cu dizabilități pot fi distribuite în **cinci grupuri: persoane cu dizabilități fizice sau locomotorii, persoane cu dizabilități psihosociale, persoane cu dizabilități mixte, persoane cu dizabilități intelectuale și persoane cu dizabilități senzoriale**. În funcție de nivelul de educație, menționăm că gradul de înrolare în sistemul educațional general obligatoriu, în cazul persoanele cu dizabilități este de 96%, comparativ cu populația generală unde gradul de înrolare în sistemul educațional în învățământul obligatoriu este de 99% [7].

Reieșind din aceste caracteristici socio-demografice, **recomandăm autorităților publice și organizațiile societății civile** care lucrează în domeniul incluziunii persoanelor cu dizabilități să utilizeze profilul persoanelor cu dizabilități descris în această lucrare în determinarea oportunităților de incluziune și dezvoltarea politicilor orientate pe evidență. Acest profil socio-demografic a fost elaborat în baza datelor cercetării sociologice realizată la nivel național, fiind unica sursă validată din punct de vedere metodologic și științific și în baza datelor oficiale statistice oferite de Biroul național de statistică.

Determinarea caracteristicilor socio-demografice ale persoanelor cu dizabilități constituie o sursă importantă în dezvoltarea politicilor de ocupare. Odată cu scăderea numărului populației generale, scade și populația cu vârstă aptă de muncă (de la 66,6% în anul 2004 la 65,4% în anul 2014) [7]. În aceste condiții, trebuie valorificat potențialul uman în rândul persoanelor cu dizabilități cu vârstă aptă de muncă (16-64 ani) care constituie o pondere de circa 80%. În funcție de gradul de severitate al dizabilității, numai 15% dintre persoanele cu dizabilități au o dizabilitate severă și capacitatea lor de muncă poate fi nesemnificativă sau deloc, pe când în cazul a 65% dintre persoanele cu dizabilități care au o dizabilitate accentuată și în cazul a 20% de persoane cu dizabilitate medie. Cu atât mai mult că 78% dintre persoanele cu dizabilități accentuate sau medii au absolvit cel puțin o instituție de învățământ. Iar din ei, fiecare a patra persoană - o școală profesională, ceea ce constituie un avantaj pentru piața muncii unde sunt probleme majore cu lipsa resurselor umane sau fluctuația mare a angajaților. În plus, circa 67% dintre respondenții implicați în cercetare, au menționat că la moment nu sunt angajați, dar anterior au fost. Majoritatea dintre ei și-au stopat activitatea de muncă din cauza dizabilității, deoarece nu au avut suportul necesar pentru adaptarea locului de muncă, au părăsit locul de muncă pentru a putea beneficia de prestații sociale, deși păstrarea locului de muncă nu afecta în nici un mod dreptul persoanei de a beneficia de prestații sociale pentru dizabilitate sau au fost concediați de către angajatori pe criteriul de dizabilitate, ș.a.

În acest sens, **recomandăm autorităților și populației generale** să perceapă și să trateze persoanele cu dizabilități ca potențial uman care poate contribui cu forță de muncă în diverse domenii, în condițiile în care Republica Moldova se confruntă cu probleme de îmbătrânire a populației și de scădere considerabilă a forței de muncă. În prezent persoanele cu dizabilități sunt percepute și tratate atât de autorități, cât și de populația generală mai mult în calitate de beneficiari ai sistemului de protecție socială, consumatori de resurse publice, decât contribuabili prin taxe, potențial uman și participare la consolidarea societății incluzive.

Bibliografie:

1. Clasificația Internațională a Funcționalității, Dizabilității și Sănătății (CIF), http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42407/5/9241545429_rum.pdf (perioada accesării Iulie–Septembrie 2017)
2. Malcoci L. Studiu sociologic „Fenomenul discriminării în Republica Moldova: percepția cetățeanului” realizat la solicitarea Institutului de Politici Publice, Chișinău 2014, http://ipp.md/public/files/Evenimente/Sondaj_nediscriminare_pentru_prezentare.pdf (accesat la 21.12.2017)

3. Malcoci L., Chistruga-Sinchevici I. Studiu sociologic "Incluziunea elevilor cu CES în școlile din comunitate" realizat la solicitarea Alianței ONG-lor din domeniul protecției copilului și familiei. - Chișinău, 2015
4. Malcoci L., Munteanu P. Studiu sociologic "Incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova" realizat cu susținerea financiară a Fundației Soros Moldova. - Chișinău, 2017
5. Raportul "Situația persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova", <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4976> (accesat 2016-2017)
6. Raportul Raportorului Special privind drepturile persoanelor cu dizabilități. – Chisinau, Ianuarie 2016.
7. Recensământul populației și al locuințelor 2014 disponibil pe: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=479&> (accesat în Ianuarie 2018)

14.01.2018

RĂZBOIUL INFORMAȚIONAL, PROPAGANDA, FAKE-NEWS: CONTROLUL ASUPRA PERCEPȚIEI PUBLICE³

Aurelia PERU-BALAN

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării
Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar

Vitalina BAHNEANU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea
Limbi și Literaturi Străine
Doctor în filologie, conferențiar universitar

Ce qui intéresse et motive les auteurs dans cette recherche, c'est le phénomène très présent et actuel - la communication stratégique. Le concept de communication stratégique est plus large et comprend plusieurs autres concepts dans le domaine de la communication – la guerre informationnelle, les relations publiques, la diplomatie publique, la propagande, PSYOPS.

Dans le contexte de la confrontation entre l'Occident et l'Orient, entre la Fédération Russe, d'une part, et les États-Unis, l'Union européenne, d'autre part, le problème de la sécurisation de l'espace européen de l'information et l'espace national d'information est devenue une priorité dans les politiques des Chancelleries Européenne, mais aussi du Parlement de Chisinau.

Le concept de sécurité de l'information a été introduit pour la première fois dans le Code de la radiodiffusion en décembre 2017. Le Code permet également la transmission des programmes avec un contenu informatif, l'information analytique, militaire et politique réalisés dans les États membres de l'UE, les États-Unis; au Canada, ainsi que dans les États qui ont ratifié la Convention européenne sur la télévision transfrontière.

Cuvinte-cheie: *comunicare strategică, război hibrid, război informațional, propagandă, PSYOPS, securitate informațională.*

Introducere

Propaganda și războiul informațional au devenit astăzi, în contextul confruntărilor geopolitice și al partajării sferelor de influență pe diferite meridiane ale globului, cea mai eficientă armă politică. În era modernă, războaiele nu se mai poartă și câștigă pe frontul clasic de luptă, în plan fizic, ci pe planul informațional, pe planul inteligenței și al psihicului uman.

³ Recenzent - **Victor JUC**, doctor habilitat în științe politice, profesor-cercetător

Propaganda rusă a ajuns a fi un subiect inclus pe agenda statelor europene. Atât instituțiile europene, liderii europeni, dar și SUA, au recunoscut public impactul dezinformării și fake-news-ului cu care operează Rusia. După ce staf-ul democrațiilor americani a învinuit Rusia de amestec în alegerile din SUA, se fac auzite acuzații privind influența propagandei ruse în Brexit, dar și în promovarea separatismului catalan. Propaganda a devenit un fenomen important al sistemului internațional actual și, după cum afirmă unii cercetători, există premise necesare evoluției și dezvoltării acestui fenomen.

Propagandă, război hibrid, război informațional, război mediatic – un set de concepte utilizate intens de politologi, politicieni, analiști, ziariști, pe care ne propunem să le abordăm distinct în studiul de mai jos.

Război hibrid vs război informațional

În anul 2014 am fost martorii apariției unei noi sintagme - „război hibrid, pe care unii cercetători o consideră o nouă formă de propagandă [4, p.62].

Războiul hibrid sau „non-liniar” este, potrivit profesorului Mark Galeott [9], un război postmodern, nedeclarat niciodată în mod oficial, dar purtat în permanență cu mijloace militare și non-militare, de la operațiuni sub acoperire la atacuri cibernetice și chiar până la operațiuni masive de lobby. Și, desigur, vaste ofensive propagandistice îndreptate împotriva Vestului democratic.

Evenimentele din Ucraina, începând din martie 2014 și până în martie 2015, au fost numite „război hibrid”. În primul rând, ne referim la dominația informațională a Rusiei în timpul operației de anexare a peninsulei Crimeea în 2014. În afară de faptul că atunci Rusia a obținut controlul asupra mijloacelor de informare scrise și de televiziune, a controlat cu succes și telecomunicațiile, inclusiv pe cele din internet, izolând astfel Crimeea de fluxurile informaționale din exterior. Rezultatul a fost un anumit grad de control asupra percepției publice în Crimeea care, ulterior, a ajutat la legitimarea anexării peninsulei.

O primă caracteristică a *războiului hibrid* este lipsa declarațiilor formale de război dintre state, ceea ce oferă avantajul oricăror manevre diplomatice și politice. Spre deosebire de alte forme de război, în cel hibrid componenta economică (sanțiuni, embargouri, fluctuația dirijată de prețuri, jocurile pieței libere) este foarte importantă. În cadrul războiului hibrid este masiv utilizată propaganda, ce însoțește orice formă de conflict și folosește mesaje religioase (ortodoxie vs. catolicism) și naționaliste, și nu ideologice. Războiul propagandistic lansat de Rusia (prin extinderea rolului ”televiziunii de știri” a Kremlinului și prin lansarea unui serviciu de radio și de website-uri de știri Sputnik) este parte a unui război hibrid împotriva Occidentului [4, p.60]. O componentă a războiului hibrid o constituie războiul informațional.

Războiul informațional

Războiul informațional (electronic, cibernetic) se referă la impunerea voinței politice prin crearea unui sistem informațional impenetrabil, activ, ofensiv și în măsură să asigure dominanța informațională continuă, asigurarea validității informațiilor, folosirea propagandei și a dezinformării pentru a demoraliza sau manipula inamicul și publicul, subminarea calității informațiilor părții adverse și contracararea culegerii informațiilor de către aceasta [10].

Războiul informațional, așa cum îl definește Iu.Chifu, reprezintă crearea de realități alternative prin pervertirea adevărului pe baza datelor, faptelor și argumentelor concrete și răstălmăcirea lui prin utilizarea unei combinații de fapte, silogisme, sofisme, propagandă, interpretare forțată și o multitudine de minciuni. Realitatea alternativă pervertește percepția unei populații vizate, într-o combinație de operațiuni psihologice - **psyops**, alături de dezinformare și propagandă, utilizând convingeri fundamentale, sentimente și imagini cu impact, cu scopul de a duce publicul țintă spre o percepție pre-definită.

Psyops-ul reprezintă operațiuni psihologice elaborate [10]. În contextul *psyops*, contează informația răspândită, dar mai ales efectul creat de informație în publicul țintă, respectiv nașterea și crearea sau accentuarea fricilor, crearea emoțiilor colective, pregătirea publicului pentru a reacționa la viitoare evenimente într-o formulă dirijată, pregătită anterior. Ținta – subconștientul.

Definiția americană a PSYOP: „operații planificate pentru transmiterea de informații și date selectate spre audiențe străine, pentru a influența emoțiile, motivațiile, raționamentele obiective și, în ultimă instanță, comportamentele guvernelor, organizațiilor, grupurilor și indivizilor străini”. Operațiile psihologice – PSYOPS – continuă să dețină locul de frunte în panopia informațională, fiind aceea capacitate reală de influențare a percepțiilor, atitudinilor și comportamentelor audiențelor-țintă [6, p.304]. Nevoile motivaționale curente influențează percepția, raționamentul, învățarea și alte procese psihologice” [3]. Mecanismul de influențare folosit în cadrul PYOPS se inspiră din teoria nevoilor primare, cre trebuie luate primele în considerare” [10].

Obiectivele războiului informațional

În cazul Federației Ruse, obiectivul urmărit este mai întâi, *promovarea directă a Rusiei*, prin mesajele sale, cele ale liderilor săi, promovarea versiunii sale. Aici este utilizată cu precădere propaganda și lobby-ul [11].

Un alt obiectiv vizează *sădirea dubiului*, utilizând teoriile conspirației, dar deja utilizând un întreg eșafodaj de instrumente de război psihologic și de creare a falsurilor și utilizarea instrumentelor de derutare a populației. Scopul este de a crea o masă de manevră și persoane care absorb și vehiculează teoriile conspirației.

A treia componentă vizează *identificarea dușmanului comun* necesar pentru a menține unită societatea rusă. De regulă, SUA, NATO, UE sunt abordați ca principali dușmani ai societății sănătoase, drepturilor omului.

În al patrulea rând, campaniile războiului informațional își propun nu doar atingerea imediată a unor obiective prin conținutul informațiilor, ci, *construirea unor stări de spirit* și abordări bazate pe frici și reacții comune, ca efect al contextului creat.

Cel de-al cincilea obiectiv - *identificarea și preluarea perdanților și nemulțumirilor* de democrația liberală, fiind valorificate și greșelile administrației, și elemente concrete întâmplare, dar interpretate voit eronat, combinate cu minciuni și dezinformări crase [11].

Războiul informațional folosește trei niveluri distincte de acțiune [10]:

Prima componentă este cea vizibilă și implică:

– *zona media*, internetul și *social media* care sunt implicate în injectarea deschisă de propagandă, manipulare și dezinformare greu de dovedit.

În societățile dezvoltate, mature, cu o mass-media dezvoltată, bogată și cu multe alternative, componenta de preluare, dirijare sau control al spațiului public este mult mai redusă. Contează și educația, și cultura democratică a populației țintă, firește.

Propaganda își are limitele ei, de aceea este nevoie de utilizarea unui set de instrumente integrate, cu destinații de public țintă și abordare distinctă. Aici ajungem la cel de-al doilea element:

Lobby-ul, Public Relations.

Instrumentul are ca scop să fie influențați decidenții de idei lansate în spațiul public de către purtători de mesaj legitimi și credibili, cu impact asupra propriei populații și a decidenților ce conduc un stat la un moment dat. În acest scop, se utilizează sume considerabile de bani, pentru ca media plătită sau expertul, analistul să se pronunțe, să construiască o anumită imagine, să apere un anumit actor, să promoveze un anumit mesaj.

Demersurile actuale ale Rusiei în domeniul războiului informațional mai includ testarea procedurilor și colectarea de date referitoare la modalități eficiente de a ajunge atât la membrii forțelor armate adverse, cât și la populația civilă, precum și descoperirea vulnerabilităților infrastructurii de internet civilă. Președintele Vladimir Putin sublinia că abordarea rusă a conflictelor care, în concepția sa, vor fi asimetrice și mai puțin costisitoare, este una bazată pe superioritate intelectuală [27].

La rândul său, războiul informațional include mai multe tipuri de războaie: războiul psihologic, războiul imagologic, războiul electronic, războiul web, război mediatic. Războiul mediatic este nou apărut în marele cadru al războaielor.

lor informaționale. Aceasta datorită atingerii unui grad de globalizare al mijloacelor de comunicare în masă.

În linii mari, războiul informațional cuprinde acele acțiuni desfășurate în timp de criză sau război și îndreptate împotriva informațiilor sau sistemelor informaționale ale adversarului (concomitent cu protejarea propriilor informații și sisteme informaționale) în scopul atingerii unor obiective sau influențării anumitor ținte.

Ceea ce este nou și caracteristic războiului informațional este posibilitatea de a manipula informația vehiculată în sistemele informaționale și uneltele necesare pentru a forma și orienta această informație. Informația a devenit o adevărată materie primă strategică indispensabilă autonomiei deciziei și succesului oricărei politici [28].

Propaganda în epoca comunicării 2.0

Într-o definiție a Institutului de Analiză a Propagandei, elaborată sub influența concetului propus de Harold Lasswell în *“Tehnicile propagandei în războiul mondial”* (1927), propaganda este considerată *managementul de atitudine colectivă prin manipularea unor simboluri semnificative*. Această definiție notează că propaganda constă în exprimarea opiniilor sau a acțiunilor efectuate în mod deliberat de către indivizi sau grupuri, cu scopul de a influența opiniile sau acțiunile altor persoane sau grupuri pentru scopuri prestabilite prin manipulări psihologice [4].

Un alt cercetător al fenomenului propagandei, Edward Bernays, autorul lucrării *Propaganda* (1928) observă că propaganda apare într-o lume în care *puterea a trecut de la regi la mulțime*, deci de la o minoritate la majoritate. Însă, el atrage atenția asupra unui mare pericol. Minoritatea a descoperit un puternic ajutor în acțiunea de influențare a majorității. Este posibil să manipulezi gândirea maselor și acestea își vor irosi noua putere în direcția dorită de tine. Bernays considera că propaganda nu va muri niciodată. Omul inteligent trebuie să realizeze că *propaganda este un instrument modern prin care poate lupta pentru scopuri productive și să ajute la instaurarea ordinii în fața haosului* [1, p.15, 16, 19, 25].

Studiind lumea mass-media, într-o lucrare publicată în 1988, politologii americani Edward Herman și Naom Chomsky au ajuns la concluzia că datorită organizării industriei media în corporații, identic cu alte sectoare economice, aceasta a început să fie supusă aceluiași reguli și presiuni cărora le este dator să le facă față orice companie multinațională. Herman și Chomsky pornesc de la realitatea că mass-media are nevoie constantă de fluxuri de informații necesare aprovizionării zilnice cu știri. Într-un sistem economic industrializat, în care cererea clienților privește noutăți despre evenimente globale multiple, sarcina poate fi îndeplinită doar de sectorul corporațiilor care dispun de resursele necesare.

Pentru aceasta, promotorii de știri, aici incluzând și guvernele, ajută mass-media folosind mijloace diverse precum: crearea de facilități; oferirea jurnaliștilor de copii de pe discursurile oamenilor politici în avans pentru a-și putea pregăti intervențiile în avanpremieră; programarea conferințelor de presă la ore care să coincidă cu transmiterea fluxurilor principale de știri; folosirea unui limbaj accesibil pentru redactarea comunicatelor de presă; organizarea atentă a conferințelor de presă și a oportunităților de imagine [5].

Expansiunea propagandei Kremlinului în Europa

Propaganda, astăzi, reprezintă o activitate fină în câmpul mediatic ce are ca obiectiv formarea opiniei publice. Propaganda constituie totdeauna fie o informație special pregătită, fie o informație trucată în mod premeditat în scopul obținerii unui rezultat politic și care evită o apreciere neutră a acțiunilor și evenimentelor, împiedicând interpretarea lor. Propaganda nivelează orice gândire critică. Propaganda determină publicul să renunțe la întrebări și comparații. Ea utilizează doar două culori: negru și alb.

În Rusia, propaganda demult a substituit știrile, în buletinele de știri se promovează insistent și încontinuu antiamericanismul, se exagerează criza migrațiilor din Europa și degradarea morală, în special, a Uniunii Europene.

Suntem martorii revenirii în câmpul media a retoricii sovietice din perioada războiului rece⁴.

Propaganda Kremlinului a luat amploare încă 2012 și s-a amplificat, în perioada protestelor din Kiev. Spre deosebire de propaganda sovietică din perioada războiului rece, care propaga realizările Uniunii Sovietice și modul de trai în URSS, actuala retorică propagandistică a devenit mai agresivă și încearcă să provoace un haos informațional.

Internetul s-a transformat într-un instrument foarte puternic în mâna propagandiștilor. Datorită acestuia, propaganda nu cunoaște hotare. Orice dezinformare este răspândită instantaneu în rețeaua globală. Informația falsă - *fake-news* - este tirajată de presa clasică chiar dacă sursele sunt dubitabile, neverificate.

⁴ Războiului rece (1947-1991) a fost o perioadă de tensiuni și confruntări politice și ideologice, o stare de tensiune întreținută care a apărut după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și a durat până la revoluțiile din 1989. În Războiul Rece s-au confruntat două grupuri de state care aveau ideologii și sisteme politice foarte diferite. Într-un grup se aflau URSS și aliații ei, grup cărui i se spunea uzual „Blocul răsăritean” (sau oriental). Celălalt grup cuprindea SUA și aliații săi, fiind numit, uzual, „Blocul apusean” (sau occidental). Războiul Rece a fost un conflict la scară mondială. La nivel economic, Războiul Rece a fost o confruntare între capitalism și comunism. Pe plan ideologico-politic, a fost o confruntare între democrațiile liberale occidentale și regimurile comuniste totalitare. Ambele tabere se autodefineau în termeni pozitivi: statele blocului occidental își spuneau „lumea liberă” sau „societatea deschisă”, iar statele blocului oriental își spuneau „lumea anti-imperialistă” sau „democrațiile populare”.

Deseori, sunt plasate comentarii ale unor experți, analiști inexistenți. În aceste condiții, este greu de demonstrat relațiile lor cu propaganda oficială. Astfel, în-cepe procesul de persuadare și manipulare a internet-publicului, iar fake news - văzut ca un virus al democrației

În campania prezidențială din SUA, Donald Trump acuza CNN-ul că face „fake news”, când îl prezintă pe el într-un mod diferit și critic. Scopul „fake news”-urilor, sau a oricărei dezinformări, astăzi, nu e să te faci să crezi altceva sau să crezi ceva, ci să te faci foarte reticent în a mai crede *orice*. Să te dezorienteze, să te deceptioneze. Să ajungi la concluzia că întreaga politică e numai minciuna, că faptele nu mai contează, că nu există legitimitate și așa mai departe. Să nu mai cauți tu, la rândul tău, celelalte viziuni, să nu-ți cauți tu propriile argumente sau poziția [2, p.191-192].

O comparație relevantă, în acest context, ne oferă și C.Vică, care susține, că „fake news” seamănă mai mult cu hainele false. Ce te deranjează când crezi că ți-ai luat, să zicem, Adidas și îți dai seama că e Adibas? Nu te deranjează neapărat că sunt de proastă calitate, că s-ar putea să fie ca atare mai buni decât originalul. Dar ai fost dezamăgit în așteptarea ta. Asta fac „fake news”: nu încearcă sub nicio formă să impună realități alternative, ci să te dezamăgească în raport cu realitatea politică pe care o trăiești, astfel încât să devii cinic. Iar cinicii ce fac? Stau întotdeauna pe margine. Psihologia cinică pe care o ai în raport cu politica e fundamental alimentată de „fake news” din toate părțile [2, p.191-192].

Referindu-se la specificul propaganei ruse, politologul și cercetătorul propagandei Maria Snegovaia consideră că Rusia nu propune nimic nou, utilizând tehnicile KGB, principalul concept folosit de Kremlin fiind așa-numitul **control reflexiv**. Conceptul funcționează din anii '60 ai sec.XX și se reduce la ideea potrivit căreia cu ajutorul informațiilor minciunoase se manipulează conștiința adversarului pentru ca acesta să ia decizii care nu-l avantajează pe el, ci pe cel care lansează informația. Snegovaia consideră ca din tehnicile *controlului reflexiv* fac parte: trucarea informației, exagerarea sau diminuarea propriului potențial, retorica despre posibilitatea utilizării armamentului nuclear [15].

Ca rezultat al intensificării propagandei, Rusia a obținut două lucruri: în primul rând, a atras de partea sa grupurile marginale din țările europene și politicienii populiști, care deasemenea folosesc tehnici de manipulare în retorica electorală; doi, propaganda rusă a atras atenția analistilor, presei și politicienilor din Occident, care s-au unit într-un efort comun de identificare a metodelor de contracarare a fluxului propagandistic al Kremlinului.

Propagandistul instruit se conduce întotdeauna de câteva condiții:

1. Prezența unei idei, a tezei centrale;
2. Prezența publicului;
3. Un public rezistent față de critică.

Ideea trebuie să fie maximal simplă și pe înțelesul publicului larg. Cu cât este mai greu să supui criticii ideea în cauză, cu atât mai mari sunt șansele de supraviețuire în marja acțiunii propagandistice.

Principalele tehnici de propagandă, aplicate în timpul și după Primul Război mondial, au fost deduse de politologul american Harold Laswell. Acestea, în opinia noastră, sunt și astăzi aplicate în contextul conflictelor militare și geopolitice. Principalele reguli de lucru ale propagandei de război în viziunea lui Laswell, elucidate în lucrarea sa "Tehniciile propagandei în războiul mondial" (1927) pot fi comparate cu tehnicile războiului informațional:

- Învinuirea dușmanului pentru declanșarea conflictului și pasarea responsabilității către acesta;

- Accentuarea jertfirii și a luptei, care ar fi consolidate cu valori înalte, sacramentale;

- Diabolizarea dușmanului prin exagerarea calităților vicioase;

- Insuflarea că orice știre despre nereușitele Aliatilor sunt invențiile dușmanului.

Propaganda rusă nu țintește doar statele din spațiul post-sovietic sau pe cele din Flancul Estic al NATO, fostele state socialiste, mai expuse propagandei ruse și operațiunilor psihologice sofisticate, ci atacă și inima Europei. A constatat-o Germania, atunci când s-a confruntat cu o adevărată ofensivă menită să o înlăture pe Angela Merkel odată cu valurile de refugiați, atunci când media rusă a inventat o fată de 13 ani dintr-o familie originară din Rusia care ar fi fost violată la Koln, și a provocat manifestații publice incitând cele 2 milioane de ruși cetățeni germani, care au avut și o manifestație publică, a cărei magnitudine a fost amplificată de rețeaua rusă de știri Sputnik. Germania a reacționat și a sancționat operațiunea informațională, acuzând-o de fals, însă răul fusese deja produs.

Ministrului de Interne al Olandei, Kasja Ollongren, a adus învinuiri la adresa serviciilor de securitate de la Moscova, care încearcă influențarea opiniei publice din Olanda (Țara Lalelor). Într-un discurs avut în fața deputaților olandezi, ministrul a făcut referire la tentativa Rusiei de a influența opinia publică în legătură cu catastrofa în care a fost implicat avionul malaezian MH17, doborât pe teritoriul Ucrainei de o rachetă de proveniență rusească, Kasja Ollongren menționând existența unui site plin de informații false, dar făcut să pară o operațiune oficială olandeză. Iar în raportul său anual din 2017, serviciul de securitate olandez a menționat că se confruntă tot mai des cu atacuri informatice și cu tentative ilegale de influențare a politicii, mai ales din partea Rusiei [14].

Premierul britanic Theresa May la un dineu organizat de lordul primar al City din Londra, centrul istoric și financiar al capitalei britanice - a acuzat Rusia că recurge la știri false pentru a submina democrația. Aceasta a prezentat măsurile luate de Regatul Unit pentru a-și asigura securitatea și a subliniat că nu

vrea un nou "Război Rece": "Rusia caută să facă din informație o armă, desfășurându-și presa condusă de stat pentru a difuza informații false și imagini contrăfăcute cu scopul de a semăna discordie în Occident și de a ne submina instituțiile". Între măsurile necesare, ea a citat "consolidarea" politicii Regatului Unit în domeniul securității cibernetice. "Nu vrem să ne ontoarcem la Războiul Rece și nici să ne aflăm în confruntare perpetuă" cu Moscova [16].

Așadar, propaganda rusă este un set complex de acțiuni și organizații finanțate, dirijate sau influențate de Federația Rusă, al căror scop este destabilizarea Uniunii Europene ca alianță politică și economică, dar și a NATO, ca alianță politică și militară. Prin propagarea de știri false, prin manipulare și prin susținerea, explicită sau tacită, a partidelor eurosceptice din interiorul statelor membre al Uniunii, propaganda rusă urmărește să contureze la nivelul opiniei publice atât din statele membre ale UE, dar și din Rusia și din alte zone strategic importante pentru Kremlin un curent de respingere a modelului democratic occidental.⁵

Cel mai influent instrument al propagandei ruse este trustul media, deținut de Guvernul Federației Ruse, din care fac parte rețeaua de televiziune Russia Today și Agenție de știri Sputnik News.

În 2013, în Federația Rusă este lichidată cea mai mare agenție de presa «РИА Новости», iar în baza acesteia este fondată Agenția Internațională de Știri «Россия сегодня», condusă de Dmitrii Kiseliiov. Agenția este finanțată din bugetul de stat și a devenit principala tribună propagandistică a Rusiei. Alte canale propagandistice care difuzează în străinătate sunt agenția «Спутник» și televiziunea Russia Today. Alături de rețeaua de website-uri Sputnik, canalul de televiziune RT, lansat în engleză în 2005, cu versiuni ulterioare în spaniolă și arabă și în pregătire în germană, este principalul vector de influență al Moscovei în străinătate. Rostul acestor canale media nu este neapărat acela de a arăta cât de bine este în Rusia, ci că în Occident, mai ales în America, lucrurile nu stau deloc mai bine.

Rusia și-a schimbat strategia media în plan internațional, pe fondul celor mai încordate relații cu Occidentul de la războiul rece încoace. Moscova a crescut bugetul pentru instituțiile sale media din străinătate în 2015, alocând 400 de milioane de dolari pentru canalul de televiziune Russia Today (RT) și 170 de milioane de dolari pentru Rossiya Segodnya, agenția de presă de stat care include și Sputnik News. Sputnik News se remarcă prin mărime: este prezent în 34 de țări, în 130 de orașe.⁶ Birou redacțional Sputnik este creat și în Chișinău.

⁵ Pe site-ul Serviciului European de Acțiune Externă pentru a citi mai multe exemple de știri false publicate în ultimul an de presa pro-Kremlin și dovezile faptice că nu sunt adevărate [17].

⁶ Sputnik News va avea redacții în principalele capitale ale lumii: Washington DC, Berlin, Londra, Beijing, Paris, însă birourile sale sunt în special concentrate în vecinătatea apropiată Rusiei. Cu excepția Turkmenistanului, fiecare fostă republică sovietică va găzdui o redacție, la fel

Russia Today a avut un buget oficial pentru anul 2016 de 247 de milioane de dolari.

Doar o parte din informațiile pe care le transmit posturile acestei rețele sunt știri obiective, mare parte dintre ele, așa cum o dovedesc numeroase studii de specialitate, dar și analizele *Serviciului European de Acțiune Externă*, sunt, de fapt, manipulări și chiar invenții grosolane servite publicului sub forma unei știri.

În 2018, grupul public de televiziune RT (fost Russia Today) dorește să lanseze un canal francofon, numit RT France, pentru ce vor fi investite 20 de milioane de euro. Consiliul Superior al Audiovizualului din Franța a declarat deja că va ține constant sub observație programele viitorului canal rus RT France și va acționa cu promptitudine în cazul unor „anomalii” [18].

Rusia învinuiește occidentul de propagandă

Politologul rus Veaceslav Nikonov învinuiește Occidentul, care ar inventa istorii propagandistice pentru discreditarea Rusiei. Invitat la o emisiune de prime-time la postul national de televiziune, deputatul Nikonov a dezvăluit „mecanismul propagandei occidentale,„. Cu vădită expertiză în domeniu, Nikonov arată că principalul criteriu în propagandă este să arunci în direcția inamicului o minciuna atât de mare, încât acesta să nu poată să n-o creadă. Ca exemplu de minciună foarte mare, Nikonov invocă „Holodomorul” din Ucraina. Potrivit nepotului lui Molotov, Holodomorul a fost inventat în Occident, în special de istoricul anglo-american Robert Conquest [19]. Nikonov menționează că aceasta este o invenție, sfidând faptul că istoricii ruși au recunoscut și scris sute de cărți despre Holodomor, după ce au fost deschise arhivele și publicate statisticile victimelor Holodomorului, după ce UNESCO, APCE și parlamentele din multe țări au recunoscut separat ca Holodomorul din Ucraina a fost o crima a regimului comunist.

Pe de altă parte, propaganda rusă chimbă accentele pe urmele istoriei. Astfel, grupul media propagandistic *Life* din Rusia a publicat un vast material în care justifică invazia sincronizată a teritoriului Poloniei din partea Germaniei și a URSS. Textul intitulat „*Invazia URSS on Polonia. Lovitura on spate sau necesitate?*„, susține că invazia sovietică nu a fost o agresiune, potrivit site-ului Life.ru. În opinia propagandiștilor, atacul sovietic asupra Poloniei din septembrie 1939 nu a fost agresiune miitară, deoarece la vremea respectivă germanii deja rupseseră rezistența armatei poloneze. Mai mult decât atât, se susține că ata-

ca și regiunile secesioniste georgiene, Abhazia și Osetia de Sud. Rețeaua de radio va emite în 30 de limbi, inclusiv în engleză, dar și în limbile tuturor fostelor republici sovietice, cu excepția celor vorbite în Lituania, Belarus și Turkmenistan. În schimb va emite și în limba tătară, sau în cele vorbite în Abhazia și Osetia.

cul (în ciuda faptului că a fost prevazut în protocoalele Pactului Molotov-Ribbentrop) a fost o contramăsură a URSS împotriva lui Hitler.

„La 16 septembrie germanii au ajuns la Białystok, Brest și Lvov. În acel moment, în Polonia a intrat Armata Roșie. Teza despre lovitura de cuțit în spate aplicată Poloniei nu rezistă nici celei mai mici critici ... nu mai era niciun „spate”. De fapt, doar înaintarea Armatei Roșii a oprit avansul trupelor germane. URSS putea merge chiar mai adânc în Polonia, dar Stalin și Molotov au preferat să nu facă acest lucru”, încheie textul propagandistic [29].

Și în Basarabia interbelică, ne demonstrează unele mituri, a funcționat propaganda sovietică comunistă.

Mitul șăpcii de jandarm în Basarabia

Autoritățile românești din Basarabia interbelică au fost acuzate de abuzuri grave îndreptate împotriva populației locale. Se cunoaște că acesta este un aspect controversat al istoriei României Mari și este pe de o parte considerat o realitate, iar de cealaltă parte o manifestare a propagandei comuniste a acelei vremi. De altfel, o parte a celor care veneau din Vechiul Regat în Basarabia, o făceau din vocație. Mai ales, învățători și alți intelectuali care doreau modernizarea și integrarea noii regiuni. Pe lângă aceștia au venit însă și oameni de joasă calitate, trimiși disciplinar în Basarabia. Aceștia au dat și apă la moară propagandei rusești care bineînțeles a exagerat abuzurile.

Comportamentul abuziv al jandarmilor români a rămas, de exemplu, un subiect controversat al Basarabiei interbelice. Bineînțeles, intensitatea abuzurilor a fost accentuată de propaganda rusească. În Basarabia interbelică a existat *mitul șăpcii de jandarm*. Se spunea că jandarmii din Vechiul Regat puneau șăpcile în pari, la răscrucile satelor. Iar oamenii trebuiau să le salute și să-și scoată căciulile în fața bețelor cu șăpci. O umilință incredibilă pentru oameni. Această practică a jandarmilor români din Basarabia a făcut înconjurul Europei, mai ales că a fost făcută publică la Paris, prin intermediul broșurii *“Summary of events in Bessarabia”* [13].

Presa europeană scria despre abuzurile și torturile medievale aplicate de jandarmii români în Basarabia. ”În Basarabia poliția română pune în aplicare metode de tortură din evul mediu. Metodele includ smulgerea unghiilor și zdrobirea degetelor. Alți oameni sunt bătuti cu bastoane de cauciuc, unii sunt legați cu picioarele de cap și ținuți așa întreaga zi”, se arăta în *“Morning Post”* din anul 1919. Într-un alt articol, de această dată din New York în anii 20 apare și povestea șăpcii de jandarm pusă în vârful parului pe care localnicii trebuiau să o salute. Cine nu saluta parul cu șapca, era bătut crunt.

Cu toate acestea, abuzurile au fost mult exagerate de propaganda sovietică. Inclusiv de foști moșieri din Basarabia deposeați de o parte a moșiilor în timpul împrăștiării. De exemplu, la baza poveștirilor cu șapca de jandarm sa-

lutată de țărani în vârful parului, dar și cele cu unghii smulse din broșura "Summary events of Bessarabia" ar fi stat Aleksandr Krupensky, mareșal al nobilimii basarabene, dar și fostul primar al Chișinăului, Alexander Schmidt. Ambii au dus o intensă campanie împotriva unirii Basarabiei cu România, fiind bineînțeleș filoruși [13].

Și Rusia luptă cu propaganda străină

La finele lui noiembrie 2017, Duma de Stat de la Moscova a adoptat în unanimitate în a treia și ultima lectură, amendamentele prin care instituțiile de presă străine pot fi declarate drept agenți străini. Vicepreședintele Dumei, fostul telejurnalist de la ORT Piotr Tolstoi, a declarat înaintea votului că „nu va afecta libertatea de expresie în Rusia”. Potrivit proiectului publicat în ajun, „agenți străini” pot deveni mediile de informare înregistrate pe teritoriul unei alte țări sau care sunt finanțate de peste hotare, inclusiv prin intermediul companiilor rusești cu capital străin. Liderul fracțiunii partidului de guvernare „Edinaia Rossiia”, Serghei Neverov, a declarat că noua lege nu va viza presa rusească ce are capital străin. Dreptul de a declara o instituție media drept agent străin îl va avea ministerul justiției [30].

Legea adoptată în Duma de Stat este urmarea deteriorării, în continuare, a relațiilor dintre Rusia și SUA. Washington acuză Moscova că a influențat alegerile prezidențiale din 2016, inclusiv cu ajutorul postului rusesc de televiziune RT, finanțat de stat. Acesta a fost nevoit să se înregistreze pe 13 noiembrie ca "agent străin", conform prevederilor "Foreign Agents Registration Act" (FARA). Kremlinul a interpretat aceasta ca pe un atac asupra mediilor și intereselor rusești. Președintele Putin a anunțat că se vor lua contramăsuri.

Legea din 1938 a fost gândită pentru organizații care reprezintă interesele unui guvern străin în America. Legea a fost rareori utilizată, dar a redevenit de actualitate pe fundalul anchetelor din Statele Unite privind posibila implicare a Rusiei în alegerile prezidențiale americane din 2016. Ministrul adjunct al justiției Dana Boente a subliniat că înscrierea ca „agent străin” nu limitează cu nimic activitatea organizațiilor media sau libertatea de expresie. Alte organizații media străine sunt deja înregistrate ca agenți străini în SUA, între care CBC Canada, NKK din Japonia și „Daily China”.

Noile măsuri rusești împotriva mass media internaționale se sprijină pe o lege adoptată de Duma de Stat încă în 2012. Potrivit acesteia, ONG-urile finanțate din străinătate trebuie să se înregistreze ca reprezentanți ai unor organizații străine. Pe atunci, Kremlinul a reacționat la o serie de demonstrații împotriva lui Vladimir Putin. Guvernul acuza ONG-urile că se află în spatele acestor demonstrații. Între timp, în Rusia au fost declarate "indezirabile" 11 ONG-uri. Unele și-au închis birourile din Rusia. Dar niciuna din paginile lor internet nu a fost blocată.

Aparent, ar exista similitudini clare între cele două situații. Numai că sunt diferențe esențiale între regimul în care lucrează RT și Sputnik în America și cel în care încearcă să lucreze Radio Europa Liberă / Svoboda sau Vocea Americii, în Rusia. RT nu are nici o problemă de distribuție în Statele Unite, spre deosebire de „Svoboda” sau Vocea Americii în Rusia. Încă din 2012, Radio Europa Liberă / Svoboda a fost scoasă (prin diverse măsuri administrative) de pe unde, iar programele de televiziune nu pot fi distribuite pe cablu.

Propaganda SUA în Europa?

Washingtonul a lansat un concurs pentru proiecte destinate creșterii accesului cetățenilor la o informare obiectivă în Ungaria, proiecte în valoare de 700.000 de dolari (590.000 de euro)⁷.

În legătură cu acest fapt, în noiembrie 2017, Ungaria acuză SUA de „imixtiune în afacerile interne. Guvernul de la Budapesta a reacționat vehement împotriva acestui proiect american de finanțare a unei prese obiective în Ungaria, în contextul unei concentrări crescute a media în mâinile apropiaților premierului ungar Viktor Orban. Ministrul de Externe Szijjarto a subliniat că acest demers este asemănător unei tentative de a interveni în campania electorală din Ungaria, țară unde se vor desfășura în aprilie alegeri legislative la care Orban va candida pentru un al treilea mandat consecutiv.

Combaterea propagandei ruse în UE

La nivelul UE pericolul propagandei ruse a fost recunoscut oficial prin Concluziile Consiliului European din 19-20 martie 2015, document prin care s-a pus baza creării *Grupului Operativ de Comunicare Strategică în Est* (East StratCom) care are ca obiect de activitate lupta împotriva dezinformării. Serviciul de Acțiune Externă al UE acționează pentru a găsi modalități de contracarare a campaniilor de dezinformare ale Rusiei. Au fost angajați 5 experți din Cehia, Danemarca, Estonia, Letonia și Marea Britanie pentru a conduce această celulă de comunicare strategică și contracarare a războiului informațional, numită ***East StratComTeam*** [20]. Partea cea mai importantă a muncii lor va fi să decripteze și să expună relatările și poveștile mincinoase ale media Rusiei și a propagandei oficiale purtată de oficiali ruși, informație care să fie livrată statelor membre, reprezentanților diplomatici ai UE, mass-mediei și statelor partenere din spațiul post-sovietic.

Prin urmare, alături de prioritățile actuale al Uniunii Europene de creștere economică și siguranță a cetățeanului, este și combaterea mai fermă a propagan-

⁷ Washingtonul și-a manifestat de altfel preocuparea în legătură cu publicarea, în septembrie, în Ungaria, a unei liste cu jurnaliști calificați 'agenți' ai miliardarului american de origine ungară George Soros, care devenit de mai multe luni ținta guvernului naționalist al lui Viktor Orban.

dei antieuropene venită din afara Uniunii, în special dinspre Federația Rusă. Propaganda rusă din ultimul deceniu, alături de retorica partidelor populiste, au pompat încontinuu în spațiul public european mesaje de dezinformare cu scopul de a destabiliza instituțiile UE, pentru subminarea proiectului european.

La 24 noiembrie 2017, opt state membre au cerut Serviciului European de Acțiune Externă să-și extindă în mod semnificativ activitatea de combatere a propagandei ruse. Cu o Scrisoare adresată Înalțului Reprezentant pentru Politică Externă și de Securitate, Federica Mogherini, s-au adresat miniștrii de externe din șase state care s-au aflat sub umbrela comunistă – Croația, Republica Cehă, Letonia, Lituania, Polonia și România. Scrisoarea a fost, de asemenea, semnată de miniștrii de externe ai Suediei și Marii Britanii. Aceștea au precizat că “este nevoie de consolidarea capacităților **StratCom**, în fața campaniei de dezinformare practică de un stat terță”. Scrisoarea solicită lansarea la capacitatea maximă “a două noi filiale ale Grupului operativ *StratCom al Balcanilor de Est și Sud*”. De asemenea, mai este precizat că ar trebui să dispună de “resurse suficiente” pentru a putea achiziționa “tehnologii inovatoare, cum ar fi analiza mass-media, evaluarea riscurilor și instrumente de date” [21].

În România, ministrul Afacerilor Externe, Teodor Melescanu a creat un departament de comunicare strategică în cadrul MAE pentru a analiza și contracara știrile false [22]. Aceasta structura funcționează în cadrul Departamentului de analiză politică și sinteză al MAE. Aici se analizează toate știrile false, vectorii care le propagă și se propun știri de presă cu informații credibile și adevărate care să poată să contrabalanseze acest tip de atac.

Actualmente, UE întreprinde un șir de măsuri concrete în vederea contracarării acțiunilor de dezinformare ale Rusiei. Astfel, bugetul UE adoptat de către Parlamentul European la finele lui 2017, prevede pentru următorii 5 ani peste 1 million EURO anual care vor fi folosiți pentru instuirea în domeniul contracarării știrilor false, în special în Europa de Est și Balcanii de Vest. De asemenea, circa 3,8 milioane EUR vor fi direcționați pentru îmbunătățirea comunicării strategice către Comisia Europeană și Serviciul European de Acțiune Externă. Totodată, Comisia Europeană a demarat lucrul la noua strategie pentru gestionarea problemei legate de răspândirea știrilor false. Un Grup de Experți de nivel înalt, constituit din mediul academic, platforme online, ONG-uri etc., selectat de Comisie, urmează să dezvolte strategia până în primăvara lui 2018.

Cât de important este subiectul Comunicării Strategice?

Conceptul de **comunicare strategică** mult mai general, care acoperă deopotrivă conceptele de operații informaționale, relații publice, diplomatie publică, operații psihologice, a devenit un punct de confluență între NATO și Statele Unite. Definiția americană, din 2004, a acestui concept, cuprinsă în Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication, Depart-

ment of Defense, Washington, este: „O varietate de instrumente utilizate de guverne pentru înțelegerea și explicarea unor atitudini și culturi globale, pentru angajarea unui dialog de idei între oameni și instituții, pentru consilierea liderilor politici și militari, a diplomaților, privind efectele unor opțiuni politice asupra opiniei publice, precum și pentru influențarea atitudinilor și comportamentelor prin strategii de comunicare” [8].

La nivelul Uniunii Europene, *Comunicarea Strategică* a apărut sub forma *Planului de Acțiune privind Comunicarea Strategică*, prezentat de Comisia Europeană în iunie 2015, și își propune trei mari obiective:

- eficientizarea comunicării și promovarea politicilor UE în relație cu Vecinătatea Estică;

- Întărirea zonei media în Vecinătatea Estică și în statele membre, inclusiv sprijin pentru libertatea presei și consolidarea presei independente;

- Îmbunătățirea capacității UE de a prevedea, aborda și răspunde la activitățile de dezinformare derulate de actori externi.

Totodată, a fost dezvoltat de către EEAS (Serviciul de Acțiune Externă al UE) „*East StratCom Task Force*”, care se adresează problemelor specifice venite din est și „*Arab StratCom Task Force*”, care este dedicat problemei radicalismului în lumea arabă.

Ulterior, în 2016, în fața presiunii crescânde și sistematice asupra UE de a combate dezinformarea și propaganda din est și sud, Parlamentul European, prin Raportul referitor la comunicarea strategică a UE pentru contracararea propagandei părților terțe împotriva sa, a recunoscut impactul extrem de serios al propagandei ostile la adresa UE și a solicitat ca **StratCom** să se transforme într-o structură cu drepturi depline în cadrul EEAS, cu un personal și resurse bugetare adecvate.

Electoratul din Republica Moldova sub influența propagandei ruse și a fake-news

În sfera politică, uneori, fake -urile sunt generate inconștient sau premeditat de către actorii politici. Astfel, în contextul scandalului diplomatic produs între Republica Moldova și Federația Rusă, după ce guvernul de la Chișinău l-a declarat pe vice-premierul Dmitrii Rogozin *persona non grata*, o declarație care poate adera la categoria fake-news îi aparține președintelui Igor Dodon: „Nu văd niciun motiv pentru introducerea vizelor. Nu văd la ce ar servi asta Republicii Moldova și relațiilor noastre bilaterale, mai ales că on Federația Rusă se află peste 500 de mii dintre cetățenii noștri. E limpede că, atunci când cineva promovează asemenea idei, nu se gândește că asta oi va afecta on primul rând pe cetățenii noștri”, a declarat Igor Dodon pentru “Izvestia”.

Publicația rusească insinuează că, în acest fel, autoritățile moldovene ar intenționa să agraveze relația cu Moscova. Potrivit vice-președintelui comisiei pentru țările din CSI, Viktor Vodolațki, un asemenea scenariu ar fi logic, guver-

narea de la Chișinău fiind inspirată de „patronii din Occident”. În felul acesta, în spațiul informațional moldovenesc s-a născut un *fake*.

Ca urmare, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova a fost nevoit să difuzeze un comunicat de presă prin care să dezmințască această informație *fake*: „*Aduce la cunoștință că informațiile apărute în presă privind intențiile autorităților moldovenești de a modifica regimul de vize dintre Republica Moldova și Federația Rusă nu corespund adevărului*” [23].

Dezvoltarea internetului, a *social media*, în special, a favorizat construcția și distribuirea *fake-news*. În decurs de opt ani, procentul moldovenilor care declară că se informează în primul rând de pe Internet a crescut simțitor, de la 5% în martie 2009 până la 24% în aprilie 2017. Paralel a crescut și încrederea cetățenilor în conținutul online – 22% spun că au cea mai mare încredere în Internet (aprilie 2017). Doar campania prezidențială din toamna anului trecut a decredibilizat mult online-ul, mai ales din cauza campaniilor de manipulare lansate de factorii politici [24].

Tot din aceste sondaje aflăm că 18% dintre respondenți declarau că se informează despre evenimente direct de pe *social-media*. Creșterea este sesizată mai ales în mediul rural (de la 3,3% în aprilie 2015 la 15% în aprilie 2017) și în rândul tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18 și 29 de ani (35% dintre aceștia au declarat că citesc știri direct de pe rețele sociale). Se înțelege de la sine că ponderea acestora ar putea depăși și 30% până la sfârșitul anului 2018, mai ales că a început să crească și procentul utilizatorilor care se conectează la Internet direct de pe telefon sau tabletă (peste 40% din internați).

Iar pentru că ponderea televiziunii scade și a Internetului crește, propagandistii de serviciu din mediul online autohton creează, după model rusesc, diferite site-uri fantomă, preluând și adaptând nume cunoscute de organizații și instituții media pentru a părea cât mai credibili (Jurnal – *Jurnalul*; Ziarul Național – *Ziarul Națiunii*, clona site-ului publicației „Ziarul de Gardă”, etc.) [24].

Pe aceste site-uri sunt publicate, între alte informații, mesaje de promovare a partidului, a liderului de partid, sau de defăimare a oponentilor politici ai acestuia. Ulterior, informațiile sunt preluate și de posturile audiovizuale, cu trimitere la sursă sau cu mențiunea „după cum informează presa”.⁸

Iată un exemplu de utilizare a site-urilor suspect: Presaindependenta.com. Atrage atenția sloganul portalului, publicat pe pagina de Facebook: „Noi suntem alternativa presei captive!”. „Presă captivă, stat captiv” – asta seamănă mai mult cu sloganurile Platformei Demnitate și Adevăr. La prima vedere, ar părea un site afiliat opoziției, dar la o analiză mai atentă ne dăm seama că e mai degrabă o

⁸ În Republica Moldova nu există reglementări referitoare la online. Practic, oricine poate crea un site ascunzându-se în spatele anonimatului, iar conținutul portalului poate fi chiar calomnios, indecent, situat dincolo de normele deontologiei jurnalistice.

încercare de sabotare online a opoziției, mai ales că se promovează în subsidiar necesitatea adoptării sistemului electoral mixt (promovat de PD-PSRM) [24].

***Contracararea propagandei ruse din audiovizual moldovenesc
Legea privind modificarea și completarea Codului Audiovizualului***

Republica Moldova a făcut primul pas concret în combaterea războiului informațional [12].

Deputații din PDM au propus o modificare a Codului Audiovizual prin introducerea unui termen nou – cel de **securitate informațională**. Astfel, în art.2 se propune introducerea următoarei definiții: ***Securitate informațională înseamnă “ansamblu de măsuri în vederea asigurării protecției persoanelor, societății și statului de eventuale tentative de dezinformare și/sau de informare manipulative din exterior și neadmiterii provocărilor cu caracter mediatic îndreptate împotriva Republicii Moldova”*** [25].

Iar securitatea informațională devine temei de intervenție a statului în activitatea mass mediei străine, care nu respectă prevederile legislației europene în materie de emisiuni cu transmisie transfrontalieră.

Legiuitorii au propus completarea Art.9 din Codul Audiovizualului, care reglementează „*Libera recepționare a serviciilor de programe*”, cu un alineat care permite radiodifuzorilor transmisia doar a programelor TV și radio cu conținut informativ, analitic, militar și politic care sunt produse în statele UE, SUA, Canada, precum și în statele care au ratificat Convenția Europeană cu privire la televiziunea transfrontalieră”.

Noile prevederi nu vizează în mod expres mass-media rusă, dar se referă la produsele media (de natură informațional-analitică, politică, militară) din țări care nu au ratificat Convenția europeană cu privire la televiziunea transfrontalieră. Din acest grup de țări face parte Rusia, dar și alte state din CSI (4 țări) și chiar din UE (7 state), precum și Georgia.⁹

Tabelul: Țările care nu aplică Convenția Europeană cu privire la televiziunea transfrontalieră (nesemnat, neratificat)

Țară	Convenția nesemnată	Convenția semnată, dar neratificată
<i>Comunitatea Statelor Independente</i>		
Armenia	X	
Azerbaijan	X	
Rusia		X

⁹ Legea a fost adoptată de către 61 de parlamentari din 87 prezenți, opoziția extraparlamentară (PAS și Platforma DA) a lăsat subiectul fără reacție oficială imediată, la fel cum a făcut-o Delegația UE și Ambasada SUA. Unicele forțe politice care și-au manifestat dezaprobarea deschis sunt PSRM și Igor Dodon, PCRM și Vladimir Voronin și liderii din autonomia găgăuză.

Belarus	X	
<i>Alte țări din Europa de Est și Caucaz</i>		
Georgia		X
<i>Uniunea Europeană</i>		
Belgium	X	
Denmark	X	
Grecia		X
Irlanda	X	
Luxembourg		X
Olanda		X
Suedia		X

Sursa: Consiliul Europei

Pentru încălcarea modificărilor propuse, inițiativa prevede aplicarea unei amenzi de la 40.000 la 70.000. Documentul propune chiar retragerea licenței de emisie în cazul aplicării graduale a sancțiunilor propuse. Pentru încălcarea repetată amenda va constitui de la 70.000 până la 100.000 lei. Retagerea licenței de emisie – după sancționarea graduala conform prevederilor art.9 al 2(1).¹⁰

Prin aceste măsuri, liderii PDM au dorit să transmită partenerilor occidentali că statul moldovenesc este supus *războiului hibrid* din partea Federației Ruse, care cuprinde instrumente de presiune în comerțul bilateral, mediatice și de securitate (prin refuzul de evacuare a forțelor militare ruse în regiunea transnistreană și este nevoiut să întreprindă măsuri de securizare, iar autoritățile moldovene sunt ferm decise să urmeze cursul european.

Astfel, în ajunul votării legii în cauză, într-un articol publicat pe *euobserver.com*, din 13 decembrie 2017, în contextul summit-ului Parteneriatului Estic, Vladimir Plahotniuc menționa: "*Atât țara mea, Moldova, cât și Ucraina și Georgia, au pornit pe calea construirii unei relații mai apropiate cu UE*"... "*Într-adevăr, dorim să introducem o schimbare în Constituție care va face din integrarea europeană o prioritate națională și obiectivul extern de bază al Moldovei, izolând această ambiție de politizare*". În articol, liderul PDM vorbește și despre "*campanii de dezinformare care ar putea submina instituțiile și sistemele noastre politice, într-un moment crucial*".¹¹

¹⁰ În motivația legii intră referiri extinse la acte ale Parlamentului European și Consiliul Europei - Analiza Parlamentului European, Strategia de comunicare a UE cu o viziune pentru contracararea propagandei; Studiul Consiliului Europei - Libertatea de exprimare și media audiovizuală, luând act și de jurisprudența CEDO, aprilie 2016.

¹¹ "*Țările din Parteneriatul Estic și UE trebuie să lucreze împreună pentru a identifica priorități comune și o vecinătate mai stabilă și sigură, arătând prin asta că nu vom fi descurajați de comportamentul agresiv din partea Rusiei*".

Reacții adverse

Adunarea Populară a Găgăuziei și-a exprimat îngrijorarea și dezacordul cu legea adoptată, atenționând asupra limitării exprese a garanțiilor constituționale privind libertatea de exprimare, libertatea de opinie, dreptul la informare, libertatea presei, totodată fiind instituită cenzura, fapt inadmisibil într-un stat democratic. Totodată, Președintele Igor Dodon a criticat dur această lege, afirmând că democrația înseamnă pluralism de opinie, ceea ce înseamnă că fiecare decide ce dorește să privească, și acest lucru nu poate fi impus de o majoritate de la guvernare care nici nu se bucură de susținerea poporului. Șeful statului declară că „așa-numita lege anti-propagandă” este una neconstituțională și va fi restituită Parlamentului cu argumentele corespunzătoare¹².

Reacția Ambasadei SUA

Ambasadorul SUA în Republica Moldova J.Pettit a declarat că Statele Unite înțeleg cu siguranță riscurile pe care le prezintă dezinformarea rusească. În opinia diplomatului american, propaganda străină este o problemă în Moldova, dar Moldova se confruntă, de asemenea, cu probleme de control intern asupra mass-mediei.

Amintim, că Freedom House afirmă că concentrarea proprietății, mai ales în sectorul televiziunii, este unul dintre cele mai mari obstacole în calea independenței mass-media în Moldova - estimând că 80% din posturile de televiziune naționale sunt deținute de persoane afiliate cu partide politice. Această situație nu numai că amenință independența mass-mediei în Moldova, ci și generează mesaje care pot fi caracterizate ca un tip diferit de propagandă, din surse interne. *"De aceea, răspunsul SUA și al Uniunii Europene este de a spori protecția pentru vocile independente de aici. Nu vom folosi lupta împotriva propagandei ca pretext pentru a închide vocile de alternativă. Mai mult, experți internaționali precum Consiliul Europei și OSCE au declarat că interdicțiile extensive nu sunt eficiente în lupta împotriva propagandei rusești."* [26].

¹² *Proiectul de lege privind interzicerea propagandei a fost respins de două ori de către Președintele Igor Dodon, chiar dacă el era obligat să îl semneze după ce deputații și-au menținut votul. Pentru refuzul premeditat de a-și exercita atribuțiile prevăzute de lege, Curtea Constituțională l-a suspendat temporar pe Igor Dodon. Ca urmare, proiectul de lege a fost promulgat de către speakerul Parlamentului, Andrian Candu, la 12 ianuarie. Prin urmare, începând cu 12 februarie, emisiunile analitice și militare rusești nu vor mai apărea la televiziunile și radiourile din țară. Legea privind modificarea Codului Audiovizualului, care prevede interzicerea propagandei rusești a fost publicată în Monitorul Oficial și va intra în vigoare peste 30 de zile. Ca urmare, posturile de radio și TV din Moldova nu vor avea dreptul să difuzeze programe cu un conținut informativ, analitic, militar și politic din statele care nu au ratificat Convenția Europeană cu privire la televiziunea transfrontalieră.*

Concluzii

Războiul informațional a devenit astăzi principala formă de război. Pute-
rile politice se luptă pentru sfere de influență, pentru mandatele guvernării, pen-
tru dominație în sistemul politic național, regional sau global prin obținerea unei
percepții pozitive. Se dă lupta pentru conștiință și pentru subconștient. În acest
sens, principala armă a devenit propaganda și operațiunile psihologice.

Teoria și practica războiului informațional se bucură în ultimul timp de o
atenție crescândă din partea politicienilor, strategilor, oamenilor de știință și mi-
jloacelor de informare în masă din diverse țări, îndeosebi din spațiul nord-atlan-
tic și european. Războiul informațional este tratat ca război politic, ca parte co-
mponentă a politicii statului, atât pentru promovarea, cât și pentru protejarea in-
tereselor naționale.

Astfel, s-au creat premise obiective pentru dezvoltarea noilor tehnologii
de comunicare în masă. În limbajul politic apare un concept nou – cel de **comu-
nicare strategică**. O noțiune care întrunește mai multe fenomene din câmpul co-
municațional: război informațional, diplomatie publică, relații publice, propa-
gandă, operațiuni informaționale.

Dezvoltarea mijloacelor de comunicare și a cercetării științifice face posi-
bilă elaborarea unor strategii de manipulare informațională atât la nivel planetar,
cât și la nivel național sau chiar individual. Prin controlul mass-media se pot
manipula cetățenii în așa mod, încât atitudinea acestora față de anumite proble-
me, față de actori politici să fie favorabilă manipulatorului. Vestul și Estul se
confruntă în prezent prin război informațional, iar tehnicile acestuia amintesc
deseori de războiul rece.

Concepția occidentală actuală este una de contracarare a dezinformării
prin difuzarea adevărului. Aceasta se bazează pe presupunerea că propaganda
eșuează din cauza lipsei de credibilitate și că toate informațiile false nu sunt efi-
ciente pentru că nu pot influența populația inteligentă.

Bibliografie

1. Bernays E. Propaganda. - New York, 1928.
2. Iancu B. Post-adevăr și „Fake news“. De la tribalizare la filtre. (Interviu
cu Constantin Vică). // «Sfera Politicii», nr.1-2, 2017, pp.191-192.
3. Neculau A. Psihologie socială. Aspecte contemporane. - Iași, Editura Poli-
rom, 1996.
4. Roșca S. Reflecții conceptuale asupra noțiunii de propaganda: istorie și
actualitate. //
5. Relații Internaționale Plus, Nr.1 (9), 2016, pp.55-65.
6. Hermann E., Chomsky N. Manufacturing Consent: The Political Economy
of the Mass Media. - Pantheon Books, 1988.
7. Hentea C. Arme care nu ucid. - București, Editura Nemira, 2004.

8. Doctrine for Information Operations, Joint Pub 3–13, USA, 1998.
9. Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication, Department of Defense, Washington D.C., september 2004.
10. <https://cersipamantromanesc.wordpress.com/tag/agresiunea-rusa-inucraina/>, accesat la 25.11.2015.
11. Chifu I. Războiul informațional. Tipizarea războiului informațional al Rusiei, https://www.semperfidelis.ro/e107_files/public/1467775245_2186_FT4490_iulian_chifu_-_tipizarea_razboiului_informational_al_rusiei.pdf, accesat 16.11.2017
12. Chifu I., Nantoi O. Războiul informațional: tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse. – București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale Ion I.C.Brătianu al Academiei Române București, 2016.
13. Chifu I. Războiul informațional consacrat prin lege la Chișinău. Lupta contra propagandei ruse din audiovizual, <https://deschide.md/ro/stiri/editorial/13297/Iulian-CHIFU--R%C4%83zboiul-informa%C8%9Bional-consacrat-prin-lege-la-Chi%C8%99in%C4%83u-Lupta-%C3%AEmpotriva-propagandei-ruse-din-audiovizual.htm>, accesat 16.06.2017
14. http://adevarul.ro/locale/botosani/adevarul-despre-abuzurile-comise-romani-basarabia-marturiile-crunte-despre-jandarmii-smulgeau-unghiile-oamenilor-1_5a2ea1ac5ab6550cb8159030/index.html, accesat 12.12.2017.
15. <ps://deschide.md/ro/stiri/externe/21325/O-altă-țară-europeană-acuză-Rusia-de-manipulare-și-răspândire-de-informații-false.htm>, accesat 14.11.2017.
16. <http://www.ruslo.cz/index.php/arkhiv-zhumala/2016/item/479-propaganda-segodnya>, accesat 15.11.2017.
17. <http://www.hotnews.ro/stiri-international-22111121-theresa-may-avertisment-dur-pentru-rusia-lui-vladimir-putin-stim-faceti-nu-veti-reusi.htm>, accesat 4.11.2017.
18. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/9443/Disinformation%20Review
19. <https://deschide.md/ro/stiri/externe/22191/Canalul-propagandistic-Russia-Today-France-luat-la-ochi-de-Audiovizualul-din-Paris.htm>, accesat 29.11.2017.
20. <http://www.bbc.com/news/magazine-33788518>, accesat 23.12.2017.
21. https://www.dcnews.ro/comunicarea-strategica-raspunsul-european-la-razboiul-hibrid_557981.html? accesat 13.09.2017.
22. <http://www.caleaeuropeana.ro/romania-si-alte-sapte-state-membre-ue-scrisoare-catre-federica-mogherini-pentru-sporirea-eforturilor-de-a-combate-propaganda-rusa/>, accesat 23.10.2017

23. <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-21939555-melescanu-creat-departament-comunicare-strategica-cadrul-mae-este-nevoie-stirile-false-fie-contracarate.htm>, accesat 5.08.2017.
24. <http://10tv.md/2017/08/16/dodon-minte-maeie-dezminte-informatiile-despre-impunerea-unui-regim-de-vize-pentru-rusi/>, accesat 16.08.2017
25. STOP FALS // „Site-urile fantomă”, ca instrument de manipulare, <https://www.ziarulnational.md/stop-fals-site-urile-fantoma-ca-instrument-de-manipulare/>, accesat 23.08.2017
26. <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=tz6%2bH3AFTNA%3d&tabid=255&language=ro-RO>, accesat 23.12.2017.
27. <https://www.facebook.com/U.S.EmbassyMoldova/>, accesat 14.12.2017.
28. Centrul de Excelență NATO pentru Comunicații Strategice Colegiul NATO de la Roma Conflictul din Ucraina dezinformare diversiune manipulare propagandă agresivă război informațional sabotaj, <http://presamil.ro/razboiul-informational-dus-de-rusia/>
29. <http://www.universulromanesc.com/ginta/threads/2190-Mass-mediile-reprezinta-a-patra-putere-in-stat-instrumente-de-modelare-dezinformare>
30. <http://www.paginaderusia.ro/cum-justifica-propaganda-rusa-invazia-urss-in-polonia-in-1939/>
31. <https://www.europalibera.org/a/duma-obliga-presa-straina-sa-se-inregistreze-ca-agenti-straini-in-rusia/28855347.html>, accesat 15.11.2017

30.12.2017

CONSIDERENTE PRIVIND EVOLUȚIA STATULUI REPUBLICA MOLDOVA

Pantelimon VARZARI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Catedra Relații Internaționale și Științe Politice
Doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător, profesor universitar

The article examines the process of affirmation and development of the Republic of Moldova through the perspective of the political power development and its legitimacy. It identifies and analyzes four stages in state evolution that are found in election cycles and the orientation of the elite of power on the vector of the society development based on the values, norms and its expressed principles.

From a new perspective (on the basis of the theoretical and methodological aspects), some relevant trends in the development of political power are identified and elucidated in the context of the new evolutions of the society and duality of state power in the Republic of Moldova after the presidential elections in 2016. In this respect, an increased attention is paid to the analysis of the crisis of political power legitimacy, profound political cleavages (Eastern orientation - western orientation, unionism - Moldovanism and unitarianism – federalism), as well as political instruments or modalities of elite co-operation (the transaction between the elites and their convergence). It is shown that in the case of convergence, elites form the electoral and / or post-electoral (governing) coalitions depending on the political conjuncture created at a certain time, alliances which can be abolished not only because of electoral defeats but also during the rule of one or another coalition.

It is concluded that to the implementation of the modernizing reforms, in their form and content, must contribute a number of factors, including the capacity to renew traditional political elites in modernizing political elites manifested by the alternation of power of persons and political leaders given by the competition between parties, by changing the verticality of the political power that would be able to modernize the Republic of Moldova on the basis of a new paradigm of government.

Puterea politică constituie un subsistem al puterii sociale cu rol determinant în reglarea și funcționarea vieții sociale. Ea reprezintă capacitatea unor grupuri de oameni de a-și impune voința în organizarea și conducerea de ansamblu a societății. Ca urmare a rolului important pe care politicul îl exercită în orice societate, puterea politică este puterea instituționalizată (presupune organizare socială în temeiul unor norme și reguli), iar forma instituționalizată a acesteia

este statul. Puterea politică, în accepția sociologului politic român V.Măgureanu, „reprezintă funcția socială generalizată de a lua decizii pentru ansamblul societății globale, în conformitate cu interesele celor care domină în sistemul puterii, de a le asigura îndeplinirea prin autoritatea suverană și prin mijloacele forței publice” [1, p.62]. Fiind miza luptelor politice, ea apare deci ca un rezultat al competiției pentru putere și ca un mijloc de a o controla. Puterea provoacă respectarea regulilor care îi stau la bază, o apără împotriva propriilor imperfecțiuni, limitează efectele competiției între indivizi și între grupuri, între subiectul puterii (guvernanți) și obiectul puterii (guvernați, „restul” societății în limbajul elitiștilor clasici – V.Pareto și G.Mosca), între toți actorii puterii instituționalizate.

Puterea este exercitată de către stat la nivelul întregii societăți prin intermediul unui ansamblu de instituții politice, administrative, juridice și economice pe un teritoriu cu anumite dimensiuni variabile. Statul, înfățișând modul stabil de organizare a puterii politice, reprezintă instituția fundamentală a sistemului politic, deoarece prin acțiunile sale se concretizează elementele principale ale organizării și conducerii politice a societății. Unii cercetători, în mod justificat, ridică întrebarea: în ce condiții statul, ca principal instrument al puterii politice, conduce și își exercită prerogativele în mod legitim? Ca să fie în această poziție, puterea de stat trebuie să producă efecte sociale pe măsura așteptărilor guvernaților (a maselor), calitatea guvernării să fie în consonanță cu principii și proceduri generale, acceptate și recunoscute de cea mai mare parte a cetățenilor, să materializeze o „paradigmă a consimțământului”, sau autoritatea sa să fie considerată legitimă de majoritate [2, p.98].

Pentru a scoate în evidență calitatea raportului dintre puterea politică și puterea de stat (distincție, de altfel, adesea absentă în literatura politologică), politologul român I.Jude introduce între cele două noțiuni un raport logic: „Între categoria de putere politică și cea de stat există un raport ca de la întreg la parte și de la gen la specie. Trăsăturile puterii politice se regăsesc în puterea statului, dar trăsăturile statului nu se regăsesc în totalitate în ansamblul puterii politice. Din acest punct de vedere se stabilește, în conformitate cu logica formală, un raport între sferă și conținut, între extensiune și intensiune, în ultimă instanță, între gen și specie. Aceste două noțiuni se regăsesc sub raport logic ca cel dintre gen și specie, genul fiind reprezentat de puterea politică iar specia de puterea statului. În același timp, relația dintre aceste două puteri poate fi analizată și din perspectiva sferei și conținutului, extensiunii și intensiunii. Sfera genului este mai extinsă în raport cu cea a speciei, aceasta caracterizându-se printr-o intensiune mai mare și printr-o extensiune limitată, deci printr-un conținut mai bogat și printr-o sferă mai restrânsă. Totodată, puterea politică, ca gen, sub aspectul sferei, cuprinde integral specia, respectiv puterea statului, iar sub aspectul conținutului se cuprinde total în conținutul speciei, care, la rândul ei, sub aspectul con-

ținutului cuprinde integral genul – puterea politică, iar sub aspectul sferei speciei se cuprinde total în sfera genului. Acest raport între gen și specie, respectiv între sferă și conținut, extensiune și intensiune (cu referință la una din noțiuni, fie cea de gen, fie cea de specie) devine un raport logic cauzal, fiind cunoscut în logica formală sub denumirea de legea variațiunii inverse” [3].

Desigur că puterea de stat (în literatura politologică și juridică se mai utilizează și termenul de autoritate publică), ca ansamblu unitar al instituțiilor și relațiilor de putere reglementate juridic, nu poate să acopere și nici nu absoarbă multitudinea și diversitatea instituțiilor și raporturilor de putere existente în societate (corpul electoral, partidele politice, grupuri de presiune, sindicate, organizații religioase, alte organizații non-politice etc.). Dimensiunea puterii în societate, sub diferitele ei forme (puterea instituțională, puterea partidelor, a sindicatelor, a grupurilor de presiune, mass-mediei etc.), și interacțiunea dintre factorii ei constituie o condiție esențială de echilibru și eficacitate la nivel social, precum și premisa decisivă a unui regim autentic democratic.

În evoluția sa, instituția statului a cunoscut diverse tipuri, forme, trăsături și funcții. Pentru a asigura supraviețuirea și progresul comunității, statul, ca forma de organizare rațională, și-a asumat o serie de funcții, în fapt, forme de realizare a sarcinilor sale principale. O clasificare mai cuprinzătoare a funcțiilor statului contemporan include funcțiile de elaborare a strategiilor de dezvoltare economică a societății (pe termen scurt și lung), de fundamentare a legilor și de asigurare a aplicării lor, funcția socială, de dezvoltare culturală și educativă, de apărare a ordinii interne, funcția de apărare a independenței și integrității teritoriale, de promovare a unor relații de colaborare și cooperare, pe baza principiilor dreptului internațional.

Raportate la regimul politic, la structura și calitatea instituțiilor și a relațiilor politice, la relațiile oamenilor cu puterea, statele sunt democratice (pluraliste), autoritare, dictatoriale, totalitare. Odată cu prăbușirea totalitarismului în Europa Centrală și de Sud-Est la sfârșitul anilor '80 ai secolului XX au apărut probleme specifice în formarea unui stat modern, democratic, fapt reflectat în fenomenul tranziției postcomuniste de la regimul politic totalitar, închis, la un regim politic democratic, deschis (după S.P.Huntington „al treilea val al democrației”). În această perioadă de tranziție democratică și modernizare politică (cazul Republicii Moldova și al altor state din spațiul postsovietic) evoluția statului este în mod organic corelată cu anumite formule și paradigme politice de guvernare democratică a societății, cu alegerea strategiilor de dezvoltare politică și socioeconomică a unei sau altei țări.

Pe de o parte, puterea este un fenomen relațional, adică dezvăluirea esenței puterii este posibilă dacă ținem cont de subiectul puterii (guvernării, elita conducătoare) și de obiectul ei (guvernării, clasa condusă), dar și de resursele puterii, de mijloacele sau metodele întrebuințate pentru realizarea puterii. Pe de

alta, puterea se exercită pentru realizarea unui scop comun ori pentru exercitarea unuia impus de guvernanți. Scopul puterii determină, de regulă, statornicia relației guvernanți-guvernați sau, dimpotrivă, încordarea ori amplificarea acestuia. În funcție de raportul în care se află subiectul și obiectul puterii se explică resursele, mijloacele și metodele folosite de către actorii politici pentru exercitarea ei, așa încât puterea politică este percepută în mod diferit de subiectul puterii și de obiectul puterii [4]. Cu alte cuvinte, conchide politologul român P.D.Bordeiu, caracteristica relațională a puterii politice relevă faptul că aceasta este o relație socială, respectiv rezultatul unor raporturi de interdependență (conducere-supunere) între doi actori sociali, individuali sau colectivi (subiectul – cel care conduce și obiectul – cel care este condus, ascultă, se supune) ai relațiilor politice, indiferent de natura societății, în urma cărora se produc anumite efecte. Raporturile dintre subiectul și obiectul politic, rezultate în urma manifestării, în forme variate, specifice, a puterii, sunt supuse, în permanență, unui proces de schimbare, transformare, în deplin acord cu mutațiile majore survenite în dinamica socială [5, p.110].

Aspectele enunțate mai sus ridică următoarele trei întrebări principiale: cum s-a format și dezvoltat statul Republica Moldova? Ce fel de stat este Republica Moldova? La ce etapă de dezvoltare se află statul Republica Moldova? Vom prezenta în continuare o examinare succintă a evoluției statului Republica Moldova din perspectiva identificării de către elita politică guvernantă a vectorului de dezvoltare strategică a țării, având drept criteriu de partajare a etapelor scrutinele parlamentare. În opinia noastră, procesul constituirii și dezvoltării statului Republica Moldova poate fi definit schematic în patru etape, care se regăsesc în ciclurile electorale și în orientarea elitelor puterii asupra vectorului dezvoltării societății în baza valorilor, normelor și principiilor exprimate [6, p.37-56]. În literatura științifică de specialitate autohtonă și din străinătate (spre exemplu, cercetătorul polonez B.Zdaniuk [7, p.171-222]) atestăm și alte opinii privind etapizarea procesului constituirii, evoluției și consolidării sistemului politic, inclusiv a statului Republica Moldova, a elitei politice și a sistemului pluripartidist din perspectiva altor abordări teoretico-metodologice.

Prima etapă a procesului formării statului Republica Moldova începe de facto de la primele alegeri parlamentare libere organizate la 25 februarie și 10 martie 1990 în două tururi succesive (în bază de competiție politică și pluralism politic) pentru Sovietul Suprem al R.S.S. Moldova (de legislatura a XII-a), însă de jure – de la proclamarea independenței statului, din 27 august 1991, și se încheie cu primele alegeri parlamentare democratice (în baza sistemului pluripartidist) și libere, din 27 februarie 1994, și cu adoptarea Constituției țării la 29 iulie 1994. Această perioadă, numită de mai mulți cercetători și analiști politici etapa primară, perioada instituționalizării statului Republica Moldova (după alți autori – etapa „romantică”, a „speranțelor”), se caracterizează prin formarea și

consolidarea bazelor noului stat apărut, adoptându-se un șir de acte și norme legislative de mare anvergură. Are loc separarea puterilor în stat, formarea și funcționarea Parlamentului în calitate de instituție lucrativă, profesionistă *versus* instituția sovietică decorativă, formal supremă. În același timp, se formează și funcționează alte instituții indispensabile ale statului: poliția, procuratura, armata națională, serviciul diplomatic etc. De asemenea, autoritățile publice au reușit să pună în aplicare unele reforme modernizatoare și democratice și să stabilească relații internaționale caracteristice unui stat independent, cu statut de subiect de drept internațional.

În această etapă, față de statele Baltice (Estonia, Letonia și Lituania), care erau orientate de la bun început spre integrarea în structurile euroatlantice și europene (respectiv, NATO și UE), Republica Moldova prin clasa sa politică nu avea o opțiune clară asupra vectorului strategic de dezvoltare a țării. Deși Republica Moldova este *de facto* stat membru al Comunității Statelor Independente (CSI) din 21 decembrie 1991, când a fost semnat Acordul cu privire la crearea CSI (8 decembrie 1991), aderarea *de jure* la această structură a fost posibilă doar după ratificarea cu anumite rezerve a Acordului cu privire la crearea CSI și a Declarației de la Alma-Ata (21 decembrie 1991) de către Parlamentul țării noastre la 8 aprilie 1994. Statutul CSI (22 ianuarie 1993) a fost ratificat, la fel, cu unele rezerve, la 26 aprilie 1994.

În pofida faptului că autoritățile politice ale statului au manifestat interes pentru integrarea europeană a țării imediat după dezintegrarea Uniunii Sovietice, acestea considerau relațiile cu UE în primii ani de independență drept o prioritate minoră și de aceea o politică (funcțională) comprehensivă de apropiere de Comunitatea Europeană (actualmente Uniunea Europeană) nu a fost dezvoltată pe un termen lung. Dacă pentru țările CSI la începutul anilor '90 a fost propus Programul TACIS (Technical Assistance for the Commonwealth of the Independent States) al UE, având ca scop susținerea proceselor de tranziție la economia de piață și la o societate democratică, iar drept obiectiv principal susținerea ONG-urilor, administrațiilor locale și regionale, precum și al organizațiilor patronale în procesele de participare și de luare a deciziilor în societățile din care fac parte, atunci Programul PHARE de asistență multilaterală (lansat în 1989), fiind inițial destinat Poloniei și Ungariei, iar mai târziu extins asupra celorlalte țări candidate la aderare, inclusiv asupra țărilor Baltice, a avut ca obiectiv major sprijinirea țărilor Europei Centrale și de Est în tranziția acestora spre economia de piață.

Începutul anului 1994 este marcat de o activizare a relațiilor Moldovei cu UE, care culminează cu semnarea la 28 noiembrie 1994 a Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC; denumirea deplină – Acordul de Parteneriat și Cooperare între Comunitățile Europene și statele lor membre, de o parte, și Republica Moldova, de altă parte), pus în aplicare din 1 iulie 1998, pentru o perioadă iniți-

ală de 10 ani cu posibilitatea prelungirii tacite. Însă procesul de integrare europeană a prins contur doar în anii 2002-2007, acesta devenind o realitate tocmai din a doua jumătate a anului 2009, odată cu schimbarea paradigmei de guvernare de către coaliția de guvernământ – Alianța pentru Integrare Europeană (AIE).

A doua etapă a procesului de afirmare și dezvoltare a statului cuprinde anii 1994-2000, de la adoptarea Constituției Republicii Moldova și până la modificarea, la 5/18 iulie 2000, cu votul unei majorități absolute de deputați, a Constituției pentru trecerea la sistemul parlamentar de guvernare și alegerea șefului statului de către Legislativ. Dar, deoarece nu s-a reușit alegerea președintelui țării, Parlamentul de legislatură a XIV-a a fost dizolvat și a fost anunțat un nou scrutin parlamentar pentru data de 25 februarie 2001. Isterior, însă modificările operate în art.78 și 89 din Legea Fundamentală au fost declarate neconstituționale prin decizia Curții Constituționale, din 4 martie 2016. Această perioadă din istoria politică recentă a Republicii Moldova ar putea fi numită etapa stabilizării sistemului politic și se definește prin aprofundarea și realizarea principiilor democratice, funcționarea instituțiilor statale, formarea cadrului legislativ și normativ al țării în conformitate cu voința politică a elitei guvernante. În concordanță cu Constituția, au fost create Curtea Constituțională și alte instituții judiciare, au fost adoptate Concepția politicii externe și Concepția securității statului, a fost efectuată reforma administrativ-teritorială, transformarea masivă a proprietății publice în proprietate privată etc. Continuă dezvoltarea sistemului de partide, care a fost influențată de sistemul electoral proporțional, utilizat în mod constant în toate ciclurile electorale, începând cu 1994, reformarea legislației naționale, stabilizarea instituțiilor politice ale statului și a vieții social-politice obținute în perioada precedentă.

La mijlocul anilor '90 pot fi identificate trei grupări politice mai reprezentative (parlamentare și extraparlamentare) referitoare la vectorul dezvoltării țării noastre: 1) dezvoltarea și consolidarea statului Republicii Moldova; 2) unirea (imediată sau graduală) cu România și 3) restabilirea și/sau aderarea la Rusia / Uniunea Rusia-Belarus. Vehicularea acestor trei mesaje în perioada indicată, fortificarea independenței țării, aderarea ei la România sau revenirea Moldovei pe orbita rusească, reflecta, de fapt, atitudinea formațiunilor politice față de destinul societății noastre, numite ironic de unii autori „partide geopolitice”. Conturarea pe scena politică a țării a acestor trei orientări clare asupra vectorului dezvoltării statului (ele, în fond, coincid cu divizarea eșichierului politic) reflectau polarizarea masivă a populației după criteriul politic și cel economic, absența liderilor politici și de opinie reprezentativi, astfel încât unii lideri de partid se vedeau atunci conducători de cel mai înalt nivel, „salvatori ai națiunii”, fenomen numit în literatura politologică fenomenul „bonapartismului”.

Consolidarea statului Republica Moldova s-a manifestat și prin faptul că integrarea europeană, după victoria relativă a forțelor pro-europene în alegerile

parlamentare din 1998, începe să devină o temă dominantă a discursului politic autohton și o politică de stat atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Astfel, după criza financiară din Rusia (august 1998), Alianța pentru Democrație și Reforme (ADR a fost constituită la 21 aprilie 1998), majoritară în Parlament, votează o hotărâre care stipula că orientarea spre integrarea europeană devine un „obiectiv strategic major al țării”. În paralel, aderarea la UE este declarată obiectivul strategic al Republicii Moldova și în Concepția politicii externe pentru anii 1998-2002 adoptată de către Guvernul investit. Odată cu intrarea în vigoare a APC-ului (iulie 1998) are loc o activizare vădită a autorităților politice pe vectorul european, în special, în vederea aderării țării noastre la unele organisme regionale, cum ar fi, de exemplu, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est (PSESE), eforturi încheiate cu succes în iunie 2001, când țara noastră aderă la această inițiativă (participarea la PSESE era văzută de clasa politică la acea vreme drept o posibilitate de a include Republica Moldova în Procesul de Stabilizare și Asociere al UE pentru Balcanii de Vest și, ulterior, în procesul de aderare a țării la UE). De asemenea, programul guvernamental pentru anii 1999-2002 Supremăția legii, revitalizare economică și integrare europeană a articulat vădit dezvoltarea cursului european al țării. Însă demiterea cabinetului Sturza (martie 1999 - decembrie 1999), care s-a dovedit a fi pro-european, și venirea guvernului Braghiș (decembrie 1999 - martie 2001) a schimbat orientarea politicii externe a statului. Acest nou guvern, spre deosebire de predecesorul său, reorientează spre CSI interesul național al Republicii Moldova. Precum se observă, această perioadă în evoluția statului s-a caracterizat prin anumite oscilații vizând vectorul politicii externe a Republicii Moldova.

Cea de-a treia etapă a evoluției statului Republica Moldova, 2001 – prima jumătate a anului 2009, numită de unii autori etapa „pseudodemocratică” (pseudodemocrația este considerată de unii cercetători occidentali (M.Burton, R.Gunther și J.Higley) categorie oarecum reziduală a regimurilor democratice și rezultă din elitele unificate ideologic), reflectă, în fond, „sindromul puterii dominante” și paradoxurile sistemului electoral democratic. Această etapă demarează după amendamentele constituționale sus-menționate din 2000 și alegerile parlamentare anticipate din 25 februarie 2001, câștigate detașat de către Partidul Comuniștilor din Republica Moldova. Dată fiind reorientarea vectorului dezvoltării țării de la modelul etatist, estic, la cel liberal, european, prin mai multe acțiuni politice desfășurate de către partidul de guvernământ (PCRM), unii autori numesc această perioadă etapa „consensului național”, trasând însă nejustificat limitele ei de manifestare pentru anii 2005-2009. De fapt, considerăm că „parteneriatul politic” încheiat între guvernanți (PCRM, partidul de guvernământ, și Partidul Popular Creștin Democrat, Partidul Democrat din Moldova și Partidul Social-Liberal, opoziția parlamentară) este, practic, consumat spre sfârșitul anu-

lui 2007, după alegerile locale generale din iunie 2007, când PCRM pierde scrutinul electoral și se declară ieșit din cadrul „parteneriatului politic”.

Totodată, această perioadă s-a manifestat și prin unele încercări de reformare a structurii puterii de stat în vederea instituționalizării procesului integraționist, proces inițiat de autoritățile politice ale statului. Pentru atingerea obiectivului strategic fundamental de integrare europeană a țării, elita guvernantă purcede, la sfârșitul anului 2002 și ulterior la crearea cadrului instituțional intern: Comisia Națională pentru Integrarea Europeană (CNIE), Comisia Parlamentară pentru Integrare Europeană, Departamentul de Integrare Europeană din componența Ministerului Afacerilor Externe, căruia i se atribuie rolul de coordonator principal. Prin decret prezidențial, Ministerul Afacerilor Externe este transformat în Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, iar funcția ministrului de Externe este promovată la rangul de viceprim-ministru. Crearea așa-numitului „concept strategic” referitor la promovarea procesului de integrare în UE conduce la realizarea altor măsuri de rigoare. Astfel, în septembrie 2003, când țara noastră fusese deja invitată să participe la Politica Europeană de Vecinătate (PEV), CNIE elaborează și transmite Comisiei Europene o Concepție de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Ulterior, către sfârșitul anului 2005, la Chișinău a fost inaugurat Oficiul Delegației Comisiei Europene în Republica Moldova, iar la Odesa are loc inaugurarea oficială a sediului central al Misiunii Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Republica Moldova și Ucraina (EUBAM).

Prioritățile politicii de integrare europeană a țării noastre se bazau pe doi piloni care se completeau reciproc. Primul este implementarea Planului Individual de Acțiune Uniunea Europeană – Republica Moldova (PAUERM), care a apărut în cadrul PEV a UE. Cel de-al doilea pilon rezidă în implicarea activă a Republicii Moldova în diverse procese regionale din Europa Centrală și de Sud-Est, ceea ce avea o mare importanță pentru avansarea țării noastre pe calea integrării europene, în special, prin implementarea programelor UE de ajustare la standardele și valorile europene, prin îndeplinirea proiectelor și strategiilor politice și celor sectoriale.

Vom aminti, de asemenea, inițiativa Președintelui VI.Voronin referitoare la reformarea CSI în baza unui cadru legal ajustat la cel al UE. Ideea creării unei structuri speciale pentru integrarea în UE, lansată de autoritățile Republicii Moldova în ajunul Summit-ului CSI desfășurat la Chișinău în perioada 6-7 octombrie 2002, nu prea a avut sorți de izbândă. Din acestea și alte motive puterea oficială declară schimbarea vectorului dezvoltării Republicii Moldova de la Est spre Vest. Această reorientare a vectorului dezvoltării societății noastre prevede un proces de durată al integrării europene, precum și de apropiere graduală a Republicii Moldova de instituțiile NATO din perspectiva cooperării mai intense a țării cu această structură Nord-Atlantică în ceea ce privește securitatea națio-

nală. Conștientizarea de către elita puterii a adevăratei traiectorii atât a procesului de integrare comunitară, cât și a colaborării și cooperării Republicii Moldova cu NATO în contextul opțiunii europene a țării a condus la semnarea, la 19 mai 2006, la Bruxelles, a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO (IPAP), iar la 5 iulie al aceluiași an Guvernul aprobă Planul în cauză. Vom sublinia și faptul că Parlamentul țării a adoptat la 22 mai 2008 Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova, ce stabilește statutul de neutralitate constituțională a țării, de neaderare la blocurile militare, precum și cursul european al Republicii Moldova.

Prioritățile naționale enunțate și susținute de elita guvernantă în etapa de referință (integrarea europeană, democratizarea societății și reintegrarea țării) pot fi considerate drept direcții fundamentale în funcționalitatea statului care constituie, de fapt, baza formulei politice pentru legitimarea consensului actorilor din câmpul politic autohton, consens politic formalizat deja după a doua accedere la guvernare a PCRM în rezultatul alegerilor parlamentare din 6 martie 2005. Astfel, Declarația Parlamentului Republicii Moldova cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene, adoptată unanim de către legislativ la 24 martie, stipulează consensul tuturor fracțiunilor parlamentare în ceea ce privește promovarea treptată și ireversibilă a cursului strategic de integrare europeană a țării noastre. Dacă politicile guvernamentale aplicate pentru realizarea programului Renașterea economiei – renașterea țării pe anii 2001-2005 erau orientate spre redirecționarea vectorului dezvoltării Republicii Moldova, atunci Programul de activitate a Guvernului pe anii 2005-2009 Modernizarea țării – bunăstarea poporului proclamă integrarea europeană și realizarea PAUERM drept sarcini prioritare ale activității Executivului, alături de dezvoltarea economică durabilă social orientată și reintegrarea țării, precum și de implementarea cu strictețe a prevederilor APC. Ca urmare a acestui program guvernamental, factorii decizionali au realizat mai multe activități necesare în vederea realizării opțiunii europene a țării, precum și unele măsuri legislative importante pentru dezvoltarea democrației și afirmarea statului de drept, acestea fiind elaborate cu participarea societății civile și a opoziției politice (parlamentare și extraparlamentare).

Așadar, fluctuațiile elitei politice din etapele anterioare asupra vectorului dezvoltării Republicii Moldova iau sfârșit după alegerile parlamentare anticipate din februarie 2001. Partidele aflate la guvernare în frunte cu PCRM se îndepărtează gradual de la retorica prorusă și înregistrează câteva progrese în cadrul relațiilor dintre Republica Moldova și UE, precum și în procesul de consolidare a stabilității și eficienței instituțiilor de stat, fiind atestat în acest sens un nivel adecvat de cooperare dintre Parlament, Guvern și Președinție privind promovarea reformelor de modernizare și europenizare a țării. În acest sens, unii cercetă-

tori remarcă reaşezarea relaţiilor şi normelor nu numai din cadrul fiecărei ramuri ale puterii de stat, dar şi între aceste ramuri, existând astfel o coabitare instituţională. Prin urmare, politica internă a statului este „conectată” tot mai strâns cu politica externă, existând un consens politic între actorii politici cu privire la realizarea a trei obiective prioritare ale statului: integrarea europeană, democratizarea societăţii şi reintegrarea ţării. Acest consens a fost dictat şi de cererea socială din partea societăţii civile.

Ultima etapă în evoluţia statului Republica Moldova, a doua jumătate a anului 2009 – până în prezent, poate fi numită etapa pragmatică, perioada „realiştilor”, dar şi a „idealiştilor”. Este perioada „realiştilor”, deoarece toate coaliţiile de guvernământ numite democratice şi proeuropene (AIE – trei coaliţii la număr, Coaliţia Pro-Europeană de Guvernare, Alianţa Politică pentru Moldova Europeană şi actuala majoritate parlamentară) au încercat să aducă la normalitate funcţionalitatea instituţiilor de stat, să realizeze unele reforme democratice şi să modernizeze instituţiile puterii de stat trasate în programele de guvernare. Este perioada „idealiştilor”, pentru că a eşuat aşa-numita „istorie de succes” a Republicii Moldova în procesul de integrare europeană (sintagma „Moldova, istorie de succes a UE” a fost proclamată în cadrul forumului „Să regândim Moldova”, care a avut loc în martie 2010 la Bruxelles), iar, în final, insuccesele guvernărilor au afectat grav securitatea naţională care nu este numai securitatea statului, ci şi securitatea societăţii şi a cetăţenilor Republicii Moldova. Involuţia ţării noastre de la „istorie de succes” la „stat capturat”, care riscă să devină „următoarea criză de securitate a Europei, cu potenţiale consecinţe dincolo de frontierele ei”, a fost descrisă de unele oficialităţi europene şi lideri de opinie naţionali.

Aprobarea şi aplicarea, mai mult sau mai puţin reuşită, a unor reforme modernizatoare de către „pragmaticii” din a doua jumătate a anului 2009, care constituia esenţa formulei politice funcţionale pentru clasă politică guvernantă şi societate, a condus la apariţia paradigmei noi asupra guvernării. Confruntându-se cu un set de probleme şi dificultăţi de ordin obiectiv şi subiectiv, dar fiind susţinută de oficialităţile europene, guvernările „proeuropene” au căutat să facă faţă problemelor moştenite de la guvernarea comunistă, precum şi celor noi. Republica Moldova, fiind însă măcinată de probleme noi apărute (atacuri raider, acte de corupţie, delapidări de fonduri, reglări de conturi, crime tănuite, contrabandă de tot soiul, „furtul secolului”, lipsa transparenţei în actul guvernamental şi a comunicării dintre putere şi societate¹³ şi multe alte), se împotmoleşte în promovarea reformelor consistente după formă şi conţinut conform angajamen-

¹³ Gânditorul renaşcentist Francesco Guicciardini încă la începutul secolului XVI exclama cu indignare că „deosebirea dintre guvernanţi şi guvernaţi este atât de mare, încât nu trebuie să ne uimească faptul că nu ştim nimic despre ceea ce se întâmplă în procesul de guvernare” (Cf.: Varzari P. *Istoria gândirii politice (Note de curs)*. - Chişinău: Pontos, 2011, p.85-87).

telor asumate față de UE: reforma justiției, reforma poliției, reforma anticorupție, reforma administrației publice (centrale și locale), reforma electorală care sunt principalele provocări pentru dezvoltarea democratică a Republicii Moldova. Este și firesc, acestea și alte probleme generate chiar de guvernării care ar trebui să le rezolve afectează imaginea țării pe plan extern și șansele ei reale de aderare într-un viitor previzibil la spațiul unic european.

Pe de o parte, există mai multe probleme care au însoțit și vor continua să influențeze procesul de asociere a Republicii Moldova la spațiul comunitar, probleme legate de actul guvernării în contextul modernizării prin democratizarea societății în conformitate cu standardele europene. În acest sens, cea mai presantă întrebare este dacă a fost justificată semnarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană (denumirea deplină: Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte), în condițiile în care principalele forțe politice din țară împărtășesc opinii opuse pe marginea acestui subiect, ducând astfel la aprofundarea polarizării societății. Actualmente, criteriul divizării societății este cel integraționist, segmente sociale aproximativ egale pledând pentru integrarea europeană sau pentru cea eurasiatică. Controversele publice ce țin de necesitatea desfășurării unui referendum privind vectorul politicii externe au fost estompate de asumarea responsabilității politice de către reprezentanții majorității guvernamentale (CPEG, 30 mai 2013 – 9 decembrie 2014), care au semnat Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană la 27 iunie 2014, intrat în vigoare la 1 iulie 2016, Acord ce prevede asocierea politică și integrarea economică cu UE. În această situație, alegerile parlamentare ordinare din 30 noiembrie 2014 au avut și semnificația unui plebiscit pe marginea problemei în cauză. Așadar, forțele politice democratice, numite și proeuropene, care au câștigat alegerile, au obținut și mandatul de implementare a unuia dintre proiectele integraționiste, întrucât principalul subiect al campaniei parlamentare a fost cel legat de vectorul integraționist european.

Pe de alta, au apărut anumite discordanțe în activitatea instituțiilor puterii de stat și a actorilor de pe arena politică a țării, care, în opinia unor autori, au condus la „paradoxul statului”, iar cele legate de activitatea elitelor politice sunt numite „paradoxul elitelor”, paradoxuri care au distorsionat relațiile instituționale de bună funcționalitate între instituțiile statului. Dacă paradoxul elitelor constă în faptul că există o necesitate stringentă a unei noi elite în stare să asigure transformarea socială, să materializeze obiectivele tranziției ca să putem edifica o societate democratică prosperă, fiind greu să găsești o astfel de elită dacă ea nu există, atunci paradoxul statului constă în aceea că în condițiile tranziției s-a produs colapsul lui, tocmai în condițiile când era mai mare nevoie de el, deoarece imperfecțiunea noilor instituții politice, mult mai democratice în intenția și

obiectivele lor, n-a reușit să asigure rolul statului în efectuarea schimbărilor și transformărilor sociale. Slăbiciunea instituțiilor puterii de stat și a întregului sistem politic a afectat exercitarea funcțiilor democratice ale statului, care, de multe ori, a acționat mai degrabă în favoarea unor interese particulare, de grup, partinice, decât în interesul public.

Aceste și alte distorsiuni, inconsecvențe și paradoxuri în activitatea statului Republica Moldova mărturisesc despre caracterul relațional al puterii politice, iar orice analiză realizată în baza acestui caracter duce, în mod obligatoriu, la evidențierea relativității (ambiguității) acesteia [5, p.117]. Caracterul relativ al puterii se manifestă atât în sens extensiv (cu referire la aria câmpului în care se produc efectele acesteia), cât și intensiv (legat de calitatea, intensitatea ei). Relațiile de putere variază în funcție de forma, conținutul și finalitățile (scopurile) diferite ale structurilor prin care ea se manifestă, de regulile de care ține seamă și de raporturile (de antagonism sau de colaborare) după care interacționează subiectul și obiectul politic.

Un alt aspect care dorim să-l scoatem în evidență este că puterii politice îi sunt specifice nu numai trăsături și caracteristici aparte (reflectate în multiple studii analitice), dar și animate tendințe în dezvoltarea acesteia. Fără a le detalia, vom enumera principalele tendințe în dezvoltarea puterii politice, care își găsesc manifestare și în câmpul politic autohton după adoptarea Declarației de Independență (27 august 1991) ca act fondator al statului Republica Moldova, dar în special după alegerile prezidențiale de la sfârșitul anului 2016 [8, p.155-158]:

1) în modelarea opiniei publice un rol principal îl ocupă nu numai „antreprenorii” politici, dar și liderii de partid, ultimilor revenindu-le patru roluri, subliniate de către teoreticienii elitelor: de actori simbolici, cadre pentru elita puterii, directori „politici” și politicieni ai crizei. În plus, în societățile tranzitive se mai observă și fenomenul „bonapartismului” clasei politice, în sensul că modernizarea de „sus” a societății se produce prin mijloace autoritare și proceduri nedemocratice, iar orice politician se vede lider de partid și chiar candidat la posturile superioare ale țării, „salvator ai națiunii” (fapt care poate fi recepționat și în perioada Prezidențialelor-2016).

2) tendința spre oligarhizarea puterii politice a fost observată și descrisă încă la începutul secolului XX de către unul din elitiștii clasici R.Michels, care nota că însuși principiul organizației (subordonarea pe verticala puterii) și necesitatea posedării cunoștințelor speciale implică neapărat tendințe spre oligarhie. Unele tendințe oligarhice ale puterii se pot observa și în cazul Republicii Moldova, vorbindu-se tot mai insistent în ultimii ani despre un „stat capturat” și corupt, un stat de drept nefuncțional.

3) profesionalizarea liderilor politici vizează sporirea responsabilității lor pentru soarta oamenilor, pentru prezentul și viitorul popoarelor și țărilor guvernate. Această tendință în dezvoltarea puterii politice se manifestă prin adoptarea

anumitor proiecte naționale de dezvoltare strategică a societății în strânsă legătură cu problemele cu care se confruntă comunitatea națională la un moment dat, ținându-se cont și de problemele pe care le întâmpină statele din regiune și comunitatea internațională în ansamblu.

4) tendința profesionalizării elitelor puterii în corespundere cu domeniile lor de activitate profesională a devenit una relevantă la intersecția secolelor XX-XXI. Profesarea politicii de către unele persoane, apariția politicianilor de carieră, intensificarea luptei și concurenței politice în anumite perioade ale vieții social-politice ale unui socium este condiționată, în cel mai decisiv mod, de creșterea și însemnătatea politicului și a procesului politic, în special, pentru „noile” democrații din spațiul postsovietic, fapt ce adeseori conduce la prevalarea politicului asupra economicului, astfel încât aceste societăți sunt dominate deocamdată de putere. Această situație draconică poate fi justificată doar prin concentrarea activității elitelor politice asupra problemelor economico-sociale, tendința determinată de faptul că creșterea bunăstării materiale a țării guvernate se află într-o strânsă legătură cu locul și rolul decidenților politici în viața comunității.

5) Sporirea responsabilității clasei politice și a liderilor politici naționali nu numai pentru țările guvernate, dar și a lumii întregi. Având în vedere că statele lumii se află în relații interdependente, elitele guvernante și liderii politici naționali realizează diverse programe și strategii de dezvoltare strategică a societății în strânsă legătură cu problemele globale ale contemporaneității. Impactul revoluției informaționale, a societății bazate pe cunoaștere necesită din partea elitelor puterii, a liderilor naționali și a celor mondiali, din partea întregii comunități internaționale elaborarea și implementarea unor strategii planetare de combatere a diverselor flageluri ale lumii contemporane. Din această perspectivă, elitele și liderii pot propune și realiza proiecte majore de dezvoltare a societății numai dacă iau în considerare problemele globale ale umanității și apreciază politica internă a unui stat ca parte componentă a procesului mondial de dezvoltare.

6) în contextul noilor provocări ale societății contemporane și pornind de la necesitatea de a corespunde cerințelor timpului, elitele politice au nevoie de reînnoire calitativă cu cei mai capabili și dinamici reprezentanți ai clasei conduse. Elitistul clasic G.Mosca numește trei modalități de reînnoire (moștenirea, alegerea și cooptarea) și identifică două tendințe în dezvoltarea clasei politice (tendința aristocratică și tendința liberală sau democratică, care are loc îndeosebi în perioadele marilor schimbări sociale), tendințe necesare în preîntâmpinarea degenerării acesteia. Echilibrul dintre tendințele dezvoltării clasei conducătoare este cel mai dorit pentru societate, fiindcă el asigură continuitate și stabilitate în conducerea comunității.

7) Odată cu sporirea complexității procesului politic și implicării masive a statului în economie, îndeosebi a statelor cu regimuri politice tranzitive, se observă tendința birocratizării actului politic și a celui administrativ, fapt observat

la vremea sa de M.Weber. Pe linie weberiană, sociologul și elitistul american C.W.Mills în lucrarea sa de referință „Elita puterii” (1956) critică efectele nefaste ale tendinței de birocratizare și profesionalizare a aspectului politico-administrativ, subliniind că acest fapt conduce la un clivaj din ce în ce mai mare dintre instituții și public, la opacizarea relațiilor dintre conducători și conduși, la deteriorarea democrației și formarea unei elite a puterii [9].

8) În fine, tehnocratizarea puterii politice, ca tendință în dezvoltarea puterii politice, se manifestă prin faptul că în unele societăți există tentația firească de a tehnocratiza guvernele pentru o mai bună eficientizare a puterii elitiste, așa încât tehnocratismul radical poate neglija drastic necesitățile sociale ale membrilor societății (intenția partidului de guvernămîn din țara noastră, al PDM-ului, de a tehnocratiza actul guvernării la începutul anului 2018 este una relevantă).

Interesul nostru aici este de a mai adăuga și specifică câteva tendințe care s-au manifestat pe tot parcursul istoriei politice recente a Republicii Moldova, fiind vorba, în primul rând, despre criza legitimității puterii politice, care se manifestă prin trei stări de spirit ale populației țării: absenteism, apatie și alienare (trei „A”). Absenteismul, ca tip de comportament politic, pune sub semnul întrebării legitimitatea celei mai importante instituții a democrației – alegerile libere, indică instabilitatea regimului politic, reducând legitimitatea puterii politice, neîncrederea oamenilor față de instituțiile guvernamentale, ineficacitatea instituțiilor politice, lipsa de transparență în activitățile statului și un nivel scăzut al concurenței politice în cadrul sistemului politic. Dacă apatia este o stare de indiferență politică (pe plan afectiv și apreciativ) determinată de insatisfacția și de conștiința inutilității protestului sau revoltei față de activitatea de guvernare, atunci alienarea puterii politice reflectă, direct sau indirect, semnalele diverse care provin din toate zonele aflate în contact cu puterea și cu politicul. Cauzele sale se află atât în natura sistemului politic (înstrăinarea este produsul natural al structurii sociale și politice), cât și în evoluția conjuncturală a acestuia [5, p.183; 10]. Cu cât stările și reacțiile amintite (absenteismul, apatia și alienarea) față de politic și politică sunt mai numeroase și mai extinse în societate, cu atât criza legitimității puterii este mai profundă, iar instabilitatea sistemului și regimului politic devine mai accentuată.

În al doilea rând, o altă tendință în dezvoltarea puterii politice se manifestă prin existența în câmpul politic al unei societăți a multiplelor clivaje, caracterizate drept principii de diviziune durabile ale comportamentelor politice și ale competiției electorale, bazate pe structuri și sisteme de interese sau de valori concurente, specifice unor grupuri de referință, definite pe baza unor criterii socio-economice, politice sau culturale [11, p.47]. În ce privește conceptul de clivaj politic, acesta definește polaritatea societală din perspectiva modelelor simplificate de tipul binoamelor și se referă la o separare socială pentru a identifica anumite grupuri sociale în procesul politic, în funcție de caracteristicile lor funda-

mentale (status social, profesie, locul de trai, religie, etnie etc.). Referindu-ne la Republica Moldova, în câmpul politic autohton sunt prezente trei clivaje politice mai profunde, observându-se, de altfel, o tendință în perpetuarea unor clivaje politice mai vechi (vectorul european – proiectul estic, unionism – moldovenism, unitarism – federalism etc.), care pot fi numite și provocări la adresa securității statului Republica Moldova. Aceste clivaje divizează societatea de circa trei decenii în tabere opuse în contextul dezvoltării democratice și modernizării politice a țării noastre. În acest sens, coeziunea socială este extrem de grav afectată și are un potențial nesemnificativ de reparație imediată pe fundalul apariției unor noi „linii” de conflict, mai ales după alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014 și alegerile prezidențiale de la sfârșitul anului 2016, când democrații și socialiștii au constituit o lume politică bipolară, la un pol plasându-se guvernarea declarată pro-europeană, iar la celălalt – Președintele I.Dodon și socialiștii, care promovează o politică externă îndreptată spre integrarea eurasiatică a Republicii Moldova. În acest fel, prioritățile asumate de instituțiile publice ale statului sunt duble (ale guvernării și ale Președinției) în conformitate cu liniile de divizare a societății, adică cu anumite clivaje politice reactualizate.

Și, în al treilea rând, este vorba despre funcționalitatea coalițiilor de guvernare constituite în baza rațiunii politice și a consensului substanțial procedural, ultimul presupunând acordul în jurul unui set de proceduri cu privire la luarea deciziilor de interes comun. La fel, vom constata faptul că formarea unor alianțe și altor aranjamente politice de guvernare între actorii politici era specifică pentru elitele politice din Republica Moldova încă la mijlocul anilor '90 ai secolului trecut.

Statornicirea consensului procedural valoric între diferite facțiuni ale elitei într-o societate poate fi obținută prin diverse mecanisme democratice de conlucrare, inclusiv prin tranzacția între elite (eveniment petrecut rar în istorie, dar și mai rar în țările ex-comuniste, iar drept exemplu poate servi doar Polonia la intersecția anilor '80-'90 ai secolului XX) și prin convergența lor (cel mai des întâlnit în practica politică a societăților contemporane). Aceste două instrumente politice sau modalități de conlucrare a elitelor, numite de unii politologii și modele ale democratizării, conduc la transformarea elitelor de la un tip la altul și la consolidarea „noilor” regimuri democratice [12, p.143-156; 13, p.43-46].

Vom sublinia că tranzacția (înțelegerea, pactul, aranjamentul) între elite reprezintă, în linii mari, o cale directă și rapidă de consolidare a democrației, iar ca manifestare contemporană a tranzacției poate servi modelul de „mese rotunde” între actorii politici implicați într-un anumit proces conflictual (cazul Republicii Moldova: activitatea Mesei Rotunde cu Statut Permanent, 4 aprilie 2002 – sfârșitul anului 2003, structură apărută la inițiativa fracțiunii parlamentare „Alianța Braghiș”, ce întrunea opoziția, autoritățile publice și unele ONG-uri bine cunoscute în societate privind susținerea dialogului social dintre putere și

opозиție, cu scopul protejării și promovării democrației și a pluralismului politic în societate).

Cât privește convergența elitelor (coaliția, alianța, parteneriatul și alte instrumente politice de conlucrare întru respectarea jocului politic), cea de-a doua modalitate de conlucrare a elitelor politice, presupune, de fapt, o transformare substanțială a democrației neconsolidate (în cazul Republicii Moldova – democrația electorală, pur procedurală) într-o democrație funcțională, consolidată. În cazul convergenței, elitele formează alianțe electorale și/sau postelectorale (de guvernare) în funcție de conjunctura politică creată la un moment dat, alianțe care se pot desființa nu numai odată cu înfrângerile electorale, dar și în perioada guvernării unei sau altei alianțe (cazul AIE). Fenomenul convergenței elitelor s-a înrădăcinat în multe țări din lume, inclusiv și în spațiul postcomunist (Ucraina, Rusia și Georgia). Drept exemplu pentru Republicii Moldova poate servi cazul apropierii elitelor socialiste și neo-socialiste în anii 1994-1996 (Coaliția Partidului Democrat Agrar din Moldova și a fracțiunii parlamentare „Unitatea Socialistă”), a democraților și creștinilor democrați în anii 1998-1999 (ADR), a comunistilor, creștinilor democrații, democraților și liberalilor în anii 2005-2007 (așa-numitul Parteneriat Politic pentru Interesele Țării), a grupurilor rivale ale elitelor de centru (democrații) și dreapta (liberalii) din a doua jumătate a anului 2009 (AIE-1 – 2009-2010, AIE-2 – 2011-2013, CPEG – 2013-2014, APME – 2015, AIE-3 – 2015, precum și alianța majorității parlamentare actuală formată la 20 ianuarie 2016, însă la mijlocul anului 2017, din motive bine cunoscute, alianța majoritară, fiind constituită inițial din patru componente, a rămas doar cu două – PDM și Grupul parlamentar Popular European).

În concluzie, contradicțiile obiectiv-subiective ce caracterizează realitatea sociopolitică și economică și vizează pierderea încrederii unei părți a populației în transformări democratice sustenabile, deficiențele actului de guvernare și prezența numeroaselor dificultăți aporetice inerente promovării reformelor modernizatoare (clivajele politice, deficitul democratic cu toate manifestările sale – apatie politică, absenteism, erodarea încrederii în clasa politică, individualism exacerbant, intoleranță față de altă opinie, rată scăzută a participării civice și excluderea de la viața politică și socială, provocările la adresa statului, blocajele politice și decizionale, birocrăția extinsă și disfuncțională etc.), devenite, se pare, cronice pentru Republica Moldova și după circa 27 de ani de independență, confirmă lipsa unei formule politice funcționale de guvernare, a unei concepții strategice bine fundamentate de modernizare prin democratizarea societății pe toate coordonatele ei fundamentale (politic, economic și social), iar lipsa consensului național asupra vectorului dezvoltării strategice a țării devine cea mai mare piedică în dezvoltarea durabilă a statului. La aplicarea reformelor modernizatoare de substanță după formă și conținut trebuie să contribuie mai mulți factori, inclusiv capacitatea de reînnoire a elitelor politice tradiționale în elite poli-

tice modernizatoare manifestată prin alternanța la putere a persoanelor și a liderilor politici dată de competiția dintre partide, prin schimbarea verticalei puterii politice care ar fi capabilă să modernizeze Republica Moldova în baza unei noi paradigme de guvernare.

Bibliografie

1. Măgureanu V. Studii de sociologie politică. - București: Albatros, 2007.
2. Nazare V. Legitimitate, popularitate și eficiența politică. // Sfera Politicii, - București, 2006, nr.123-124, p.96-103. [on-line] <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/123-124/art11-nazare.html> (vizitat 07.02.2016).
3. Jude I. Paradigmele și mecanismele puterii. Kratologia – o posibilă știință despre putere. - București: Ed. Didactică și Pedagogică, 2003, [on-line] <https://vdocuments.site/documents/paradigmele-si-mecanismele-puterii.html> (vizitat 17.02.2016).
4. Sidor D. Cum percepem puterea politică? - București: Ed. Virtuală, 2013, [on-line] <https://books.google.md/books?id=2GTdAgAAQBAJ&pg=PT117&lpg=PT117&dq=%E2%80%9Eputerea+de+stat%E2%80%9D&source=bl&ots=ECYeaPDcT8&sig=5RUcINeOwPpcd1z3ZDVngP3a9Gg&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwjdzp3P1eHYAhVoM5oKHUgVCe44ChDoAQhKMAY#v=onepage&q=%E2%80%9Eputerea%20de%20stat%E2%80%9D&f=false> (vizitat 18.01.2018).
5. Bordeiu P.D. Fundamentele puterii politice (Curs). - Constanța: „Andrei Șaguna”, 2006, [on-line] <https://ro.scribd.com/doc/32044222/Curs-Fundamente> (vizitat 18.01.2013).
6. Varzari P. Evoluția statului Republica Moldova prin prisma vectorului integraționist european. // Revista de Studii Interdisciplinare „C.Stere” (psihologie, sociologie, studii juridice, economie, religie, științe politice, relații internaționale). - Iași, România, 2017, an.4, nr.1-2 (13-14), p.37-56.
7. Zdaniuk B. Konsolidacja państwa w Republice Mołdawii. - Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2016, [on-line] http://www.wydawnictwo.wdinp.uw.edu.pl/zasoby/pliki/ebook1/Mo%C5%82dawia_ebook.pdf (vizitat 27.11.2016).
8. Varzari P., Sosna B. Puterea politică și tehnocrația în societatea aflată în plină schimbare. // Teoria și practica administrării publice (Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională, Chișinău, 19 mai 2017) / Col. red. O.Balan [et al.]. - Chișinău: S.n., 2017 („Elan Poligraf.”), p.155-158.
9. Mills C.W. The Power Elite. - New York: Oxford University Press, 1956, [on-line] <http://www.eindtijdinbeeld.nl/EiB->

- Bibliotheek/Boeken/The Power Elite - New Edition first full-scale study of structure and distribution of power in USA 2000 .pdf (vizitat 13.07.2013).
10. Халипов В.Ф. Кратология – наука о власти. Концепция. - Москва: Экономика, 2002, [on-line] http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Halip/index.php (vizitat 13.09.2010).
 11. Surel Y. Clivaje. // Dictionar de probleme politice: 60 de mize ale Franței contemporane / Red. coord. N.Haudegand, P.Lefébure. - Chișinău: Muzeum, 2002, p.47-51.
 12. Varzari P. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). - Chișinău: Pontos, 2013.
 13. Varzari P. Puterea elitistă și modernizarea politică a Republicii Moldova: repere conceptuale și de conținut. // Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2015, nr.1 (167), p.41-52.

24.01.2018

**COMPARTIMENTUL
RELĂȚII INTERNAȚIONALE**

**IDENTIFICATIONS CONCEPTUELLES DE L'INTERACTION
„POLITIQUE ÉTRANGÈRE – INTÉRÊT NATIONAL –
PROCESSUS INTÉGRATIONNISTE”**

Svetlana CEBOTARI

République de Moldova, Chisinau, Université d'Etat de Moldova, Faculté de Relations Internationales, Sciences Politiques et Administratives, Département des Relations Internationales, docteur, maître de conférences.

Violeta COTILEVICI

République de Moldova, Chisinau, Université d'Etat de Moldova, Faculté de Relations Internationales, Sciences Politiques et Administratives, Département des Relations Internationales, étudiante en doctorat

In the contemporary world, the integration is one of the primary factors of the foreign policy and of the international relations as a whole. At the beginning of the 21st century the world is going through a multitude of processes that take place inside and outside the states. New integrationist groups appear, the organizational forms are diversified and the evolution takes place from simplistic models to more complex ones. As a result, the integrationist processes encompassed virtually all regions and states, thus contributing to the formation of new international "matrices". This article analyzes the relationship «national interest - foreign policy - integrationist process».

Between the notions of "integrationist process" and "national interest", "foreign policy" there is a complementarity report, each one completing one another. No integration process can be achieved outside and without the involvement of the states, which have a certain interest, which they achieve through the foreign policy.

Keywords: *interest, integrationist process, national interest, foreign policy, international relations*

Les nombreuses mutations politiques, économiques et sociales des dernières décennies du XX-ième siècle, le début du XXI-ième siècle ont changé de façon spectaculaire le tableau du monde et se sont trouvées à la base des unes des transformations évidentes des relations internationales.

En regardant attentivement les transformations globales, nous assistons à une modification rapide du contenu de la géopolitique. Si dans le passé les États

et les peuples étaient isolés, atomisés, aujourd'hui ils se trouvent dans les conditions des contacts réciproques, en relations d'interdépendance. Dans le monde contemporain, avec la fin de la guerre froide, avec l'affaiblissement et la chute des systèmes et des sous-systèmes totalitaires, avec la stimulation des tendances de la décentralisation et leurs effondrements (URSS, Yougoslavie), on a créé un nouveau stéréotype de pensée politique. Jusqu'à ce moment-là la sécurité internationale se basait sur le principe de l'armement et de la concurrence entre les deux blocs politico-militaires, aujourd'hui les relations internationales contemporaines se trouvent dans la situation de la transition de la confrontation et de l'opposition vers un nouvel ordre international. L'interdépendance économique et commerciale dans une époque dominée par l'expansion de la science et de la technologie a rendu les relations internationales, la politique étrangère des États plus complexes et plus dynamiques.

La politique étrangère est devenue plus modérée. La compétence entre les États se déroule déjà sur autres „chessboard”; en dehors de ceux traditionnels, militaires et diplomatiques, se déroule sur des „chessboard” du commerce et des finances internationales, de l'aide réciproque de la technologie militaire, de l'„extension internationale” qui a accéléré la vitesse de mouvement des idées, des images, des valeurs et des informations, des événements. Ces nouveaux „chessboard” ne nécessitent pas l'utilisation de la force. La compétition entre les États ne s'axe pas sur le type traditionnel d'interaction stratégique-diplomatique où chaque joueur ou acteur politique reste une unité séparée, mais sur une interdépendance qui se réalise sur la base du dialogue politique. Les changements majeurs de la hiérarchie du système international résultent principalement d'une défaillance interne que de contradictions interétatiques [27]. Le changement des relations internationales est produit également par de différents processus intégrationnistes qui se développent à la fois à l'intérieur qu'à l'extérieur des États. Il se produit l'émergence de nouveaux groupes intégrationnistes, la diversification des formes organisationnelles, l'évolution des modèles simples vers ceux composés [2].

Dans le monde contemporain l'intégration représente un des principaux facteurs de la politique étrangère et des relations internationales dans leur ensemble. Au début du XXI-ième siècle le monde traverse beaucoup de processus qui se passent tant à l'intérieur qu'à l'extérieur des États. Il a lieu l'émergence de nouveaux groupes intégrationnistes, la diversification des formes organisationnelles, l'évolution des modèles simplistes vers les autres plus complexes. En conséquence, les processus intégrationnistes ont inclus pratiquement toutes les régions et les pays, contribuant ainsi à la formation d'une nouvelle „matrice” internationale. La diversité des paradigmes de l'intégration permet pratiquement à tous les États, quelle que soit leur place sur l'arène politique, leur potentiel et le

niveau de développement à trouver leur place dans le cadre des processus, en créant ainsi un large spectre d'unions d'États [23, p.120].

L'essor historique a été fait par l'Union européenne. Le début de la formation est considéré le 18 avril 1951, quand six États européens (la France, la R.F.Allemagne, l'Italie, la Belgique, les Pays Bas, le Luxembourg) ont signé le Traité de Paris. Le but principal de cet organisme international consiste dans la création d'un espace commun qui unisse tous les États par une union douanière et la libre circulation des marchandises dans les États membres, par l'annulation des taxes et autres obstacles au commerce, la libre circulation des capitaux, des services et des personnes, la création d'une politique monétaire unique et l'assistance aux États en développement.

En analysant étymologiquement, la notion d' „intégration” provient du mot latin „*integro, integrare*”, respectivement „*integratio*”, ce qui signifie mettre ensemble, réunir plusieurs parties dans un tout entier, ou rétablir [9, p.24]. A l'origine pris des mathématiques, le terme d' „intégration” est largement utilisé dans diverses sciences sociales, y compris dans les sciences économiques et dans la politologie, comprenant un large éventail de processus et phénomènes. D'après le dictionnaire Larousse, l'intégration est: 1) l'action des parties, des groupes de s'intégrer ou, 2) la fusion des territoires, ou d'une minorité dans un ensemble national [8, p.4555]; mais l'Encyclopédie Universal Sopena souligne que l'intégration évoque l'incorporation d'un élément étranger dans un tout [6, p.481]. La même idée est rencontrée et dans Webster's Encyclopedie Unabrindged Dictionary of the English Language, où l'intégration implique le fait de combiner plusieurs parties en un tout [20]. En roumain le verbe „a integra” a la même signification qu'en français „intégrer”, en espagnole „integrar” ou en anglais „to integrate” [30].

Dans la littérature de spécialité, notamment, dans le cadre de la théorie fonctionnaliste les processus d'intégration sont considérés des processus d'intégration économique. La coopération économique suppose la formation d'une structure, d'un organisme économique, qui comprend un groupe d'États séparés de l'économie mondiale, considérée comme une entité [3, p.182]. Pour J.Tinbergen l'intégration est la création d'une structure optimale de l'économie internationale sur la voie de l'élimination des obstacles artificiels entre les échanges commerciaux. Cette idée est également soutenue par M.Allais, M.Halperin, D.Villaery, R.Courtin, et par T.Scitovsky et B.Blassa.

Le théoricien polonais Z.Kamencki comprend ce phénomène comme la création d'une structure économique qui inclut un groupe d'Etats avec un haut niveau économique de liaisons internes, obtenues à la suite de l'intégration [28, p.182]. Autres auteurs, comme Karl W.Deitsch, caractérisent l'intégration comme l'obtention, dans le cadre d'un certain territoire, d'un „Sens de communauté” et des institutions assez fortes, et des pratiques répandues, qui pourraient

assurer pour une période longue l'espoir sûr des „changements pacifiques” entre les Etats visés.

Pour E.Haas l'intégration est le processus où les acteurs politiques de différentes structures nationales sont convaincus de modifier leur légalité, les espoirs et les activités politiques vers un nouveau centre, dont l'institution possède, ou revendique une juridiction sur les Etats nationaux préexistants [5, p.12].

En examinant le processus d'intégration, nous pouvons affirmer que l'intégration économique doit être suivie par l'intégration politique. L'intégration économique est suivie par celle politique, mais la réalisation de l'intégration politique peut constituer un facteur dynamique. L'intégration économique postule l'intégration politique, lui crée les bases, en éliminant les obstacles et faisant apparaître des intérêts communs dans la réalisation de ces deux formes d'intégration. L'intégration politique devient l'objet final de l'intégration économique, parce qu'elle est totale, en supposant tous les niveaux de la vie sociale. Dans la littérature de spécialité, l'intégration politique est nommée encore „intégration globale”.

Certains penseurs ont construit les modèles théoriques sur l'intégration politique, influencés directement par la période de la guerre froide. Dès 1962, l'américain G.Liska déduisait que l'équilibre bipolaire (Etats-Unis - URSS) conduira à une tendance opposée à l'intégration économique, à la multiplication des actes d'indépendance économique et politique, ce qui a confirmé l'évolution historique. Les autres ont considéré que l'intégration dépend des facteurs géopolitiques et de l'environnement. Karl W.Deutsch, l'adepte de la „communauté morale” ou sociale a souligné que l'apaisement des tensions entre l'Est et l'Ouest de l'Europe dans la décennie sept-huit a conduit à un ralentissement des intégrations européennes ou les a arrêtées complètement. On considère que l'expert allemand n'a pas eu raison, car à cette époque-là les six Etats membres de la Communauté Européenne sont devenus „neuf”, ensuite assez rapidement „les douze” en arrivant aujourd'hui à 28. N.Lindberg reproche à Deutsch qu'il n'a pas élaboré une théorie de la „communauté politique” vers laquelle tend „la communauté morale ou sociale”.

En étudiant le phénomène de l'intégration, S.Brucan considère qu'à la base de celui-ci se trouvent certains éléments: 1) les bases matérielles-naturelles qui comprennent la géographie, la population et la production; 2) les facteurs sociaux (les classes et les nations). Ainsi, les ressources naturelles, le positionnement sur le globe et la distance dans l'opinion du savant, jouent un rôle important dans l'initiation d'une union plus large. Les facteurs géographiques et écologiques détermineront le processus d'intégration à commencer sur une base régionale.

Le voisinage des territoires ainsi que la morphologie qui permet le transport et des communications faciles sont favorables à l'unification. La croissance

démographique a une importance pour l'intégration grâce à l'importance relative en qualité de composante du pouvoir national. En d'autres termes, les nations petites craignent de celles avec une grande population de peur d'être avalées par ces dernières. Un facteur important est le mode de production. S.Brucan considère que l'homogénéité économique est un facteur favorisant l'unification des nations. Les pays qui se distinguent comme structure économique peuvent trouver un avantage dans l'intégration des économies complémentaires, à condition que leur niveau de développement ne soit pas trop différent.

Le deuxième élément qui se trouve à la base de l'intégration est le facteur social. Partant de l'idée que, pour qu'une nation s'intègre avec succès dans une unité plus large, la prémisses fondamentale est constituée par le fait qu'elle soit elle-même intégrée. Une société qui n'est pas intégrée au niveau national ne peut pas constituer une composante stable d'un organisme supranational. Certains auteurs soutiennent que, les pays en développement ne disposent pas suffisamment de formation pour former des unions, que les nouveaux Etats indépendants doivent premièrement se consolider comme nations. Nous croyons que c'est valable pour la République de Moldova. Un facteur qui favorise la création d'une union plus large est représenté par l'homogénéité de la structure de classe (par la structure de classe on comprend les relations entre les classes qui se trouvent au pouvoir). Dans ce cas-ci, l'homogénéité est indispensable tant pour l'initiation que pour le développement du processus d'intégration et d'unification supranationale. En ce qui concerne les nations, leur rôle dans l'intégrité supranationale est primordial. C'est la nation qui est la catégorie la plus directe impliquée tant dans l'initiation que dans le développement du processus d'unification [2].

Jusqu'au démantèlement du „système socialiste mondial” a été théorisée et mise en œuvre „l'intégration socialiste”, conçue comme processus d'approfondissement et l'amélioration de la coopération et du développement de l'intégration économique socialiste. Ce processus a été conçu conformément aux principes suivants: le respect de la souveraineté de l'État, de l'indépendance et de la non-ingérence dans les affaires intérieures, la pleine égalité des droits de tous les États, l'avantage réciproque – des principes qui en pratique ont été exposés difficilement. P.Chamly souligne que l'intégration est un processus qui mène à la formation d'une entité politique et économique et qui comporte deux aspects, visant l'élaboration et la consolidation des normes du système intégré et l'autre, extensif, qui vise la définition et l'élargissement de l'espace politique et économique gouverné par ces normes. À son tour A.Zucher soutient que l'intégration est une révolution complète dans le sens politique qui ouvre de nouvelles possibilités de progrès social et économique, mais Ugo la Malfa est d'avis que quand on parle de l'intégration européenne il est difficile de séparer les considérations économiques de celles politiques. Une distinction entre les deux catégories ne

peut se faire qu'avec le risque de tomber dans abstrait. Les facteurs économiques et politiques sont intercalés entre eux et toute distinction entre eux est pratiquement impossible.

Parmi les spécialistes roumains, qui ont étudié l'intégration, P.Suian la conçoit comme un processus global qui inclut à la fois l'intégration économique, ainsi que celle politique, parce que par leur nature même, le politique et l'économique sont inséparables [5, pp.27-31]. La notion d'intégration européenne sur la scène politique moldave est encore loin d'avoir le poids caractéristique au discours politique européen. Cependant, cette notion a déjà obtenu l'importance d'un problème politique majeure, qui sert comme ligne de démocratie des options politiques [16].

L'intégration suppose aussi la politique, les institutions et la sécurité. En plus de la formation de l'union économique et monétaire, les pays du monde essaient de développer une politique étrangère de sécurité commune, une politique étrangère de la justice et des droits de l'homme au niveau européen, ainsi que de former une identité européenne de sécurité et de défense [25], de réalisation des intérêts nationaux des Etats dans le cadre d'un organisme. Ainsi, par l'intégration politique certains chercheurs présupposent l'état de la cohésion existant dans une communauté politique, le processus par lequel deux ou plusieurs unités politiques renforcent leurs contacts de coopération. De plus, l'intégration exige un niveau élevé ou une augmentation des transactions entre les unités, et une amplification de la perception des intérêts et des valeurs communes [26].

Compte tenu de tous ces aspects, on pourrait mentionner que l'intégration implique la totalité des processus économiques et politiques, à la base de laquelle a lieu l'union dans un espace commun de deux ou plusieurs Etats, axés sur la coïncidence des principes, buts et intérêts nationaux. Du point de vue géographique, l'intégration se manifeste à l'échelle:

1. *internationale* (par exemple, la création d'une macro-région économique sur la base de quelques unités administratives-territoriales de deuxième niveau);

2. *régionale* (le processus d'intégration européenne). Elle peut être à l'échelle continentale (ALÉNA, le cas des Etats-Unis, du Canada et du Mexique) ou subcontinental (UE, MERCOSUR en Amérique Latine);

3. *globale* (tendance qui se manifeste à ses débuts, mais qui deviendra de plus en plus forte avec la consolidation des principaux blocs commerciaux-économiques internationaux). L'intégration globale est nommée encore multilatérale, notamment en ce qui concerne l'Organisation Mondiale du Commerce (OMC). Malgré tout, l'OMC ne peut pas être considérée un pilier suffisant pour un processus intégrationniste global de la profondeur et de l'ampleur de celui européen.

L'intégration intra-nationale, régionale et globale peut être tant complémentaire qu'antagoniste. Ainsi, les États-Unis, qui est traditionnellement considéré comme défenseur des approches multilatérales du commerce international, ont souvent reproché à l'Union européenne le caractère exagéré discriminatoire de la „forteresse européenne”. L'approche régionale exclusiviste promue et expérimentée régulièrement par l'UE a généré des conflits commerciaux avec les États-Unis. En ce qui concerne l'hypothèse de la complémentarité de l'intégration régionale et mondiale, ce fait sera confirmé si dans l'avenir, il devient clair que l'UE, avec ALÉNA, MERCOSUR, APEC ne sont rien de plus que quelques blocs régionaux d'une économie intégrée [20]. En fonction de la profondeur de l'intégration régionale, les économistes proposent à distinguer les types suivants d'ensembles intégrationnistes:

La Zone de libre échange (Free trad area) est la forme d'intégration économique par laquelle deux ou plusieurs États voisins s'engagent à éliminer les barrières douanières et commerciales entre eux, mais chaque pays conserve ses frontières nationales dans le commerce avec les pays tiers;

L'Union douanière (Custom Union) est la forme d'intégration par laquelle les pays membres suppriment toutes les barrières douanières et commerciales entre eux, en adoptant un Tarif Douanier Extérieur Commun pour les pays tiers. L'Union douanière peut être encore définie comme une zone de libre échange qui a convenu un Tarif Douanier Extérieur Commun pour les pays tiers. Toutefois, l'Union douanière est entendue comme un territoire douanier unique des pays membres et une politique commerciale commune envers les tiers;

Le marché commun (Common Market) est la forme d'intégration dans laquelle, en plus de l'existence d'une union douanière, on élimine les obstacles face au flux des facteurs de production (la libre circulation de la main-d'œuvre et du capital) entre les pays membres;

L'Union économique est l'accord entre plusieurs pays qui établissent des tarifs communs aux tiers et les politiques commerciales afin de réduire les restrictions aux exportations – importations entre les pays membres [16; 15].

L'intégration politique, comme facteur de la politique étrangère ou internationale, suppose au moins l'existence de certains intérêts communs. Au cours des trois dernières décennies du XX-ième siècle, le degré élevé de complexité des intérêts et des relations sociales a donné lieu à des débats théoriques actifs vis-à-vis de l'essence de ces formes. Dans la littérature d'analyse la notion „intérêt national” a été incluse dans la circulation en 1935, par l'introduction dans l'Encyclopédie des sciences politiques éditée à Oxford [13]. La multitude de définitions, plus ou moins développées, plus précises ou plus confuses a contribué à façonner plusieurs positions sur la définition de la dimension d'intérêt national dans le cadre de la politique étrangère.

La première position, celle de l'objectif courant ou du „réalisme politique” est représentée par H.Morgenthau, A.Wolfers, W.Hippman, H.Thompson, R.Tucher et par les savants actuels W.Lippman, K.Thompson, H.Kissinger, W.Rostov, D.Bolles etc. Conformément à cette doctrine, l'intérêt national est défini soit comme un complexe idéal et normatif de buts, soit comme un phénomène central des relations internationales, perçu par les termes de la force, ou comme un facteur fondamental dans l'identification de certaines voies nécessaires à travers les labyrinthes de la politique internationale [23].

Ainsi, l'intérêt national dans la vision de H.Morgenthau est un „os solide”, présent en toute circonstance et un revêtement de variables qui se modifient en fonction des circonstances historiques concrètes. „L'os solide” de l'intérêt national consiste dans la préservation de l'identité politique et culturelle d'une nation et il est raccordé à l'assurance de l'indépendance nationale, à la préservation de l'intégrité territoriale et au maintien de l'ordre et de l'équilibre interne.

La réinterprétation de l'intérêt national à toutes les étapes du développement d'un pays est inévitable grâce à la mobilité des relations internationales et la balance du pouvoir. La voie la plus efficace vers la compréhension de l'intérêt national d'un Etat est l'emplacement sur les positions du réalisme politique [28]. La pierre qui aide le réalisme politique à trouver son chemin dans le paysage de la politique internationale, affirme H.Morgenthau, est la conception de l'intérêt définie dans les termes de la force. Le pouvoir ou la force comprend l'ensemble entier de phénomènes qui se trouvent à la base du contrôle de l'homme sur l'homme et sont capables de le maintenir. Le pouvoir, la force est ce qui distingue la politique comme sphère indépendante de l'action et du savoir, différente d'autres sphères comme: l'économie, l'esthétique. Le facteur de la force dimensionné par Morgenthau dans l'aspect militaire, industriel, démographique, politique, détermine les intérêts des Etats sur l'arène internationale et s'impose comme arbitre final dans la lutte entre les pouvoirs. Par le biais de ce facteur, dans l'opinion de Morgenthau la notion d'„intérêt national” est accompagnée par de nombreuses spécifications: vital, principal et secondaire, stable et changeant, commun et spécifique, identique et conflictuel. En outre, l'auteur juge nécessaire de conformer la notion d'intérêt aux ressources dont dispose la société, aux objectifs réalisables. A partir de là il classe les intérêts et les objectifs de la politique étrangère américaine en: a) intérêt à atteindre à tout prix; b) intérêt qui se réalise en conditions favorables; c) intérêts et objectifs désirés, mais qui peuvent être réalisés [24; 9].

Faisant référence à l'intérêt national, le chercheur russe A.Pozdneakov le classifie selon le degré de fonctionnalité en deux niveaux: le niveau des intérêts principaux et le niveau des intérêts spécifiques. Pour le premier niveau, A.Pozdneakov inclue les intérêts pour la politique étrangère de l'Etat qui sont liés à l'assurance de la sécurité et de son intégrité dans la communauté sociale-éco-

nomique, politique, nationale-historique et culturelle. Ici sont également inclus et les intérêts qui sont liés à la protection de l'indépendance économique et politique, de la place et du rôle de l'Etat dans le système des relations internationales. Ces intérêts sont assurés par tous les moyens: militaire, économique, diplomatique et idéologique. Ces intérêts déterminent la fonction de la politique étrangère de l'Etat. Tant que l'Etat reste une communauté socio-économique et politique, ses intérêts restent inchangés. En fonction de l'évolution des changements du système international le contenu concret de l'activité externe se modifie.

Le deuxième niveau, le niveau des intérêts spécifiques inclue les intérêts individuels, qui ont une signification particulière dans la sphère des relations externes. Ici l'auteur inclue les intérêts de la politique étrangère liés aux processus et aux événements concrets du système national, et en particulier des relations internationales, situations de conflits et de crises.

Ici sont également inclus les intérêts de la politique étrangère causés par des relations extérieures économiques, commerciales des Etats, les relations dans le domaine de l'assistance mutuelle dans le domaine de la coopération culturelle, scientifique et d'autre nature. Les intérêts spécifiques dépendent de ceux principaux et sont limités par ceux-ci; en même temps ils sont partiellement autonomes et déterminent le contenu de la fonctionnalité de l'activité politique de l'Etat dans certaines directions et dans des actions pratiques [36, 34]. La frontière entre les intérêts principaux et ceux spécifiques est conventionnelle et mobile. Les intérêts spécifiques peuvent devenir majeurs dans des cas particuliers.

Une autre position, celle du courant „subjectiviste” (R.Snyuder, E.Furnes, N.Forward) considère que l'intérêt national est un phénomène des relations internationales, dont le support principal est un petit groupe de leaders politiques et de fonctionnaires, qui se trouvent au pouvoir, c'est-à-dire ceux qui prennent des décisions politiques.

Ces scientifiques interprètent l'intérêt national par le biais de certains critères: 1) du maintien de l'„intégrité nationale”; 2) de l'assurance „de la sécurité nationale”; 3) du maintien du „rôle national”; 4) de la préséance comme modèle de l'avenir; 5) du maintien de la „réputation”; 6) du „standard international”. Ces critères ont produit une influence particulière sur les dimensions politologiques, en général, et du concept d'intérêt national en particulier [23, pp.120-121].

En étudiant le phénomène d'intérêt national A.Wolfers a une prédisposition à la notion des „objectifs nationaux”. Il décrit l'interdépendance des intérêts d'Etat et des intérêts individuels par le rapport des objectifs nationaux „directes” ou „indirectes”. Par les objectifs nationaux „directes” il comprend l'assurance de la sécurité et de l'indépendance nationale. Ces objectifs peuvent avoir importance pour les individus seulement dans le cas de leur identité avec le sta-

tut national [24, pp.73-74, 9]. Pour J.Rosenau l'intérêt national ne peut pas servir comme instrument analytique. Selon lui il est impossible de comprendre la nature de la nation. Voilà pourquoi il considère des critères bien définis de détermination de l'intérêt national, mais les causes seraient les suivantes: la nature indéfinie de la nation et les difficultés de déterminer les intérêts; l'impossibilité de trouver des critères pour déterminer l'existence des intérêts et le suivi de leur présence dans les événements indépendants de la politique; le manque d'une procédure d'accumulation des intérêts une fois qu'ils sont identifiés [21].

G.Modelski a une autre vue sur les intérêts nationaux. Selon lui, les intérêts nationaux présentent des exigences relatives à la conduite des autres Etats, mais le rôle principal dans l'expression des intérêts communautaires et leur transformation dans des objectifs de la politique appartient au leader politique.

Modelski considère la notion „intérêt national” scientifiquement infondée. Il souligne que les intérêts exprimés par l'homme politique ne sont ni les intérêts de la nation, ni de l'Etat, mais de la communauté. L'Etat est la condition nécessaire pour l'existence d'un homme politique, il lui offre les moyens pour la valorisation de ses objectifs. Les limites de la communauté sont en même temps plus étroites et plus larges que les frontières de l'Etat: sont plus étroites, parce que l'homme politique n'exprime pas les intérêts de tous les groupes sociaux et des citoyens du pays. Elles sont plus larges parce qu'en n'exprimant pas les intérêts de tous les groupes sociaux et des citoyens de son Etat, l'homme politique incarne les intérêts des autres États, des alliés, des autres groupes ou individus, y compris des Etats non-alliés. Dans l'opinion de l'analyste américain, il existe trois types d'intérêts dont l'homme politique doit tenir compte:

1. les exigences de la communauté, c'est-à-dire les intérêts qui résultent de la valorisation par les hommes politiques des objectifs du passé;
2. les exigences des collaborateurs provisoires, c'est-à-dire les intérêts qui tiennent de la valorisation des objectifs du présent;
3. les exigences des ennemis ou des adversaires, c'est-à-dire les intérêts dont on fait abstraction au nom des objectifs futurs.

Par conséquent, dans le processus de la définition de l'intérêt, l'homme politique tient compte de toutes les exigences qui se rapportent à sa politique. Il peut prendre des décisions ou négliger certains intérêts, mais il ne peut pas ignorer les conséquences de cette négligence pour sa politique et, compte tenu des intérêts divers, l'homme politique forme les objectifs de sa politique étrangère (il transforme les intérêts de sa communauté dans des objectifs de la politique étrangère) [17].

Pour M.Wight les intérêts vitaux d'un Etat sont ce qu'il croit et non pas ce qu'un autre pouvoir dit qu'il devrait être. Il corrèle dans le système des relations internationales l'intérêt vital avec l'honneur. À son tour, l'idée d'honneur est étroitement liée à l'idée de prestige, qui est un des éléments importants de la po-

litique internationale. L'honneur est l'aura qui entoure les intérêts, mais le prestige est l'aura autour du pouvoir [28, p.105]. Contrairement à Wight, S.Brucan déclare que l'intérêt national comprend les désirs qui sont les stimuli fondamentaux de l'activité d'une nation dans la politique internationale, mais son contenu peut être trouvé plus facilement par l'étude des relations sociales et nationales qui ont généré ces désirs [2, p.133].

Les changements de la zone de l'URSS de la fin des années '90 ont contribué à l'évolution des points de vue sur l'intérêt national des États récemment apparus. Dans de telles conditions la notion d'„intérêt national” est définie non seulement par le contenu des valeurs, mais par le facteur du pragmatisme, de la capacité de l'Etat de se proposer et d'atteindre certains objectifs. À l'heure actuelle, on peut poursuivre dans la littérature de spécialité de nouvelles positions dans l'approche de l'intérêt national, celles au caractère national-conservateur et national-libéral. Pour les adeptes de la première position (Rogozin D.), „l'intérêt national” est identique avec „l'intérêt étatique”. Ceux-ci examinent l'Etat comme le principal facteur d'expression des intérêts nationaux. La position national-libérale se distingue par une stricte délimitation terminologique des catégories „intérêt national” et „intérêt étatique”. Les adeptes de cette tendance (Sorokin E.) optent pour une société civile qui devient sujet des intérêts nationaux, à laquelle il faudrait appartenir le droit concernant la formation et la formulation de ces intérêts [32].

La multitude de définitions, plus ou moins complètes, plus ou moins précises ou confuses nous permettent de faire les principales différences entre eux:

1. Dans certaines définitions les intérêts nationaux sont considérés comme l'objectif fondamental et le dernier déterminant qui guide les facteurs de décision politique d'un Etat, exclusivement dans la mise en œuvre de la politique étrangère. Les autres constatent et l'influence mutuelle ou déterminante entre les intérêts nationaux et la politique intérieure.

2. Les autres définitions abordent les intérêts nationaux comme des éléments distincts, mais les autres comme des parties composantes et constitutives d'un concept très généralisé de ces éléments qui sont les besoins les plus vitaux [25]. Ces interprétations, prises dans leur ensemble, bien que différentes, se complètent mutuellement, permettent de concevoir l'intérêt au sens large comme notion sociologique et politologique fondamentale.

À l'heure actuelle, le concept d'intérêt, y compris l'intérêt national, acquiert de nouvelles significations générées par les processus d'intégration et de désintégration qui ont lieu en Europe. Si dans les conditions de l'Europe occidentale ce concept est considéré un obstacle à l'intégration, alors à l'est de l'Europe il s'impose sur le premier plan, reflétant les tendances des Etats de consolider l'identité de l'intérêt, pour se retrouver soi-même en dépit des désintégrations [19, p.75]. Voilà pourquoi, à notre avis, un réel intérêt national et une politique

étrangère efficace sont possibles lorsque l'Etat et la société civile se complètent mutuellement.

Dans la littérature, le concept d'„intérêt national” est souvent abordé dans le cadre de la politique étrangère de l'Etat, en considérant que les Etats matérialisent leurs intérêts nationaux dans la politique étrangère.

Dans l'ouvrage „Politics Amond Notions”, H.Morgenthau souligne que la politique étrangère est déterminée par les intérêts nationaux, qui peuvent avoir un caractère objectif à cause de l'interaction avec la nature humaine et la situation géographique, les traditions historiques et socioculturelles du peuple [18]. Ainsi, la politique étrangère implique l'activité de l'État dans les affaires internationales ou l'activité de l'Etat sur l'arène internationale qui régit les relations avec d'autres sujets de l'activité de la politique étrangère: Etats, partis, organisations internationales et régionales [35]. La politique étrangère de l'Etat doit être comprise comme une catégorie concrète historique – elle n'existe pas en dehors de l'espace et du temps. L'essence du facteur de l'espace est celle que le monde extérieur est le monde matériel, qui occupe un certain espace, les caractéristiques duquel créent assez souvent les limites du comportement politique de l'Etat. Mais le facteur temporel est déterminé par le fait que la politique étrangère est l'activité de l'Etat dans une certaine période de temps. Elle a un caractère concret, se réalise comment il est possible dans le temps respectif et elle est déterminée du fait, que l'Etat, dans ce temps se propose les objectifs et les problèmes à résoudre.

Le concept de „politique étrangère” doit être regardé dans des coordonnées plus approfondies, pour examiner ses sources internes, les instruments et modèles de réalisation, car l'ensemble de ces composants peut changer au fil du temps et influencer considérablement sur le caractère de l'activité de l'État. Les sources internes peuvent être interprétées comme des ensembles idéo-politiques, socio-économiques, institutionnelles et bureaucratiques. Par l'ensemble des sources idéo-politiques, on comprend „le tableau du monde” et la place de l'Etat dans le cadre de celui-ci, incorporé dans la conscience sociale, dans l'acceptation des élites politiques, des chefs d'Etat, à la base duquel on forme les idées principales concernant la promotion de la politique étrangère. Les sources sociales bureaucratiques impliquent l'agrégation des intérêts matériels et économiques des individus et des groupes sociaux. Le dernier ensemble de sources externes suppose de pouvoir déterminé, différent pour les Etats en particulier, et de l'appareil de la mise en œuvre de la politique.

L'ensemble des instruments de la mise en œuvre de la politique étrangère par un Etat peut être assez large. À une extrémité du spectre se trouve l'utilisation de la force dirigée vers l'assurance des intérêts de l'État, y compris les méthodes de violence, à savoir l'utilisation de la force armée. D'autre part, à l'autre extrémité se trouve la diplomatie comprise comme un complexe d'instruments

et des méthodes non violentes pour assurer les intérêts de l'État. Autres formes traditionnelles de réalisation de la politique étrangère sont: l'initiation, la diminution ou la rupture des relations, l'ouverture des représentations de l'Etat dans les organisations internationales et régionales ou la participation en tant que membre, la réalisation et le maintien des contacts à différents niveaux avec les représentants des autres Etats, partis et mouvements avec lesquels l'Etat n'a pas de relations, mais il est intéressé à maintenir le dialogue concernant la résolution de problèmes [31]. En analysant les moyens par lesquels on réalise la politique étrangère de poursuivre certains objectifs, le chercheur V.Bors énumère les éléments suivants: politiques, économiques, militaires, informationnels.

Tout d'abord, aux moyens politiques le chercheur attribue la diplomatie comme activité officielle de l'Etat par le biais des institutions spécialisées, menée grâce à des mesures spéciales, des procédures, des méthodes, acceptées de la position du droit international et qui ont un statut juridique et constitutionnel. La diplomatie se réalise par des négociations, visites, conférences bilatérales et multilatérales, correspondances diplomatiques, participations aux travaux des organisations internationales. Par les moyens internationaux de la politique étrangère on suppose l'utilisation du potentiel économique de l'Etat pour atteindre ses objectifs. L'Etat qui a une économie forte et la capacité financière élevée, occupe une place importante sur la scène internationale. Même les pays qui en termes de territoire sont petits, ne disposent pas de ressources humaines et matérielles suffisantes, peuvent jouer un rôle important sur l'arène mondiale, s'ils ont une économie forte et compétitive, basée sur des technologies de pointe et sont en mesure d'étendre leurs réalisations au-delà des frontières. Les moyens économiques actifs sont l'embargo, le régime de la clause de la nation la plus favorisée, l'octroi des investissements, des crédits et des prêts ou le refus de les accorder. Par les moyens militaires de la politique étrangère le chercheur considère la force militaire de l'Etat - l'armée, la quantité et la qualité des armes, le moral des militaires, l'existence des bases militaires et des armes nucléaires. Les moyens militaires peuvent influencer directement et indirectement les relations avec d'autres Etats. Aux moyens indirects se réfère, selon le chercheur, la course des armements, y compris la production et l'essai de nouveaux types d'armes, des exercices et des manœuvres militaires, l'élaboration des méthodes efficaces d'application de la force.

Les moyens de propagande, dans la vision de V.Borș comprennent tout l'arsenal contemporain des médias, les méthodes de propagande qui sont utilisées pour renforcer l'autorité et l'image de l'Etat sur la scène internationale, contribuant ainsi à assurer la confiance des alliés et des partenaires potentiels. Grâce aux médias, on forme une image positive de l'Etat, ou à l'inverse d'insatisfaction concernant certains événements. Les moyens de propagande sont assez souvent utilisés pour la désinformation de l'opinion publique [29].

Les structures étatiques ont des organes spécialisés chargés dans la réalisation de l'activité politique et le contrôle sur cette activité: le ministère des affaires étrangères ou des relations étrangères, les départements ou les comités parlementaires dans la réalisation de la politique étrangère, les ambassades et les représentances dans le cadre desquelles il y a des spécialistes dans des problèmes militaires, économiques (les représentants des chambres), des attachés culturels, scientifiques qui sont sous le contrôle des ambassades, ayant à la base des programmes, des missions officielles ou semi-officielles. La politique étrangère, par les objectifs proposés, par le choix des moyens et des méthodes de la mise en œuvre de ces objectifs reflète la situation intérieure de l'Etat. Elle s'axe sur les ressources dont elle dispose, du potentiel professionnel [1].

Cependant, la politique étrangère suppose également l'activité de l'Etat dans le système des relations internationales. Cette activité devient incontestablement importante. C'est ici qu'on rencontre les intérêts des Etats liés au problème du désarmement, de l'assurance de la sécurité de l'Etat, la prévention des catastrophes, la lutte contre le terrorisme et contre la criminalité. L'Etat réalise la défense de ses intérêts par le biais de l'activité politique qui est assez variée, et qui représente en soi un attribut nécessaire.

L'activité politique de l'Etat peut être comprise non seulement dans un sens étroit, limité, comme une activité dans un domaine ou l'autre. Toute activité sociale est l'activité orientée dans un but précis. Elle comprend non seulement les actions pratiques des sujets, mais elle détermine, développe les objectifs et le contenu de son activité.

Dans la littérature de spécialité ces côtés diffèrent et sont analysées séparément: 1. le processus de formation des objectifs et le contenu de l'activité politique; 2. comme processus de la mise en œuvre de la politique. Les directions et les objectifs de l'activité politique n'exigent pas une différenciation (dans ce cas-ci elles forment un tout entier) et ici l'activité politique des Etats est étudiée dans son ensemble. C'est à ce titre, qu'elle devient „agent” tant de l'interdépendance entre les relations politiques internes et socio-économiques, que du système des relations interétatiques [36, p.9].

Selon l'analyste politique roumain S.Brucan, l'activité politique étrangère constitue des réactions à une série d'incitations internes et externes, elle concerne les nations comme systèmes avec *input*, *output* ou *feedback* en constante interaction avec le milieu international.

Selon lui, les sources primaires de la politique étrangère sont incluses dans cinq ensembles variables: les bases naturelles-matérielles, la structure sociale et les forces sociales de conjoncture, le système étatique, la direction.

Le premier critère, celui des bases naturelles-matérielles inclut la dimension du territoire, le positionnement géographique et les forces de production. La structure sociale et les forces sociales comprennent les classes et les groupes

sociales, les relations principales entre elles, les nationalités et la nation, chacune avec sa conscience et son idéologie, avec les traditions culturelles et historiques, avec les impulsions psychiques et les humeurs qui les rendent travailler à l'intérieur et à l'extérieur du pays. Les crises économiques et politiques, les coups d'Etat, les élections, les grèves massives, la violence à une grande échelle, les hostilités militaires et la guerre sont inclus dans les facteurs de conjoncture. Le système étatique comprend le mécanisme national de décision, l'appareil d'Etat et le gouvernement, à savoir les outils de leur pouvoir.

Toutes ces variables ont une dimension internationale qui se reflète nécessairement dans la manière dans laquelle les nations et leurs dirigeants voient le rôle du pays dans la politique mondiale. Etant donné la taille du territoire, la situation géographique et ses ressources, qui ont une valeur relative par rapport à d'autres pays, et arrivent au critère général de développement, qui doit être rapporté à son tour aux indices internationaux – toutes les variables de l'infrastructure acquièrent une valeur dans l'élaboration de la politique étrangère, si elles sont mesurées à l'échelle mondiale [2, p.141].

La politique étrangère d'un Etat a comme support le potentiel économique, démographique, militaire, technique, scientifique, culturel. L'emplacement géopolitique de l'Etat tout au long de l'évolution historique a dominé dans le choix par l'Etat des partenaires et le développement des relations avec ses adversaires. Les conditions de l'espace géographique sont considérées comme des causes de bases, dont la présence implique une certaine orientation politique de l'Etat.

La corrélation étroite espace géographique - politique, sous l'empire du principe de la causalité, permet dans la conception des chercheurs la possibilité de certaines généralisations, la formulation des lois et des principes d'un caractère universel, pour aider les fondements théoriques de la géopolitique [7].

De nos jours, de plus en plus on pose le problème concernant la corrélation de type triadique: processus intégrationniste - intérêt national - politique étrangère. Pour une meilleure compréhension de la nature de ce rapport, il est nécessaire, premièrement, de déterminer la corrélation entre les concepts de „processus intégrationniste” et „politique étrangère”. Le contenu de ces concepts ne reste pas inchangé parce que la situation mondiale est en constante évolution. Si au début du XX-ième siècle dans le monde il y avait 52 Etats indépendants, alors au milieu du XX-ième siècle leur nombre a atteint 82, et actuellement leur nombre a dépassé 200. Tous ces Etats et les peuples coopèrent entre eux dans les plus diverses sphères de l'activité politique, économique et sociale. Mais maintenant, la communauté internationale est formée non seulement des Etats indépendants, mais aussi de diverses unions économiques, commerciales, militaires – des blocs et des structures qui se sont formés ayant à la base des activités bilatérales ou multilatérales. Il devient de plus en plus évident que les tendances

d'intégration ne se limitent pas à l'Europe Occidentale, mais elles se développent activement sur autres continents.

Ainsi, sur le continent américain on peut énumérer le Marché Commun de l'Amérique Centrale (MCCA); la Communauté des Caraïbes (CARICOM); le Marché Commun du Sud (MERCOSUR). Un intérêt profond pour les processus d'intégration est observé sur le continent africain – l'Union du Maghreb Arabe (UMA); la Communauté Economique des États d'Afrique (CESAC). Les Etats de l'Asie du Sud-est (ASEAN) ont plus d'un quart d'activité. Au Moyen-Orient il y a le Conseil de Coopération du Golfe (CCG); l'Organisation des pays exportateurs de pétrole (OPEP) [4]. Les tendances actuelles d'intégration sont devenues un point attracteur de la civilisation contemporaine, qui est non seulement un aspect de l'existence humaine, mais aussi une nouvelle forme de coopération. Celles-ci, à leur tour, ont une influence sur la création, le fonctionnement, le développement de certaines unions qui existent grâce à l'activité des acteurs politiques. L'Union ou le „tout” déjà formé, représente le milieu dans lequel les États réalisent leur coopération et résolvent les problèmes qui en découlent non seulement du sort des Etats, en particulier, mais souvent de toute la communauté. C'est la zone où tous les sujets du droit international réalisent leur politique étrangère. Dans la littérature d'analyse politique, la politique étrangère implique une activité sur l'arène internationale.

Mais comme l'activité politique est souvent influencée par la zone où se réalise la politique étrangère des Etats, elle devient un moyen de la mise en œuvre de l'intérêt national. Selon H.Morgenthau le but de la politique étrangère est déterminé par l'intérêt national. L'intérêt national, à son tour, est considéré comme faisant partie des processus d'intégration, de la mise en œuvre dont dépend en grande partie la coopération des États.

Donc, de ce qui précède, nous pouvons conclure qu'entre les notions „processus d'intégration” et „intérêt national”, „politique étrangère” il y a un rapport de complémentarité, chaque notion se complétant l'une l'autre. Aucun processus d'intégration ne peut être réalisé sans l'implication des Etats, qui, respectivement, disposent d'un certain intérêt, qui est réalisé par la politique étrangère.

Bibliografie

1. Borș V. Politica externă și relațiile internaționale. / Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova - Seria „Sociumanistice”. - Chișinău: CEP, USM, 2004. p.58-59.
2. Brucan S. Dialectica politicii mondiale. – București: ”Nemira”, 1997.
3. DEX. Dicționarul Explicativ al limbii române. - București: Academia română. Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”, 1996, Ediția II,,Univers enciclopedic.

4. Defarges Ph. Organizațiile internaționale contemporane. – Iași: Institutul European, 1998.
5. Dobrescu M. Integrarea economică.- București: Ed. Academiei Române, 1996.
6. Dobrotă N. Dicționar de economie. - București: Ed. Economică, 1999.
7. Emami E., Buzatu G., Cucu V. Geopolitica. – Iași: „Glasul Bucovinei”, 1994.
8. Encyclopedia Universal Sopena. Dictionario ilustrado de la lengua espanola. - Barcelona: „RAMON SOPENA”, S.A., 1995.
9. Gorceac S., Dumitraș T., Rusandu I. Conceptul „interes național” în geopolitică. // Economica. Supliment. – Chișinău: Ed. Academiei de Studii Economice, 1997.
10. GRAN LAROUSSE en V VOLUMES. - Paris: Ed. „LAROUSSE”, T.III, 1994.
11. Gudîm A. Republica Moldova și Uniunea Europeană ca parteneri. Proiectul „Implementarea Acordului de Parteneriat și Cooperare RM – UE”. – Chișinău: Centrul de Investigații Strategice și Reforme, 2002.
12. Guțu G. Dicționar latin-român. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
13. Juc V., Spinei T., Stan V., Andrieș V. Interesul național al Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr.XIII, Chișinău, 2000, p.71-86.
14. Hoffman S. Janus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii politicii internaționale. - Chișinău: Știința, 1999.
15. Ignat I. Uniunea Economică și Monetară Europeană. – Iași: ”Simposion”, 1994.
16. Klippi I. Evoluția cadrului politic al problemei integrării europene. // Moldova și integrarea europeană. Institutul de Politici Publice. - Chișinău: Prut Internațional, 2001.
17. Modelsky G.A. Theory of Foreign Policy – London: 1962.
18. Morgenthau H. Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace - New-York: 1955.
19. Pîntea I. Identitatea pericolelor, existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei. – Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2001.
20. Prohnițchi E., Prohnițchi V. Analiza perspectivelor de integrare a Moldovei în Uniunea Europeană - Chișinău: 2003, [http://www.ipp.md/publications/studiul%20 final ~Prohni%20chi.doc](http://www.ipp.md/publications/studiul%20final~Prohni%20chi.doc)
21. Rosenau J. The Scientific Study of Foreign Policy. - New-York: 1971.
22. Rosenau J. Turbulență în politica mondială. – București: Editura Academiei Române, 1994.

23. Saca V. Evoluția conceptului de interes național în condițiile globalizării. // Interacțiuni în contextul globalizării. Materialele conferinței științifice integraționale din 20-21 noiembrie 2004. – Iași: „PAN EUROPE”, 2005.
24. Saca V. Interese politice și relații politice. Dimensiuni tranzitorii. – Chișinău: CE USM, 2001.
25. Stratulat D., Burian A. Unele aspecte privind procesele de integrare europeană. // Legea și viața, nr.9, 2005
26. Tămaș S. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultură civică. – București: Ed. Academiei Române, 1993.
27. Webster's Encyclopedie Unabridged Dictionary of the English Language. - New-York: New revises edition „GRME RCU books”, 1989.
28. Wight M. Politica de putere - Chișinău: „ARC”, 1988.
29. Буриан А. Теория международных отношений. Курс лекций. Внешняя политика и международные отношения. - Кишинёв: Т.2, 2003.
30. Бурляй Я. Интеграционные процессы в западном полушарии. // Международная Жизнь, #8, 2002.
31. Введение в теорию международных отношений. Учебное пособие. / отв. ред. А.С.Манькин. – Москва, Изд-во МГУ, 2000.
32. Етингер И. Государственные, национальные и классовые интересы во внешней политике и международных отношениях. // Международная Экономика и Международные Отношения, Nr.2, 1995.
33. Межуев Б. Понятие «национальный интерес» в российской общественно-политической мысли. // ПОЛИС, №1, 1997.
34. Митрохин С. Национальный интерес как теоретическая проблема. // ПОЛИС Nr.1, 1997.
35. Политическая энциклопедия. Под ред. Семичкин Г.Ю. - Москва: Изд. «Мысль», том II, 2000.
36. Поздняков С. Внешнеполитическая деятельность и международные отношения. – Москва: Наука, 1986.
37. Соловьев М.Д. Приоритет общечеловеческих интересов в современных международных отношениях. - Санкт-Петербург: Знание, 1991.
38. Шишков Ю. Интеграция и дезинтеграция: корректировка концепции. // Мировая Экономика и Международные Отношения, №10, 1993.

30.11.2017

НАРОДНАЯ ДИПЛОМАТИЯ И ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ РЕЛИГИОЗНО- КУЛЬТУРНЫХ КОНТАКТОВ (на примере православной паломнической традиции у гагаузов)

Елизавета КВИЛИНКОВА

Республика Молдова, Кишинев, Академия наук Молдовы
доктор хабилитат истории, конференциар

В статье выявляется роль международных контактов между Автономным территориальным образованием Гагаузия (Республика Молдова) и Грецией, а также значимость народной дипломатии в вопросах, связанных с религиозно-культурным развитием гагаузов и возрождением в народе православной зарубежной паломнической традиции. Автор рассматривает церковный фактор как объединяющее начало, служащее одной из форм установления международных контактов в сфере религии, образования и культуры. В данном контексте подчеркивается особая роль межкультурного диалога и народной дипломатии. В связи с указанной традицией особое внимание автор уделил изучению вопроса о представителе гагаузов в сердце православия – на Афоне, как одном из факторов, способствующем распространению у них этой традиции.

Ключевые слова: международные контакты, народная дипломатия, Гагаузия, Греция, Афон, православная паломническая традиция

The article reveals the role of international contacts between the Autonomous territorial unit of Gagauzia (Republic of Moldova) and Greece, as well as the importance of public diplomacy in matters related to religious-cultural development of the Gagauz and the revival in the people's Orthodox foreign pilgrimage tradition. The author considers the Church as the unifying principle that serves as one of the forms of establishing international contacts in the sphere of religion, education and culture. In this context, emphasizes the role of intercultural dialogue and public diplomacy. In connection with this tradition, special attention is paid to studying the question of there presentation of the Gagauz in the heart of Orthodoxy on mount Athos, as one of the factors contributing to the spread of their traditions.

Keywords: international relations, public diplomacy, Gagauzia, Greece, mount Athos, Orthodox pilgrimage tradition

Религиозно-культурные контакты у гагаузов со странами Христианского Востока, а также с главной православной обителью в мире – Афоном

(«Удел Богородицы»), имеют глубокие корни. Афон («Айнорос»), как и Иерусалим (*Хаджылык*), – это наиболее известные гагаузам святыне места, о которых они читали или слышали от отцов и дедов. Упоминание о них встречается в гагаузских песнях, сказках и легендах [5-8]. У гагаузов, являющихся фанатичными христианами, традиция паломничества в эти святыне места была широко распространена среди простых крестьян. Для православных верующих паломничество в Иерусалим и на Афон было мечтой всей жизни. По отношению к тем, кто побывал в Иерусалиме, употребляли титул хаджы. О значимости традиции паломничества у гагаузов, рассматривавших ее как религиозный долг и духовный подвиг, упоминается в работах многих исследователей XIX – начала XX веков [19, с.149-150; 14, с.59; 16, с.1475; 13, с.88-89].

Анализируя историческое значение длительных паломнических путешествий, ученые отмечают, что они, являясь традиционным инструментом межкультурного общения, приобрели в мировой истории особое значение в качестве средства взаимообогащения культур различных народов и религиозных традиций. Наиболее важным результатом межкультурных контактов стало расширение у паломников представлений об общей картине мира, получение новых знаний, обретение более глубокого понимания своей культурной самобытности и ее существенного отличия от других, а также уважительное отношение к представителям других религий, особенно к тем, которые сами отличаются веротерпимостью. Кроме того, религиозное паломничество играло особую роль в формировании и развитии православной культуры и мировоззрения [3], опосредствованно (через общую культуру) пронизывая все сферы жизнедеятельности и творческой самореализации.

Совершая паломничество в столь далекие страны, гагаузы сталкивались с новыми культурами, религиями, мировоззрениями. Эти межкультурные контакты оказывали большое значение как на саму традицию паломничества и их религиозные представления, так и на мировоззрение гагаузов. Данные вопросы отражают главным образом традиционную обрядность, которая была подробно исследована нами в недавно изданной монографии [9].

Целью написания данной статьи является выявление роли международных контактов между Автономным территориальным образованием Гагаузия (Республика Молдова) и Грецией, а также значимости народной дипломатии в вопросах, связанных с религиозно-культурным развитием гагаузов и процессом возрождения в народе православной зарубежной паломнической традиции. В этом контексте церковный фактор рассматривается нами как объединяющее начало, служащее одной из форм установления международных контактов в сфере религии, образования и культуры, в ко-

торой межкультурный диалог и народная дипломатия занимают важное место. В связи с указанной традицией особое внимание автор уделил изучению вопроса о представительстве гагаузов в сердце православия – на Афоне, которое является одним из факторов, способствующим распространению у них этой формы паломничества.

Архивные данные свидетельствуют о том, что данная традиция была привезена гагаузами (и другими задунайскими переселенцами – болгарами [18, с.20-21], греками [11], албанцами [1-2]) с Балкан, то есть совершалась ими до переселения в Бессарабию. Как можно судить по различным источникам, традиция зарубежного паломничества (в Святую Землю и на Афон) у задунайских переселенцев не прерывалась после их поселения в Бессарабии. Однако есть основания говорить о том, что во второй половине XIX – начале XX вв. она в определенной степени стала более массовой. Это связано с тем, что в результате сложившихся исторических условий в Российской империи православное паломничество в Святую Землю в конце XIX – начале XX вв. достигло наивысшего расцвета.

Следует отметить, что в указанный период организации путешествий к христианским святыням в царской России уделялось большое значение. Существовали специальные маршруты (так называемые караваны) по различным святым местам (в том числе в Иерусалим, на Афон), где паломников встречали, обеспечивали ночлегом и питанием. Тогда же была создана единая система работы с «русскими» паломниками [4], которая значительно облегчила возможность совершения паломничества и тем самым увеличила среди населения юга Бессарабии число желающих поклониться святыням. Росту числа тех, кто отправлялся к Гробу Господню и на Афон, способствовал ряд осуществленных российским правительством мер, а также деятельность Русской Духовной Миссии.

С началом Первой мировой войны данная традиция зарубежного православного паломничества у бессарабских гагаузов была прервана. Затем, в советский период по объективным причинам она полностью утратилась, поскольку выезд за рубеж для совершения паломничества был просто невозможен. В 90-е гг. XX в. у первых паломнических групп, отправлявшихся с помощью православных благотворительных обществ в Иерусалим, также отсутствовала возможность посещения Афона, поскольку для этого требовалась специальная виза, которую гражданам стран СНГ не открывали.

До недавнего времени посещение этих мест оставалось в сознании многих гагаузов скорее сказочной мечтой. Даже при всех возможностях нашей цивилизации, отправиться сельскому жителю (особенно пожилому человеку) самому в столь далекое путешествие, в незнакомую страну пре-

доставляется не меньшим духовным подвигом, чем тот, что еще 100 лет назад совершали их предки.

В последние два десятилетия эта ситуация принципиально изменилась. В том, что у гагаузов Молдовы начала возрождаться традиция паломничества на Святую Гору Афон, немалая заслуга соотечественников, проживающих в Греции, прежде всего духовенства. Начиная с 2000 г. контакты Гагаузии с Грецией значительно расширились и начали углубляться. Отметим, что этот интерес со стороны Греции к бессарабским гагаузам в известной степени объясняется тем, что в историческом прошлом, а также в настоящем на территории Греции проживала часть гагаузов («греческие гагаузы»), идентифицировавших себя как *урум* (греки) [5-8].

Это контакты стали развиваться благодаря греческому обществу «Гагаузас», руководителем которого является Николаос Тапурис. У истоков установления контактов стояли со стороны Гагаузии – депутат Народного Собрания И.П.Топал, с греческой стороны – преподаватель с острова Кипр Николаос Лука (как его называют «греческий друг гагаузов»). В начале это были проекты, связанные с оказанием финансовой помощи Гагаузии. Постепенно отношения окрепли и переросли в дружественные. В результате у студентов Комратского университета появилась возможность начать изучать новогреческий язык и ездить на практику в Грецию. При помощи греческих гагаузов стали формироваться довольно большие группы студентов (по 20-30 человек), которые ездили туда в лагеря отдыха, где также была возможность приобщиться к греческому языку и культуре. Ряд выпускников школ Гагаузии поступили в высшие учебные заведения Греции [12, с.138-139].

Благодаря поддержке греческих гагаузов за последние двадцать лет практически все православное духовенство Гагаузии совершило паломничество на Афон. В ходе этих контактов значительно усилились и укрепились связи между гагаузскими священниками и греческим духовенством. Благодаря упомянутому выше греческому культурному обществу и Управлению культуры Гагаузии расширился обмен между народными танцевальными и песенными коллективами гагаузов Греции и Молдовы. В результате церковный фактор, а также народная дипломатия явились своего рода мощным объединяющим началом. Более того, они способствовали углублению и расширению международных контактов как в сфере религии, образования и культуры, так и в области возрождения гагаузов паломнической традиции.

В начале XXI в. на Святой Горе Афон вместе со своими приходскими священниками побывали многие жители Гагаузии, которые проложили своего рода мостик для развития дальнейших отношений на официальном уровне. (Отметим, что подобные организованные группы гагаузов для по-

ездки на Афон формировались и на Украине). В эти группы входили разные по социальному и возрастному составу люди, которые являлись представителями различных профессий.

В 2002 г. (14-24 ноября) на встречу с гагаузами Греции и на Афон отправилась большая представительная делегация из АТО Гагаузия, состоящая из приходских священников, гагаузов из различных населенных пунктов (г.Вулканешты, с.Конгаз, с.Ферапонтьевка, г.Комрат, с.Яловены, с.Бешигиоз, с.Баурчи, с.Томай, с.Джолтай, пос.Светлый, с.Авдарма и др.), среди которых были представители научной и творческой интеллигенции.

В 2008 г. в Грецию и на Афон отправилась другая представительная делегация, в составе которой были депутаты из Народного Собрания Гагаузии Иван Топал и Николай Орманжи, а также начальник ГАИ Гагаузии Степан Незальзов, начальник управления экологии Гагаузии Андрей Ибришим, а также священники отец Николай и отец Вячеслав, предприниматели Николай Чернев, Илья Анастасов и Борис Манолов, краевед Константин Курдогло.

В 2013 г. в Грецию прибыла официальная делегация из Гагаузии, которую возглавил Башкан Гагаузии М.М.Формузал. В нее также вошли: спикер Народного Собрания Гагаузии Д.Г.Константинов, депутаты Народного Собрания и другие официальные лица Автономии. Особенностью этого состава делегации было и то, что она включала в себя представителей гагаузов не только Гагаузии, но и Украины – Ю.Д. Димчогло (депутат Одесской областной Рады).

Отметим, что данный визит состоялся по приглашению губернатора Северной Греции. Организацией поездки занимался отец Константинос, греческий гагауз. Она была приурочена к 200-летию Молдавской митрополии. Сам визит состоял из двух частей: вначале традиционно было совершено паломничество на Афон, после чего делегация поехала в административный центр Афона – Кареи. Там их официально принял представитель Священного Кинота – центрального органа исполнительной власти на полуострове. «Во время этой встречи М.М.Формузал <...> дипломатично затронул насущную для нашей церкви проблему, попросив содействовать решению вопроса о перенесении мощей Святого Феофила в Гагаузию для поклонения и приложения прихожан» [12, с.202, 231]. (Согласно сведениям, исходящим от греческого духовенства, Святой Феофил, предположительно, являлся гагаузом по происхождению¹⁴.) Эта просьба М.М.Форму-

¹⁴ Сведения о преподобном Феофиле Мироточивом, и о том, что он был гагаузом, исходят от греческого архимандрита – Хризостоса. Позже, в гагаузской исследовательской среде, они были конкретизированы: «Почему церковное предание говорит, что он был гагаузом? Житие святого так говорит о месте его рождения: “Преподобный отец наш Феофил родился в местечке Зики, находящемся в Македонии, от родителей благочестивых и

зала «вызвала положительный отклик у священников Афона. В итоге стороны договорились, что постараются ускорить решение этой проблемы и приложат все необходимые усилия для достижения конечной цели. Было отмечено, что вопрос должны решать церковные органы двух стран» [12, с. 202, 231].

Со своей стороны М.М.Формузал наградил руководителей греческого общества «Гагаузас» памятной медалью Гагаузии за большой вклад в дело обучения гагаузов в Греции и оказание огромной помощи в налаживании дружбы и сотрудничества.

Во многом благодаря нашим священникам-гагаузам сложились крепкие и дружественные отношения с греческим духовенством, которые прилагают огромные усилия по организации паломничества на Афон. Священники из Греции, в свою очередь, довольно часто приезжают в Гагаузию и участвуют в богослужениях в гагаузских церквях и монастырях. Так, например, в те же годы они выступили на престольном празднике с проповедью в первом гагаузском монастыре – Димитровский / Александровский монастырь (Одесская область, Украина). Послушать их проповедь приехало много паломников-гагаузов [15]. По окончании службы они традиционно дарили прихожанам Евангелие, иконки и др. религиозные предметы.

Благодаря установленным контактам, у некоторых гагаузов впервые в жизни появилась возможность соприкоснуться со святостью Афона, побывать в ряде монастырей Святой Горы.

Известно, что на Афоне много монастырей. Поэтому, как правило, посетить все за одну поездку просто невозможно. При изучении вопроса о предпочтении гагаузами мест паломничества на Афоне, оказалось, что на их выбор немалое влияние оказывало присутствие гагаузов в этом святом месте. Прежде всего, попадая на Афон, каждый гагауз обязательно едет в Свято-Пантелеимонов монастырь, в котором подвизался соотечественник из с.Авдарма о.Арсений – в миру Саранди (1928 г.р.). Еще в 50-е гг. XX в. он покинул свое село, после чего два года иночествовал в Сурученском монастыре и два года – в Кицканском, вплоть до их закрытия. По окончании семинарии в Санкт-Петербурге он четыре года подвизался в патриар-

добродетельных, и потому воспитание получил истинно христианское» [Житие 1897: 67]. Местечко Зики сегодня находится в Греции, в исторической Македонии. Греки его называют НеаЗихни (греч. Νέα Ζίχνη), до 1926 года – Ζιλιάχοβα, Зиляхова, болг. Зиляхово». В связи с упомянутым выше вопросом о мощах этого святого, «28 августа 2013 года Башкан Гагаузии Михаил Формузал на праздновании дня села и престольного праздника в селе Копчак (Кыпчак) сообщил, что в ходе визита на гору Афон была достигнута договоренность с архимандритом греческого монастыря Пантократор о принесении мощей преподобного Феофила Мироточивого в Гагаузию» [10].

шем монастыре в г.Одесса, откуда отправился на Афон, где и пребывает по настоящее время.

Интересна история о том, как он там оказался. Архимандрит Парфений (Кристов), священник Золотоношского Красногорского женского монастыря, бывший одним из тех, кто провожал о.Арсения на Афон, и поддерживающий все это время связь с ним, так рассказывал об этом: «В далеком 1976 г. мы провожали его из одесского монастыря. <...> Отец Арсений был одним из первых, кого власти СССР пустили на Афон. В то время были жесткие правила выезда за границу, не говоря уж о тотальном запрете для священнического чина. Я его знал, ибо он руководил хором в одесском монастыре, куда мы часто ходили на богослужения. <...> Впоследствии от отца Арсения мне передавали иконы и афонский ладан. <...> В монастыре великомученика Пантелеимона отец Арсений долгое время управлял правым клиросом. Ныне он почитаемый старец Афона: ему около 90 лет...» [12, с.148-149].

Интересны сведения одного из послушников-гагаузов Свято-Пантелеимонова монастыря – Михаила Колтуклу, которому о.Арсений рассказывал историю из своей жизни, связанную с отъездом на Афон: «Когда ему было лет 30, его направили на Афон из одесского монастыря. Это было, кажется, в 1972 г. (1976 – Е.К.), когда поступил запрос, кто желает быть монахом Свято-Пантелеимоновского монастыря. А он страстно желал, и вот Господь сподобил его попасть в русскую обитель. В те времена вообще-то было сложно выехать за пределы Советского Союза. Но сложилась неординарная ситуация, которая разрешилась на высшем церковном уровне. Дело в том, что несколькими годами раньше в обители случился пожар, и нужны были благочестивые иноки-строители, а ряды монахов изрядно поредели, поэтому надо было пополнить их. (Оказывается, еще с революции 1917 года Пантелеимонов монастырь перестал укрепляться новыми монахами). И вот, несмотря на времена коммунистического атеизма, правительство СССР разрешило Московской патриархии организовать выезд желающих и достойных иноков на Афон. Ныне отец Арсений – один из самых почитаемых старцев не только в монастыре, но и на всей Святой Горе» [12, с.220].

Монастырей на Афоне очень много, поэтому количество их посещений паломниками зависит от времени пребывания там. Среди монастырей, которые перечисляли гагаузы, побывавшие в них в составе организованных групп, были следующие: Ксиропотам, Святого Пантелеимона, Иверон, Ватопед, Кутлумуш и др. В каждом монастыре есть свои святыни и своя история, оставшаяся в памяти паломников. Но особым вниманием пользуется русский Свято-Пантелеимонов монастырь, поскольку именно там служит один бывший монах из Одессы, соотечественник, гагауз.

В воспоминаниях гагаузского историка и писателя С.С.Булгара в определенной степени прослеживается приоритет посещения монастырей и маршрут следования по Афону: «Первая обитель, которую мы посетили, был русский монастырь Святого Пантелеймона. <...> В монастыре <...> мы встретились с монахом Арсением (Саранди), уроженцем села Авдарма. В обители к нам отнеслись приветливо, все монахи говорили на русском языке. <...> После этого наша группа паломников пошла пешком по горной тропинке в монастырь Ксиропотам. Через день на маршрутном автобусе мы поехали в столицу монашеского государства Кариес, <...> посетили Ильинский скит, <...> Андреевский скит. К вечеру прибыли в монастырь Ватопед – один из самых больших и богатых на Афоне. <...> Мы встретились с послушником родом из села Копчак, и некоторое время он был нашим переводчиком. <...> Здесь нам представилась возможность поклониться святой реликвии – поясу Богородицы» [12, с.244-246].

Из имеющихся сведений можно говорить о том, что Свято-Пантелеимонов монастырь привлекал не только своим русским духом, но и тем, что там пребывал наш земляк о.Арсений. Об этом свидетельствует и рассказ депутата Народного Собрания Гагаузии И.П.Топал: «На Афон мы добирались на пароме и, кроме русского монастыря, побывали в обителях Иверон, Ватопед, Пантократор, Ксиропотам, Филофей. <...> Запомнилась встреча в русской обители с нашим земляком отцом Арсением – для меня впервые увидеть сородича в качестве афонского монаха было делом чрезвычайным и удивительным. <...> Безусловно, здесь (в Свято-Пантелеимоновом монастыре - Е.К.) чувствуется русский дух, многие по-русски разговаривают, и мы могли обходиться без переводчика. Мы тепло пообщались с нашим земляком старцем Арсением, помолились и приложились к святым мощам, отбыли в монастырь Ксиропотам» [12, с.167, 169].

О встрече с о.Арсением как о ярком и запоминающемся событии упоминают все гагаузы, которым довелось побывать на Афоне. По словам Ю.Д.Димчогло, депутата Одесской областной Рады, самым удивительным событием для него и всей делегации стала встреча с о.Арсением: «По пути на Афон мы слышали от наших сопровождающих об этом старце-гагаузе, но самому увидеть и поговорить с сородичем, выходцем из Авдармы, – это было для меня неординарное событие. <...> Эта встреча запомнилась мне надолго, если не на всю жизнь, и я был горд и рад, что и на Афоне есть наши гагаузы, да еще совершающие монашеский подвиг» [12, с.230-231].

Монастырь, в котором пребывает о.Арсений, стал для гагаузских ребят, обучающихся в Греции, местом притяжения. Вот как об этом рассказывал иерей Сергей Иванов из г.Чадыр-Лунга, ныне настоятель Благовещенского храма в с.Дьявайдэ (Кастелли Педиадас) на о.Крит: «Русский монастырь Святого Пантелеимона мы, гагаузы, в период учебы часто посеща-

ли, так как там подвизается наш сородич иеродьякон Арсений. Он один из семи монахов, которые в далекие и тяжелые годы были посланы из Успенского мужского монастыря Одессы для сохранения пришедшей в упадок обители. Это талантливая личность: не имея музыкального образования, он играет на пианино. Ранее он управлял правым клиросом монастыря, сам пел первым тенором, однако ныне по состоянию здоровья уже не может заниматься этим делом. Помню, что, когда мы бывали у него в гостях, он всегда оказывал нам радушный прием и, как принято у нас в Гагаузии, угощал своим вином. Думаю, нам всем надо гордиться, что имеем соотечественника в таком святом месте» [12, с.188].

Несмотря на свой возраст, уточнил протоиерей Николай Димчогло, настоятель Свято-Троицкого храма с.Джолтай, о.Арсений продолжает ухаживать за местными виноградниками. Он посадил там 50 кустов и с радостью угощает своих соотечественников вином из урожая, выращенного собственными руками. Со своей стороны земляки одаривают его подарками: теплыми носками, пледом и т.д. [12, с.161].

В общении с земляками о.Арсений упоминал о том, что за четверть века его пребывания на Афоне он встречался с гагаузом из Копчака, из Комрата (искавшим там работу), а также с одним греческим священником, родом из гагаузов; несколько раз виделся с благочинным из Гагаузии о.Димитрием [12, с.158].

Как мы отмечали выше, гагаузы, прибывавшие на Афоне в начале XXI в. в составе организованных групп, считали своим долгом встретиться с о.Арсением и передать ему привет и подарки от соотечественников. С ним встречался и наш коллега из Академии наук Молдовы А.Магола, для которого о.Арсений – это представитель молдавской нации (в широком смысле этого слова) на Святой Афонской земле [15].

Для гагаузских исследователей, среди которых был доктор истории С.С.Курогло, одним из объектов поклонения и особого интереса является монастырь Кутлумуш: «Из главного города мы попали в монастырь под названием Кутлумуш. Особо расспрашивали насчет названия, какова его история. Осмотрели изукрашенные помещения и иконы. В здешней богатой библиотеке имеется 15.000 печатных книг и 1.100 рукописей. Очень интересными показались росписи церковных стен. Я смотрел на них и взглядом этнографа: как одеты изображенные на них люди, какие музыкальные инструменты были в древности, какие танцы изображены, и т.д. Большинство исследователей связывают название монастыря с турком, принявшим христианство. В Салониках один археолог сообщил мне, что монастырь Кутлумуш связан с историей гагаузов. Я искал потом в библиотеках, кем мог быть этот Кутлумуш. Это только начало исследования. Может, окажется он сыном или внуком Каукауза – султана Иконики? Не от него ли название

этого монастыря, а название гагаузов не от Каукауза ли берется? Что-то могут нам поведать стенные росписи XIII века? В монастырь Святого Павла и в подчиненный ему скит Димитрия Лаку мы не попали – они оставались в стороне. Как рассказывал бессарабский монах, покойный Неофит, чимишлиец, основателем, ктиторм этого скита был Димитрий Лаку, родом из гагаузов. Так ли это – выяснится в дальнейшем. <...> Остальное время мы провели в Пантелеимоновом монастыре. Здесь 25.000 печатных книг на греческом и славянском языках, 1.920 рукописей, есть богатая книжно-иконная лавка. Мы приобрели там кое-что. Однако самым большим богатством оказался старец Арсений, гагауз из Авдармы» [12, с.157-158].

Таким образом, благодаря тому, что одним из монахов Свято-Пантелеимонова монастыря был наш соотечественник, эта обитель стала для гагаузов особым местом паломничества на Афоне.

Подчеркнем, что о.Арсений является продолжателем имевшей место у гагаузов традиции послушничества и монашества на Афоне. Если рассматривать ее в историческом контексте, то следует уточнить, что предшественником о.Арсения, также служившем в Русском Афонском Свято-Пантелеимоновом монастыре, был иеромонах Варлаам – в миру Василий Георгиев Чакир (уроженец Чадыр-Лунги, 1841-1880), член известной священнической династии Чакиров [17]. Немаловажно то, что данная традиция продолжает сохраняться молодым поколением гагаузов. С начала XXI в. ее подхватил о.Дорофей – в миру Виталий Коджебаш (родом из с.Баурчи), который подвизается в Ватопедском монастыре.

Функцию народной дипломатии в Греции, и в частности на Афоне, осуществляет группа гагаузских ребят из Гагаузии, получивших высшее образование в вузах Греции. Все они, выросшие в воцерковленных семьях, в числе других отправились в начале 2000-х гг. из Гагаузии в Грецию на учебу в университет им.Аристотеля (г.Салоники) на богословский факультет.

Так, в первой группе гагаузской молодежи, выехавшей на учебу в 2001 г., были Михаил Янаков, Анисим Желиховский, Василий Икизли и Александр Корниенко (из с.Конгаз). Затем в 2002 г. туда отправилось еще пять человек, среди которых Сергей Иванов – из г.Чадыр-Лунга, Валерий Капсамун (Кири), Григорий Карапунарлы – из с.Баурчи, Дмитрий Мошат – из с.Бешгиоз, Александр Багрин – из с.Конгаз (ныне иерей в Московской области). В следующей группе, также прибывшей в Грецию на учебу, были: Александр Кристев, Дмитрий Гарбалы, Василий Каракалчев (ныне иерей в с.Копчак), Григорий Кочанжи и Виталий Коджебаш (ныне насельник Ватопедского монастыря на Афоне). Позднее туда прибыл Андрей Добриогло – из с.Томай [12, с.170-180]. По окончании учебы многие из них ре-

шили остаться в Греции, где трудятся в качестве переводчиков, занимаются организацией поездок на Афон для русскоязычных паломников и сопровождают эти группы.

Так, например, Александр Кристев – проводник по Афону (родом из с.Баурчи) по окончании университета в г.Салоники (в 2008 г.) остался работать гидом по Афону, занимался организацией поездок паломнических групп из Беларуси, Украины и Молдовы. Зачастую он, в качестве организатора и переводчика при делегациях, сопровождает греческих священников и монахов с Афона в вышеупомянутые страны и в Россию [12, с.90]. Дмитрий Мошат живет и работает на Афоне в церковной лавке на пристани Дафни; он встречает и провожает основной поток паломников.

«Один из гагаузов – Сергей Иванов (родом из г.Чадыр-Лунга) ныне иерей служит настоятелем в Благовещенском храме в с.Дьявайдэ (Кастелли Педиадас) на о.Крит. В 2007 г. он одним из первых получил диплом богослова. Как следует из его воспоминаний, в период студенчества он вместе с обучающимися в Греции гагаузами и другими русскоговорящими студентами пел в двух русских приходах в окрестностях Салоник (в храме преподобного Серафима Саровского в Никополи, а также в храме Святого Георгия Победоносца в Галини Ореокастро). Сразу после окончания университета ему предложили продолжить учебу далее. Он окончил магистратуру того же университета, кафедру истории православной церкви. По окончании учебы, митрополит Андрей (Нанакис), который являлся его научным руководителем, предложил ему рукоположиться у него в митрополии. Отец Сергей решил остаться там и женился на своей землячке из Чадыр-Лунги» [12, с.178-189].

Наряду с этим отметим, что среди гагаузов, пребывавших некоторое время на Афоне в качестве послушников, были протоиерей Иван Кристев – клирик Свято-Троицкого храма с. Конгаз (уроженец с.Баурчи), Михаил Колтуклу – предприниматель (уроженец г.Чадыр-Лунга) и др. Михаил Колтуклу один из немногих в Гагаузии, кому удалось пять раз совершить паломничество на Святую Гору и несколько раз в течение недели быть там послушником – в Свято-Пантелеимоновом монастыре (2003), в монастыре Ксиропотам (2005). По роду своей деятельности он занимается организацией паломнических поездок по монастырям Молдовы и соседних стран (Украина, Россия и др.).

В настоящее время, благодаря тесным контактам с гагаузами Греции, число наших земляков, временно или постоянно пребывающих на Афоне, заметно увеличилось. Они, приняв предложение учиться в университете им.Аристотеля в г.Салоники, получили духовное образование; часть из них стала теологами и священниками. Некоторые настолько прикипели к Греции и Афону, что остались там жить и работать в качестве

проводников и переводчиков. Они являются своего рода связующим звеном между Гагаузией и Грецией, прежде всего Афоном. Им приходится часто сопровождать греческие делегации, а также мощи святых с Афона в Республику Молдова (прежде всего, в Гагаузию и Приднестровье), а также в другие страны СНГ [12, с.129]. Они достойно представляют гагаузов на Афоне и создают у гагаузских паломников дополнительное ощущение родного дома, родной земли.

Исходя из приведенных выше данных, можно говорить о том, что церковный фактор стал важным объединяющим началом, которое послужило основой для последующего установления международных контактов в сфере религии, образования и культуры между Гагаузией и Грецией на официальном уровне. Важное место в межкультурном диалоге традиционно занимает народная дипломатия. Благодаря народной дипломатии и представительству гагаузов в Греции, и в частности на Афоне, эти контакты усиливаются. Что касается традиции паломничества на Афон, то она у гагаузов Молдовы не только реанимировалась, но и заметно укрепляется.

Литература

1. Ермолин Д.С. Православное хаджийство: паломничество «задунайских» колонистов Буджака и Приазовья в Иерусалим в XIX – начале XX в. (по материалам полевых записей и вещевых коллекций МАЭ). // Радловский сборник: Научные исследования и музейные проекты МАЭ РАН в 2012 г. / Отв. ред. Ю.К.Чистов. – Санкт-Петербург: МАЭ РАН, 2013(а), с.393-399. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.kunstkamera.ru/files/lib/978-5-88431-238-8/978-5-88431-238-8_54.pdf; <http://www.academia.edu> (дата обращения – 20.03.2015).
2. Ермолин Д.С. «В нашем селе три веры»: современная конфессиональная ситуация в с.Жовтневое (Каракурт) Одесской области. // Материалы полевых исследований МАЭ РАН. Вып.14. - Санкт-Петербург, 2014, с.205-225. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://kunstkamera.ru/files/lib/978-5-88431-264-7/978-5-88431-264-7_14.pdf (дата обращения – 25.04.2015).
3. Житенёв С.Ю. Религиозное паломничество: межкультурные коммуникации и цивилизационный контекст. / Автореф. ... кандидат культурологии. - Москва, 2011. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/religioznoe-palomnichestvo-mezhkulturnye-kommunikatsii-i-tsivilizatsionnyi-kontekst> (дата обращения – 25.08.2016).
4. История паломничества. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://aniskino-hram.prihod.ru/nashi_palomnichestva/view/id/1162862 (дата обращения – 25.08.2016).

5. Квилинкова Е.Н. Традиционная духовная культура гагаузов: этнорегиональные особенности. - Кишинев: Buziness-Elita, 2007.
6. Квилинкова Е.Н. Гагаузский песенный фольклор – «Грамматика жизни». - Кишинев: ElanInc, 2011.
7. Квилинкова Е.Н. Православие – стержень гагаузской этничности. – Комрат-София: Tip. Centrală, 2013.
8. Квилинкова Е.Н. Гагаузы в этнокультурном пространстве Молдовы (Народная культура и этническое самосознание гагаузов сквозь призму связи времен). - Кишинев: Tipogr. Centrală, 2016.
9. Квилинкова Е.Н. Хаджылык у гагаузов как религиозный и этнокультурный феномен: от прошлого к настоящему. - Кишинев: Tipogr. Centrală, 2017.
10. Копушу В. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://kopuzsesi.com/2014/04/26/%D0%<...> В3/> (дата обращения – 21.01.2017).
11. Коч С.В., Самаритаки Е.С. Греки. // Буджак: историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одесщины. - Одесса: СМІЛ, 2014, с.329-388.
12. Курдогло К. Гагаузы на Святом Афоне. - Кишинев: Tip. Centrala, 2014.
13. Манов А. Потеклото на гагаузите: техните обичаи и нрави. В две части. - Варна, 1938.
14. Мошков В.А. Гагаузы Бендерского уезда. Этнографические очерки и материалы. // Этнографическое обозрение, 1901. №4, с.1-80.
15. Полевые материалы автора – Е.Н.Квилинковой, собранные в гагаузских селах юга Республики Молдова (1995-2017 гг.).
16. Стойков Н. (священник) Религиозно-нравственное состояние болгарских колоний в Бессарабии со времени их основания до настоящего времени. // КЕВ, 1910, №41, с.1463-1478.
17. Чакир Д.Г. Биографический очерк рода и фамилии Чакир. - Кишинев: Типография Бессарабского губернского правительства, 1899.
18. Червенков Н., Думиника И. Тараклии – 200 лет. Том I (1813-1940). - Chişinău: S.Ş.B., 2013.
19. Çakir M. (Ay Boba) Gagauzlar: istoria, adetlär, dil hem din. - Chişinău: Pontos, 2007.
20. Duminica I. Pelerinajul bulgarilor basarabeni în locurile sfinte în secolul al XIX-lea. // Materialele Simpozionului Internațional „Noile paradigme în cercetarea și predarea istoriei în mileniul III”. 23-25 martie 2012. – Chişinău, 2012.

21. Duminica I. Hagialâcul bulgarilor basarabeni în locurile sfinte în secolul al XIX-lea. // Revista de etnologie și culturologie. Vol.XIII-XIV. - Chișinău, 2013, p.187-195.

1.12.2017

COMPARTIMENTUL IN MEMORIAM

Andrei TIMUȘ, membru corespondent al AȘM (21.10.1921 – 11.02.2018)

Comunitatea științifică din Republica Moldova a suferit o pierdere grea.

A încetat să bată inima membrului corespondent al AȘM Andrei Timuș.

Plecarea din viață a prof. Andrei Timuș, decanul de vârstă al corpului nostru academic, ne-a marcat profund, generând sentimente de regret și, totodată de apreciere, recunoștință și respect față de personalitatea celui care ne-a fost coleg mai mare, prieten mai mare, dar și mentor al multora dintre noi.

Andrei Timuș s-a născut la 18 octombrie 1921 în satul Molovata, azi raionul Dubăsari. După absolvirea Colegiului Cooperativ de Economie, abia ajuns în pragul maturității, este înrolat și trimis pe front, în vâltoarea celui de-al Doilea Război Mondial, trecând, cu dârzenie și demnitate prin grele încercări.

Între anii 1944-1953 a activat în structurile organizațiilor de tineret și de partid, exercitând diverse funcții de conducere. A fost prim secretar al Comitetului Central al Comsomolului din republică. În 1954 a absolvit Facultatea de Jurnalistică a Școlii Superioare Politice din Moscova, devenind redactor adjunct la ziarul „Kolhoznicul Moldovei” (1953-1958). În anul 1958 i se încredințează fondarea Televiziunii Moldovenești, fiind primul președinte al Comitetului Republican pentru Radio și Televiziune (1958-1961). A fost unul din conducătorii Editurii CC al PCM în perioada 1961-1967, după care își dedică viața muncii științifice, având deja absolvit doctoratul la Institutul de Economie al Academiei de Științe (1965).

Activitatea științifică Andrei Timuș a început-o la Enciclopedia Sovietică Moldovenească, coordonând, între anii 1967-1971 și 1983-1987, activitatea acestei instituții și, concomitent, inițiind cercetările sociologice în calitate de șef al Sectorului de Sociologie a Secției Filozofie și Drept a Academiei (primul Centru de studiere a opiniei publice în republică). Începând cu anul 1991 a activat în calitate de cercetător științific principal al Institutului de Filosofie, Sociologie și Drept (azi - Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM). În anul 1979 a susținut teza de doctor habilitat. A fost ales membru corespondent al AȘM (1984).

S-a afirmat drept o fire viguroasă și fidelă acelor principii, pe care și le-a stabilit încă de la debutul carierei sale profesionale, începute la vârsta de abia 17 ani. De atunci și până în ultima zi s-a aflat mereu pe linia întâia a vieții și a științei, înfruntând cu dârzenie vicisitudinile timpului. Energia-i dinamică i-a permis, și în zile de război, și în zile de pace, să se antreneze plenar într-un impunător diapazon de activități: muncă social-politică, managerială, științifică, aco-

lo unde era nevoie de experiența și cunoștințele sale. Tributar timpului pe care l-a trăit și circumstanțelor în care a activat, oricum, oriunde s-ar fi aflat, a dovedit deschidere pentru idei noi, a crezut în ceea ce face și a muncit cinstit și cu toată dăruirea, convins că muncește pentru binele semenilor săi. În condiții dificile, a manifestat mereu caracter, responsabilitate, spirit critic și dexteritate profesională. Destinul i-a hărăzit ca preocupările sale să fie activități de pionierat. Toate au dat roada cuvenită.

Ca cercetător științific, membru corespondent Andrei Timuș a adus un prinos inestimabil la dezvoltarea sociologiei, în special, sociologiei rurale, ceea ce pentru republica noastră a fost și continuă să rămână o direcție științifică prioritară. Spectrul preocupărilor sale științifice a cuprins o arie largă: opinia publică în societatea contemporană, influența mijloacelor de informare în masă asupra formării opiniei publice, dezvoltarea socială și spirituală a satului.

Rezultatele muncii pe altarul științei și-au găsit reflectare în peste 250 de publicații științifice. A. Timuș a fost autor, coautor și coordonator a 27 de monografii, al unor cărți de rezonanță, cum ar fi *Dicționarul enciclopedic de sociologie* (2013), *Dezvoltarea umană: Realizări, tendințe, perspective* (2010), *Creșterea eficienței social-economice și bunăstării populației - cerința prioritară a societății* (2010), *Dezvoltarea umană: impactul proceselor de transformare a societății moldave* (2007), *Interesele, binele omului – problema-cheie a reformelor. Sinteze Sociologice* (2006) ș. a.

Sub conducerea nemijlocită a membrului corespondent A. Timuș a apărut o serie de ediții enciclopedice, inclusiv 8 volume ale *Enciclopediei Sovietice Moldovenești*, lucrare de pionierat, apreciată mult atât în țară, cât și în străinătate, *Enciclopedia de Viticultură* în 3 volume; *Enciclopedia Literatură și Artă Moldovei* în 2 volume, *Dicționarul enciclopedic Chișinău* ș. a.

Activitatea sa prodigioasă a fost înalt apreciată. I-a fost conferit titlul de „Om emerit”. În anul 1986 a fost distins cu Premiul de Stat al Republicii Moldova. A fost decorat cu „Ordinul Republicii”, cu alte distincții guvernamentale – ordinele „Drapelul Roșu de Muncă”, „Insigna de Onoare”, medalia „Pentru vitejie în muncă”, cu distincții ale Academiei de Științe a Moldovei ș. a.

În 1976 a fondat Asociația Sociologică din Moldova (azi – Asociația Sociologilor și Demografilor), al cărei președinte a fost până în 1991. A fost președinte al Consiliului Științific specializat pentru susținerea tezelor de doctor și doctor habilitat în sociologie. A activat ca membru al Prezidiului Academiei de Științe (1984-1991), membru al Comisiei pentru grațiere pe lângă Președintele Republicii Moldova, membru al Comisiei de experți a Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare al Republicii Moldova, redactor-șef adjunct al revistei *Economie și Sociologie*, membru al colegiilor de redacție al revistelor *Общество и экономика* (Moscova) și *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*.

O contribuție notorie, membru corespondent al AȘM Andrei Timuș și-a adus-o la pregătirea cadrelor științifice de înaltă calificare în domeniul sociologiei. În cercurile științifice, prof. Andrei Timuș este apreciat drept pilon al științei sociologice autohtone și recunoscut unanim ca întemeietor al Școlii de cercetări sociologice în Republica Moldova. Lucrările pe care le-a semnat de-a lungul anilor constituie temelia pe care s-a clădit cercetarea sociologică autohtonă. Mai mult de 40 de doctori și doctori habilitați au elaborat lucrările lor, avându-l pe Andrei Timuș în calitate de conducător / consultant științific.

Viața lui Andrei Timuș a constituit un exemplu de sensibilitate pentru problemele stringente ale societății. Pentru colegii săi, pentru nenumărații săi discipoli, profesorul universitar, membru corespondent al AȘM Andrei Timuș a reprezentat și va continua să reprezinte un etalon de omenie, un model de dăruire cauzei științei. Suntem convinși că prin tot ce a făcut, a înscris o pagină meritorie în istoria republicii noastre și științei noastre, iar cauza, căreia s-a dăruit cu ardoare și omenie va, dăinui prin efortul discipolilor și colegilor săi.

Acad. Gheorghe DUCA, acad. Ion TIGHINEANU, acad. Ion GUCEAC, m.c. Viorel PRISĂCARI, dr. hab. Aurelia HANGANU, acad. Teodor FURDUI, acad. Gheorghe PALADI, acad. Grigore BELOSTECINIC, acad. Alexandru ROȘCA, acad. Gheorghe RUSNAC, m.c. Victor MORARU, m.c. Alexandru STRATAN, m.c. Dumitru MOLDOVAN, m.c. Sergiu CERTAN, dr. hab. Victor ȚVIRCUN, dr. hab. Valeriu MOȘNEAGA, dr. hab. Valeriu CUȘNIR, dr. hab. Victor JUC, dr. hab. Vladimir BLAJCO, dr. hab. Olga GAGAUZ, dr. hab. Gheorghe BOBÎNĂ, dr. hab. Ludmila MALCOCI, dr. hab. Tatiana SPĂTARU, dr. hab. Maria BULGARU, dr. Oleg BULGARU, dr. hab. Iulia VOLC-BEJAN, dr. hab. Pantelimon VARZARI, dr. hab. Pavel MOVILEANU, dr. hab. Aurelia PERU-BALAN, dr. Victor MOCANU, dr. Andrei DUMBRĂVEANU, dr. Anastasia OCERETNÎI, dr. Stela GRIGORAȘ, dr. Oxana ISAC, dr. Tatina COMENDANT, dr. Svetlana CIUMAC, dr. Valeriu MÎNDRU, dr. Serghei SPRINCEN, dr. Ion RUSANDU, dr. Valerian CRISTEA, dr. Gheorghe CĂLCĂI, dr. Stela MILICENCO, dr. Mihai LESCU, dr. Iurie CARAMAN

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.1 (LXXX), 2018

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 20.02.2018. Formatul 70x100 ¹/₁₆.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.
Tirajul 200 ex.